

MAGYAR **Lettre**

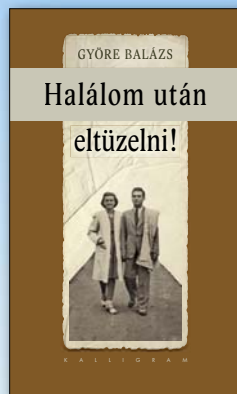
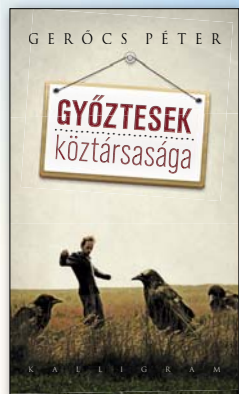
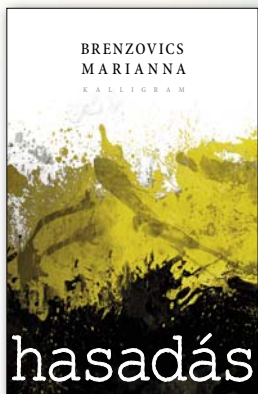
EURÓPAI KULTURÁLIS FOLYÓIRAT – 2015 NYÁR

I
N
T
E
R
N
A
T
I
O
N
A
L
I
S
97

**Jurij Andruhovics • Clare Azzopardi • Sergio Benvenuto
Helwig Brunner • Thomas Brussig • Ulrike Draesner
Tanja Dücker • Erdei Krisztina • Farkas Péter • Farkas Viola
Evald Flisar • Garaczi László • Gulisio Tímea • Matthias Hoch
A.D. Hope • Dora Kaprálová • Anne-Marie Kenessey
Keresztesi József • Kiss Noémi • Krasztev Péter • Lackfi János
Ian McEwan • Péterfy Gergely • Martin Pollack • Alek Popov
Ilma Rakusa • Mikola Rjabcsuk • Joachim Sartorius • Spiró György
Tábor Sára • Michael M. Thoss • Ljudmilla Ulickaja • Boyan Znepolski**

**PÉTERFY
HOTEL EURÓPA
VILÁGVÉGE**

*Gorkij utolsó évei
– amibe aztán sokan belehaltak*

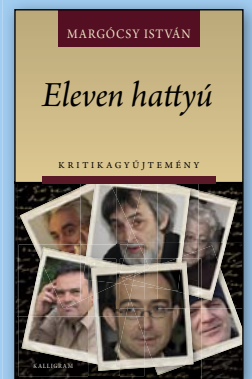
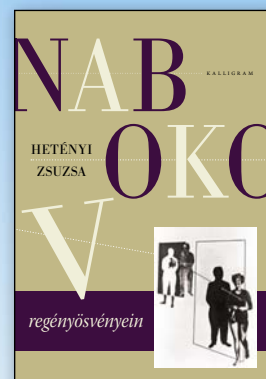
WWW.KALLIGRAM.COM

**PESTI
KALLIGRAM**

Tűzoltó utca 8.
félemelet 2.
1094 Budapest

kalligram@interware.hu

0036-1-216 68 75

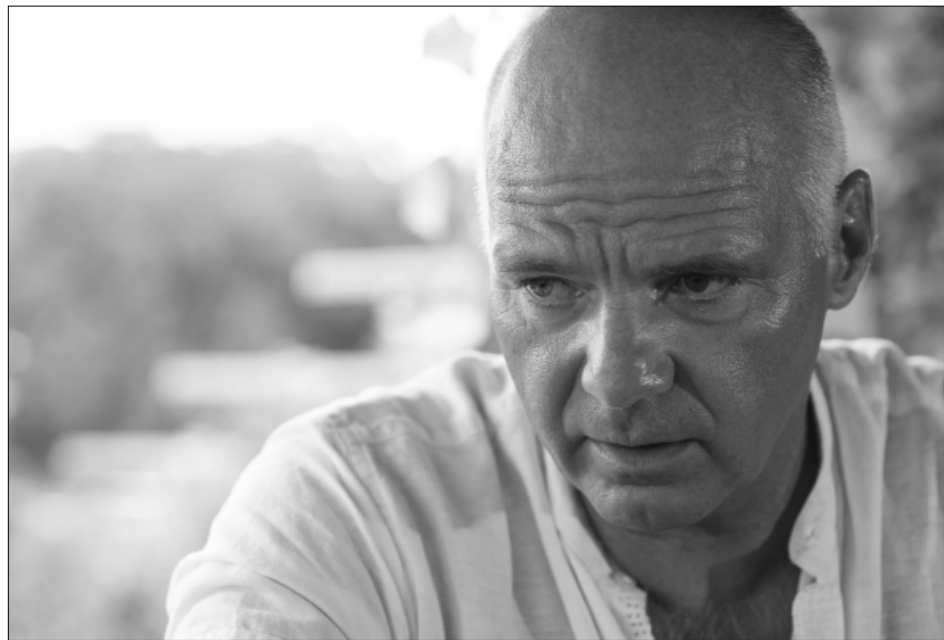
A KALLIGRAM KIADÓ KÖNYVAJÁNLATA

Világjobbító barbárság

Péterfy Gergely és Kazinczy Ferenc kapcsolata valamikor a nyolcvanas évek végén, egy Frank-el Leó utcai cselédszobában kezdődött. A belső udvarra néző szoba korábban Péterfy nagyapjájé, Jékely Zoltáné volt, aki hatalmas könyvgyűjteményt hagyott maga után. Ebből a gyűjteményből választotta ki unokája Kazinczy levelezésének második kötetét, és ebben a kötetben bukkant rá Angelo Soliman történetére, hogy aztán majd egy évtizedre el is felejtse az egészet. A téma a kétezres évek elején, a *Kazinczy utazásai* című kötetben talált rá újra, és a következő tíz évben nem is eresztette. Péterfy előbb a hazai archívumokban kezdett kutatni, majd a sikerrel megpályázott Eötvös ösztöndíjjal a bécsi szabadkőműves levéltárat, és az Österreichische Nationalbibliothek-et vette célba. Szép lassan beleolvasta magát a 18. század művelődéstörténetébe, a bécsi hétköznapi napokba, naplókat, levélgyűjteményeket bújít, a 18-19. század fordulójának mára már nagyjából lényegtelen, de a kor szempontjából fontos szerzőit (Caroline Pichler, Franz Gräffer) ásta elő. Közben egyre közelebb jutott a szabadkőművesség korabeli szervezetének megismeréséhez, és az Angelo Soliman utáni kutakodás során egyre inkább a szemé elé került a lehető legjobb perspektíva, Kazinczy Ferenc. A *Kitömött barbár* szerzőjével kisoroszi otthonában beszélgettünk hisztérikus doktriner esztétákról, gyakorlott idegenekről, és arról, miért csak egy kelet-európai író tudta felgöngyölíteni Bécs történelmének legmorbidabb ügyét.

■ *A regény Kazinczy Ferenc és Angelo Soliman barátságán keresztül vizsgálja fel a felvilágosodást követő időszak művelődéstörténeti, politikai-történeti, társadalomtörténeti bátterét. Hogyan közelített meg ezt a barátságot?*

■ Mindig azt gondoltam, hogy a barátságuk nagyon erős kérdés, ami további nagyon erős kérdéseket vet fel. Amint elkezdtem Angelo felől nézni mindazt, amit a gimnáziumban, vagy az egyetemen megtanultam Kazinczyról, rögtön látszott az idegensége, kitaszítottsága, speciálisan bizarr helyzete a magyar kortársi közegben. Egyrészt egy elviselhetetlen ízlésdiktátor, egy hisztérikus, bakafántos, akadémikus doktriner esztéta volt, másrészt viszont egy elképesztő sorscsavarokon átesett, súlyosan traumatizált ember. Egy nagyon összetett társadalmi háttérű, nagyon összetett gondolkodású, nagyon érdekes pszichikai szituációban lévő nagyon bonyolult jellem, aki ugye együtt élt első főmesterének, a rózsakeresztes, szabadkőműves Török Lajosnak a lányával.

Akkor már sokat tudtam arról, hogy a szabadkőművesség hogyan függ össze a rózsakeresztes-séggel, sokat tudtam a szervezet bonyolultságáról, de a legérdekesebb mégiscsak az volt, hogy Kazinczy és Angelo hogyan került egymás közelébe ebben a szervezetben, és miből fakadt az a lelkesültség, ami Kazinczy leveleiből árad. Az 1820-as levelét, szinte feljajdul írásban, hogy micsoda drága ember volt a barátja. Nagyon erős érzelmi szál van ebben, és a történetet ezen a szálon kezdtem el meghúzni. Arra voltam kíváncsi, hogy mitől válik ilyen fontossá egymásnak ez a két ember, mert Angelonak is fontos volt Kazinczy, ez kiderül a leveléből. Ahogy egyre több szereplőt kezdtem előszedni, egyre több minden kiderült, de abban végig biztos voltam, hogy Kazinczy nélkül engem nem érdekel Angelo, és Angelo nélkül sem érdekel Kazinczy.

■ *Kicsit talán több is ez, mint barátság, akár mester és tanítványa viszonyának is nevezhetnénk, ami azért különleges, mert mester és tanítványa az ő esetükben egy szellemi szinten áll. Mégis Soliman a tapasztaltabb.*

■ Értem, hogy mire gondolsz, hogy ha úgy tetszik, az idegenség művészetébe Angelo avatja be Kazinczyt. Mikor találkoznak, ő már egy tapasztalt, rutinos, kipróbált idegen a Habsburg monarchiában, de Kazinczy még nem tudja, hogy egy óra is ugyanaz a száműzött, kitaszított sors vár majd, amit barátja már oly régóta megtapasztal. De a helyzetük végtelenül különböző is, elképesztően nagy különbségek vannak, és nemcsak a származásukban meg a bőrszínükben, hanem az

egész társadalmi integráltságukban. Angelo egy művelt bécsi, aki mindenről informálva van, a legbelsőbb társadalmi körökben forog, naponta sétálgat II. Józseffel, likörözik Mozarttal. Hozzá képest Kazinczy egy bárdolatlan vidéki, aki igyekszik ugyan, de mégiscsak egy tanulatlanabb és faragatlanabb figura. Világos a helyzet visszája is, hogy mint fekete bőrű ember, mégiscsak Angelo a kitaszítottabb. Ő csak egy dísz tárgy, míg Kazinczy a Habsburg monarchiába, az egész kelet-európai régió történetébe mélyen beágyazott, kipróbált rákócziánus középnemes famíliából való. Egészen más perspektívából lesz aztán idegen, mint ahogy Angelo, aki mint egy meteor csapódott be a bécsi udvarba, és vált ott valamennyenné. Ennek a kétféle helyzetnek mégis nagyon sok találkozási pontja, közös részhalmaza van, és látszott, hogy olyan sokféle problémát vet fel a kapcsolatuk, olyan sokféle szempontból meg lehet nézni egyikük helyzetét a másikuk felől, hogy ebben egy nagyon vastag prózai anyag van. Ekkor még nem tudtam, hogy Török Sophie lesz az elbeszélő, bár maga a figura főleg Török Lajos és az ő rózsakeresztes szenvedélye miatt nagyon érdekesnek tűnt. Ahogy gyúrtam a regénybeli figurák pszichéjét, félretettem azt a problémát, hogy életre juttatni hitelességű embereket rakják össze. A regényben van egy különálló létmódjuk, ugyanakkor mégsem idegenek korábbi önmaguktól.

■ *A disszertáció épp úgy egészíti ki a regényben megírt történetet, mint egy bosszúra nyúlt, nagyon alapos lábjegyzet. Miközben írtad a dolgot, pontosan tudtad, hogy mit fogsz majd át- emelni, kibontani irodalmi formában is?*

Péterfy Gergely
Kitömött barbár
Pesti Kalligram,
2014

Félelem az egéértől
Liget, 1994

A B oldal
Palatinus, 1998

A tűzoltóparancsnok szomorúsága
Palatinus, 2000

Bányató
Új Palatinus, 2004

Halál Budán
Kalligram, 2008

Miskönyv
Kalligram, 2005

Örök völgy – Pannon mese
Kalligram, 2012

■ Akkor már elég sandán csináltam a dolgot. Úgy gondoltam, hogy ha már úgyis kénytelen vagyok PhD-t írni, mert tovább akarok tanítani az egyetemen, akkor rögtön két legyet ütök egy csapásra. Így legalisan tudtam időt és módot szerezni, hogy rengeteget foglalkozzak a témával. Kivettem az addigra felgyűlt, körülbelül egy évnyi alkotói szabadságom, és szép alaposan megcsináltam a dolgozatot. Akkor már látszott, hogy hol szalad meg a történet abba az irányba, ahol ebből majd irodalom lesz. Persze egy csomó minden olyan irányba is elszaladt már a PhD-n belül is, amit nem fejtettem ki a könyvben. A szeptember 11-e szálát például nem foglaltam nagyobb kontextusba végül. Ez a nap volt Angelo megkeresztelésének napja, amire, mint megaláztatásának pillanatára, mindig nagy dühvel gondolt vissza. Figurák is kimaradtak, Báróczi Sándor például nagyon sokáig képben volt. Kazinczy életében ő volt a legfontosabb kontrollszemély arra, hogy miért döntött jól, amikor otthagya az alkímiát és az aranycsinálást. Báróczi isteni figura, de még az 1810-es években megjelent, az *A' mostani Adeptus vagy is a' szabad kőművesek' valóságos titka* című francia regényfordításának előszavából is kitűnik, hogy ez az egyébként rendkívül művelt és széles látókörű férfiú az élete kilencvenöt százalékát arra használta fel, hogy az akkor már nyilvánvalóan teljesen értelmetlen alkímista irodalmat bűvárolja. Neki tényleg az aranycsinálás és az anyagok transzmütációjának gondolata kötötte le az elméjét.

■ Négy évvel korábban, a Pannon mese kapcsán adott interjúban azt nyilatkoztad, hogy a disszertációhoz szerzett tudás tulajdonképpen felesleges a regény szempontjából. Még mindig így gondolsz?

■ Nagyon érdekes tapasztalatokat szereztem erről közben. A megszerzett ismeretek nélkül nem tudtam volna megírni a regényt, de ha ragaszkodom a történeti valóságukhoz, akkor nem lett volna egységes a könyv szerkezete. Rengeteget le kellett gyalulni a valóságos történetekből – sok Kazinczy testvért ki kellett hagyni, Török Sophie történetéből is számos dolog kimaradt. Mindent a szándékaimhoz és a céljaimhoz kellett alkalmaznom, és az a sok rokon, konfliktus, történeti helyzet egyszerűen túlterhelte volna a szöveget.

■ Több mint tíz évig foglalkoztál Kazinczy és Soliman barátságával. Hányszor érezted úgy, hogy feladod?

■ Naponta, milliószor.

■ A Pannon mese miatt ráadásul félre is tted a regényt. Nehéz volt visszabehelyezkedni a történetbe?

■ Nagyon nehéz volt, pont azért, mert viszonylag sok mindent összeolvastam erről a korról. Szinte csak olyan pillanatok voltak, amikor azt láttam, hogy ebből a hatalmas anyagtegerből én nem tudok újat gyúrni. Egyszer már meggyúrtam, az lett valamilyen, de újat már nem tudok. Sejtettem, hogy a munkamódszer fogja megmenteni a dolgot, megint valami regula és szabály az, ami végül tartalmat generál. Kikötöttem, hogy addig nem adhatom fel a problémát, míg nem találok meg a perspektívát, ahonnan ránézek a történetre, vagyis az elbeszélőt. Eldöntöttem, hogy ha nem találok meg „x” ideig, akkor hagyom a francba az egészet.

Egy félbehagyott színdarabról

■ Péterfy nemcsak doktori disszertációt, és regényt, de drámát is írt Angelo Soliman kálváriájáról. A *Preparált angyalban a kütömés groteszk procedúrája egészen másban van szemügyre véve, mint ahonnan Török Sophie látta. Egy udvari orvos, néhány kapatos medikus és a preparátumot készítő udvari szobrász, Franz Thaller szemszögéből. A darabból Péterfy Bori (a szerző húga – a szerk.) rendezett egyestés akciót a Krétakör előadásában még 2005-ben. Bár a szerző nagyon izgalmasnak találta az előadást, mindig úgy érezte, hogy neki nem elég a dráma szövegének színpadi megjelenítése, mert sokkal több részletre kíváncsi, mint amit ebből egy dialógusban meg tudna írni. Ám ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy ami félbemaradt, az sosem készül el. „Lehet, hogy egyszer nekiállok, ha már ebben a formájában megvan.” – hangzott az ígéret.*

■ Végül úgy döntöttél, Kazinczy feleségének, Török Sophie-nak hangján szóltatod meg a történetet. Ő hogyan került a képbe?

■ A szövegnek volt olyan verziója, ahol Báróczi Sándor az elbeszélő, meg olyan is, ahol több elbeszélőt alkalmaztam. Sophie nagyon sokadára jött, de aztán annyira összebarátkoztunk, hogy remekül tudtunk együtt dolgozni. Annyira jól álltam neki, és ő is annyira jól állt nekem, hogy a hangja végül meg tudott szólalni egy olyan tónusban, amire azt tudtam mondani körülbelül kétszáz oldal után, hogy na Sophie, akkor te viszed a bulit.

■ A tíz év alatt, amíg készült a szöveg, gondoltál rá, hogy ilyen erős metaforává válik, ilyen erősen reflektál arra, ami ma körülöttünk történik?

■ Figyeltem, hogy milyen szuperül a kezemre dolgozik az idő, és persze reménykedtem, hogy nem lesz aktuális, de csatlakoznom kellett. Ennek az egésznek ráadásul van egy ilyen aktuális pornográfia, pikantériája is, villant. Egy villantás a jelenből is jut, de ez lényegtelen epizódja a történetnek.

■ A szereplőid nagyon mai nyelvet beszélnek. Az átbállások és az erős párbuzamok miatt nem archaizáltál?

■ Ha kilépünk a magyar politikai kontextusból, akkor is tényleg nagyon mai a történet, és nem csak az idegenség problematikája miatt. Alapvetően azért mai, és azért nem is archaizáltam, mert a felvilágosodás kérdései – kis túlzással – még mindig a mi kérdéseink. Sőt, most egyre inkább élesednek ezek a kérdések, ahogy egyre inkább úgy tűnik, hogy nem voltak elég artikuláltak a korábbi egyszerű válaszok. Még mindig a felvilágosodás kérdéseit tesszük fel a világnak. Amiről a könyv szól, az mindenestül az én problémám, a mi problémánk – a test idegensége, világba vetettségének kiszolgáltatottsága alapvető egzisztenciális probléma.

■ A bécsi Természettudományi Múzeum raktára, ahol 1806-tól Angelo Soliman kütömött testét tárolták, az 1848-as harcok során keletkezett tűzben leégett. Mit gondolsz, mi lenne most a sorsa a preparátumnak, ha nem semmisül meg?

■ Három évvel ezelőtt rendeztek egy nagy kiállítást Angelo Soliman tiszteletére Bécsben. Ezen a kiállításon ott volt a büsztyje, tehát az a bizonyos halotti gipszmaszk, amit Franz Thaller szobrász vett le róla a halála napján, és amiről egy Monika Firla nevű etnológusnő bebizonyította, hogy tényleg

eredeti. A büszty korábban egy baden-badeni múzeumban volt, sokáig nem is tudták, hogy Angelo Solimanról vették le. Ha még ma is meg lenne a preparátum, az a nyugati civilizáció önostorozásának nagyon erős tárgyi rekvizituma lehetne, mint ahogy ez a gipszminta is az volt, elretentésként szolgált, az önvizsgálat imperatívusza lett. Soliman teste folyamatos mementója lenne annak, hogy a legartikuláltabb világjobbító szándék hogyan válik a legartikulálatlanabb barbárság eszközzé.

■ A dolgozatban említet, hogy a mai bécsiek még mindig zavarba jönnek, ha felemlégetik nekik Angelo történetét. Mondasz konkrét példákat?

■ A könyvtárban, a levéltárban, a kávéházakban nagyon sok olyan emberrel találkoztam, akik afelel érdeklődtek, hogy mivel foglalkozom. Három komoly filológusnál is zavart heheresztést váltott ki a válasz, nem értették, mi ebben az érdekes, minek kell ezt bolygatni. Ez érthető módon egy különösen neuralgikus, traumatizáló pont a bécsi értelmiség számára. Bécsnek egyébként van egy nagyon morbid arca – imádják a morbid történeteket, elég csak a Stephansdom katakombáira, vagy a temetők szoborkultúrára gondolni, de ez talán a legmorbidabb, legkényelmetlenebb bécsi történet.

■ Szerinted ez lehet az oka annak is, hogy végül nem egy bécsi író írta meg a Kütömött barbárt?

■ Soliman története megért néhány feldolgozást, és színdarab is lett belőle, de szerintem az ő figurája igazából Kazinczyval együtt érdekes. Az idegenségnek ez az egészen speciális helyzete Bécsből valószínűleg nem látszik annyira, mint Magyarországról. Ehhez a mi kelet-európai tapasztalatunk, nézőpontunk kell. Kazinczy és Soliman történetét felőlünk meg lehet pillantani úgy, hogy egy nagyon komplex képet adjon ki. Sokkal több választ lehet találni Kelet-Európából nézve, mint egy önostorozó nyugati felvetésben.

(Könyves Blog, 2014.08.04.)

Kazinczy Ferenc és Angelo Soliman

Orpheus és Massinissa

2001-ben került a kezembe a *Kazinczy Ferenc utazásai* c. könyv, amelyben Busa Margit közli Kazinczy Ferenc kisebb dolgozatai néhány szövegét, így az Angelo Solimanra vonatkozó emlékezést is. A könyv hibáktól tarkított és zűrzavaros jegyzetapparátusa nem nyújtott elegendő tájékoztatást, ezért elkezdtem utánanézni Angelo Soliman és Kazinczy Ferenc kapcsolatának, és rövidesen kialakult bennem az elhatározás, hogy a témát feldolgozom. Hamarosan kiderült, hogy a szabadkőművességre itthon elérhető szakirodalom rendkívül szűkös, és a tárgy tekintetében döntő fontosságú levéltári anyag Bécsben található. Megpályáztam, és 2002-ben elnyertem az Eötvös-ösztöndíjat, és négy hónapot tölthettem a téma kutatásával a bécsi Haus- Hof- und Staatsarchivban és az Österreichische Nationalbibliothekben.

„Ki kéne tömetni”

Angelo Soliman történetének kétségkívül legkülönlegesebb része testének halál utáni sorsa. Ez még akkor is így van, ha tekintetbe vesszük a tényt, hogy a korban számos múzeum kínált hasonló „látványosságot” – hiszen Soliman kivételével valamennyi emberi preparátum a közönség számára egyébként ismeretlen személyek testét használta fel.

A részleteket Leopold Joseph Fitzinger „Geschichte des kais. Kön. Hof-Naturalien-Cabinetes zu Wien” c. munkájából ismerjük. A Naturalienkabinetbe Soliman után két évvel került egy újabb afrikai, egy hat éves kislány kitömött teste, amelyet (akit?) Mária Karolina királynő, II. Ferenc nagynénje ajándékozott a császárnak. A kislányt ülő helyzetben, „kékkel díszített sárga selyemkötényben, sárga, kék és vörös strucc tollakból készült koronával a fején, fehér üveggyöngyökből készült láb-, nyak- és karpereccel” lehetett megtekinteni. A kislányt 1801-ben „a császár parancsára” Pietro Michaele Angiola követte. Angiola a schönbrunni állatkert állatgondozója volt, és az állatok preparálásában igen jártas velencei, bizonyos Filippo Agnello tömte ki. Angiola egy kitömött teve hátára került, fehér turbánnal a fején, vörös öltözetben, mindkét kezében lándzsával. 1808-ban pedig egy újabb afrikai, egy bizonyos Joseph Hammer, akit Narciss atya, az Irgalmasrendiek leopoldstadti kórházának főápolója ajándékozott a múzeumnak. Hammerről annyit tudni, hogy „a bécsi kertgondozók szolgálatában állt.” Fitzinger szerint „ez a szép, tisztán etióp fajta néger álló helyzetben, kék és fehér strucc tollakból készült ágyékkötőben, fejét jobbra fordítva, felemelt jobb kézzel” állt, és az ő nyakába is fehér üveggyöngyösorkasztottak.

Az egykori kertész „igen ízléses, kívül mattzöldre, belül világospirosra festett, finoman megmunkált szekrénybe volt zárva”, melynek mind a négy oldalán üvegajtó volt, így a preparátumot minden oldalról meg lehetett tekinteni. „A szekrény belsejében az oldalajtók egyikére egy aranyozott keretbe foglalt ovális tábla volt erősítve, melynek üvege alatt egy tájékoztató az adományozó, az alakot készítő művész, valamint az életkor és a foglalkozás mellett a néger neve is olvasható volt.” (...)

Az udvari néger

Az „udvari néger” (Hofmohr) alkalmazása a 18. században az európai királyi udvarokban általánosan elterjedt divat volt. A württembergi udvarban például 18 afrikai szolgált. Ezeket az embereket többnyire kisgyerekként hozták Európába, és elsősorban gyerekként becsülték, afféle presztízstárgyként.

A porosz udvar és a Holland Kelet-indiai Társaság között érvényben volt egy szerződés, mely szerint az utóbbi rendszeresen biztosítja az afrikai gyerekek utánpótlását. A francia udvar 1786-ban másfél éves kislányokat rendelt Afrikából, akik aztán a csokoládét és a kávé szervírozták, illetve játszótársként és útitársként mulattatták uraikat. Megkeresztelték és tanították őket. A fiúk érettebb éveikben (Solimanhoz hasonlóan) kengyelfutók, udvari vagy táborigyermek lettek. A kengyelfutónak gyalogosan kellett tartania a lóval a lépést, szabaddá kellett tennie az utat az ura előtt, valamint az ő feladata volt a ló ápolása is.

Az európai udvarokba került afrikaiak nagy része már gyerekkorában – többnyire tuberkulózisban – meghalt, és csak kevesüket ismerjük név szerint. Madame Dubarry afrikai szolgáját állítólag *Zamoré*-nak hívták, Marie-Antoinette-ét pedig *Jean Almicarn*-nak. A későbbi Nagy Frigyes és testvére, Wilhelmina fekete bőrű játszótársa különös módon edesapjuk után a *Friedrich Wilhelm* nevet viselte.

Az Európába hurcolt afrikaiak közül nagyon kevésnek adatott meg a lehetőség, hogy valamilyen módon magasabb státuszt vívjanak ki az őket fogva tartó társadalmakban. Angelo Soliman mellett két személyről tudunk, az egyikük a filozófus, Friedrich Wilhelm Amo, valamint Puskin dédapja, Abram Petrovics Hanibal (1690–1781), Nagy Péter cár hadmérnöke. Mind Hanibal, mind Amo gyerekként került Európába, utóbbit 1707-ben ajándékozta a Holland Kelet-indiai Társaság Anton Ulrich wolfenbüttel-braunschweigi hercegnek.

A 17. század végétől az anatómiai színházak, ritkasággyűjtemények, természettudományi kiállítótermek elmaradhatatlan kiállítási tárgyai közé

tartoztak a különféle emberi preparátumok. Közkedvelt téli látványosságnak számítottak továbbá a nyilvános boncolások, amelyek érdekében a bonctermeteket amfiteátrumszerűen alakították ki, hogy minél több néző kísérhesse figyelemmel az eseményeket. A melegebb hónapokban preparátumok, csontvázak, orvosi eszközök álltak a kíváncsiskodók rendelkezésére az erre a célra berendezett kiállításokon. A leghíresebb ezek közül az 1698-ban megnyitott leideni Anatomisches Theater volt, ahol a kiállítási tárgyak közé tartozott két óriás termetű törvényesen kivégzett katonaszőkevény, egy kitömött „pogány” cigány asszony és három kitömött gyerek. (...)

Miközben Európa déli régiói, Bizánc, Dél-Itália és a Hispániai félsziget folyamatosan érintkezett az afrikai eredetű, és részben fekete bőrű népességgel, Európa nagyobb része csak a 10-11. század fordulóján találkozik nagyobb számban az afrikaiakkal. A német területek számára ekkor Afrika még nagyjából csak mitikus földrész, Allah harcosainak hazája, akiket az ördöggel azonosítanak, ahogy például a keletről érkező tatárok és kunok is összemosódnak a magyar legendákban az ördöggel (pl. a Kun László-legendában), miközben néhány száz évvel korábban még a „kalandozó” magyarok testesítik meg Európa számára ugyanezt a gonoszt, korábban pedig a hunok. Kroó György írja, hogy „Jacob Grimm figyelmeztet arra, hogy a német népryelvben a Hüne, Hune, Hiune szót a testi nagyság értelmében, mint az óriástermetű vagy az óriás szinonimáját használja, és hogy a mondák ebben az értelemben utalhatnak egy valahol messze, keleten élő magasnövéssű, óriáserejű népre.”

Az afrikaiakat a középkorban leginkább „etióp”-nak nevezik, minden bizonnyal Héliodórosz *Aithiopia* című, közkedvelt regénye nyomán, amely Mátyás corvinai közt is megvolt. A keresztény-izlám szembenállás és az első kereszties háborúk nyomán általánosan elterjed az a felfogás, hogy a feketék az ördög teremtményei, akiket azonban szívós munkával meg lehet téríteni. A keresztény hitre tért feketék pozitív példája viszont már nagyon korán megjelenik. Wolfram von Eschenbach (1170–1220) *Parzival*-jában az afrikai Belakane, a fekete hercegő ártatlan, tiszta jellem, és kész a megtérésre, Gachmuret lovaggal közös gyermeke, Feirefiz pedig már fehér bőrű. Belakane, Feirefiz és a Bibliából ismert Sába királynő játszik feketeként pozitív szerepet a középkor tudatában, miközben az iszlám anarchikus, zűrzavaros masszaként jelenik meg, a mohamedán pedig a teljesen kiszámíthatatlan idegen, aki ráadásul bűnös szenvedélyeinek rabja.

BUSA Margit
(szerk.)
Kazinczy Ferenc utazásai
Széphalom
Könyvműhely, 1995

Sába királynő és Mária figurája egy időre egy fekete Szűzanya képében olvad össze, aki a hajósok és a vendéglősök védőszentje. A magdeburgi dóm egyik szobrán is megjelenik a fekete szent Mauritius – a vértanú szobra vastag ajkaival és lapos orrával az első élethű négerábrázolásnak tekinthető. A thébai légió parancsnokának alakja a hallei Marktkirche egyik oltárképén is feltűnik. A genfi tó közelében, Auganumban (ma Saint Maurice) mártírhálált halt keresztény légió története a korban rendkívül népszerű volt.

Ugyanaz a Sába királynője, aki egyik alakváltozatában Máriaként jelent meg, másik arcát, az ördögöt, a farsangi játékokon mutatja meg, ahol pénz- és szexes fekete asszonyként mutatkozik.

A 14. század fordulójától jelennek meg a nemesi és királyi udvartartásokban a fekete szolgák. Utánpótlást a portugál rabszolga-kereskedők biztosítanak, ekkor még csak Nyugat-Afrika partvidékéről, de a 17. századtól már a transzatlanti kereskedelem is beindul, és a tengeri kereskedelemben érdekelt népek beszállnak a jövedelmező üzletágba. Az arisztokrácia körében valóságos versenyfutás indul be a kikötővárosokban kínált feketékért. A drága pénzen vett szolgákat leggyakrabban zenészként alkalmazták. I. Vilmos Frigyes (1713-1740) Potsdamban csak feketékből álló katonazenekart állított föl, akiket „Janicsároknak” neveztek. A brandenburgi kereskedők 1681-től vettek részt a rabszolgakereskedelemben. Az akkori „Aranyparton” (Goldküste, a mai Ghana) ekkor épült föl Großfriedrichsburg, mely a kereskedelem központjává vált. Az erődöt I. Frigyes Vilmos 1720-ban eladta a Holland Nyugat-indiai Társaságnak. A szerződés egy záradéka kimondja, hogy a Társaság a vételáron kívül további 12 néger fiút köteles leszállítani az udvarnak.

A tizenkét fiút besorozták a porosz seregbe. Később az uralkodó további feketéket vásárolt, mígnem a fekete zenekara 30 főből állt, s számukra külön „Hoboistenschule” létesült. Valamennyi fekete zenész magas növésű volt, az uralkodó kedvelte a „magas fickókat”. Külön gondot fordított arra, hogy számukra speciális egyenruhát készítsenek. Az egyenruha része volt egy-egy két ujj széles ezüst nyakpánt és ugyanilyen vastag fülbevaló, valamint mindegyikük törökös turbánt – fehéret – viselt. Mivel akkoriban az európaiak minden afrikairól azt feltételezték, hogy muzulmán, az Európában ismerős török viseletet érezték leginkább hozzájuk illőnek. A rendkívül korszerű porosz hadsereg és a porosz katonai doktrína része volt az újfajta katonazene használata is, ebbe a koncepcióba illeszkedett a „Janicsárok” zenekara. Egyik utolsó képviselőjük a szintén udvari zenészként szolgáló Gustav Sabac el Cher (1868–1934).

A főúri udvarokban alkalmazott feketék bizonyos fokú függetlenséget élveztek, miután azonban elbocsátották őket a szolgálatból – csak fiatalon képviseltek „értéket” –, általában a társadalom számkivetettjei közt találták magukat. A nőkre a prostitúció, a férfiakra többnyire a mutatványosok világa várt.

A leibnizi „lex continui”-ban mutatkozó folytonossági hiányban, az állat és az ember között hamar felbukkan a néger, vagy annak közeli rokona, az afrikai utazók által leírt „majomember”.

A „majomember” a dél-afrikai hottentották személyében gyakori látványosság volt az európai piacokon. A 18. században általánosan meggyökereszik az elgondolás, hogy a feketék képezik az ember és állat közötti átmenetet. Abban a tökéletes sorozatban, melyre a „lex continui” a létezőket felfűzi, a testi jelek árulják el, hogy ki és micsoda melyik fokon foglal helyet. A fehér ember és a majom közé a pigmeus, a hottentotta, majd egyre emelkedő pozícióban a feketék, a rézbőrűek és a sárgák tagozódnak. Így a sorozat meghatározója az antropológiai jellegzetességek mellett a színskála szekvenciája is.

Kant és a fizikai geográfia

Kant a legkülönfélébb útleírások szenvedélyes olvasója volt. 1756-os előadásaihoz a „fizikai geográfiafiáról” legfontosabb forrása Peter Kolb „Beschreibung des Vorgebürges der Guten Hoffnung” c. munkája, és egy útleírás-kompiláció, az „Allgemeine Historie der Reisen zu Wasser und Lande” volt. Az 1763/64 években is tart előadásokat geográfiai témában, ezekben átveszi Buffon és Montesquieu klimateóriáját, de már az 1760-ban tartott hasonló tárgyú előadásaiban átvette Buffon öröklődélméletét. Az általa igen nagyra tartott Hume négerekről vallott lekicsinylő véleményét idézve úgy véli, hogy a feketékből hiányzik mindenféle magasabb rendű képesség. Hume az „Of National Characters” c. esszéjében arról ír, hogy a fehérekkel ellentétben a négereknél, akik „természettől fogva alacsonyabb rendűek a fehéreknél”, sem művészet, sem tudomány nem létezik, és „egy ilyen egység és állandó különbség nem állhatna fenn...”, ha a természet nem alkotta volna már eleve különbözőknek az emberi fajokat”

Kant elmesél egy Hume-mal kapcsolatos történetet is, nevezetesen azt, hogy valaki egyszer fel szólította „Herr Hume”-ot, hogy akár csak egyetlen példát említsen, hogy egy néger tehetségről tett tanúbizonyságot. Hume azt állítja, hogy a sok százezer néger között, akiket hazájukból máshová vittek, jóllehet közülük számosan elnyerték a szabadságukat, mégsem lehet egyetlenegy sem találni, aki akár a művészetben, akár a tudományban, vagy akármely más dicséretes tulajdonságban valami nagyot tudott volna felmutatni.

Kant a klímát vizsgálva három zónára osztja a Földet: van a forró zóna, illetve két mérsékelt és két hideg. A mérsékelt zónákban él a legtöbb ember és a legtöbb állat. A tétitők között viszont barátságatlan forróság van, állítja Kant, aki szerint – Hippokratész, Arisztotelész és Montesquieu idevágó elképzeléseivel hasonlóan – az emberi és szellemi fejlődésre a mérsékelt égőv a legalkalmasabb. Kant Közép-Európát is a mérsékelt zónához sorolja, jóllehet az elődeinél még a hideg égőv alá tartozott. Mivel az embert alapvetően a napsugárzás formálja, az emberi fenotípusok eltérései az adott zónára eső napsugárzás jellegének tulajdoníthatók. Úgy találja, hogy a jeges, hideg területek lakói hasonló színűek, mint azok, akik a forró zónában laknak, mégpedig azért, mert „a nagy hideg itt éppen ugyanúgy hat, mint a nagy hőség.” A hideg zónák lakóinak termete „hasonló a fákéhoz.” Akik a mérsékelt zónának a hideg területekkel érintkező peremén laknak, magasabb

termetűek, mint az előbbiek, hajuk szőke vagy barna. Ezek a legnagyobb, és Kant szerint a legszebb emberek. Észak-Mongóliában, Kashmirban, Örményországban és a Kaukázusban „szép terméttű, szőke, kék szemű” emberek laknak. Minél délre megyünk, annál csenevészebbek, barnábbak, csökötebbek az emberek, mígnem „bis sie im heißen Erdstriche in die indisch-gelbe, oder mohrische Gestalt ausartet.” Németország a lehető legjobb helyen fekszik, a napfény beesési szöge itt a legideálisabb. A mérsékelt égővön szép terméttű, míg a hideg és a forró égővön elkorcsosult emberek születnek.

Kant a botanika kelléktárát veszi igénybe, hogy a különböző égőveken élő emberek testi jellegzetességeit ábrázolhassa. A forró égővön élő emberek minden tekintetben korábban *érnek*, de nem érik el a mérsékelt övön lakó embertársaik tökéletességét. Az emberi nem a fehér emberben éri el a tökéletességét. A „sárga” indiaiaknak már kevesebb talentum jutott. A négerek még ennél is lejjebb állnak, de az amerikai népesség van a legmélyebben. Kant úgy tudja, hogy „a négerek fehérnek születnek”, kivéve a nemi szervüket és egy gyűrűt a köldökük körül, ami viszont fekete. Azt is tudni véli, hogy a négerek bőre, ha megbetegszik, kivilágosodik, ellenben ha meghalnak, feketébb lesz, mint valaha. Herder is nyilatkozik ehhez hasonlókat, és azon a véleményen van, hogy tulajdonképpen bárki lehet néger.

Kant a különféle emberi rasszokat az állatfajokhoz hasonlóan, geográfiai alapon osztályozza, hiszen meggyőződése szerint az öröklődő bőrszín a földrajzi elhelyezkedés következménye. Linnéhez hasonlóan a fehéreken kívül a feketék, a sárgák és a rézvörösek rasszát különíti el. A bőrszín és egyéb testi jellegzetességek a Föld klimatikus zónáinak felel meg. Kant szerint az emberek esetében nincs szó külön fajokról, egyetlen törzsből származott az összes későbbi, akik viszont az eltérő klimatikus viszonyoknak megfelelően differenciálódtak. Az első törzs, melyből a többi leszármazott, fehér bőrű volt.

Kant azon a véleményen van, hogy a feketék gyerekesek, azért azok, mert gyerekes dolgoknak örülnek, például az üvegyöngyöknek. Híres és sokak által idézett mondata – „Die Negers von Afrika haben von der Natur kein Gefühl, welches über das Lappische stiege.” A „von Natur” itt is az égővre vonatkozik, amely egy másik helyen válik egyértelművé, ahol azt írja, hogy „Die in Zona torrida haben nicht feine Empfindungen von Ordnung und Schönheit.”

Kant Montesquieutól veszi át azt az elképzelést, hogy a bőrszínnek a feketék esetében köze van gyengébb szellemi teljesítményükhöz. Montesquieu „A törvények szellemé”-ben így ír: „On ne peut se mettre dans l'esprit que dieu, qui est un être très-sage, ait mis une ame, surtout une ame bonne, dans un corps tout noir” (Nem feltételezhetjük, hogy isten, aki nagyon bölcs, lelket, jó lelket helyezett volna egy teljesen fekete testbe). Ebben a vegytiszta színszimbolikában a fehér bőr a tiszta fej, a fekete a tehetetlen szellem jele.

Kantnak a feketék vallásáról sincs éppen hízelgő véleménye: „A fetisizmus, amely közöttük általánosan elterjedt, egyfajta bálványimádattal, amely oly

mélyre süllyedt a gyerekességben, amennyire ez az emberi természet szerint csak lehetséges... Egy madártoll, egy tehénzav, kagyló, vagy akármilyen más közönséges dolog, mihelyst néhány szóval felszentelték, azonnal a tisztelet tárgyává válik.”

Monika Firla szerint a fenti idézetben az a fel-tűnő, hogy azzal, hogy itt Kant nem csak azért te-kinti gyerekesnek a feketét, mert az üveggyön-gyöknek örülnek, hanem mert az olyan semmisé-gekhez is, mint a madártollak vagy tehénzavak, hasonlóan viszonyulnak, ráadásul ezeket adott esetben kultikus tárgynak is tekintik, a korabeli rabszolga-kereskedelem egyik általánosan elter-jedt érvelését veszi át, mely szerint a feketét azért lehet csak rabszolgának használni, mert nem alkalmasak arra, hogy kereskedjenek velük, mivel a dolgok értékét képtelenek fel- és megismerni.

De Kant nem csak impliciten tartja helyesnek a rabszolgáság intézményét. Monika Firla szerint azon mondata, hogy „a négerek nagyon gögösek, de amúgy néger módra, és annyira pletykások, hogy bortal kell szétkergetni őket”, tanúskodik erről, mivel itt egyértelműen a rabszolgáskorban lévő feketékről van szó, amellyel szemben Kant semmiféle kifogást nem emel.

Kant a női nem érdekében is szót emel, amikor a négereket azért kárhozza, mert „háziszar-nokok”, és a nőket mindenütt szolgáskorban tartják.

De nem kellett feltétlenül európai fehérnek lenni ahhoz, hogy a rabszolga-kereskedelemnek ideológiai igazolást nyújtson valaki.

Soliman kortársa, a ghanai Aximból származó Jacobus Elisa Johannes Capitein (1717–1747), aki Leidenben végezte el a Teológiát, majd 1742-től haláláig a Holland Nyugat-indiai Társaság szolgálá-tában Elmina erődjében látott el papi szolgálá-tot, doktori disszertációjában, amely a „Dissertatio Politico-Theologica de Servitute libertati Christiane non contraria” c. művében indokolja meg, miért lehet egy keresztény a rabszolga-kereske-delem helyeslője.

Ott van továbbá a szintén fekete bőrű Léopold Sédar Senghor néger-elmélete (Négritude-Theorie), melyben azonosul az afrikaiakkal

kapcsolatos európai előítéletekkel, és azt állítja, hogy az afrikaiak nem az ész, hanem pusztán az érzelem emberei.

Az Angelo Soliman felé áradó csodálat – Pichleré, Grégoire-é – ennek a fajok rendszerében el-foglalt bizonytalan státusznak a következménye. Kazinczy tudósítása – amely valószínűleg magától Angelótól származik, hogy Lobkowitz herceg affé-le kísérleti alannak tekintette, és „kísérletezett” rajta, hogy képes-e egy fekete elsajátítani az euró-paiak tudását, ugyanebbe a sorozatba illeszkedik: Angelo annak ellenére, hogy néger, lám, mégis mikre nem volt képes. Ez a szemlélet – hiába Gré-goire altruista entuziazmusa – mégiscsak a szá-moló lovak és a betűvető majmok iránti cirkuszi csodálattal paralel. Kiállítási tárgyként a 18. szá-zadi taxonómia az egzotikus állatok fölé sorolja, a Naturalienkabinet kitömött, néma állatai között mint azok ura, de azoktól lényegileg nem elvá-lasztható lényként szerepel.

Az állat és az ember közötti státuszra az állattal kapcsolatos sztereotípiák talán még nagyobb fe-lületen vetülnek, mint az emberrel kapcsolatosak. Állat és ember kettőssége az Isten-Sátán kettősség-tükörképeként jelenik meg. Az ember részesül az isteniből, halhatatlan lelke és tudata van, képes választani jó és rossz között, míg az állatnak nincs lelke és nincs tudata, és mindazt nélkülözi, ami az emberben az istenivel rokon. Miközben az ember a nyugati civilizáció számára a benne lévő termé-szetit és testit legyőzni képes szellem és tudat ideáljában jelenik meg, az állat pusztán „egydi-menziós”, a testi létezésre korlátozott, szubjektum nélküli élő anyag. Az antikvitás, a középkor, a re-neszánsz és a felvilágosodás számára az ember és más fajok megkülönböztető jegyei utáni ismeret-elméleti kutatás az antithetikus konstrukciókat ismeri fel. Emellett jelentőségteljes, hogy a megha-tározó elméletek – Arisztotelész, Aquinói Tamás, Descartes – nemcsak az ember és egyéb fajok közötti duális konstrukciókat és az életformák axiológikus hierarchizálását, hanem az emberek közötti egyenlőtlenség rendszereit is megalapoz-zák. Ezekkel bizonyos fokig szemben állnak Hume, Rousseau, Jeremy Bentham elgondolásai és Mon-taigne állat-pszichológiai észrevételei.

Szellem és természet, lélek és test, rend és káosz szembeállítás, amelyet a nyugati civilizáció Platóntól, a sztoától, Arisztotelész természetfilo-zófiájától örökölt, az ész, az erkölcs és az önura-lom válik a társadalom alapértékévé. Az öntudat-lan a tudatos alá rendelődik, és ebben a sorsban az állatokkal azok az embercsoportok is osztoz-nak, amelyek ezeknek a vezérelveknél ilyen-olyan okból nem képesek megfelelni, ösztöneiket, érzel-meiket nem kontrollálják, mint a gyerekek, a nők, a szolgák, az örültek, a cigányok, a homoszexuáli-sok és a „természeti népek”. (...)

A kontinuitási törvényt követő faji klasszifi-kációk nemcsak a biológiai megkülönböztető je-gyekre alapoznak, hanem esztétikai és morális nézőpontból is különbséget tesznek. Az arc és a test szépsége avagy rútsága a népek és törzsek osztályozásában ugyanúgy szerepet játszik. Mivel a szépségideál csúcsát az európai ember foglalta el, vele szemben – és az analógiák természete sze-rint kontrasztban – a fekete ember a rút. Afrikait

csak akkor találtak szépnek, vagy legalábbis akkor mozdulhatott el a rút és szép közötti skálán föffe-lé, ha az a lehető legkevésbé nézett ki afrikainak, tehát, ha a haja egyenes, a bőre fehér, az ajka nem telt, az orra pedig nem lapos. Ezzel a szépségide-állal szemben áll Christoph Martin Wieland és Vol-taire elgondolása, amely szerint a szépségfogalom társadalomspecifikus. Lavater általános népszerű-ségnek örvendő tézisében viszont a rút külső im-morális viselkedésnek felel meg, ennek megfelelő-en az afrikaiak külső jegyeiben a mértéktelenség, a destruktív erőszakosság, az immoralitás és a sze-gényes intellektus ismérveit véli megpillantani.

A „lex contiunui”, amely nemcsak a fajok rend-jét vélte véglegesen berendezni, hanem a társa-dalmi struktúrákat is mintegy végső sorozatként határozta meg, a 18. század politikai mozgalmai-nak is útjában állt. A klasszifikáció megszilárdulása egybe esett azzal a ponttal, ahol a meghatározott helyet elfoglalók szétfeszítették a számukra kijelölt helyet. Előtérbe került annak a problémának a ku-tatása, hogy hogyan lehet a feketék testi és szelle-mi tökéletesedését előmozdítani. A természetfilo-zófia és a természettudomány e testi jellegzetes-ségek állandóságának és megváltoztathatóságá-nak kérdése felé fordult, a különbségek leírásának és osztályozásának problémáján felülemelkedett a különbség okainak firtatása. Felfigyeltek például arra, hogy az afrikaiak és az indiánok utódai Euró-pában is feketének ill. rézbőrűnek születnek. A ke-resztény tanítás monogenezisével szemben elter-jed az emberi faj poligenezisének elmélete.

A feketék testi sajátosságaira különféle magya-rázatok születtek. Felmerült például az is, hogy az anya fantáziája vagy akarata idézi elő a fekete bő-rszínt, ahogy a lapos orr eredeténél is a csecsemő testét formáló sajátos szülői szépségideált vélték fellelni, melyet támogattak az utazók beszámoló-i a különféle „természeti népek” koponyaformá-lási technikáiról. A 18. században elterjedt másik elképzelés szerint a fekete bőrszín – a betegsé-gekhez hasonlóan – egyfajta elfajzás. Megfigyelni vélték olyan patológiai elváltozásokat, amelyeket a bőrszín idéz elő, például, hogy a fehérek más-fajta betegségeken szenvednek, mint a feketék. A fekete bőrszín ebben az elgondolásban a nor-mális állapottól eltérő jelenség. A fekete végső soron olyan fehér, akinek valamilyen betegség miatt a bőre megfeketedett, a haja begöndörödött, az orrát pedig csecsemőkorában benyomták, de hosszas kúrával valamennyi bajából kigyógyítható.

A 18. században felerősödő emancipációs tö-rekvések, az általános haladásba vetett hit mind többeket sarkallt, hogy bebizonyítsák, minden te-remtmény képes a változásra és a tökéletesedésre. Montesquieu-nél a testi és szellemi-morális jelleg-zetességekért a környezet és a nevelés felelős. Az oktatásba vetett hit vezet 1717-ben Poroszország-ban az iskolakötelezettség bevezetéséhez. Magá-tól értetődően jelentek meg ebben a szellemi kör-nyezetben azok a kísérletek, amelyek a feketék tanulási képességeit kutatták. E célból bennszü-lött afrikai gyerekeket hoztak Európába. Ibrahim Hanibal, Anton Wilhelm Amo és Angelo Soliman is közülük tartozott.

(részletek a „Kazinczy Ferenc és Angelo Soliman” c. PhD értekezéséből, Miskolc, 2007)

megtestesült Európa-víziók

Hotel Europa – Útban az Európa Házhoz?

Aki belép Tiranában a két csillagos Európa Hotelbe, rögtön magával ragadja ennek a szállodának a retro-futurista enteriőre. Fehér műbőr és króm fonódik itt össze kanapékká és forgószékeké, amelyek fémes felületein meg-megcsillannak a hotel bárjának váltakozó színű fényei. Vajon milyen üzenettel fogadja a vendéget a szállodának ez az ufószerű előcsarnoka? Az illető az imént még ott állt a hotel muskátlis erkélyeivel inkább tisztos egyszerűséget sugárzó homlokzata előtt a *Rruga Myslym Sbyri* eleven bevásárlóutcájának második hátsó udvarában. Még a fülében cseng, ahogy a taxisoőr albánul szitkozódik a kátyúkkal teli úton, amelyről visszafordulni sem lehet. De pillanatnyilag elfeledkezik a vakolatlan bérházakból álló környékről, amint belép a úrhajóra emlékeztető szállodahallba. Itt egy közelgő és már-már beteljesült jövő ígérete lebeg a levegőben: „Ha egyszer majd Európához tartozunk...”

Ezzel a légi utópiával szemben a reggelizőteremben az egymásra torlódtott történelemmel találjuk magunkat szembe – pontosabban annak megkonstruált változatával: egy patrióta művész pánhellén motívumokkal dekorálta az alagsort, amelyek Albánia múltját a görög antikvitás részeként mutatják be. Hogy az ebben való részesedésre támasztott igényt még jobban hangsúlyozzák, a szálloda személyzete lándzsákat, íjakat és műanyagból készült amforákat helyezett el a rikító színekben megfestett Akropolisz elé. Míg pár ifjú görög ezen a giccses történelmi tablón élcelődik, nekem elsőre nyilván furcsának tetsző kérdések ötlenek a fejembe: Vajon ennek a szállodának az architektúrájában, dizájnájában és berendezésében öntudatlanul nem a tulajdonos Európához való viszonya jut-e kifejezésre? Vajon egy ország Európa-szállónak esztétikájáról nem lehet-e leolvasni az ország lakóinak lelkesedését vagy szkepszisét az európaiság projektje iránt? Rögtön eszembe jut egy sor hasonló nevű hotel Németországban és Nyugat-Európában, amelyek tompa fénye az Európai Közösség indulásának éveit idézi. Ezzel szemben a Kelet-Európában mostanában épített Európa-szállók úgy hatnak, mint luxus szállóhelyek és speci kérék ifjú

oligarchák számára. A tiranai Hotel Europa eltérő emeleteivel sokrétegu európai tudatunk és életérzésünk leképezésének tűnik.

Jelen összeállítás nem szállodai útmutató kíván lenni! A Hotel Europa itt metaforaként szerepel a „közös Európa Ház” elkoptatott fogalmával szembeállítva. Wolfgang Schmale történész szerint egy bizonyos Enea Silvio Piccolomini – aki inkább II. Pius pápaként ismeretes (1405–1464) – volt az, akitől az „Európa Ház” hosszú életű metaforája származik. Ennek a képnek a sűrű alkalmazása a 15. század második felében mindenképp a keresztény nyugati kultúra egységének erősítését szolgálta az előrenyomuló muszlimokkal szemben. És még ma is szívesen folyamodnak az egy fedél alatt élő Európa képéhez a közös értékképzetekre hivatkozva és a török EU-csatlakozástól óva intve.

De polémikusan téve fel a kérdést: Vajon attól már kialakul a sorsközösség, ha közös a házkezelőség? Különösen akkor válik nehezzé a dolog, ha ennek az „Európai Háznak” az épületszerkezetét konkrétan próbáljuk elképzelni: Ki lakik itt valaképpen a legszebb szinten, ki az alagsorban és ki a padlástérben? Újabb képekre volna szükségünk, hogy az Európában (egyelőre még) békés egymás mellettiséget érzékletesen tudjuk megjeleníteni, hogy ebből a jövőben egy valódi együttélés alakulhasson ki. Ehhez talán kissé kiábrándító, de nagyon is időszzerű lehet – nem utolsó sorban a fenyegető szomszédági konfliktusokat elkerülendő – a csak átmenetileg használt szálloda képzet.

Az Erasmus- és az Easyjet-nemzedéke számára amúgy sincs abban semmi szokatlan, hogy a szálloda halljában való téblábolás közben ismerkedjenek össze egymással.

Itt most inkább azt a kérdést szeretnénk körüljárni, mi mindent jelenthet napjainkban az „európaiság”, nem pedig egy egységes európai identitást próbálunk definiálni, bármit jelentsen is ez. Mert ha Európa soha nem alkotott szellemi-kulturális vagy politikai-területi egységet, hogyan tudhatna akkor egységes identitást „előállítani”? A „Hotel Europa” kötet szerkesztői szemében ez nem akadály – éppen ellenkezőleg – inkább komoly esélyt ad az európai projektnek.

Tizennégy író szeli át ebben az antológiában az európai kontinentet keresztül-kasul minden égtáj felé, Rejkjaviktól Ciprusig, Chisinautól Geronáig. Pillanatszerűen adnak egy általuk választott országból, miközben mentálisan újra fölmérik az adott országot.

Európát először a szélei felől kezdik szemügyre venni. A közép-európaiak leginkább az úgynevezett perifériákra voltak kíváncsiak – Jeruzsálem képezi itt a legtávolabbi örhelyet.

A kedvelt turistacélpontok, Berlin, London, Moszkva, Párizs, Bécs nagyvárosai most kimaradtak.

Matthias Hoch lipcsei fotográfus Belfast és Koppenhága, Lisszabon és Marseille kikötőit fényképezve vizuális kapcsolatot létesített Észak- és Dél-Európa között, az összekötő elem itt – a nagyon különböző módokon jelen lévő – tenger. A „Hotel Europa” szerzői szomszédságkutatást végeznek nagyon nem-etnográfiai módszerekkel. Az ő szállodáik egyszerre metaforák és konkrét helyek is. Kiindulópontul szolgálnak számukra meglepő és időnként különös találkozásokra európai szomszédakkal és saját honfitársaikkal. Az ukrán Jurij Andruhovics idegenkedése az úgazdag oroszok viselkedésétől Davosban rokonítható azzal a távolságtartással, ami Igor Marojevićnek a hazájához, Szerbiához és annak lakóihoz való viszonyát jellemzi. A belső határok és kategorizálások eltűnnek a mai Európa sajátosságainak különböző metszeteit ábrázoló történeteikben. Az antológia összeállítása során inkább a *bricolage*, semmint egy előre lefektetett rend elvét követtük. Az itt taglalt események Európa különböző helyeit kapcsolják össze a jelenben és a múltban, olyan dialektikus kapcsolódásokat mutatnak fel, amelyek ellentmondanak az uralkodó nemzeti történetírások logikájának.

Amikor Tanja Dückers a „nemzeti felszabadító háború” különböző jelentéseit hasonlítja össze Észak- és Dél-Cipruson, amikor Dragomán Györgynél a madridi Puerta del Sol menti tüntetések az egykori kényszerű tömegfelvonulások emlékét idézik fel a szocialista időkől, vagy Thomas Brussig a kijevi „Ukránok Házában” – ahol valamikor egy Hotel Europa állt –, a narancsos forradalom bukásának utóhatását érzékelteti, akkor valamennyien a „feledés démona” ellenében írnak, amelyet a költő Mile Stojic panaszol fel Szarajevóban Joachim Sartoriusnak. „A feledés démona költözik be régi helyeinkre, és alumíniumból megüvegből készült hideg formákkal vonja be őket. Ez a démon egy hagyományok nélküli úgazdag világra íté bennünket.” Mert a példák felhozása és a szembeállítások során tárulnak fel új összefüggések az elszigeteltnek tűnő benyomások és élmények között.

Ennek az összeállításnak a szerzői érzik Európa érverését, személyes történeteket szönek össze történelmi eseményekkel, rég mítoszokat társadalmi utópiákkal, és városok formáját egy elképzelt másikéval. Talán létrejön ebből egyszer Európa nagy elbeszélése.

Köszönet minden írónak, aki részt vett ebben a projektben.

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

a Vatikántól Brüsszelig

A történelem szállodái

Egy magányos alak ácsorog a római Szent Péter tér közepén. Valamivel elmúlt tíz óra, a bazilika előtti tér még szinte üres, eltekintve az oszlopsortól balra kanyargó hosszú sortól, mely percről percre gyarapszik, akár egy élő óramű. A férfi fekete zakót visel, nyakán apró, fehér állógallér, lakkcipőjén szikrát vet a napfény. Diplomatafényéből ítélve akár üzletembernek is nézhetnénk, de az arc kifejezése egészen más hangulatról árulkodik. Pontosabban többféle, egymást hullámokban váltó hangulat sejlik föl sápadt, feszes arcbőre alól. Aggodalom, düh, elkéseredés, viszolygás, bánat... Egy pillanatra sem veszi le tekintetét a bazilika hatalmas kupolájáról. Csak találgatni lehet a különös lelkiállapot okát. Talán valamiféle korai audienciára volt hivatalos, ahol átért valamit, ami felülírta minden eddig elképzelését? Vagy épp fordítva: útban a Vatikán felé világosodott meg számára valami, ami évek óta érlelődött benne? Valami olyan, ami miatt ki kellett állnia a tér közepére, és ami egycsapásra átrendezte a napi programját? Vajon mennyire lehet ennek köze a hithez? Vagy a magánéletéhez? És létezik olyan, hogy a kettő különválasztható? És, ki tudja, lehet valami harmadik is: bűn, titok, csoda... Vagy csak egyszerűen a megfigyelő vetíti ki a képzeléseit erre a magányos figurára, hiszen a sztereotípiáknak és sablonoknak gyakran semmi közük sincs a konkrét emberi élethelyzethez. Egy csapat apró, szürkébe öltözött apáca szaporázza lépteit a téren, hátukon kis iskolatáska. Egy másik, természetes és szigorú tekintetű szent asszony határozottan lépdel velük ellentétes irányba. Egy sirály száll Bernini szökőkútjára és iszik a vízből. Egy japán pár lép be a konténerben berendezett mobilpostába, hogy hazaküldje a vatikáni stemplivel ellátott képeslapokat. Az oszlopok körül a sor újabb tíz méterrel gyarapodott. A pap nem mozdul. Tekintetét továbbra is a Szent Péter-bazilika kupolájára szegezi, de az indulati hullámok mintha már csillapulnának, arcára nyugalom, vagy talán inkább egykedvűség ül ki. Sosem tudjuk meg, megoldotta-e a gondját, vagy éppen séggyel végleg feladta. Esetleg a probléma magától szertefoszlott? A következő pillanatban a férfi megfordul, és lassan elindul a tér másik vége felé. Elővesz a zsebéből egy mobiltelefont, és anélkül hogy megállna, a füléhez emeli. Alakja lassan elenyészik, beolvad a hömpölygő turistaáradatba.

A pápaság területének nagysága mindig fordított arányban állt befolyásának mértékével: a Vatikán csak annak a jéghegynak a csúcsa, mely egy milliárd hívóból, két millió szerzetesből és pár százezer paptól tevődik össze. Ha egy nap úgy döntenének, hogy egyszerre összegyűlekeznek a Vatikán-hegy negyvennégy hektáros területén,

egy kilométer magas emberpiramis keletkezne. Hivatalosan a Vatikánt tartják a legkisebb államnak a maga ezer lakójával, amivel, feltehetően, jelentős költségeket takarítanak meg. De még így is elég nagy ahhoz, hogy ne szerepeljen a Lonely Planet néhány évvel ezelőtt kiadott Mikronemzetek útikönyvében. Több mint harminc miniatűr, de államiság igényével fellépő képződményt vettek fel, mint például a Seeland Hercegséget, vagy a Kugel-mugel Köztársaságot. Seeland egy elhagyott brit haditengerészeti erődítményen található, az angol partok közelében. Őt állandó lakója van, területe 550 négyzetméter. A múlt század közepén alapította Paddy Roy Bates, leszerelt brit katonája, aki ezt a helyet választotta ki a Britain's Better Music Station névre keresztelt kalóz rádióadója üzemeltetésére, majd odaköltözött a családjával együtt. Seeland gazdasági függetlenségét web-szerverek befogadása és offshore tranzakciók biztosítják. A Kugel-mugel Köztársaságot a bécsi Práterben találjuk. Edwin Lipburger nonkonformista képzőművész projektjeként indult, aki nézeteltérésbe keveredett a hatóságokkal, és megtagadta az adófizetést. Sajátos kis világot teremtett a kerek épületben, ahol saját postai bélyegeket kezdett nyomtatni. 1984-ben kiáltotta ki a függetlenségét. A köztársaság egyetlen postai címe az Antifasiszta utca 2, itt található a már említett tipográfiai szolgáltató egység is. Területét bekerítette szögesdróttal, papíron 389 állampolgár lakja. A ház a Práter egyik turisztikai látványossága, ami némi bevételt is hoz a képződménynek. Szinte minden

törpeállam gondban van a szuverenitással. Szerencsés kivételnek számít a Máltai Lovagrend, melynek van ugyan szuverenitása, csak épp területe alig. Ez nem utolsó fegyvertény ebben a mezőnyben, és talán csak a Lewis Carrolltól ismert eltűnő macskához lehet hasonlítani, mely csak a mosolyát hagyja hátra... De még ez is fokozható! Stieg Larsson népszerű Millennium trilógiájának hősnője, Lisbeth Salander egy „Hackerköztársaság” nevű virtuális közösségnek a tagja, melynek létszáma alig éri el az ötvenet: egytől-egyig komputeres zenik, akik a világ különböző pontjain élnek ugyan, de az állam és a tőke iránti megvetésük közösségre forrasztja őket. A képződmény önvédelmi képessége lenyűgöző, és sikerrel veszi fel a gazdasági versenyt a szokványos államokkal. A Hackerköztársaság platformjait távoli, a hatóságok számára elérhetetlen szerverek támogatják. Bármennyire a képzelet szülte is ez a projekt, a Farmlandson, a Simcity-n és a Facebookon milliók élik párhuzamos életüket. Egyelőre nem hallani arról, hogy a WikiLeaks kikiáltotta volna a függetlenségét, de kétségtelenül sok tekintetben a Hackerköztársaság modelljét követi. Egy rendszerkritikusokból, újságírókból, matematikusokból, hightech szakemberekből álló világméretű hálózat áll mögötte, melynek tagjai sokkal lojálisabbak az ügyhöz, mint saját kormányukhoz. A mobilitás lehetősége, illetve a hálózat építőelemeinek otthont adó országok liberális törvényhozása egyfajta területen kívüliséget biztosítanak a networknek. Ennek a felforgató csoportnak a legfőbb erőforrása az információ,

POPOV, Alek
Londoni küldetés
JAK-Kijárat, 2004
Syllabus, 2012

Testgyomok
Napkút, 2014

„A káposztás ciklus”
Magyar Lettre
Internationale, 33

„A londoni misszió”
Magyar Lettre
Internationale, 50

s ha egyszer önálló jogi személyiségre próbálna szert tenni, akkor leginkább az „információs köz-társaság” meghatározás illene rá.

A Vatikánban találunk postát, rádióadót, bankot, múzeumot, parkot, még aprócska vasutat is, csak szállodát nem. A vendégház, ahol konklavé idején a bíborosok megszállnak, nem hotel a szó valódi értelmében. Fél órával a munkaidő lejárta előtt a látogatók tömegesen a kijáratok felé veszik az irányt, és a múzeumok kilométeres folyosói elnéptelenednek. Az évszázados falak közé beköltözik a csend és a nyugalom.

A Vatikánban nincs ugyan szálloda, de a környékén jónéhány hotel viseli a Vatikán nevet. Egyikük, a Vatican Gardens Inn a Via Germanicón található, és nyugodtan bevehetnék a világ legkisebb szállodáinak jegyzékébe, bár a hat szobájával nehezen venné fel a versenyt a Guinness olyan kis üdvöskével, mint a Grand Hotel de Kromme Raake, vagy a The Eh'häusl. Előbbi a hollandiai Eenrum községben található, és csak egyetlen egy, art deco stílusban berendezett szobából áll. A másik rekordert közel háromszáz éve nyitották a bajorországi Amberg városában, és teljes alapterülete nem haladja meg az ötvenhat négyzetmétert. De ahogy mondják, a konkurencia mindig résen van. A sajtóban megjelent hírek szerint Londonban megnyitotta kapuit, (vagyis inkább ajtaját) a világ tényleg legkisebb szállodája, mely még saját épülettel sem rendelkezik. A szállodát egy Eurostream típusú, luxuskategóriás lakókocsiban rendezték be, kiterjedése kilencszer két méter, és a Radison szállodalánc stafirozta ki minden létező fényűzéssel a recepciótól a portáson keresztül a vörös szőnyegig. A lakókocsi naponta váltogatja helyét London idegenforgalmi látványosságainak környékén. Ehhez az extrém minimalizmushoz képest a Vatican Gardens a maga három csillagával és ablakpárkányon burjánzó művirágaival nem sokat tud villantani, hacsak nem a nevével, amivel viszont akár metafizikai képzetársításokat is ébreszthet. A szálloda egy nagy, 19. századi épület földszintjét foglalja el; a maga idejében feltehetően önálló lakásként szolgált, de mára gipszkarton falakkal több cellára szabdalták fel. A „park” nem más, mint egy belső udvar, melyet szükség esetén parkolóznak is használnak, de ennek a túlsó végén található a „meghittnek” hirdettet reggelizőhelyiség is, mely a valóságban nem egyéb, mint egy műanyag falú sátor. A berendezés a 18. századi eleganciára hajaz, csak hogy a drapériák, stukkók, aranyozott keretek, üvegcsüngős csillárok inkább azt a célt szolgálják, hogy elvonják a figyelmet az olyan apróságokról, mint a fürdőszobai csempék közti fűgában felrétegződött retek, a stélzsin felejtett szappanba tapadt kunkori szőr, a műanyag poharak és a papírfalon áthallatszó hangok. A nap nagy részében a rejtélyes romokat ábrázoló monumentális festmény mögött rejtőzködő miniatűr recepció zárva tart. A személyzet három elszállt ázsiából áll, akiket legalább annyira elnyelt az elektronikus játékok virtuális világa, mint szerzeteseket a túlvilág utáni ácsingózás. A főnök csak telefonon érhető el, hiányát a minden sarokra felszerelt videokamerák hivatottak pótolni. Na meg a házirend, melyet minden ágy fölé kifüggesztettek, beüvegezve és bekeretezve, mint egy

tízparancsolatot: *Ne dobányozz! Ne fogvassz kint-ről behozott ételt! Ne dobj semmit a vécécsészé-be!* és így tovább. A legfertelmesebb bűn nyilván a vécébe dobálás, mert ezt a fürdőszobai felirat is megismétli, továbbá hozzáteszi, hogy az elkövetőre 550 eurós büntetés az és az örök szégyen kárhozata vár.

Persze minden azon múlik, honnan nézzük. A tudatállapottól függ, ahogy az ókori bölcsek mondták. A hit csodákra képes. Ebben a tekintetben a Vatican Gardens Inn legalább annyira megragadhatatlan és titokzatos, mint az öt keresztutcányira található vatikáni birodalom. Elég csak egy pillantást vetnünk a Trip Advisoron, vagy a Booking.com-on összegyűjtött kommentárookra és véleményekre. Lehet, hogy két különböző szál-lóra emlékeznek?

„A szoba egy gyöngyszem volt! Ingyen vezeték nélküli internet. A reggeli bőséges volt és változatos. A személyzet remekül beszélt angolul...”

„A szoba nyomorúságos volt, a reggeli szánalmas. Internetnek nyoma sincs! A személyzet mogorva és semmiféle tájékoztatást nem ad a turistáknak. A helynek nincs hangulata.”

„Nagyszerű hely nekem és a családomnak! Tágas és főként tiszta szobában helyeztek el bennünket. A személyzet rendkívül képzett és szolgálatkész.”

„Sajnos, nem volt jó a kiszolgálás ebben a szállodában. Elvitték az ágymat (?) és az éjjeliszekrényemet a megkérdezésem nélkül... Az ajtókeret törött volt és egyik este rám zúbant. Ezért se bocsánatot nem kértek, se kedvezményt nem adtak a végén. A reggeli nyomorúságos volt, a kávé és meleg víz sokszor nem volt meleg.”

„A reggeli fenséges volt! Mindent tartalmazott, amire az embernek szüksége lehet, amikor egy bosszú nap áll előtte Rómában. A személyzet kedves volt és minden igényt kielégített.”

„Ez a reggeli egy vicc. Minden nap biányzott valami, aztán az utolsó napon már minden biányzott – a gyümölcslé, a tej, a kenyér és így tovább. A felszolgáló lány annyira goromba volt, hogy a vendégek féltek bármit is kérni tőle...”

„Az embernek nincs hova letennie magát, hacsak nem a szobájában, de azon meg nincs ablak...”

A kvantumelmélet hívei itt bizonyára arra a következtetésre jutnak, hogy térelhajlás esete forog fenn. A térhasadás, vagy mifene hatására a turisták a szálloda két párhuzamos valóságába merültek bele: az egyik egy jól karbantartott, barátságos és segítőkész személyzettel üzemel, a másik pedig képtelenül szervezetlen és lerongyolt, a személyzete egykedvű és ellenséges a vendégekkel. Ciniikusabbak élnek a gyanúperrel, hogy a pozitív visszajelzéseket a szállodavezető pakolta fel más-más álneven, hogy ezzel semlegesítse a kritikus hangokat, ami amúgy elterjedt marketingfogás manapság. De elképzelhető egy harmadik hipotézis is, mely leginkább az ember természetéből indul ki: gyakran azt látjuk, amit látni akarunk. Az ember könnyedén felfogja a valóság pozitív oldalait, míg a negatívokat egyszerűen elhárítja. Gyakran makacsul és célirányosan még a leginkább szembeötlő malőrökön is képesek vagyunk átsiklani. „I refuse to be a victim!” – ismételte elke-seredetten Anette Bening az *Amerikai szépségben*.

„Nem vagyok hajlandó meglátni a fanszört a szappanban!” – kontrázik erre a turista a vatikáni szépségben, miközben ott ül a bánatos, ablaktalan kapszulájában, melyért napi száz eurót fizet. Még bizonyára nem sejtí, hogy épp az ímént dugította el a vécét felelőtlenül precíz higiéniai szokásaival, ami kerek 550 euróba fog neki fájni. És ez vajon felnyitja a szemét? Isten hozott a pokolban!

„Kérde, hol és mely helyen található a pokol? – teszi fel a kérdést Aranyaszájú Szent János kora keresztény filozófus. – *De mi dogod ezzel? Neked elég, ha azt tudod, hogy a pokol létezik, és nem azt, hol rejtőzik... Ennek értelmében nem kérdezősködjünk arról, merre van, hanem igyekezzünk elkerülni.*”

A vatikáni címer központi motívuma a menynek kulcsai, melyekre, a hagyomány szerint, Szent Péter kapott ígéretet. Ezek nyitják ki a kaput a hívó előtt, illetve zárják be azt a tévelygők előtt. Voltaképp ez a legrégebbi és legrendezettebb virtuális állam, mely tekinthető a régebbi, immár használaton kívüli elődök, az Olümposz és a Walhalla örökösének, azzal a különbséggel, hogy ez a mai napig működik. Ennek a valóságnak az energia-kezője annyira erőteljes, hogy néha beárnyékolja azt a világot is, amelyben élünk. Milliók készülnek arra egy életen át, hogy odakerüljenek. Még ennél is többen próbálják ilyen-olyan módon be-vásárolni magukat a helyre. Amikor az egyház búcsúcédulákat árusított, ez még viszonylag könnyen ment. A híres 16. századi búcsúcédula-árus, Johannes Tetzl még versikét is fabrikált ebből az alkalmából: „Amint a pénz a ládában csörren, lelked rögtön a mennybe röppen.” A búcsúcédulával meg lehetett úszni a purgatóriumi rostokolást: az így kiváltott napok száma a pár tucatnyitól a több tízezerig terjedhetett, és lehetőséget adott arra, hogy a lélek jóval komfortosabb körülmények közepette várja ki a végítélet napját. Mai szemmel nézve ezek a papírok üdülési csekknek is tekinthetők. Csakhogy míg a pokolról a legapróbb részletig szinte mindent tudunk, addig a mennyei hotel mibenlétéről csak homályos és egyszóvalú tájékoztatást kapunk. Gyakran emlegetik olyan helyként, ahol „nem lesz több halál, fájdalom, bánat vagy sírás”. Pál apostol pedig azt mondja: „Szem nem látta, fül nem hallotta, emberi szív föl nem fogta, amit Isten azoknak készített, akik szeretik őt.” Ez csábítóan hangzik, tényleg, de a jelentése elég szerzteágzó. Viszont a nagy reneszánsz mestereknek köszönhetően, akiket az egyház befogott egyfajta „virtuális túra” megalkotására, meglehetősen gazdag képanyag maradt ránk a mennyországrol. A csomagban megtalálunk minden extrát: kertek, virágok, patakok, bőséges gyümölcsválaszték, meztelen testek, szelíd vadállatok, fényfelhők, és a háttérben – az életminőségbeli különbséget hangsúlyozandó – rendszeresen felvillan egy-egy jelenet a pokolból. Sajnos, gyakorlatilag teljesen hiányzik a személyes tanúságtétel, ha kizárjuk azoknak az esetét, akiket állításuk szerint elragadtak az egekbe, leggyakrabban álrukban, vagy kómában, bár nem ritkán egyenesen a mezőről. Az ő elbeszéléseik mintha a hivatalos verziót támogatnák, néha ezt apróbb részletekkel kiegészítik, hogy fokozzák a valóságérzetet. Igazából hiányzik bármilyen kritikuss felhang, a feszélyezettséggel legkisebb megnyilvánulása, ami kelt némi kétséget,

tekintettel az emberi természet szeszélyes mivoltára. A 15-16. században az egyház annyi búcsúcédulát nyomott, hogy a vallás teljesen elveszítette hitelét. Többen már azon aggódtak, hogy a mennyei szálló kapacitása kevésnek bizonyul a felfelé nyomuló tömeg befogadására. Amúgy hasonló esetet a Vatican Garden Inn történetében is feljegyeztek. Egy férfi a Missouri állambeli Belmont városából a következő történetet jegyezte fel:

„Ez a szálló visszaigazolta családunk buszonégy tagjának a foglalását, holott szabály szerint csak tizenöt embert lehetne benne elhelyezni! Amikor megérkeztünk, nyolcan már benne laktak... Két egymást követő éjszakán át négy felnőt aludt a kétágyas szobákban, majd kiköltöztünk. Ennek ellenére kifizettették velünk azokat az éjszakákat is, melyeket nem laktunk le. Még a nyolcvanbét éves apóssommal is kifizettették a külön szobát, holott egy helyiségben aludt velem és a feleségemmel.”

Mondjuk, az ember bármikor kiköltözhet a Vatican Gardenből egy másik panzióba, elég átsétálnia a szomszédos utcába. A mennyei hotelnek ezzel szemben nincs alternatívája. A búcsúcédulák káoszt okoztak a foglalások terén. Az emberek tiltakoztak. Luther Márton felszögezte a kufárkodást elítélő híres téziseit a wittenbergi vártemplom kapujára. Mintha csak azt akarta volna mondani: „Isten országa nem szálloda!”

A tisztító tűz fogalma bizonyos értelemben közel áll azokhoz, akik átestek az államszocializmuson. Marx és Lenin tanítása szerint az emberiség nem léphet át a kapitalizmus, azaz a bűn állapotából a kommunizmus, értsd az üdvözülés állapotába anélkül, hogy meg ne tisztulna a kispolgári üledéktől. Amennyiben a tudat nem fejlődik fel a megfelelő szintre, a kommunizmus nem következik be: ez a legfontosabb feltétel. Márpedig a tudat, sajnos, lassan változik. Úgy tartják, hogy a szocializmus olyan köztes állapot, amikor munkával, nélkülözéssel és egyéb kínolódás révén a történelem kiválasztottjai megtisztítják és felmagasztosítják a tudatukat, hogy azután méltó módon átléphessenek az emberi fejlődés legmagasabb stádiumába.

A pártmánok úgy jóslták, hogy ez valamikor a 80-as években következik be. Csakhogy aztán 1980 elmúlt, a kommunizmus pedig ott ragadt valahol a jövőben, titokzatosan és csábítón, mint az égi Jeruzsálem. Ekkor sebtiben életre pofozták a „fejlett szocializmus” fogalmat, ami egy közbeiktatott lépcsőfokot sejtetett a vágyott cél felé vezető úton. És ezt már elfelejtették határidőhöz kötni. A pártnak is megvolt az a jó szokása, hogy búcsúcédulát osztogasson, melynek birtokosai helyet foglalhattak a nómenklátúra limbó hintójában, mely távol repítette őket a hétköznapi bújától-bajától. Az égi szekerekkel ellentétben ez a hintó szilárdan materiális volt, és pártüdülk és dollárboltok között cikázott. A kiválasztottak így viszonylag komfortos szálláshelyen várhatták ki a kommunizmus eljövételét, vagy a szocializmus végét, ami épp jön. A kapacitás korlátozott volt, ezért a pártmenedzser-ek igyekeztek nem reklámozni a lehetőséget. Sőt, inkább azon voltak, hogy ne is szivárognon ki róla információ. Miféle szálló? Szó sincs róla! Ezek egyszerű munkásszállások! De a szóbeszéd makacsul tartotta magát: nem is, nem is... Szép az ottan nagyon! Naphosszat az elsők közt legelső dícsőítik, és nem ismernek se éhséget, se szomjúhozást. És tenispályáik is vannak meg úszómedencéik, és még ki tudja mi minden... És pucéron mulatoznak, amikor berúgnak! Jaj már, de hát miket ki nem találtak – védekezik a szállodavezetés – sutba vágva minden piaci logikát. De a tanúk egyre szaporodnak. Én láttam a mennyországot! Én is, én is!... Kit elragadtak, kit behívtak, ki véletlen folytán keveredett bele. De már lehetetlen letagadni. Igenis, létezik a mennyek országa – egy kéznyújtásnyira van, itt és most! Ez a bizonyíték végzetesnek bizonyult a kommunizmus számára.

A kommunizmus vége azonban nem jelenti azt, hogy automatikusan abba a szépséges világba fogtok csöppenni, melyről csak hallottatok, olvastatok és képen láttatok. A kapitalizmus is tudati kérdés, márpedig az, mint láttuk, nem változik egykönnyen. És tessék, most újra át kell esni a purgatóriumon, ezúttal az Átmenetén, hogy megtisztuljunk az összes szocibüntől, melyek meggátolnak

bennünket abban, hogy kibontakoztassuk a piaci képességeinket. És megint túrjuk a kínokat, szenvedünk, rinyálunk, verjük aprócska öklünkkel az új mennyország kapuját, mint a kisgyerekek. Mikor engedtek már be? A piacgazdaság sámanjai kerülnek a pontos dátumokat, inkább ködös időintervallumokat határoznak meg: átlagban tíz és harminc év között, de az ötvenes jóslat sem ritkaság. Hála istennek a búcsúcédula-kereskedelem sosem állt le. Aki egyszer megvásárolta, az nyugodtan suhanhat az Átmenet limbó hintóján, és magasról tesz arra, mi jön utána. Mellesleg az államszocialista hintó utasai közül sokan fent maradtak ezen is. Ők megszokták, hogy szállodában laknak, és meggyőződésük, hogy minden rendszer kínál ilyen lehetőséget. Csak időben le kell foglalni a helyet. Az Átmenet szállodája még a réginél is fényűzőbb, csak mintha a házirenddel volna valami baj. Itt például sokszor lövöldöznek, és gyakran célt találnak, néha meg robbantanak. Az elragadás veszélye is fennáll. Ráadásul ilyenkor nem az égbe hurcolnak el, hanem egy félhomályos pincébe, ahonnan nem tudnak kiváltani holmi imákkal és üdvös cselekedetekkel, hanem csakis készpénzzel. Más szóval az állapotnak van egy sajátos dinamikája, ami némileg gátol bennünket abban, hogy határozottan felismerjük benne az üdvösséget.

Valahol félúton a mennyek országa és a kommunista mennyország között helyezkedik el az Európai Unió. Ez a szén- és acélközösségnek indult prózai projekt anélkül, hogy isteni tekintélyre, vagy történelmi determinizmusra támaszkodna, fokozatosan kikupálódott a kezdeti szerény elképzelésből, kifejlődött és önálló testet öltött. Megszületett a szuperhatalom és a törpeállam egyedülálló kombinációja. Még ha a térképen tekintélyt parancsolón is mutat, az EU megmaradt az Európa eszme virtuális kivételének, melynek felszíne alatt ott lappang a különálló nemzetállamok puzzle-játéka. Az EU valóságos tere néhány apró enklávéban összpontosul – Brüsszelben, Strasbourgban és Luxemburgban –, ahol a legfőbb intézményei székelnek. Az Európai Parlament üvegépítménye úgy uralja le a szelíd és polgári Brüsszelt, mint a Szent Péter bazilika kupolája Rómát. Állam az államban, mely saját szabályai szerint mozog, saját ritmust diktál, belemerül a kibogozhatatlan belső játékaiba és kombinációiba, irányelveket határoz meg, melyeknek, legalábbis elviekben, a tagországok alávetik magukat: a Vatikán és az EU között alighanem több a közös vonás, mint amennyit elsőre gondolnánk. Legalábbis a virtuális és a reális közötti arányokban, illetve abban, hogyan függ ez a kettő egymástól. Abban az igyekezetben, hogy Európát eszmék és értékek alapján akarják egyesíteni. És természetesen az intézmények rejtett logikájában: függetlenül attól, hogy ezek eredetileg istent vagy a polgárokat hivatottak szolgálni, abban a pillanatban, amint kontroll nélkül maradnak, önmaguk haszonélvezőivé válnak.

Minden magára valamit adó politikus tart az irodájában egy pápával közös fotót. Meg egyet az Európai Bizottság elnökével. Lássuk be, a pápa sokkal jobban mutat egy ilyen képen, és sosem kell elmagyarázni róla, hogy kicsoda. Lehet, hogy ideje lenne kitalálni valamilyen különlegesebb öltözéket az Európai Bizottság elnökének, hogy legalább

2015 nyár

olyan könnyen felismerhető legyen, mint Donald Kacska, Miki Egér, vagy a brit királynő. Persze, a Vatikán mögött kétezer éves történelem áll, míg az EU mögött ötven, szóval még korai átminősíteni történelmi látványossággá. Van még dolga elég. A menynek országának kulcsai földi hatalmat is adtak a pápáknak Európa fölött. Az egyesült Európa kulcsai szintén biztosítanak a pápaihoz hasonló hatalmat: a befolyás hatalmát, mely a puha és kemény kényszer formáit öltheti az elért konszenzustól függően. Az EU-tól még távol áll a gondolat, hogy megmentse a lelkünket... egyelőre. (Ha a többibe belebukik, egyszer még ezt is a fejébe veheti.) Jelen állás szerint és a lehetőségeihez mérten az a feladata, hogy megóvjon bennünket a történelem lángjaitól; hogy megteremtse egy normális élet feltételeit egy olyan térben, melyet hagyományosan háborúk és forradalmak szaggattak széjjel, vallási és etnikai konfliktusok osztottak meg, illetve társadalmi ellentétek és osztályharcok kínoztak. Ha nem is avathatnak mindenkit boldoggá, de mindenki tudjon magának venni egy mosógépet és töltsön egy hetet a tengerparton. Ennek kategorikusan semmi köze sem az égi, sem a földi paradicsomhoz, de legalább elérhetőnek tűnik. Az a fő, hogy ne legyen háború, ahogy a múlt században mondogatták az öregek, egy csipetnyi belenyugvással a hangjukban. Az ajánlat nem helyez kilátásba ki tudja, mekkora fényűzést, de nagyjából megfelel egy háromcsillagos szálloda kínálatának reggelivel. Olyasmi ez, mint a Vatican Garden Inn. A zuhanyfülke kicsit klausztrófobikus, de a kézmosó mellett ott lóg a hajszárító. Lehet, hogy a szobának nincs ablaka, de az ágygal szembe felszereltek egy vadiúj plazmatévét. Ami a fő, az az elhelyezkedés: ezt a tényt senki sem vitathatja el. Az elhelyezkedésért cserébe mindent hajlandók vagyunk lenyelni.

„Ami a legjobb ebben a szállodában, az az elhelyezkedése – tényleg nagyon közel van a múzeumokhoz és két lépésszámra a metrótól. A környéken remek pizzériák vannak, zsúfolásig tele helyiekkel!”

„20 percnyire van a Kolosszeumtól! De óvakodjatok a gladiátoroktól, mert káromkodnak és verekedősek. Ez kicsit rontott az élményen...”

„Elképesztő elhelyezkedés! Minden, amit látni kell, ott van a küszöb túloldalán!”

„Elhelyezkedés, elhelyezkedés és harmadszor is elhelyezkedés” – harsan fel az ingatlanbrókerek

harc kiáltása. A személyzet ingadozó kedélyállapota és a slamposság ellenére a Vatican Garden Inn soha sem marad vendégek nélkül.

És ugyanez érvényes az egyesült Európára is.

Minden újonnan felvett ország hozzáad egy csillagot az EU címeréhez. Ez, sajnos, nem teszi elérhetőbbé az EU-t, csak a méretét növeli. Újabb tér nyílik a kereskedelem számára, falakat bontanak, berendezéseket cserélnek. Csakhogy az új épületszárnyakra kiderülhet, hogy más címen található, ami csalódást okozhat. Hasonló szituációval szembesülhetünk a Vatican Gardenben is. Ez akkor tudatosul az emberben, amikor már egy kis ideje a recepció suhanc után liheg a csomagjával, mint egy agyament. A szállónak ugyanis van még egy emeleti traktusa pár utcányira a Via Germanicótól, csakhogy ezt nem hirdetik olyan nagyon lelkesen. Ott ugyanis már nyoma sincs az elragadó művirágcsokrok kertnek. A vendég útja egy szemétkupac és néhány zsák cement mellett visz el, a lépcsőházat finomszemű, ragacsos por borítja. Az utóbbi évek posztjaiból ítélve ez a bejárat évek óta folyamatos felújítás alatt áll. Az emeleten a már ismert igényes dizájn fogad, mely arra hivatott, hogy elkápráztassa a látogatót abban az első fél órában, amíg még azon tanakodik, ne meneküljön-e el innen. A suhanc szemrebbenés nélkül arról gyözköd, hogy ugyanarról a szállodáról van szó, ami részben igaz, részben meg nem egészen. És akkor most mitől feszengsz? A végdugításért ugyanakkora bírság jár, a reggelit a másik címen szolgálják fel. Mire az ember odaér, a croissant hipp-hopp el is fogyott. De ezek a bővítés kockázatai. Ha már az ember egyszer belekerült ebbe a kilátástalan csatolmányba, nem marad más választása, mint szakítani az illúziókkal és – amennyire a helyzet megengedi –, megőrizni a méltóságát. Az egyik szoba ajtaja táton; a vendégek nemrég távoztak. A lepedők gombócba gyúrva hevernek a földön. A tokból kihúzott párnák formátlan hangarocell tömböknek tűnnek. A csupasz matracon rozsdavörös folt éktelenkedik. A szemetes csurig tele üveggel, nejlonzacskóval, címkével, csomagolópapírral. Utánad is ez marad majd, fut át ez ember agyán. Végő soron ez csak egy szálloda, mindegy kétszemes, három, vagy öt. Az otthonod máshol van.

A pap, aki lassú, de határozott léptekkel az imént elhagyta a Szent Péter teret, s magával vitte szokatlan hangulatának titkát, most egy Európai Parlament előtt álló hivatalnok alakját vette fel. A szürke öltönytől és a lila nyakkendővel tekintve minden más – kezdve a frizurától a diplomatafűzőtől át egészen a cipőig – teljesen azonosnak látszik. A brüsszeli időjárás, persze, jóval zordabb. A férfi a felhőkre mereszi a tekintetét, melyek úgy siklanak az üvegfelületen, akár egy gigantikus vetítővászonon. Az arca kisimult, látszik, hogy pihentető éjszakája volt, de mégis... Valami megállásra kényszerítette. Mintha a gyanú árnyéka gabalyodott volna a lábai köré, akár egy kellemetlen gyom. Egy fiatal nő viharzik el mellette, fenekén látványosan feszül a kiskosztüm szoknyája, alig érezhető parfümcsíkot húz maga után. Egy csapat „Európai polgárok” feliratú trikót viselő diák lépdel a bejárat felé, a menetet peckes, szőke óriás vezeti. Számátlan emberi alak keresztezi a teret a legkülönfélébb szögben. Ott nyüzsögnek a turisták is, akik lépcsősor előtt fényképezkednek. Senki sem figyel a magányos férfira a közeli oszlopra szerelt térfigyelő kamerán kívül. Úgy kétszáz méternyire egy alagsori teremben néhány kékinges alak gyülekezik a monitor elé, és lesik a mozdulatlan figurát. Kezdetben értetlenkedve, majd egyre nyilvánvalóbb aggodalommal. Miért ácsorog ott? Mi járhat a fejében?... A kamera kinagyítja az arcát. Az egyik, arcjátékolvasásra szakosodott biztonsági alkalmazott megállapítja, hogy a férfi bal szemöldöke gyanúsakat rezdül. Vajon van-e nála fegyver? Mit tart a diplomatafűzőjében? A biztonságiak már felöltötték a golyóálló mellényüket, amikor a férfi nyugodtan és könnyedén, mintha egy pillanatra sem állt volna meg, elindul az épület felé. Felmutatja a belépőkártyáját, és áttolja a táskáját a szkeneren. Vajon: a táskában csak egy dosszié, egy sajtós szendvicset és egy almát mutat a gép. És talán egy szett női fehérneműt személyes használatra... Meg egy pendrive-t, rajta a legújabb vírus, mely romba dönti az EU informatikai rendszerét. Továbbá egy tühegyesre megfaragott ceruzát, amit annak az ötödik emeleti személtáladának a szívébe fog döfni, mert már régóta kinéz neki, az ördögbe is! De ez már csak a képzelet játéka.

KRASZTEV PÉTER FORDÍTÁSA

Helwig Brunner

A hó emlékműve

Ez itt

nem színtér és nem forgatási hely,
semmi, amit előre beharangoztak
vagy amiről jelentést írnak majd.
Ezek itt kövek a hegyszéleken,
portadásra várva, és fönt az ég
mindig más színben ragyog.
Tudás és tudatlanság,
amiről néha szó esik,
akár az évszakok,
libabőrös nyári eső,
téli napok melege.

Mindjárt

Júliusban a hó távolinak tűnik.
Látod, semmi nem olyan itt,
mint az a soba nem igazán
tiszt a fehé, nem hullanak
néma pelyhek, nincs olvadás.
Sok a zöld, itt-ott már fonnyad,
a bőség végtelen, rövid a nyár.
Mindjárt hó lesz, mondd,
és biztos igazad van, mert
mindig mindjárt bavazni kezd.

Kék

A dolgok sűrűjébe jutni, mint egy erdőbe,
kinyílik a tér: egy rés köztesében
hirtelen áfonya kékje villan,
nem volt ott semmi.

Pusztá

Aranysárga mező, szemedbe
villan, mint egy izzó érme.

Bogár fölötted körbe-körbe,
óriás lesz a hangja által.

Egy vadászó fecske a levegőbe
karcolja fekvő nyolcasait:

egyre közelebb, egyre szabadabb,
míg felissza a remegő fény.

GARACZI LÁSZLÓ FORDÍTÁSAI

Diabolina

Mindenki ripacs volt

Tegnap összefutottam hajdani asszonyommal, Marija Fjodorovnával, és ez annyira felkavart, hogy úgy döntöttem, megírom, amit általa éltem át. Ehhez az elején kell kezdenem.

Szoktak a szegények furcsa nevet adni a gyereküknek, legalább a neve legyen úri, én Olimpiada lettem. Nem értette senki, a becenevem így lett Lipa, ennek van értelme: hárs. Nem voltam szép kislány, nem lettem szép nő, iskolába nem jártam. A bátyáim se soká tanultak, hamar beadták őket a gyárba. Egy szobánk volt, hallottam, ahogy szótagolva olvasnak, négyévesen így tanultam meg írni-olvasni. Tízéves koromban cselédnek adtak, lengyel pánokhoz kerültem, ők adtak tovább maguk között, mert megbízhatónak ítélték, nem loptam, nem hazudtam, a cselédkönyvemben jók voltak a bejegyzések. Húszévesen Andrej Alekszejevics Zseljabuzsszkij családjához kerültem. Az úr és a felesége házassága megromlott, a férj visszaköltözött a szüleihez a kislánnyal és a kisfiúval, én az asszonyomnál maradtam. Cselédből házvezetőnővé léptem elő, majd szinte a barátnője lettem, az illet hívták társalkodónőnek.

Nevezetes asszony az én jótévőm, Marija Fjodorovna Andrejeva, a moszkvai Művész Színház sztárja. Sokan utálták irigységből, mások azért, mert forradalmár lett, megint mások azért, mert úrilánynak született, az apja színházi rendező volt, és ő már gyerekszínészként is fellépett, a vérében volt a szakma. Utálták azért is, mert kemény nő, hajthatatlan, önféjű, a rendezők rettegtek tőle; arisztokrata körökben ugyanolyan otthonosan mozgott, mint a polgárok között. Voltak előkelő és gazdag hódolói, például Szavva Morozov, aki őmiatta költött vagyonokat a Művész Színházra, később pedig az Iszkrára, a szocdemek lapjára, amit névlegesen a híres asszonyom szerkesztett, ezért enyhébben cenzúrázták és ritkábban tiltották be. Akkor már Gorkij élettársa volt, ezt is irigyelték tőle. Marija Fjodorovna nem volt szép, a szeme kicsi, az orra túl nagy, a felső ajka a kiálló szemfogai fölött ráhajolt az alsóra, már fiatalon volt egy kis tokája, de nagyon vonzó tudott lenni a színpadon és az életben egyaránt, a hangjával pedig mesterien tudott bánni, visított, bűgött, kiabált, sutogott, és mindezt dallamosan. Sokáig jól tartotta magát, ötvenévesen Desdemonát játszotta, amikor ő volt az északi terület színházainak a komisszára. Kár, hogy többé nem engedték színpadra. Tanítani sem engedték, pedig sokszor kérte Lunacsarszkijtől is, Sztálintól is. A háborút Kazahsztánban, kitelepítésben élte túl, ott is a Tudósok Házát szervezte, mint korábban itt Moszkvában. A Gorkij utcában futottam vele össze, tíz évvel idősebb nálam, úgyhogy most 83 éves, Gorkij is pontosan annyi lenne.

Gorkij családós ember volt, amikor összekerült az asszonyommal, és Jaltában élt a feleségével, Katyerina Pavlovnával, a fiával, Makszimmal és a kislányával, Kátyával. Alekszej otthagya őket, csak a legényét, Zahar Vasziljevics Szeliversztovot hozta magával a közös háztartásba. Nem hiszem, hogy az asszonyom rájött volna, hogy beleszerettem a szerelmébe, de ha rájött is, aligha érdekelte. Be akarták biztosítani magukat, hogy a cselédjük nem hagyja el őket ezután sem, így hát engem férjhez adtak Zaharhoz, akit nem szerettem, de becsülettel elviseltem. A forradalmárok pontosan úgy boronálták össze a szolgálkaikat, mint az urak a jobbágyokat, és még büszkéik is voltak magukra, hogy milyen jól bánnak velünk. Szültem Zaharnak egy gyereket, pár év múlva egy napon haltak meg. Soha nem számolták össze, hány százezer embert vitt el nálunk a spanyolnátha. Ha hívő lettem volna, azt gondolhattam volna, hogy a bűnös vágyaim miatt pusztult el a férjem és a fiam, de nem voltam hívő, és a haláluktól sem lettem azzá.

Még nem láttam Alekszejt, amikor már azt hallottam mindenfelől, hogy istenáldotta tehetség. Végre a népből jön valaki. Nagyobb ígéret, mint Dosztojevszkij, Tolsztoj, Csehov és Merezszkovszkij együttvéve. Az ő személyében a nép kopogtat az orosz irodalom ajtaján. Mit orosz irodalom, a világirodalom ajtaján! Az orosz respektásgébe végre berobban a XX. század! Ezt hallottam az

arisztokratáktól, a demokratáktól, a nagyiparosok feleségeitől, a narodnyikoktól, a kritikusoktól, mindenki boldog volt, hogy végre megjött az, akire vártak.

Az első elbeszélése, amit olvastam, a *Makar Csudra*, buta, kimódolt, romantikus mese, mondtam is Marija Fjodorovnáknak, aki erre azt mondta: nem baj, ír ő még jobbat is. Sok év telt el, mire új Gorkij-művet vettem a kezembe, igaz, a darabjait muszáj volt megnézni, mert a Művész Színház adta elő őket, amelyben Marija Fjodorovna, az én jótévőm játszott. A másik díva, Olga Knyipper rávetette magát Csehovra, az én asszonyom pedig, hogy le ne maradjon mögötte, rávetette magát Gorkijra. Csehov is tüdőbeteg volt, de már öreg, negyvenéves, Gorkij pedig csak harminc.

Alekszejben minden hamis volt, az is, amit írt, az is, amit mondott, és az is, ahogy öltözködött. Rőt és tömött bajsza volt, a haját közepén választotta el és ráfésülte a fülére. Széles karimájú kalap, magas szárú csizma, csizmába gyűrt szürke pantalló, fekete, baloldalt átlósan gombolt, magas nyakú, méretre csináltatott selyem gimnasztyorka, kaukázusi bőrv. Idegenül mozgott a maga kitalálta jelmezben, olyan volt, mint egy módos paraszt, amikor fényképezkedni megy. Mindig meggörnyedt egy kicsit, valahányszor nő mellé került, mintha szegélyné, hogy magas, holott egyáltalán nem volt az, a hajlott háttal keltette ezt a benyomást, játszotta a behódolt hímet; be is dőltek neki a nőstények sorra. Pipázott, mahorkát szívott, ivott, énekel, táncolt, tetszett is a kispolgároknak, az arisztokratáknak és a szociáldemokratáknak, akik mindig lelkifurdalást éreznek az úgynevezett nép iránt, amiről senki sem tudja, micsoda, de a szegények biztosan beletartoznak. Imádják a magasabb körök ajnázni a népi bumburnyákokat, és ha az illető óvatos, a szerepét elég jól játssza, és nem sérti meg a polgári etikettet, akár évtizedekig is eldagonyázhat a ráaggatott szerepben, történhet közben bármi, világháború, polgárháború vagy forradalom. Főleg a zsidók imádják a népfikat, és Gorkijjal nagyobb szerencsésük volt, mint a többi orosz iszákossal. Alekszej igazán szerette őket, azt mondogatta, hogy csak a zsidóktól kapott jót ifjan, míg az oroszok ütöték-verték; sose találkoztam még egy ilyen filozemitével.

Amikor először láttam, bizalmatlanul vizslatott körül; csak rénsnyire nyitotta a szemét, úgyhogy nem is vettem észre azonnal, mennyire kék. Azt rég tudta, hogy a polgárokat könnyedén az uja köré csavarja, a szolgálkában viszont ellenséget gyanított, a szolgálkák jó a szimatuk, és átlátnak rajta. A nép tényleg gonosz, igaza volt. Én cseléd voltam, tehát ellenség. Soha nem ismertem senkit, aki ennyire gyűlölte volna a népet, amelyből állítólag jött, és amelyet állítólag képviselt. Az volt róla az első benyomásom, hogy nyomakszik, igyekszik, felfelé tör, könyököl, kelletti magát, a képét tenyérbe mászónak találtam, úgy izgett-mozgott, mint egy kurva, hülyeségeket beszélt, és beleszerettem.

Idősebb nőkre hajtott, akik segíthetik a pályán, a kedvükért kamaszos bájít és tartózkodó negélyt varázsol az arcára, a húsos ajkaira, az előreugró, ősemberi szemöldöke alá. Ha nővel beszélt, elmélyítette a hangját, behízselgőn bűgött, ebből tudni lehetett, hogy a nő kell neki. Minden nő kellett ennek a bájgúnárnak. Megfordult a fejében, hogy szólok az asszonyomnak, vigyázzon ezzel a műparasztal, de aztán nem szóltam, tapasztalt asszony volt az én jótévőm, egész Moszkva a lábainál hevert, milliomasok imádták, éppen Szavva Morozovnak volt a szeretője, aki aztán Alekszej jó barátja lett. Sokszor kísértem el hozzá a palotájába az asszonyomat, utált is Szavva felesége, amíg élt. Szavva mindenben az ellentéte volt Alekszejnek. Hamisságnak a nyomát sem fedeztem fel benne, egyenes, tiszta lélek, noha alulról jött ő is; ami a szívében, az a száján, magának a cárnak is megmondta a véleményét, és nem győzte a milliomasok szemébe vágni, mennyire aljasok. Nem is kedvelték különösebben. Utálta a cári rendszert, és megvetette Nyugat-Európát, igazából Csehovval kellett volna barátkoznia. Mindent begyűjtött a kopasz tatár fejébe. Volt annyira elképesztő a memóriája, mint Alekszejnek, de sokkal gyorsabban

SPIRÓ György
Kerengő
Szépirodalmi, 1974
Magvető, 2012

Shakespeare
szerepösszevonásai
Európa, 1997

Az Ikszek
Magvető, 1981,
2007

A Jégmadár
Ab Ovo, 2011

Mit ír az ember, ha
magyar
esszék
Ab Ovo 2003

Drámák I-IV.
Scolar, 2008-2012

Fogság
Magvető, 2005,
2012

Fogság
szélevezetek
Magvető, 2006

Messiasok
Magvető, 2007

Feleségverseny
Magvető, 2009

Tavaszi tárlat
Magvető, 2011

Kémjelentés
Magvető, 2011

Magtár
Magvető, 2012

Álmodtam neked
Magvető, 2013

Diabolina
(megjelenés előtt)
Magvető, 2015

„Békevadász”
(dramolett)
Magyar Lettre
Internationale, 92

(Eve-Marie Kallen
interjúja)

„Nem ideológia,
nem politika, csak
az emberek közti
viszonyok”
Magyar Lettre
Internationale, 93

2015 nyár

gondolkozott nála, és úgy hadart, hogy néha nem lehetett követni. A pénzszerzés nem szórakoztatta, túlságosan könnyűnek találta, és csak jótékonykodott, ahol értelmét látta. Meg is ölette érte a családjá, elégük lett abból, hogy elherdálja az örökségüket, amihez semmivel sem járultak hozzá, aztán persze ráfogták Kraszinra, aki utoljára járt nála Cannes-ban. Hivatalosan öngyilkos lett.

Tapasztalt asszony volt az asszonyom, mégis belepottyant Alekszej hálójába, vagy inkább fordítva, nem volt elég okos a műparaszt.

Ott voltam a közelükben első este, amikor Alekszej, a kétgyermekes családapa elmesélte, mit kérdezett tőle Nyizsnyij Novgorodban néhány éve Korolenko. Azt kérdezte, van-e családja. Alekszej azt felelte, hogy van. Helytelen, mondta állítólag Korolenko, magának szabadságra van szüksége!

Nekem erre a pimaszságra vér futott az arcomba, de Marija Fjodorovna jól tűrte, otthonos volt neki a nyomuló ripacsok minden fondorlata.

Alekszej imádott felolvasni, kikívánczolt belőle a színész. Gyakran olvasott fel Csehov meg Leonyid Andrejev műveiből, Andrejevvel akkoriban még nagyon jóban volt. Felolvasás közben rendszeresen elsírta magát. Különben is sokat és gyakran sírt nyilvánosan, nem volt könnyű hozzászoknom. Amikor Csehov *Szakadéknak* című elbeszélését olvasta fel, vele zokogott az egész társaság.

Ráéerősen mesélte a kalandjait, kevés volt bennük a poén, egy-egy alak nevében hosszan tudott beszélni és érvelni, az alakból ki nem lépve, mintha olyan drámát improvizálna, amelyiknek se cselekménye, se csúcspontja, csak szereplői vannak. Színésznek talán jobb lett volna, mint írónak, de így is végiszínészkedte az életét.

Egyszer Csehovnál voltunk Jaltában. Sokan voltunk, ott volt többek között Bunyin, Szkitalec, Csirikov meg egy Lazarevszkij nevű fiatal tiszt, aki mindenkit halálra untatott. Alekszej azt fejtegette, hogy nagy író ugyan Tolsztoj és Dosztojevszkij, de kártékonyak, mert passzivitásra nevelik a népet, és meg akarják akasztani a történelem kerekét. Némán hallgatták. Én arra gondoltam, Oroszországban ilyen írókat a nép nem olvas, nem is hallott felőlük, Alekszej butaságokat beszél. A provokációnak nem volt visszhangja. Alekszej megsértődött és elviharzott, mire szidalmazni kezdték: faragatlan, beképzelt fickó, hogy képzeli. Csehov akkor azt kérdezte: „Miért most háborognak, miért nem mondták a szemébe?”

Alekszej az ideiglenes színház hodályában olvasta fel az Éjjeli menedékhelyet, mert a színházat éppen tatarozták. Rengetegen voltak jelen Szavva Morozovtól a fodrászokig, így lehettem ott én is. Az Anna nevű szereplő halálakor Alekszej elsírta magát és azt mondta: „De jól írtam ezt meg, az istenit, ez aztán tényleg jól van megírva!” Saljapin erre meglapogatta a vállát: „Jól van megírva, Aljosza”.

Sztanyiszlavszkij a könnyeivel küszködve kérte, hogy folytassa az olvasást. Mindenki ripacs volt, de Alekszej a legnagyobb.

Lelkesedtek a darabért, csak én untam, nem történt benne semmi, a szereplők nyomora nem hatott meg, láttam annál rosszabbat is. Minden szereplő mesterkéltén és hosszadalmasan beszélt, valamennyien romantikusan érzelegtek. Biztosan ezért lett akkora sikere a világban. De nekem mindegy volt, milyen a darab, jó volt nézni Alekszejt, és hallgatni a röcögtetett hangját.

A próbákon Alekszej nem volt jelen, végig lent volt Jaltában, igyekezett zöldágra vergődni a feleségével, aki rosszul tűrte, hogy Alekszej csalja.

Sztanyiszlavszkij kitalálta, hogy a színészek látogassanak ki a Hitrovkára, attól hitelesebb lesz az alakításuk. Ez a piac volt a szökött rabok meg a hajléktalanok kedvenc tartózkodási helye, ahogy álszentül mondták, vagyis sehoh másutt nem tűrték meg őket Moszkvában. Kurvák és stricik világa, állandóan razziaáztak, a környéken nem volt villany, és víz sem volt a házakban, csak utcai csapok. Volt ispotály, templom, tömegszállás, ingyenkonyha. Marija Fjodorovna kért, hogy kísérjem el, hátha lehet kapni valami értékeset az orgazdáknál, egy cseléd olcsóbban vásárol, mint egy úrinő. Szép kínai vázákra tettem szert olcsón. Alekszej, aki már akkor a csecsebecsék szenvedélyes gyűjtője volt, később azt mondta, hogy ezek a kínai vázák álkínai vázák, de mindegy, mert ezeket is a kínaiak gyártják.

Sztanyiszlavszkij az egész társaságot bevitte a Buturlin-palotába, valaha fényűző épület volt, de teljesen leromlott, hajléktalanok tengődtek benne, és az általa előzőleg gondosan kiválogatott nyomorultak elmondták az életüket. Összevissza hazudoztak, ahogy szoktak, a szegények amúgy is többet hazudoznak egymásnak és önmaguknak, mint a jobb módúak, ezúttal még meg is fizették őket érte. Sztanyiszlavszkij büszkén hallgatta a rémes történeteket, lám, micsoda sorsok, micsoda nyomor, a pokolnak micsoda bugyrai, hát ehhez tessék felnőni a művész hölgyeknek és uraknak. Bűz, patkányok, nyirok, órákon át ácsorogtunk, hölgyek és urak, egy kietlen, fűtetlen teremben, elgémberedett a lábunk, de nem volt tanácsos leülnünk, nehogy tetvet, poloskát szedjünk össze. A nyomorultak olyan vontatottan meséltek, mint ha egy Sztanyiszlavszkij-rendezésből léptek volna elő. A színészek érdeklődő arcot varázsoltak magukra, Nyemirovics-Dancsenko, a másik rendező lelkes képet vágott, Szimov pedig, a díszlettervező nyitott szemmel aludt. Ő előbb tudta, milyen lesz a díszlet, de óvakodott a tervet megmutatni, hadd higgye Sztanyiszlavszkij, hogy a Hitrovka ihlette meg. Kacsalov megindította a könyveit, a többiek némán röhögtek és egymás háta mögé bújtak Sztanyiszlavszkij osztályfőnöki tekintete elől. Hónapokig emlegették aztán ezt a látogatást, és ha valamit nagyon untak, azt mondták: „akár a Hitrovkán”.

A bemutató előtt Marija Fjodorovna fapofával számolt be a Hitrovkán tett tanulmányútról, Alekszej elhűlve hallgatta. Nem mondott semmit, csak rám nézett. Nem hunyorított, nem nevetett, csak összenézett velem. Tudta, hogy ugyanazt gondolom, amit ő, mert mind a ketten szegényként nőttünk fel. Akkor néztünk össze először.

Marija Fjodorovna hihetően adta Natasát, az egyszerű, számomra túlságosan tiszta lányt, a hosszú sáljába természetesen burkolódzott, és erőltetés nélkül tudott megszólalni, amit nem vártak tőle, addig be volt skatulyázva a hősnői szerepkörbe. Előadás alatt Alekszej idegesen, cigarettázva máskált a színpalak mögött, és amikor tapsra szólították, a cigarettát nem nyomta el, mintegy a függöny előtt eszmélt csak fel, akkor a cigarettát a markába rejtette, úgy tartotta füstölögve öt percig, amíg külön csak őt ünnepezték, aztán a függöny mögött tovább szívta. A színészek a fogukat szívták. Nem könnyű marokban tartani a cigarettát anélkül, hogy elaludna vagy megégetné az embert, ezt gyakorolni kell. A szerző elhalászta a tapsrendet a színészek és a rendező elől. Hatalmas siker volt, azóta se láttam ehhez fogható.

Együtt csináltuk végig a forradalmat.

(regényrészlet)

Szinte valószerűtlen

Az Evropejszkaja és Szentpétervár fehér éjszakái

Évek óta nem jártam a Néva-parti városban, pedig a kedvenc helyeim közé tartozik. A Brezsnyev-idők mélyén egy egész tanévet töltöttem ott, négy emlékezetes évszakot, hosszú könyvtárzásokkal, barátokkal folytatott, egyszerű konyhai beszélgetésekkel, koncertekkel és színházi előadásokkal. Egy könyv kevés lenne mindent elmesélni. Akkor huszonnégy éves voltam, most a harmincéves fiammal utazom, aki Szentpétervárt csak az én elbeszélésemből ismeri. És a legjobb helyen lakunk, a Grand Hotel Europe-ban, a Mihajlovszkaján, amely a Nyevszkij Proszpektet köti össze az Italganszkajával és a csendes Művészetek terével (Plosagy Iszkussztv). Szemben a Nagy Filharmónia, a tér mögött az Orosz Múzeum, néhány lépésnyire a Mihajlovszkij Színház. Az Evropejszkaja a város szívében van.

Egyetemistaként messze kint laktam a Vasziljevskij-szigeten, a Sevcsenko utca 25/2-n levő kollégiumban, egy szobában Nagyjával, a fizikusal. Semmi komfort, közös fürdőhelyiségek, két telefon az egész házban, és persze figyelték is a külföldieket. Én kerültem a feltűnést, sorban álltam – akárcsak minden orosz ember – kenyérrért stb., de csodálatos emberekkel találkoztam, akik naponta bizonyították, mi a vendégszeretet és a költészet. Joszif Brodskij is közéjük tartozott. Nem volt okom panaszkodni. – Egy napon meglátogattak a szüleim, és az Evropejszkajában szálltak meg. Így ismerkedtem meg az előkelő szállodával, amely kívül esett szokásos útjaimon. Zavarban voltam, idegenül éreztem magam. A hatalmas Berjzka-üzlet, ahol keményvalutáért mindent meg lehetett kapni, amit a normális üzletekben nem, a luxusprostituáltak, akik a bárban külföldi ügyfelekre vártak – ez a szállodának egy különös luxusoázis látszatát kölcsönözte. Engem ez a világ nem érdekelt.

De az idők alaposan megváltoztak. És már régóta vágytam arra, hogy legalább egyszer megszállhassak az Európában, ebben az előkelő és központi fekvésű szállodában. Ugyanis a háznak nagy múltja van. Az épületkomplexumot Carlo Rossi tervezte, akitől a Mihajlovszkij-palota (ma Orosz Múzeum) tervei is származnak. Egy Hugo Klee nevű német ember nyitott itt először szállodát, közvetlenül mellette kezdte meg működését a Coulon, amelyről Custine márki orosz bizonyítványt állított ki. Klee fia, Wilhelm jó üzletembernek bizonyult: a szállodáját elkeresztelte Rosszija-ra (Oroszország), és nem sokára előkelő külföldi vendégeknek adott szállást, köztük Théophile Gautier francia írónak, aki 1858-ban itt írta meg *Voyage en Russie* című útirajzának egy részét. Ugyanebben az évben a Rosszija-ban szállt meg két hétre Ivan Turgenyev is, aztán

többször visszatért, 1862-ben itt találkozott Dosztojevszkijel. A Rosszija – az Hôtel de France mellett – a legjobb szállodának számított az akkoriban fél millió lakosú Péterváron. Nem volt éppen olcsó, amint azt az útikönyvek bizonyítják.

1872-ben Klee eladja a szállodáját 100 ezer rubelért Alexandre Fitinghoff-Shellnek, Hugo Grottnak, Alexandre Bergnek és Pavel Usovznak, egy részvénytársaság tagjainak, akik a szállodát Evropejszkaja Gosztyinyicává nevezik át, és 1875-re világszínvonalú vendéglátóhelyet alakítanak ki belőle. Az Evropejszkajának ekkor 260 fényűzően berendezett szobája van, továbbá egy étterme, egy mézárszéke, egy péksége és cukrászata, egy szabósa, egy cipő- és fodrászszalonja, egy mosodája, egy asztalosműhelye, egy csemegeboltja, egy pincézete, tizennégy bérkocsija, egy tolmácsszolgálat, távirádja, központi fűtése, liftje és modern csengőrendszere.

Az Evropejszkajában száll meg Johann Strauss és Csajkovszkij, Turgenyev 1881 augusztusának végén innen indul Párizsba, ahol két évvel később meghal. A szálloda nemzetközi találkozóhely lesz, az előcsarnokban bel- és külföldi hírességek botlanak egymásba. Amikor 1905-ben – Joseph Wolfisberg-Giger igazgatása alatt – új éttermet terveznek, K. McKenzie építész kapja a megbízást, aki a termet színpompás üveglakkal látja el (Apollo a kocsiban). Fjodor Lidval a legszebb szecessziós bútorokról gondoskodik, és Krisa néven vendéglőt alakít ki a tetőtérben.

Miközben az Evropejszkaja új fényben ragyog fel, a politikai horizont sötétebb lesz. Az első világháború elvágja a kapcsolatokat, az 1917-es forradalom gyökeresen új viszonyokat teremt. 1920-ban a szálloda új nevet kap: a „Szovjet alkalmazottak háza” lesz. Bár Ivan Bunyin mellett itt szállnak meg a Komintern második kongresszusának küldöttei, a szobák, illetve lakosztályok nagy részében menekültek vagy hajléktalan családok laknak. Röviddel később a szálloda árvaház lesz. Csak 1929-ben, az Inturiszt megalakulásával kezdi támogatni az állam az irányított turizmust, és „veszi a szárnyai alá” a szállodát. Eközben azonban értékes vendégkönyvek és iratok tűnnek el. – Dos Passos, aki 1928-ban látogatást tett Leningrádban – ahogy akkor a várost hívják –, az Evropejszkajában úgy érzi magát, mint Európában vagy a New York-i East Side-on. Bernard Shaw 1931 júliusában vesz ki ugyanott egy „grand-ducal-lakosztályt”. Vlagyimir Majakovszkij, a forradalmi költő 1930-as öngyilkosságáig gyakori vendég, Maxim Gorkij 1928 és 1931 között négyszer időzik az Európában. Híresek a ház vacsorái (jazz-zenekarral), bárjai és éjszakai programjai, ezeket a némenklatura is

szívesen látogatja. – A második világháború kitörése véget vet a vigalomnak. Az Evropejszkaja Vorosilov hadseregének főhadiszállásaként szolgál, 1941 szeptemberében a német hadsereg körülrázza a várost, a blokád 872 napig tart, és egy millió emberéletet követel. 1941 végén a szállodából a 991. sz. kórház lesz (műtő- és röntgenszobákkal, kémiai laborral és fizioterápiás állomással), több mint ezer sebesültet ápolnak, míg 1942 áprilisában be nem zár a kórház. – Az Evropejszkaja a központi fekvése ellenére nagyobb károk nélkül éli túl a háborút, de alaposan renoválni kell. Az ötvenes évek közepétől újra a város kirakatszallodája. Amikor Igor Sztravinszkij 1962-ben meglátogatja régi hazáját, az Europa egyik lakosztályában száll meg, pillantással a Művészetek terére. A hetvenes években növekszik a turizmus az első emberes űrrepülés (Jurij Gagarin) országában; az Evropejszkajának évente 30 ezer vendége van. Köztük szovjet állampolgárok is vannak, akik csak kilencedét fizetik annak az árnak, amit a külföldiektől kérnek: kilenc rubel egy havi száz rubeles átlagkeresetből, ez is jelentős összeg. A legtöbbször mégis megéri, mivel az Evropejszkajában lakni olyan érzés – írja Igor Bogdanov –, „mintha öt percre Amerikában lenne az ember”.

Utolsó szakasz: nagy átépítés 1989-ben svéd felügyelet alatt, százmillió dollárból, melynek nyomán az Evropejszkaja ötszoros, a legmagasabb igényeket is kielégítő szálloda lesz. Politikusok, művészek, filmdívek, uralkodók adják egymásnak a kilincset. A prospektusok Bill Clintonnal, Catherine Deneuve-vel, Peter Ustinovval és José Carrelassal reklámozzák a szállodát. Ma a nagyszálló az Orient-Express-csoporthoz tartozik, és a múltjával így büszkélkedik: „135 Years of Excellence”.

A repülőtérrel a szállodába vezető út a blokád áldozatainak emlékműve mellett vezet el, a Néva-parti metropolisz mindig is „Leningrád, a hős város” marad. Útközben felváltva sztálinista épületóriások és felújításra váró házak, többsávos utak és göröngyös aszfalt, amelyből régi villamosínek emelkednek ki. A centrumhoz közel akadozik a forgalom, mindenhol építkezés, a taxis ide-oda kanyarog, nem túl beszédes. Aztán, végre, a Fontanka, amelynek partján paszterszínű paloták sorakoznak. A júniusi délután fényében gyönyörű látvány. Végigmegyünk a folyót kísérő gránit mellvéd mentén, és az Anicskov-híd előtt bekanyarodunk a Nyevszkij prospektre. Nyílegyenes út, ameddig a szem elér, a város ütőere. Nagy Péter szigorú volt az építészeivel; amit a Néva mocsariból keserves munkával várossá döngöltek, annak átláthatónak és elegánsnak kellett lennie. Az utak – prospekteknek vagy „vonalaknak” nevezik őket

RAKUSA, Ilma Lassabban! (Nádas Péter utószavával) (Fűrjes Gabriella ford.) Jelenkor, 2010

Rengeteg tenger (Kurdi Imre ford.) Magvető, 2011

„Természet (Semitevés)” (Schein Gábor ford.) Vigília, 2009. 6.

„Jim” „Legyen úgy” (Kukorelly Endre ford.) Magyar Lettre Internationale, 15

„Ada, Ady” Magyar Lettre Internationale, 20

„Hat kilencsoros” Magyar Lettre Internationale, 22

„A tengerre nyíló ajtó” (Dózsai Mónika ford.) Magyar Lettre Internationale, 24

„Nevermore” (Eörsi István ford.) Magyar Lettre Internationale, 43

„Vágy” (dramolett) (Hajós Gabriella ford.) Magyar Lettre Internationale, 59

„Olvasás (Szerelem)” (Fűrjes Gabriella ford.) Magyar Lettre Internationale, 71

„Melankólia barát-nőnk” (Tatár Sándor ford.) Magyar Lettre Internationale, 82

(Georgi Goszpodinov interjúja) „Trieszt, Zürich, Pétervár” (Brodskij, Danilo Kis, Kertész) Magyar Lettre Internationale, 89

2015 nyár

„Antonics, Krleža,
Konstantinović”
Magyar Lettre
Internationale, 89

„Kilencsorosak”
(Tatár Sándor ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 89

„Lamentálás”
(Kiss Noémi ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 96

– tényleg mintha vonalzóval lettek volna meghú-
va, párhuzamosan vagy csillag-alakzatban futnak,
lélegzetelállító színpadi látványosságként. A színpadi-
asság megtervezett, egészen a díszletszerűségi-
gig. Emiatt Pétervárbán van valami valóságér-
tlen, valami csalóka.

Gyakorlott ügybizalommal veszik el tőlünk
az Evropejszkaja előtt a bőrröndöket, a recepciónál
udvarias kiszolgálás. Kérés nélkül egy *upgrade*-et
kapunk, azaz egy szobát a kiváltságos mezza-
nin-szinten. A felfelé vezető márványlépcső kirá-
lyi pompával invitál, a hosszú folyosón a szőnyeg
minden zajt elnyel. A szobában mahagóni bútorok,
régii metszetek, a fekete-fehér csempés fürdőszob-
ba fényűzően modern. Az ablak a Mihajlovszkajá-
ra és a Nagy Filharmónia oldalhomlokzatára nyílik.
What a place to be.

Az első felfedezőutak lelkesítőek: a mezzanin
szinten a Lidval-terem, nagy szalon antik asztalok-
kal és székekkel, intarziás zongorával és nemes
falburkolattal, olajfestményekkel és egy erkéllyel,
ahonnan az egész utcai forgalmat át lehet tekin-
teni. – Egy lépcsővel lejjebb a híres szecessziós ét-
terem („a világ ötödik legjobb reggelijével”, ahogy
arról a recepciós hölgy biztosított), a földszinten
a mahagónival, tükrökkel és szecessziós ornamen-
sekkel díszített bár, egy dohányzóterem, több ét-
terem különleges kínálatával és egy sor drága üzlet.
És mindenhol szobrok, büsztök, márványból és
bronzból, diszkoszvetők, puttók, nimfák, mélabús
ifjak, parasztlányok kendővel. Ritka az ilyen mu-
zeális környezet. Hangulati ellentétként ott van
az Átrium Kávéház, tele fényvel a magas üvegtető
alatt, hasonló posztmodern konstrukciókat már
máshol is láttam. A ragyogó időben azonban az
emberek inkább kint ülnek a szabadban, az úgy-
nevezett „Grand Terrace”-on.

A kávéház tele van, csak nagy nehezen találunk
szabad asztalt. Sok az elegánsan öltözött fiatal. Az
árak versenyeznek a londoniakkal. Főleg orosz
beszédet hallani, nem rossz jel. Én tőzegáfonya-
szörpöt (morsz) iszom, és nézem a könnyű léptű
járókelőket a magas sarkú cipőikben. (Az orosz
nők a jeges télben is megőrzik táncoló lépteiket.)
Mi változott utolsó ittlétem óta? Az Evropejszkaja-
ban erre nem könnyű válaszolni. A szálloda előtt
parkoló hatalmas fekete BMW-limuzinok a luxus-
réteghez tartoznak, nem egy átlagpolgár városi
hétköznapjaihoz. Néhány lépéssel odébb, a Művés-
zetek terének parkjában anyókák etetik a galam-
bokat, akik aztán a Puskin-szoborra települnek át
(a nemzeti költő feje és kinyújtott karja különösen
közkedvelt).

Este a Nyevszkijen a sok bank tűnik fel, meg az
olyan üzletek, mint a Zara és a Benetton, amikkel
tömve vannak az európai városok. Úton vagyunk
a Manzarada tetőterem felé, amelyet a recepciós
hölgy ajánlott nekünk. Divatos hely lehet, mert az
Izsák-katedrálisnál egy tábla – akkora, mint egy
utcatábla – mutatja az irányt. A merészen mo-
dern épület kissé beljebb van az utcától, a legfelső
szinten fényesség és asztalok és zene: a Manzar-
da. A szabadban ülünk, szemünk előtt háztetők,
ameddig ellátunk, és az „Izsák” aranykopolója, kö-
rülöttünk *beautiful people*. Az étlap nemzetközi,
globalizált keverék olasz, francia, orosz konyhából,
de néhány feltüntetett étel és bor nem kapható.

A pincér saját állítása szerint tud angolul, de csak
akkor érti meg a rendelést, amikor oroszul is el-
mondom. A színvonalon még dolgozni kell, a becs-
vágy megvan. Evés közben nem tudok szabadul-
ni a gondolattól, hogy nem az „én városomban”
vagyok, hanem egy másikban, idegenben. Nem a
tetők, nem a japánosan vörös nap miatt, hanem
az étterem atmoszférája miatt, amely „globalizál-
ja” az embert. Jól van ez így, mondja egy belső
hang, ez a fejlődés azt jelenti: *back to normal*. Egy
másik erre azt mondja, ez *fake*. Amikor alaposab-
ban körülnézek, látom, hogy több külföldi vendég
is van itt orosz lányokkal (1:2), ez nem olcsó hely.
Területenkívüliség, fogalmazom meg magamban.
És örülök, amikor elhagyjuk a magaslatokat, és
a Névház megyünk. Tizenegy óra, még világos
van, a parton sokan sétálnak, ragyog az Admirali-
tás aranylő csúcsa, és a zöld Téli Palota türkiz szín-
ben tükröződik a vízben. Mögötte nyílik, hatalma-
san, mint mindig is, a Palota tér, világtörténelmi
események színhelye.

Ráérősen sétálgatunk a fehér éjszakában,
a Mojka folyó partján, ahol egy csinos palota
a „Hotel Kempinski” feliratot viseli, elmegyünk
a Vértő Megváltó temploma (Szpasz na Krovi)
mellett, amelyet a meggyilkolt II. Sándor cár tisz-
teletére emeltek (a turistahajók még mindig pö-
fögnek a Gribojedov-csatornán), az Orosz Mú-
zeum és az orgonailatú park mellett, ahol Pus-
kin rendületlenül üdvözlő minket. Szerette ezt
a várost, és ennek megfelelően írta róla: „Szeret-
lek, Péter alkotása! / Szigorú-szép látképedet! / Ó,
Néva felséges folyása! / Partodon gránitkövezet; /
Kert, kovácsoltvas kerítéssel, / Homályba áttetsző
titok / Holdtalan is csillámló éjjel”. Ugyanebben
a költeményében ezt adja I. Péter szájába: „Európá-
ra ablakot / Itt vágjunk; tenger mossa lábunk! / Ide
hajó hajót követ, / Vendég hozzánk mindig jöhet, /
Vele kedvünkre lakomázunk.”

Az Európa-topos közismert: Szentpétervárt
főleg külföldi építészek építették, külföldi tu-
dósoknak, orvosoknak, üzlembereknek adott
otthont (a „német kolónia”). Ma sem boldogul-
na a város külföldi befektetők, menedzserek és

üzlemberek nélkül. Bizonyíték erre az Evro-
pejszkaja is. Udvariasan meghajol a portás, ami-
kor belépünk a házba. Csábít minket a lobby-
bár. Emelkedett a hangulat, a legtöbb asztalnál
ülnek. Egy énekesnő zongorakísérettel sanzono-
kat és slágereket énekel egy pezsgőző, születésna-
pot ünneplő társaság legnagyobb örömeire. Oro-
szok. A többi asztalnál finnek, amerikaiak, olaszok
ülnek. A terem közepén táncolnak. A pincérnő
átkigyózik a párok között. Pillantásom a díszít-
ményekről a táncolókra siklik, és vissza. A bár egy
ékszer: pult, bútorok, üvegablakok – a legtiszább
szecesszió. Semmi *fake*, semmi utánzat, ennek így
biztosan sehol nincs párja. Az egyediség az Evro-
pejszkaja egyik fő vonzereje.

A reggeli a szecessziós étteremben *beyond be-
lief*. Hosszú asztalokon vannak tálalva a finomsá-
gok: füstölt tokhal, lazac, vörös kaviár, harminc-
féle sajt, sonkák, pácolt gombák, egzotikus gyü-
mölcsök, a legkülönbözőbb kenyerek. A tojás-sza-
kács különböző omletteket készít, a crêpe-szakács
kisebb és nagyobb crêpe-eket – oroszul blininek
hívják őket. Hozzá mindenféle lekvárok és tejföl.
De kaviárt is tölthetünk az illatozó blinibe. Fűrge
pincérnök teljesíti az egyéb kívánságokat. És az
üvegablak előtt („Apollo a kocsiban”) fiatal zong-
oristanó játszik Chopint. Minden asztalnál ülnek,
babiloni nyelvzavar, de oroszul is sokan beszél-
nek. Fiatalabb családok étkeznek nagy élvezettel,
a gyerekek szép ruhában és feltűnően jólnevelten.
Vajon oroszok, akik külföldön élnek, és most haza-
látogattak? Az úgazdag hivalkodásnak semmi jelét
nem látom. Néha valaki diszkréten fotózik, ebben
a környezetben ez érthető.

Tulajdonképpen a szállodában is eltölthetné az
ember a napjait, és figyelhetné egyfolytában, mi
történik. Egy külön világ. De engem inkább a város
érdekel, az utcák és a szegényebb negyedek. Sok
házi perreg a vakolat, a hátsó udvarok sötétek és
gondozatlanok. *Sale*, ez áll némely pompás, de fel-
újításra szoruló házon. Ki menti meg a régi épüle-
teket ebben a városban, amelyet a fiam első látásra
„bejárható múzeumnak” nevezett? A 2003-as jubile-
umi évben sok homlokzatot felújítottak a központi

ERDEI KRISZTINA: ALUSTA, UKRAJNA, 2010.07.26. 21.06

részekén, többre nyilvánvalóan nem jutott pénz. A Szadovaján megyék, elsétálok Szentpétervár leg-
régebbi, 1785-ben épült áruháza, a Gosztinyij Dvor
előtt, amelyet alaposan modernizáltak, aztán elérek
a Szennaja Ploscsagyra (Széna tér). A Széna tér kör-
nyékén játszódnak Dosztojevszkij szentpétervári re-
gényei, akkoriban szegénynegyed volt kiskereske-
dőkkel és olcsó prostituáltakkal, ma is sok itt a piac,
az árusítóhelyek észak-kaukázusiak kezében van-
nak, akik – mint figyelmeztettek rá – nem riadnak
vissza a bűnös üzelmektől. Mindenhol milicistákat
látok, és inkább lemondok arról, hogy belevessem
magam az Aprakszin-udvarok forgatagába. Ehelyett
inkább vetek egy pillantást a Széna-hídra és a Gri-
bojedov-csatornára, amelyet korábban a sok kanya-
rulata miatt „Krivuskának” (Görbécskének) hívtak.
Dél felé továbbhaladva a Szadovaján sok közép-
ázsiaival találkozom (nőkkel és gyerekekkel is), úgy
tűnik, itt élnek. (Keresettek a tadzsik építőmunká-
sok, mert éhbéért is vállalják a legnehezebb mun-
kát.) Üzletek azonban alig vannak, a környék megle-
hetősen elhagyatott. Célom: a Nyikolszkij-katedrá-
lis, amelyben 1970-ben életem legszebb húsvéti mi-
séjét éltem át. Most pünkösd közeleg, a „trojca”, és
én fel akarom keresni egykori örömöm színhelyét.
A barokk stílusú, kék templomot park veszi körül –
a nyugalom szigete. A kapuban egy anyácska diszk-
réten kinyújtott kézzel. Pénzt adok neki, hálálkodik:
„Lányocská, áldja meg magát az Isten!” („Docsecs-
ka, szpaszi Vasz Bog!”) Ez a szívéllyesség megható.
Vajon csak a hívek adományából tud megélni ez
a nyugdíjas asszony?

A templomban ünnepi istentisztelet több pap-
pal és diakónussal és nagy tömeggel. Tömjénillat,
a hangok megtöltik a teret, amely arany színben
ragyog. Az ikonok aránya, az ornátusok aránya,
a gyertyalángok aránya. Ezt az Oroszországot ismerem,
időtlen. Európa és az én Evropejszkajám gon-
dolata a messzi távolba kerül. Felvilágosodás, hala-
dás, kereskedelem – ezeknek itt, ebben a szent teá-
rumban nincs helyük, itt az örökkévalóság a tét. És
végtelen a litánia: „Goszpogyi pomiluj, Goszpogyi
pomiluj, Goszpogyi pomi... luj” („Uram irgalmazz”),
mely alázatra int és vigaszt nyújt. Úgy vetek keresz-
tet és úgy hajlok meg, mint az oroszok, lélekben
már rég áttértem az ortodoxiára.

A váltófürdők napja. Este a fiammal egy kaukáz-
susi étteremben vacsorázunk, aztán találkozunk
Dimitrijel, és elindulunk, hogy megnézzünk né-
hány újabb éjszakai helyet. Fél tizenkettőkor még
elég világos van, a Nyevszkijen járókelők árada-
ta, és az áradat közepén egy asszony, aki mezei
virágokat árul. Metróval megyünk a Majakovsz-
kaja megállóig (félek a mély mozgólépcsőktől),
a Moszkvai pályaudvartól a Ligovszkij proszpekten
megyünk tovább. Balra egy hatalmas, KaDeWe-
léptékű, új Shopping Center. Az éjszakai szóra-
közőhelyek a sínek mellé épült egykori műhe-
lyekben működnek. Ismerni kell az utat. Fialatok
suhannak el mellettünk árnyakként, az ég színe
már csak tompa türkiz. Egészen hátul a „Gyuni”
(„Dúnék”) bár, olyan, mintha egy mozdonyszínbe
raktak volna be egy söntést. Odakint homok, né-
hány piknikasztal és ülőke, néhány vendég ping-
pongozik, macskák jönnek-mennek. Sört iszunk,
és nézelődünk. A hangulat ezen a langyos júniu-
si estén derűs, a közönség alternatív-barátságos,

a zene nem túl hangos. Csak a földibólhák csipése
zavaró. – A „Jézusban” fekete függönyök, mögöt-
tük lüktető zene, amelyre csodaszép párok tán-
colnak. Voyeur vagyok, és egyáltalán nem illek
ide, de senki nem figyel rám. Ennek a párhuzam-
os világnak saját törvényei vannak. – Az „SSSR”-
ben egy ajtónálló zárja el az utat előttünk, *no way*.
A „Tusolóba” viszont bemehetünk. New York-i loft-
feeling, téglafalak, egy óriási vetítőlámpa képek
a bőmbőlő zenéhez. A DJ az art-punk elkötele-
zett híve, menekülnöm kell a hangerő elől. – Két
óra, amikor elhagyjuk a területet, és szűk utcá-
kon és udvarokon át megcélózunk Dimitrij ked-
venc bárját, a „Terminált” a Rubinsztejnán. Telt
ház, egy fiatal nő a pultnál művészetszemiotikai
értekezést olvas. Tőzegáfonyát iszom, és Dimitrij
arról mesél, milyen nehéz az élet Péterváron. Az
árak elképesztőek! Az átlagos havi fizetés kétszáz
euró körül van, egy kávé egy normális vendéglá-
tóhelyen két-három euróba kerül. Még a lakbér
a leginkább megfizethető, de az élelmiszerárak
és az összes többi messze meghaladja azt, amit az
ember megengedhet magának. Dimitrij azon gon-
dolkozik, hogy évente több hónapot Berlinben
fog tölteni, úgy olcsóbban megúszná. (Később
megtudom, milyen rosszul keresnek a szállodai
alkalmazottak, és milyen keveset a professorok.
Még a legrégebb óta tanító egyetemi tanárok is
legfeljebb havi ezer eurót keresnek.) Négy óra van,
amikor S. és én az Evropejszkaja előtt állunk, az
égen még megcsillan néhány csillag, de már vilá-
gosodik. Mit gondol ezekről az éjszakai helyekről,
kérdem a fiamat. Mire S. közli, hogy ezek akár
Londonban vagy Zürich egykori ipari övezetében
is lehetnének. Ugyanaz a zene, ugyanaz a vendég-
kör, ugyanaz a ruházat, ugyanazok az italok. „Glo-
balizált világban élünk.”

Valóban, sok minden homogenizálódott. Szál-
loda- és cégláncok terjeszkednek, jelen van Péter-
váron a Marriott és a Kempinski, a Radisson és az
Ibis, van itt McDonalds, Starbucks, Gambinus,
Prada és H&M, Benetton és Zara, plakátok rek-
lámozzák a Sony termékeit és a nemzetközi koz-
metikumokat, kedveltek a német sörözők à la Pa-
ulaner. Agyafúrta dicséri magát a „Dinasztija” ét-
terem: „*Russian fish, European cuisine, Imperial
lunch.*” Annak, aki meg tudja fizetni.

Míg S. a globalizált útjelzőkhöz igazodik, én
valami mást keresek. Megnézem a „Blokád” múze-
umát, bemegyek minden templomba és könyves-
boltba. Egy hátsó udvarban levő antikváriumban
(még létezik!) megveszem Ilja Ehrenburg *Orosz
költők portréi* című könyvének első kiadását (Ber-
lin, 1922), a Dom könygiben, a Nyevszkij proszpek-
ten levő híres Singer-házban Mihail Siskin egyik re-
gényét, egy új könyvárúházból, amely éjjel-nappal
nyitva van, Varlam Salamov verseit. Egyszer éjfél
után keresgélek ott az orosz szépirodalmi részle-
gen, az egyetlen vásárló vagyok az egész emele-
ten. Csak egy szakállas férfi kuporog a leghátsó
sarokban egy könyv fölé hajolva, talán itt fogja
eltölteni az éjszakát. Nagy a kínálat, bestsellerek
és díjazott művek tornyai mindenhol. Külföldi iro-
dalom is van bősséggel, köztük amerikai krimik és
történetről, az ortodoxiáról és ezoterikus témák-
ról. Az egészségügyi és egyéb tanácsadóknak is

konjunktúrája van. De nem olcsók a könyvek. Ki
olvas, mikor, mennyit? Sajnos nincsenek statiszti-
kám az oroszok mai olvasási szokásairól; a Szovjet-
unió vége óta radikálisan megváltozhattak. – Egyik
ismerősöm mutat a Fontankán egy kis könyvesbol-
tot, amelyet Szórendnek (Porjadok szlov) nevez-
nek, és egy intellektuálisan igényes publikumot
szolgál ki. Itt irodalmi esteket, előadásokat és sze-
mináriumokat is rendeznek, a kínálatot egy film-
klub és egy folyóirat egészíti ki. Igazi réteggal-
túra. Emellett még tartja magát a magánlakásokban ren-
dezett költői felolvasások hagyománya.

A mindenhol sajnálkozva emlegetett *brain-
drain* az irodalmárokat csak mérsékelten érinti.
Otthon tartja őket nyelv, a hőn szeretett anyanyelv.
A cenzúráról már alig kell szenvedniük, de anyagi-
lag nehéz boldogulni. Az egyik társasutazásokon
vezet csoportokat, a másik egy tudományos inté-
zetben dolgozik, a harmadik tanít és fordít. A szer-
zők elvesztették egykori kultikus státuszukat, nem
kellenek sem tanítónak, sem profétának. A fiatal
írógeneráció rögtön az internetre teszi ki a mű-
veit; ott folyamatos a párbeszéd, mindenki része
lehet a hálózatnak.

A kultúrájukra azonban továbbra is büszkék
a péterváriak. Emléktáblák, szobrok, múzeumok
emlékeztetnek lépten-nyomon irodalmárokról, mű-
vészekre, zenészekre. Puskin, Dosztojevszkij, Ah-
matova vagy Nabokov lakásából múzeumot csinál-
tak, Gogol és Turgenjev talapzatról tekint le ránk.
A csatornákon tett csónaktúrán, amelyet S. és én
ragyogó időben ültünk végig, az orosz idegenvezető
állandóan a város nagy művészeit emlegette: „Itt élt
Rimszkij-Korszakov, ott írta Dosztojevszkij a *Bűn és
bűnböndést*”. A végén elszavalta Majkov egyik versét,
amely „a víz városát” énekelte meg. Helyes.

Egyébként éppen az irodalom mutatja meg,
hogyan Szentpétervárt az „európai” jelző nem írja
le kielégítően. Gogol (*A Nyevszkij Proszpekt*) és
Andrej Belij (*Pétervár*) groteszk vonásokat köl-
csönözött a városnak; a nyílegyenes utcák mérnö-
ki rendje és az oszlopsorokkal díszített klasszicis-
ta homlokzatok mögött démonikus torzképeket
láttak meg. A forradalmi költők háttal fordítottak
az európai „dekadenciának”, és a jövő kapujának
nyilvánították a helyet, ahol Lenin leszámolt a cári
múlttal.

S. és én nemcsak az Ermitázs díszes termeiben
kiállított műalkotásokat csodáljuk meg – az euró-
pai képzőművészet színe-javát –, hanem az Orosz
Múzeum kincseit is, az ikonfestésztől Kazimir
Malevics szuprematista négyzetéig. Itt tanulma-
nyozhatjuk Oroszország kettős identitását: gyöke-
reit egyfelől a bizánci-keleti, másfelől a nyugati ha-
gyományokban. És bár a legeurópaibb orosz város,
Pétervár is kettős identitású: egy északi szfinx.

Június 12-én sokféle arcát mutatja a város: pün-
kösdvasárnap van, egyben az a nap, amikor az
Orosz Föderáció függetlenségét ünneplik. Az Ale-
xander Nyevszkij-kolostorban a hívők áhitata, a Pa-
lota téren – a proszpekt másik végén – politikai re-
torika és tömegvígálm. Stimmel a sorrend: előbb
az imádkozó emberek között vegyülünk el, akik
az istentisztelet után a parkban kezdenek sétál-
ni, aztán csatlakozunk ahhoz az emberáradathoz,
amely a Palota tér felé hömpölyög. A gyerekek
színes zászlócskákat lengetnek, transzparenszeket

2015 nyár

nem látunk. Hőség van, a fagyaltos standok előtt sorok kígyóznak. A hangulat vidám, már-már a féktelenségig, népiünnepély folyik katonai parádé és pompa nélkül. A Palota tér közelsége a rendőri alakulatok jelenlétéből érzékelhető. Maga a tér le van zárva, aki be akar oda menni, azt előbb ellenőrzik. Elöl impozáns színpad, tucatnyi hangszóróból egy szónok hangja harsog. De amitől félttem, nem következik be: nincs tolongás, az óriási téren eloszlik a tömeg. A jelentős számú közönség ellenére a tér félig üres. Hátul maradunk, árnyékban, mert vakítóan süt a nap, és még fárasztóbbá teszi az álldogálást. Egy énekes lép fel az együttesével, hamarosan egy másik, hozzá egy népviseletbe öltözött táncscsoport, amely kazacsokot (kozák táncot) ad elő. Hol több, hol kevesebb taps. Újabb beszéd nyilvánvalóan már nem várható, a program esztrádműsorra hasonlít. Nem nagy szám, mondja S., aki ezen a történelmi helyen valami hatásosabb dologra vágyott volna. Egy óra elteltével távozzunk, anélkül hogy megtudtuk volna, mennyi hazaszeretet dobogtatta az emberek szívét. Néhány világitórakéta repül az esti égre, Medvegyev elnök (a tévében) a szabadságról és a demokráciáról beszél.

A Barbaresco olasz étteremben kiváló a hal és a bor. A hely tele van, a mellettünk levő asztalnál hat fiatal orosz, mind divatos ruhában és csúcsmódban. Jó volna tudni, mit dolgoznak, mit gondolnak a kormányról stb. Vagy hogy csak az élvezet érdekli-e őket. Úgy tűnik, ezekben a körökben virágzik a hedonizmus. – Világok választják el a Barbarescót az Alexander Nyevszkij-kolostortól, ezeket a tehetős fiatalokat az áhítatos-komoly templomba járóktól (fejkendő mámacskáktól, hallgatag „noviciusoktól”, szakállas férfiaktól). S. jobban érti a Barbaresco-nyelvet, az utig ismertre emlékezteti őt.

Éjfél elmúlt, és hirtelen – ennek a szivárványtarka napnak a végén – záporosó. Futunk, fejünk fölé kapjuk a kezünket, futunk pocsolókon át, csöpögő háztetők és fák alatt, futunk. A Művészetek tere kihalt, Puskin mindenkitől elhagyatva, amire nem szolgált rá. Az Evropejszkaja bárja is kissé fénytelennek tűnik. De most nem is oda igyekszünk, fáradtan és nedvesen. Hanem a zuhany alá. *Grand luxe*, ahogy lágy szőnyegek az előkelő-hívogató szoba felé tartunk. A Grand Hotel Europe a gyönyör oázisa.

A bőséges reggelinél megint arra gondolok, mennyire a tenyerükön hordoznak itt minket. Ezek a tenyerek persze nehéz munkát végeznek. Csak a legfelsőbb vezetőket fizetik meg rendesen, az átlag nagyon keveset keres. „Ne legyenek illúziói”, súgja a fülembe egy szállodai alkalmazott, és azt az ügyfélbarát tippet adja, hogy magam rendeljem meg a repülőtéri taxit, akkor a felébe kerül. Az itt dolgozóknak minden nap össze kell egyeztetniük az egymásnak ellentmondó reális és a mentális dolgokat, hiszen két párhuzamos világban élnek. – Az étteremben követem a tekintetemet az az idős japán nőt, aki gyengéden támogatja a férjét, miközben kimennek. Előző nap kerek székben toltta ki a férfit. (Apropos: alig van akadálymentesített épület ebben a városban. A nyugati normák alkalmazása még gyerekcipőben jár.) Felséges a kaviárral töltött blini, a tea a szamovárból, a tőzegáfonyalekvár. És kedvesek a tündérékként sürgölődő pincérlányok, akik lesik minden kívánságunkat.

Pünkösöd hétfő, esős, hűvös nap. Amíg S. vásárolni megy, én benézek a Kis Filharmóniába. Itt hallgattam annak idején Szvjatoszlav Richtert és Rudolf Barsajt a kamarazenekarával, felejthetetlen esték szerény két rubel ötvenért. Az előcsarnok üres, a koncertszezonnak nyilvánvalóan vége van.

Itt az utóbbi évtizedekben nem modernizáltak semmit. Egyszerre mintha visszakerültem volna a Brezsnyev-időkhöz, kissé borongós hangulatom támad. – A Szaltikov-Scsedrin Könyvtár olvasótermébe, ahol egykor könyvet könyv után jegyzeteltem ki, az energikus portásnő megtagadja a belépést. Csak az teheti be a lábát a szent csarnokokba, aki be van iratkozva, és aláveti magát a biztonsági ellenőrzésnek. A beiratkozási procedúrához viszont se időm, se türelmem. Viszlát.

A szomszédos Osztrovszkij téren Nagy Katalin cárnő néz le ránk fenségesen a talapzatáról. Németként lett minden idők legbefolyásosabb orosz uralkodója. Ezt egy nem-soviniszta Pétervár tette lehetővé. Szívesen meglátogattam volna a nyári palotáját Carszkoje Szelóban (nem annyira a borostyánkő-szoba, inkább a park miatt). Majd legközelebb.

Mikor lesz „legközelebb”? kérdezi S., aki el akart menni a Peterhofba, a Péter-Pál erdőbe és a petrogradi oldalra, amire már nem jutott időnk. Döntök: a legközelebb akkor van, amikor elhatározzuk. Például csikorgó fagy idején.

Pár rubel a portásnak; visszafogott meghajlása távoli időket idéz. Milyen nemesi bálók lehettek régen Péterváron, milyen pompás ünnepek. Képek és könyvek mesélnek erről. A pénzarisztokrácia más lapra tartozik. Még inkább a belső nemesség. Az tájékozódási pont lehetne ezekben a zavaros, modern időkben.

Búcsút intünk az Evropejszkaja rózsaszín-barna homlokzatának, az elhagyatott „Grand Terrace”-nak. Esik az eső, mintha az ég meg akarná könnyíteni a búcsút. *Do szvidányijá* – így mondják, hogy „viszontlátásra”. És *poká* – szia, nemsokára találkozunk. Addig is: Ég veled, Pétervár.

SZIJJ FERENC FORDÍTÁSA

ERDEI KRISZTINA: KERESZTEK HEGYE, LITVÁNIA, 2012

Nőnek lenni kész szenvedés

A parkban lebegni

Tudtam, milyen felhőtlenül férjhez menni, lebegni a föld fölött tíz méterrel, hatalmasakat lépni, futni és habzó szájjal kacagni, mikor megcsikizel, vagy a fülembe súgysz egy titkot, bedugod a nyelved. Teljesen odavoltam érted. Ittam a szavaidat, nemhogy lassan kortyoltam volna, habzsolva nyeltem. Megkérdőjelezhetetlen igazságok. Bámultalak, epekedtem, vártam rád, mikor kinyitottam reggel a szemem, ott álltál egy szál futónadrágban. Ha nem néztél, akkor is láttalak, ha kövétél a szemeddel, zavaromban elpirultam, vörös lett az arcom, lüktetett a nyakam. Tördeltem a kezem. Néha meg kiabáltam neked, sikítottam. Vegyél már észre, te barom!

Mint egy oltárt bámul az ember, úgy szédültem. Te szédítettél meg. Folyton az utcák felé sétáltam, hátha összefutunk. Kifestetted a világot, a szürke, kopasz, téli fát, és a talpaddal kiradíroztad a bütykeit a csapzott, sáros földnek. Ilyen a bódult vak, amint keresztülnéz. Fület, lombot, napfényt lop az esős télbe. Azért sejtettem valamit, hazudnék, ha csak a jót osztanám meg veled. Szűrt a kis tüske, már akkor is tapintani lehetett, ott bökődött a bőr alatt. Majd megfulladtam a nejlonharisnyában, nőnek lenni kész szenvedés. Mégis mindenáron tetszeni akartam neked.

Anyám példája tanította, hogy a házasság aljasság, csupa láz és kérdőjel. Verés is, és nagy ölelések. Hát vártam az alázást, az elfojtott némaságot, nem lepődtem meg tőle, amikor elérkezett. Tudtam, hogy van és lesz, és nekem is kijut.

Mikor kislány voltam, ezerszer hallottam a falon keresztül a felnőtteket halkán sírni. Mint egy újszülött macska, ült anyám a fürdőszobában reggelente, fojtott, nyüszítő hangja átszűrődött. Megjegyeztem kiabálásukat, a pofonokat, ahogy egymás karját megszorítják. Ingerült volt az arcuk. Hallottam, ahogy egymásnak esnek, verekednek, aztán szeretkeznek. Ordibálás után jött a sikítás. Apám tenyere csattogott anyám fenekén. Hús marja a másik húst. Zihál, alig vesz levegőt, vergődik, ilyen a boldogság, az is verés. Szobaittok, nem mehettem be, de meglestem őket többször. Anyámék hálószobája, ott volt a remegés, a félsz is. Színtelen, szagtalan szoba, kivert csipke a falon, gobelin. Napsütés, kemence, kancsók. Egy régi farádió ült a kalocsai terítón, és felette lógott a műanyag függöny. Anyám szeretkezés közben ebbe kapaszkodott.

Szerelmes, az jó, azt szerettem. Ölel, itt van végre, a karjában fekszem. Macska lehetek. Odadörgölöm a faromat. Kinyújtózom, büszke nő.

Oda szerettem tenni az arcomat, ott a tied is, látom, tapintom, magamhoz húzlak. Kis gödröt hajtogatok a fehér huzatba, és belefúrom az orrom. Oda képzelem a kezed a vállamra, meghatódok, aztán gyorsan eltollak. Évekig tartott, míg megtanultam legyőzni a szerelmet, legyőzni e maró érzés harapásait a szívbe. Nem szeretlek, vége, én már nem érzem. Ezt mondod egyik nap, egy téli, szeles nap, teljesen váratlanul, a koradélutáni sötétben. Öt éve, hogy házasok vagyunk. Ülünk a konyhában. Fogalmam sincs, mit tettem, miért ütsz rám ekkorát, mi a baj velem. Onnantól fogva éveken át csak menekülök, lololva, iszkolva, rettegve futok. Nehogy még egyszer ezt mondd.

Hiába nyaggat az ügyvéd, hogy írjam le, milyen volt a házasságunk. Nem tudom. Ma épp arra gondoltam, amikor felébredtem, hogy ez milyen mulatságos dolog. A néma fél már nem beszél. Nem is válaszolhatsz, bármit mondhatok. Te már nem élsz, eltöröltelek. Megöltelek, és ez olyan megnyugtató.

Ha élnél, akkor is leszarnád, hogy körmölök rólunk, mit érdekelne az téged. Te csak a vacsorádat várod, éhes vagy, korog a gyomrod, mikor este megérkezel a kutyával, én szorgosan tálalok. Várod a sorozatodat a tévében, vagy olvasod a Nemzeti Sportot. Akkor is fagyos volna a lábad, ha véletlenül belém rúgnál. Elgáncsolnál. Észre sem vennéd. De még ezt sem mondod, nehogy megtörjön a csönd. A nagy bűdös.

Mikor megismerkedtünk, te valaki mással voltál. Én téged szerettelek volna, de te Katit akartad. Ő volt a szép Kati az osztályban. Az a fajta lány, akit mindenki irigyel, de közben utál is, mert Kati a jégkirálynő. Emlékszem, kint voltunk az iskolaudvaron, a focikapu mellett, amit az elsősök rángattak a nagy-szünetben, te meg jól lekiabáltad a fejüket. Elrohantak. A hálóba kapaszkodtatok és közel hajoltál hozzá. Katal szerelmeset játszottatok. Alig bírtam nem odanézni, én szerettem volna Kati lenni. Moziba vitted, fogtad a kezét, bementetek Pestre, őt csókoltad meg először a lányok közül. A sportoló minden nőt megkap, még a hideget is. Én voltam akkor a halvány lány, egy üveg. Aztán egyszerre minden megváltozott.

Az érettségi utáni napokban történt, rendesen bemásztál a fejembe. Arra ébredtem, hogy folyton rád gondolok. Gondolatban ölembe veszek, simogatsz. Barátkoztál velem, mert én közben jóban lettem Katal. Elhívtál és elbújtunk a parkba, a tölgyeknél az avarba guggoltunk. Azt mondtad, engem veszel feleségül. Hogy most már biztos vagy benne. Kicsit megriadtam, mintha megbökött volna a tüske. Tetszett, nagyon, de rémületes is volt. Beleszédültem. Nem hittem neked igazából. Onnantól fogva megőrültem érted. Vagy nem is tudom, egy téglá nehezedett a szívemre. Meg is akartam szabadulni tőle.

Csak egy valakit akar az ember, azonnal, minden áron. Megosztani vele az összes járdát, a szobát, a kádat. Nekem te voltál ez az ember, Öcsi.

Kati mindvégig bízott bennem, a legjobb barátjánőjében, ebben olyan biztos vagyok, mint hogy itt írok. Folyton rólad beszélt. Ezt nem tehetem, mondtam magamnak. Nem vehetem el Kati szerelmét, Kati teljesen beléd zúgott, az osztály Katija, a pedáns legfinomabb Kati. Ő rakott be téged az én fejembe is végül, jó mélyre belém ültetett, és te a gondolatomban kihajtottál. Kati a főhíbas. Mert a Kati egy húsevő virág.

Emlékszem, amikor délután kimentünk Katal egy nagy eső után az Erzsébet-parkba. Ősz lett, hullott a gesztenye a nagy barna fákról, makk és tölgylevél tapadt a vizes, gilisztás földhöz. Gyűlt az avar, és csak úgy dőlt Katiból a szó. Hangos és bátor lett, piros az arca, ezt az oldalát addig nem ismertem. Hékás, Kati, veled meg mi lett? Szerelmes vagyok, súgta. Egyre vizesebb lett a föld, ahogy beljebb mentünk az erdőbe. Hallgattunk róla, mert engem meglepett. Magas volt még a sárga, elszáradt fű. Hányszor tekeregtünk itt a fegyveres erők napján. Neveztünk az ofnő, hogy milyen bénán fut számháború közben. Lóg rajta a kék mackónadrág. A krími hársfák is ledobták a lombot. Örült a biosztanár. A halvány napsütésben ezen a koradélutánon rengeteget gyalogoltunk. Egészen a vadsparkig elmentünk. Szerettem, nem tehetek róla, és könnyes lett a szemem. Éppen a vaddisznó kerítésénél álltunk. Vakkantott, mikor meglátott. Belekapaszkodtunk a drótbá. Most is forró lesz a hasam, ha rá gondolok. Szerinted ez az? Milyen béna volt, ahogy megkérdezte, hát persze, ez az Kati: legyetek boldogok.

Kati a legapróbb részletekig kibeszélt téged. Az atlétikáról, a futócipőről, a barátaidról. Meglestük, hol laksz, hogy futsz az Ikarus-pályán, mögöttes ültünk a HÉV-en, kézen fogva futottunk, amikor apukád észrevett miniket az ablakotok alatt. Vasárnaponként csak neked szurkoltunk a mátyásföldi versenyen.

Aztán jött a tél. Félszegen, pisszegve, nagyon halkán beszéltünk az iskolában rólatok, nehogy bárki megtudja, Kati szégyellte volna. Hiszen ő volt a jó kislány az osztályban. A rendes, a tiszta. Szinte csak sziszegett a fogai között, mert hatalmas titoknak érezte, hogy elmondja, hozzá értél. Hogy ráraktad a szádat, ebből én tényleg azt hittem, hogy te nagyon szereted őt. Kati sosem hazudott, biztos voltam benne, hogy igazakat mesél kettőtökről. Aztán már nem sutogott, inkább sikított.

KISS Noémi
Tájkakalendár
JAK – Kijárat, 2003

Határhelyzetek
(Paul Celanról)
Anonymus, 2003

Trans
Magvető, 2008

Rongyos ékszerdoboz:
utazások keleten
Magvető, 2009

Fekete-fehér
Szépmeesterégek,
2011

Ikeranya – az első év
Magvető, 2013

Sovány angyalok
(megjelenés előtt)
Magvető, 2015

„Az idegen táj és gyakorlata”
Magyar Lettre Internationale, 41

„Egy szobor szépsége és mentsége”
Magyar Lettre Internationale, 43

„Digitális Bédeker”
Magyar Lettre Internationale, 45

„Bukó – Csoportos utazás kelet felé”
Magyar Lettre Internationale, 49

„H mint néma határ”
Magyar Lettre Internationale, 54

„Paróka: A nő és az írás”
Magyar Lettre Internationale, 57

„Csernovic”
Magyar Lettre Internationale, 58

„Szilánkok. A nő a kortárs magyar irodalomban”
Magyar Lettre Internationale, 63

2015 nyár

„Göröngyös utak,
rögös esszék
meg a magyarok
– Andrzej Stasiuk
Babadagjáról”
„A lefényképezhetet-
len. Csoszó Gabri-
ella képeihez”
Magyar Lettre
Internationale, 64

„Rongyos
ékszerdoboz.
Lemberg”
„Az angoli iskola”
Magyar Lettre
Internationale, 66

„Honeckerpapucs”
Magyar Lettre
Internationale, 74

„Babanéni”
(regényrészlet)
Magyar Lettre
Internationale, 89

„Galícia: mély
harapásnyomok”
Magyar Lettre
Internationale, 95

(Farkas Zsolttal,
Marno Jánossal,
Németh Gáborral,
Péterfy Gergellyel
és Szilágyi
Zsófiával)
Szextett Závada
Pál, Szíjj Ferenc és
Esterházy Péter
könyveiről
Magyar Lettre
Internationale, 46,
47, 48

Csontos, sovány teste lebegett a parkban, szárnyakat kapott tőled, te hoztad ki őt a beteges vackából, a nappaliból, a zongorája mellől, felnyitottad a szemét. Kedves, pirulós angyalkává változott. Már nem lány volt, inkább titkolózó asszony. Kívánatos. Képes volt az átváltozásra, elég egy évszak, és olyan hirtelen felnőtt leszel, ha megtudod, milyen kívánni valakit, milyen szeretni, lógni rajta egész testtel, minden porcikáddal rá gondolni.

Nem is csodálkoztam egyáltalán, hogy őt választottad, Kati igazán kedves lett a szerelemtől. Eltűntek a merev mozdulatai. Teljesen kitérülte. Olyan-
kor levette a szemüvegét, egészen közel hajolt és ecsetelte, mit érez, ott, lent, a hasában, kívül és belül. Forró, nedves érzés, még a torkodat is elszorítja.

Úgy beleéltem én is magam. Pedig nem kellett volna. Kati értett a művészetekhez, a meggyőzéshez. Olyan szókinccse volt, hű, de tudott ecsetelni. Csuda szavakkal rajzolt körbe egy festményt, vagy könyvet írt a nyelvvel, hadonászott, úgy magyarázta, mi a művészet, mi a giccses. Én meg egyszer csak azon vettem észre magam, hogy nekem is lázam lesz. Beszél rólad és én is bizsergek. Zizeg, kattan, kiakad. Eleinte zavart, de nem tudtam elúzni. Sajnálom. Máskor meg annyira akartam, úgy vonzott. Kértem, hogy beszéljen, faggattam. Kati szava nekem szent volt, akár egy felirat a stáción. Semmi és senki más nem érdekelt.

Megkívántalak, onnantól fogva folyton hazudtam.

Szégvelld magad! Mondtam magamnak, de igazából sosem szégyenkeztem, sőt.

Nem is ismertelek, csak az ő elmondásából. Egészen addig csak kétszer nyúltam hozzá, és az a kettő sem volt túl jó. Vagyis oltárra fájta, persze azt hittem, velem vannak nagy bajok, akárhogy erőltettem, nem vonzottak a férfiak, akkor már inkább mások. De az titok és szégyelltem. Sokáig abban éltem, hogy a szüzesség szent dolog, és én szent leszek, mert az sokkal könnyebb, mint járnivalakivel. A házasságról rémképeim voltak. Nem kívántam a francia ágyat. Mellettem ne szuszogjon egy szőrös száj.

Belül, ott, a fejemben, ahol van egy bizonyos pont arról, milyen lehet megkapni, akit szeretünk, hirtelen erősen éreztetek. Megkarcoltál. Tüske, egy tű volt a szerelem.

Nem tudom ma sem, mi volt a közvetlen ok. Kati miatt, vagy miattad zúgtam-e beléd, de jó volt, és örültem kívántam. A perc, amikor nem gondoltam rád, halott időnek tűnt, amikor a rá gondoló percek jöttek, nem értem a bőrrömbbe. Hirtelen, menekülési lehetőség nélkül jött.

Az álmoknak pedig nincs helye a kinti életben, ezt is mondta anyám, az álmodozás rombol, morgott rám. Annak idején én leginkább csíkos meg

pöttyös könyvekből szereztem magamnak álmokat. Képzelttem, könnyű csókot és beteljesült szerelmet loptam a könyvekből, amiknek semmi közük nem volt a körülöttem lévő szürke világhoz. Ezért még inkább faltam a hercegnők és az okos és szép kislányok történeteit. Aztán különös dolog történt. Már nem csak éreztem, hanem tudtam, sőt biztos voltam benne, hogy képes vagyok rá, hogy megszabaduljak tőle, és áttegyem a repülő álmokat a szintisza valóságba. Na, nekem akkor máttól fogva nem kell a szüzességem, mert óriási teher.

Kivel mással, ha nem veled, te, aki megmutattad, milyen ezt a szúrós, édes pontot érezni. Letolni, egyre lejjebb, a köldökömre, a méhem közelébe. Le a combhoz. Odatapasztani, hogy bizsergjen, forró legyen, lángoljon. Valaki megfogott éjszaka, a bokámnál fogva húzott. Mert attól a naptól fogva ébren is rád gondoltam. Te voltál. A te kezéd. A te ágyéköd.

Hajtott a tatár, loholtam, ez a szerelem.

Bátor lettem, ugrottam, máskor féltam, reszkettem, ez is szerelem.

Utáltam várni, azonnal akartam, ez az első, szenvedélyes akarat.

Mellém feküdtél, cirógatni kezdted. Hajad a hasamon húztad végig. A szálak finoman érintették csak a bőrt, épphogy beleszúrtak. Köldökömre tettem az ujjam, köröztem vele, mindig nyomtam egyet rá, újra, megint. Gyorsan álomba ringatott a képzelte szeretkezésünk, nem emlékszem, mi lett, nyitva maradt a szám, vagy összegömbölyödtem a végén. Egy gombóc voltam az ágy közepén, mint aki most született.

Aztán éjjel felébredtem, nem is éjjel volt már, hajnalodott, vörös fény szűrődött be a zsalugáteren. Hallottam a kakast a szomszéd kertekből. Arra ébredtem, hogy borostás arcod a combomba fúrod, de csak a takaró redője volt, ijedten dobtalak le. Fúj, menj innen! Kiabáltam. Előfordult, hogy anyám berohant, megfogta a fejem, mi lelt? Rosszat álmodtál? Én meg sem szólaltam, úgy tettem, mint aki alszik. Meztelenül feküdtem a peccétes lepedőn.

(regényrészlet)

Lackfi János

Milyen titok

Milyen titok voltál, milyen titok vagy még mindig, mint óceáni búvár, egyre mélyebbre és mélyebbre úszom benned, forró és búvós rétegek, azúr és türkiz sávok váltják egymást, és tudom, hogy ez a buszonegnéhány év még csak a kezdete valaminek, ami túl van bőriünk feszességén, szemünk élességén, elménk forgásán, karunk-lábunk erején... Kislányt látok, aki lélekszakadva trappolja át a kezdet éveit, iskolából baba, otthonról iskolába-különóra, mindig torkában dobog a szíve, szól nekik, megállítanám szívesen, hogy megnyugodjon, hogy lecsillapodjon kicsit a nagy idegenség közepében, de pont olyan kétes szándékú, ismeretlen bácsi lennék neki, amilyenek miatt így retteg a világtól. Látom rezzenni pillantását, pillantásodat, ahogy rám emeled, csatázik benne félelem és illem, nem mernél nem válaszolni, de igyekeznél a lehető legrövidebbre fogni, ügetnél is tovább, hátra se nézve. Látlak, ahogy testvéreiddel bejárjátok az utcát, és kutyák nevét, fajtáját kérdeztétek a gazdáktól, és jegyzitek fel a füzetbe, melyben

remény szerint egyszer a világ összes kutyája szerepelni fog, ha már valóságosan egy sem lehet a tied. Látlak később, amint a balatoni nagycsaládi nyaraló környékén minden nyarat a szomszédék skót jubászával csavarogsz végig boldogan, az egész kutya egyetlen odaadó simogatás a szőszös szőreivel, ebbe menekülsz a rokon gyerekek szurkálódásai előtt. És volt aztán bús-vér bús-véti nyuszi is, lehetett dédelgetni, barátságot kötni vele, míg aztán egyikük egy kisoroszi kutya szájában kötött ki, s te megismerted evilág gonoszágát. Látom a füzetet, melybe lerajzoltad tudományos megfigyeléseidet az akvárium balairól, felfedezést is tettél, mint vérbeli biológus, beidomítottad a balakat, élted bele magadat abba, ami, tudtad, nem igaz, és rettegtél a lebukástól, és fájt, hogy nem méltányolta fáradságodat a tanár. Látlak zokogni a papucsállatka-tenyészet felett, melyet mikroszkóppal vetél szemügyre napról napra,

ujjongtál a láthatatlan nyáj gyarapodásán, mint jó pásztor, aki legfeljebb mikroszkopikus bottal terelgetné a rábítottakat, melyeket utóbb nővéred érzéketlenül kirakott a folyosói fagyba, tömeggyilkosság, neki az csupán egy tálka biüdös víz volt közös szobátokban, a többi nem érdekelte. Látlak, ahogy a Japánból kapott balett-táncos lánykát ezredszere is elindítod azon a miniatűr felületen, hadd forogjon a cincogó zenére, látlak, ahogy a kirakatba kitett játékok után sóvárogsz, micsoda csoda, ha megfordítják az üvegburába zárt tájat vagy városkát, és megindul a mindabányszor elbűvölő havazás. Látlak olyannak, amilyennek nem ismertelek, bennem trappol, ám, sóvárog az a kislány, aki legfeljebb hat gyermekünk egy-egy mozdulatán, pillantásán, szaván keresztül pillant át ide, a közös létezésünkbe, hogy szemügyre vegyen furcsállkodva engem, aki felé futottam akkoriban, de aki neki mégiscsak idegen.

Van egy férfi, Barrichello

Téli könyv a szerelemről

Szeretettel E. P.-nek

Van egy férfi. Szeretem. Olyan vén, mint Matuzsálem, és amikor nyújtózkodik, recsegnek-ropognak a csontok a testében. A szegény öregek vad gyűlöletével gyűlöl. Azt állítja, eljön még a díjmentes hidak napja... Ez a halállal kapcsolatos? Goethével? Egy szavát sem értem, és ezért szeretem annyira. Legszívesebben orosz forró csokit kortyolgotok vele és Fontanéről elmélkedünk, mert ő már rég halott, és a téma többé-kevésbé semleges. Azt mondom neki: – Csak úgy általánosan ver a szívem. A hajóm zászlója az Ön józansága. Korcsolyázik? Szeretem Önt. De ez így és ennyire olyan nagyon nehéz! – Gógösen hallgat kicsit. Aztán szép betűvel azt írja a számlára: *Mit bosszantasz folyton?*

Van egy mozgalom. Szeretem. Úgy hívják, gender. Gyűlöl. Azt állítja, képtelen vagyok, hogy egyszerűen képtelen vagyok vörösös bajusszal rózsaszín pongyolában írni.

Van egy férfi. Gyűlölöm és sajnálom is. Fölém görnyed az *U Mašinky* kocsmában a vasútállomáson. Kövér, kopaszodó pincér a konyha párjától homályos szemüvegben. Mondom neki: – Uram, orosz csokoládét legyen szíves, tejszínhabbal. – Ajkai lebiggyednek, és ez a mondat hagyja el őket: – Hát az-az-az, az meg mi? – Savanykás szájszaga van. Türelmesen elmagyarázom neki, hogy egy általános Habsburg-monarchiabeli szokásról van szó, meg hogy Bécs nincs messze. Úgyhogy minden morvaországi vasútállomáson kellene tartaniuk a kedves kiskocsmáinkban orosz csokoládét. De magabiztosságom oda, és igen, végül még elnézést is kérek tőle, elnézést kérek. – Ez itt nem a Ritz, ahhoz mennyé külföldre – szisszen rám és megsebesít a nacionalizmus nyilával. Hiszen alig egy pillanattal ezelőtt még külföldön voltam és onnan tekintettem a... A piszkos ablakok mögött piszkos gyors- és személyvonatok, piszkos gyerekek ülnek rajtuk és az anyukáik fehér kabátban és foltos világos farmerban, már Olmütz óta bosszankodva, hogy már ők maguk is piszkosak, olyan szomorúan, reménytelenül piszkosak. Az *U Mašinky* kocsmában nincs fűtés, vagy lehet, hogy van, de csak hogy ne érje szó a ház elejét, szóval nagy valószínűséggel nem fűtenek, a fűtőtest langyos és a három magányos italozónak látszik a lehelete. Január; eső esik a hóra. – Tehát egy *grog*, – írja fel a pincér. A rádióban a moderátor lány azt kérdezi, milyenek képzelnék a férfiak az ideális nő. És már össze is gyűltek a válaszok, már szóródik szét az éterbe. – Tehát – mondja a moderátor lány –, az ideális nő ezt mondaná: dugj meg háromszor naponta, de előtte kivasalom az inged és a macinaciat – *vagy*: – drágám, hús a sütőben, sör a hűtőben és foci a tévében, és majd ha végignézted... – *biszen* – nevet olyan hangon, amelyből az elején nem lehet egyértelmű érzelmeket kiolvasni, de most már igen, mert ahogy mondja, fokozatosan elcsuklik a hangja. Talán eredetileg egy rendes katolikus rimaszombati lány volt, egészen addig, amíg gyakornokként be nem lépett a *Břeclavi subanc* rádióhoz. Talán eddig a hallgathatatlan rikácsolásig a helyi bajnokság boldog pompomlánya volt, főleg Břeclav környékén népszerű, aztán egyszer csak valami *basznosabbat* akart kezdeni az életével, és nem is tudja pontosan, ezért kezdetben legalábbis visszatartja a könnyeit... A peron mentén közeledik egy öregasszony, mankóval csoszog, és visszavisi a WC kulcsát. Közben elmegy a vonata... Vágyaink rabszolgái vagyunk, mondom a letargikus grognak O. kisvárosban, és még a *grog* maradékát sem iszom meg. Felszállok a piszkos személyvonatra, aztán a gyorsvonatra, aztán a rakétára, csak gyorsan keresnem kell egy olyan kupét, ahol nem ül egy fehér és piszkos kabátos anyuka, aki azt mondja az urának: – Sör a hűtőben,

foci a tévében... Egy kupét ilyen rendes és egykedvű anyuka nélkül, aki később odakint elgondolkozik az életéről, és csodálkozik: elhagyták! És aztán szomorúan jajveszékkel az ilyen piszkos és fehér kabátos anyuka; és temérdek van belőle, az ilyen anyukából. Tisztaságszeretők, mosnak, vasalnak, sütnek, folyton meleg a sütő és folyton hideg a sör; és rendesek, nem, mint én... Hát velük éppen most nem szeretnék egy kupéban ülni. Más programom van: orosz csokoládé. Olyan, amilyen itt nincs.

Van egy mozgalom, szeretem. Femennek hívják magukat. Tagjai ma éppen a fagyos Davosban harcolnak. A mellükre festették jelszavaikat a nők jogaiért. Isten küldte őket a földre. Az egyház ellen harcolnak, Isten mégis szereti őket, mert ha Isten férfi, márpedig Isten férfi, akkor szereti a belőtt sérőjüket, borotvált szeméremtestüket, vörös ajkukat és meztelen keblüket, militáns elszántságukat, kimerültségüket és szorgalmas marketingjüket. Néhány nő és férfi is szereti a femeneket. A férfiak közül leginkább a feminista ügyvédek, akik a macho ügyvédek ellen harcolnak értük, és a maffiózó, aki titokban irányítja mindannyiukat. Van egy mozgalom. Tagjai a világ kameráiba sírnak, reszelgetik a körmüket, festik a hajukat, és csak úgy mellesleg a szaunában kieszelik a stratégiájukat. És ez a mozgalom nagyon nevetséges és nagyon komoly is; erősebb, mint a feminizmus, erősebb, mint a gender, erősebb, mint a facebook, erősebb, mint az ökológia, erősebb, mint a veganizmus, erősebb, mint a szexizmusról szóló workshop, erősebb, mint a maskulin bizonytalanság, erősebb, mint a metafora, erősebb, mint a szerelem... Ez a szextrizmus. Gyermeki és kegyetlen, mint a leMBERGI tanmese.

Van egy férfi. Szemben állok vele a háztartási boltban. Egy fejfel magasabb vagyok. Szóval körülbelül 163 centiméter magas lehet. A boltvezető kék köpenyét viseli, kopasz, piros az orra, enyhén túlsúlyos, és a köpenye zsebében golyóstoll. Szolgálatkész. Visszataszítónak találok. Szeretem, amikor én még öt éves vagyok, ő meg hét. Szőke, göndör haj, kék szemek, kész kisangyal. A szülei veli megünnözik a nyaralóba Trabanttal. Olvad a hó, jégdarabok a folyóban. Hogyan éreztessenem a fiúval szerelmem erejét? Útközben nézem a cipőjét, feljebb nem, feljebb szégyellem magam, ott feljebb van az arca, a szeme és a szája is, és valahol középen a fütyije, ez abban a pillanatban nem érdekel, inkább a lelke. A nyaralóban vagyunk. A szülők elküldenek minket a bádognánál a folyóhoz. Battyogunk. Az erdőben azt mondja nekem a kispari, hogy ez így neki cseppet sem mókás, debil vagyok, menjek egyedül. Megyek. Már a folyónál vagyok, már lehajolok a kannával. Erős a sodrás, elragadja a kannát. Beugrom a kanna után, szeretem őt, és ezért a kannát is szeretem, mert a háztartási bolt vezetőjéhez tartozik, de ezt nem tudom, hiszen ezt akkor még nem tudom, hogy boltvezető lesz. Elragad a folyó sodrása, elkapok egy ágat, a kanna elúszik, csak lent a zsilipnél akad meg. Nem fulladok meg, csak vizesen, az ággal a kezemben, a kanna nélkül megyek vissza. A kályha fölött szárad a harisnyanadrágom, pokrócba bugyoláltak és az apukája ijesztget: – Te, ha a szüleidnek nincs biztosítása, akkor nem tudom, mi lesz azzal a kannával, te... – Te – mondom a háztartási bolt vezetőjének –, van 250 wattos izzótok, de nem energiatakarékos, rendes, ekkora? Felragyog az arca. Megkordul a gyomra a köpeny alatt. A nyelvét harap. Lojzának hívják és háromszor elvált.

Van egy férfi. Velem ellentétben ő már tud olvasni, de elég rosszul; egyébként soha nem is tűnik ki ezen a téren. Az ő nyaralójukban már voltunk, most menjünk a miénkbe. A bátyám miatt jött, nem miattam, és igen, ő az, Lojza...

2015 nyár

Sugdolozik a bátyámmal a padláson, aztán ünnepélyesen közli velem, hogy ad egy pusztit, ha tíz percig kibírom a sötétben az ágyneműtartóba zárva, aminek mindketten ráülnek a tetejére. De ne felejtsem el, hogy – az ágyneműtartó egy koporsó, és döglődnek benne a kinyiffant hullák – teszi még hozzá. Aztán felemeli a bükkfa fedelet, bemászom – én bemászom, fiúk. – Lehajtja a fedőt, hallom, hogy visszatartják a röhögést. Az ágyneműtartóban dohos szag, egerkaki bűzölög, no meg a kinyiffant hullák is, akik itt döglődnek. Tíz percig számolok, kimondom visszafelé, hogy *mazsola*. Aztán elképzelem, hogyan történik. A puszi. Percekig erre gondolok. Kinyílik a fedél. És a háztartási bolt jövődöbéli vezetője azt mondja nekem: – Megpuszillak. Tényleg meg. De löknöd kell a hintán. – Úgyhogy megyünk a hintához a nyaralónál, és nem is hinta az, hanem egy hintázó háló két fenyőfa közé feszítve. Érzem, hogy ver a szívem. Úgy mászik bele, mint pók a pókhálóba, eszembe jut, aha, akkor én vagyok a légy. Elkezdem lassan hintáztatni. Hintáztatom, hintáztatom. L. sárga gabonaszárat tart a fogai között. Augusztus van. Hintáztatom őt, hintáztatom, hintáztatom az életemet, a szüleim életét, halott egerek életét, halott lelkek életét, a folyóba süllyedt kannáét, hintáztatom és hintáztatom, táncolok és hintáztatom, szeretek és hintáztatom, gyűlölök és hintáztatom, szeretek és hintáztatom, és zsupsz... L. lepattan, az én leendő háztartási bolt vezetőm, hoppá... Beüti az orrát. Betöri az orrát. Szegény. Feljajdul és ordít. Már nem pusztul meg, gyűlölni sincs ideje. Az ügyeletre kell mennie. Betörött az orra, az én kis Lojzának eltörött az orrcsontja, egy szörny lett belőle undorító törött orral, és nem sejt, hogy pár évre rá sem nő túl nagyra, kopasz lesz és enyhén túlsúlyos, és elsősorban a háztartási boltban lesz közkedve a Na Kobližné és a környező utcákban. Én meg koporsóba feküdtem miatta! Pusztira készülve. A semmiért voltam a koporsóban, mondom magamnak. Betörtem az orrát, sírok. Szóval az én szívem az ő orráért. Sajnálom az életét, kerékbe tört és elfuserált élet. Szeretem őt, gyűlöl engem. Szeretem, gyűlöl... De hamar közömbös lesz számomra.

Van egy férfi. Szeretem. Gyerek vagyok, és egy éve álmatlanságban szenvedek. A nyaralónál lévő kerti budiban olvasok róla 1984 telén, a 100+1 folyóiratban, három évig nem aludt, bekerült a Guinness rekordok könyvébe, M. Cevresnek hívják. Havannából származik, és amikor megkérdezték, mit csinál alvás helyett, azt válaszolta, hogy éjszakánként legyeket fogdos, a bolygónk jövőjéről elmélkedik, és a felesége iránti szerelméről is gondolkodik, meg a három gyönyörű kubai gyerekeiről. Amikor róla olvasok, *kuba-budinak* hívom a kula-budit és nincs kedvem kijönni. Akkor sem, amikor kint sötét van, hideg, jégcsapok és hó. Szeretem. Ráadásul szakállas. Mint apukám, mint Fidel Castro, mint Isten.

Van egy mozgalom. Szeretem. Gender a neve. Gyűlöl. Azt állítja, hogy az elkötelezettség permanens állapot, és hogy én ezt az állapotot könnyelműségemben, lustaságomban, szenvedélyemben semmibe veszem. Csak úgy ímmel-ámmal.

Van egy férfi. Arany fogával ott áll a hídon a Möckernbrücke állomás közelében. Ennek a játéknak *Kapd el a nagyapád* lehetne a neve. Mikor most télen véletlenül ott érem, a tangóharmonikájának tokjába aprót dobok, ő pedig játszik nekem. Álldogálok, hallgatom és a folyó csatornáját figyelem, a lusta hattyúkat, kacsákat a berlini tájban. A híd fedett, beüvegezett, és ő, aki játszik, ő is teljesen beüvegezett, fedett, nyugodt. Hallgatom őt és szeretem, mozdulni sincs kedvem. Ő is figyelni játék közben a lusta hattyúkat és kacsákat. – *Szép zugát választotta a világnak, uram* – mondom neki egyszer ünnepélyesen, mikor befejezi a játékot. Ő pedig elmosolyodik, ragyog a foga – szpászibá – mondja, – szpászibá. – Esztétikus öreg, öreg esztéta, oroszosan bájos. Sorsa nem közömbös számomra, akármikor is érem ott. Amíg játszik, nem hagyom el. És úgy látszik, ő sem hagy el engem.

Van egy férfi, szeret. Szeretem. Ő a férjem. Minden rendben, pihenünk. Megkérdezem, nem volna-e éppen most kedve a jobb lábamnál fogva gyengéden végighúzni engem a földön. Hallgat. Majd halkán azt mondja: – *Nem volna*. – Akkor semmi – válaszolom. És nem unszolom tovább.

Van egy férfi. Akarunk egymástól valamit, nem tudjuk, mit. Úgyhogy legalább egy pillanatra bemegyünk a kapucinus kriptába, B. városában, amikor esik az eső. A kriptában is akarunk valamit. Aztán eláll az eső, a kapucinus kertben találkozunk egy apával és a kövér felnőtt lányával, a turistatérkép fölé görnyednek. Arra gondolok, hogy znojmióiak és uborkát természetnek, ő viszont azt mondja, Valašské Meziříčiből jöttek. Kis vita a szülővárosukról. Aztán elindulunk a mieinkbe. Már tudjuk, hogy akartunk valamit, valamit, ott lent a kriptába zárva, de még mindig nem tudjuk, mit. Van egy férfi, kriptaférfi, szereti, ha a napok hosszúak, világosak és langyosak; de ki tudja.

Van egy férfi, férfi az álomból. Az álom kezdetben barátságos, szinte meditatív, Světlá na Vysočině község, késő nyár. De aztán találkozom azzal a férfival. Azt mondja nekem: – A bánat az én hajóm. – Ugyan, ugyan – válaszolom –, hiszen itt nincs se folyó, se tenger. – Ő meg erre: – Hát ez az. Hát éppen ez az.

Van egy férfi. Egy csomó nő szereti, Jamie Oliver a neve. A világhírű főzőműsorban motoron, traktoron robog, vagy kivételesen helikopterrel repül vidéki gazdaságokba zöldfűszerért és tejért, húsért és tojásért. Leggyakrabban Skóciában sűrög-forog, ahol szép a táj a békés zöld dombokkal és a fekete-fehér tehenekkel. Nős, szereti a feleségét és a gyerekeit, de én mégis sz. Őt nők millióival együtt Santiago de Chilétől Novoszibirszkig, ő pedig talán mit sem sejt ebből, miközben traktorral siet a zöldfűszerért, nyomában az unott tévéstábbal.

Van egy férfi. Kukás. A konyhaablakból figyelem. Diszkrétan a hóba vizez az udvaron a falnál, míg a haverjai a berlini közszolgáltató narancssárga mellényében gurítják a kukákat, gördítik őket, a konténereket kerekeken húzzák heves mozdulatokkal és zajosan az udvarról ki az utcára. A konténerekben szelektív hulladék van, meg valószínűleg néhány patkány is, fel nem használt vonatjegy, egy nő – soha el nem küldött – levele egy férfinak, régi fésű, használt pelenka, gumi, lámpa és valakinek a lila rúzsja. Tudnám szeretni ezt a férfit? Ő tudna engem? De micsoda kérdés ez, hiszen csak figyelem, kinek mi köze hozzánk, mi közünk van hozzánk *nekünk?* Látom, hogy annál a konténernél vizez, amelyikbe egy perce dobtam ki a szemetet egy nylonzacskóban. Látom, hogy vizez, és hogy egy kis sárga folt marad utána a hóban, *der gelbe fluss, žlta riečka*. És hogy valaki, aki ezt a kukást valóban szereti, szeretettel fogja vizsgálni ezt az arany folyócskát. Megsimogatja a tekintetével, és felfrissülve odébbáll. Mondjuk az egyik haverja. Vagy egy ázsiai manus, mondjuk egy kínai. Abban a jobb világban. Ott, ahol *Antony (and the Johnsons)* énekel a slágereit.

Van egy férfi. Ma vele álmodtam. Vér szerinti rokonom, és mégsem az. De álomban rokonként szeretem, hisz tulajdonképpen nagybácsi, ma már idős amerikai. Bizalomgerjesztőnek tűnik, habár... Emlékszem, hogy lefényképezett tizennyolc éves koromban, milyen élvezettel nyomta le a gombot, náluk otthon W.S.-ben. Van egy férfi, és ez egy olyan férfi, aki odajön hozzád, mikor szétbőgted a szemed, és teljesen egyszerűen közli veled, hogy ahogy ma kinézel, az *very very cute*, megölel és megcsókol. Idegen ember és mégsem az. Tulajdonképpen nem is vérrokon. Mondja mindezeket a mondatokat, és azt sem tudod, *szabad-e* ilyeneket mondanía, ha nem vérrokon. De hát amerikai, úgyhogy talán igen, talán a fehérek optimizmusa az USA-ban feljogosítja erre. És éppen egy ilyen emberről álmodtam ma éjszaka. Mikor a lányomnak lement a láza. Békés álom volt tele szeretettel. Buszon utaztam vele Manhattanban; éreztem, hogy szeretnek, csak úgy hétköznapi módon. És én magam is hétköznapi módon szerettem őt – szeretettel, melyben gondtalanul kihajolhatunk az emeletes busz ablakán, figyelhetjük a város nyüzsgését, és tudhatjuk, hogy mellettünk olyasvalaki ül, akinek a vállára hajthatjuk a fejünk, ha már le-lehanyatlik a fáradságtól; valaki közeli és közben nem élesen kirajzolódó. Elmosódott férfi, aki méltó a lány, fájdalommentes szeretetre. Muzsicsina egy álomelőhívott, barátságos fényképről.

Van egy férfi, ismeretlen öreg főszer fényképezőgéppel. Félénken köszönünk egymásnak, ugyanarra a padra ülünk le. A lába már nem a régi, de

a fényképezőgéppel függőlegesen kattintgat, az Óvárosi teret fényképezi, mindent a padról. Lefotóz egy idősebb párt is, akik éppen megfontoltan sétálgatnak körülöttünk, talán házaspár. A nő azt mondja a férjének: – *Egészen a látványodig batol.* – Erre az, méltóságteljes férfi öltönyben: – *Ne búzz fel megint.*

Van egy férfi. Szeret engem, zsarnokoskodik fölöttem, szeretem, kínzom őt. Szentség az ismétlődésben. És van ez a férfi, imádott tökfilkó, meggyűrűzött engem, én őt, ő egy férfi. Élünk.

Van egy férfi. Szemrehányást tesz nekem, hogy túlságosan szeretek. – Túlságosan szeretlek? – kérdelem meglepve. – Nem, *mindenkit* túlságosan – vágja rá a konyhában, miközben répát szeletel. – Takaríthatnál, vágthatnál itt nekem a répát a kitakarított konyhában, de te – emeli fel a hangját –, te ehelyett írsz valamit, mert te – te szereted túlságosan *ezeket!* – Tetszik, ahogy megváltoztatta a mondat szórendjét, hetykén hangzik. . . – Kedves vagy – mondom neki békülékenyen, bár talán most már nem ideillően. Az arcom előtt hadonászik a megélezett késsel, támad. Éppen futni volt, egy atléta, sportoló, az én pasim sportoló, már a szórendben is őt majmolom, állandóan olyan hatással van rám, annyira sz. . . – Olyan hatással vagy rám – mondom még neki. A kés pengéjét a torkomhoz tartja, fénylik. . . – És olyan szép, nagy répád van. . . – suttogom rémülten. . . – Most mondd meg, ez répa, vagy padlizsán, mi az ördög ez itt, az Ararát hegység? – Hízlek nekik, tréfálok, csiklandozom, de nem nevet, egyáltalán nem nevet, ez komoly, kicsit belevág a nyakamba. Fáj, au. – Hogyhogy nem érted – fakadok sírva végül mindentől a konyhai gyűlölettel valódi keserőséggel – hogyhogy nem érted – sípolom –, hogy az egész életben, állandóan és állandóan csak te? Mondom neked, bevallom neked, esküszöm neked, elismerem neked, ezért a mellkasodra ütök, ezt itt a konyhában, a lábasok előtt hazudom neked én. És mindezt azért, hogy élj. Hogy túlélj. Túlélne veled, te pedig velem. . . Te oltári tökfilkó! – kiáltom még feloldódva a szobából, de először elfordítom a kulcsot a zárban. Így. Újra nyugalom. Szétáradt a nyugalom. Előrelép pár szintet. Írok pár levelet. Van egy férfi, és ő az, van egy férfi, és ő férfi. Na, hurrá!

Van egy férfi. Szeret, szeretem; mikor együtt utazunk a gyors- és személyvonatokon. *Másból* meg érthető módon egymás idegeire megyünk. És még ezt a vonatozást sem vihetjük túlzásba. Maximum egyszer, kétszer évente. És nem választhatunk hosszú útvonalat, maximum ötvenhat perc. Filmekről beszélgetünk, főleg azokról a szerelmes filmekről, néha a halálról, aszerint, milyen a kedvünk és az időjárás, néha megigazítom a fején a bal kezemmel a már ősz bóbitáját, megigazítani, nem megcsókolni, néha jobb kezével teasüteménnyel kínál, kínálni, nem kényszeríteni! Ligeterdőkön utazunk keresztül, melyekben szeretkezünk –, síkság, mint túlnyomórészt Angliában – mondja elgondolkodva. . . Egyszer egy személyvonat ablakából megláttunk egy szántóföldön haladó traktort, úgy volt feldíszítve, mint egy hintó vagy egy koporsó. Kis vita támadt köztünk arról, mit is látunk tulajdonképpen. A koporsó-hintó-traktoron két bennszülött morva ül, újdonsült házaspár, hússzal zötyögnek a szántóföldön, a vonatunk elhagyja őket. A menyasszony fehér ruhát visel, erősebb nőalak fátyolban, a férfi fején kalap. Ő tehát a vőlegény, nagy kerek fej, káposztafej, lehetne buszsofőr, igen, mondjuk a híres R. Smetana Olmützből. Falusi emberek tehát, de nem idióták. Egy idő után egyvalami biztos, hogy esküvőről jönnek, ahova mi az ötvenhat perces személyvonattal soha nem jutunk el. Hát, akkor legalább a közös örömről és kettejükről, közös sorsukról való közös gondoskodásunk, valamelyest szélsőséges, jut eszünkbe egy pillanat múlva. Kiszállunk. Akkor egy év múlva újra? – Várj még – bátorkodom – valamit azért még szerettem. . . – száraz ajkaimat enyhén benedvesítem, sóhajtok. . . – Jaj már, ne idegesíts. – Legyint, és már ott sincs, köddé vált. Micsoda megkönnyebbülés, micsoda az állomáson álldogáló megkönnyebbülés. A WC nyilvános, a szerelem nem az. Tetszik neki a *Titkok és hazugságok*, de én állítom, hogy a *Két angol lány* még szebb film.

Van egy férfi. Sz. őt, sz. engem. Ha álomból ébresztve kimondom a nevét, nem tévesztem el soha. Ő egy és kettős. Ez igen egyszerű és titkos is.

Van egy férfi. A férjem az, aolyan tökfilkó, szórakoztatóan szeretem. Kérdelem, hogy nem lenne-e épp most kedve megfogni a jobb lábam és végighúzni a szobán. – Hogy megkönnyítsem a dolgod – mondom buzgón –, nem veszem le a ruhám, úgy jobban csúszom majd a parkettán. Akkor akarsz? Akarod? – Nem akarom – válaszolja gyengéden, a földre süttöt szemmel. – Nem baj, jól van – mondom, és nem unszalom tovább.

Van egy férfi. Szeretem. Elutazom, hogy vele éljek. A kis vidéki állomáson vár biciklivel, úgy áll ott, mint egy igazi bennszülött, bal lábával a biciklire támaszkodik. Nyár vége felé járunk. Kiszállok a motorvonatból, és szertartásosan, fáradtan köszöntjük egymást. Nehezen lélegzünk, nem vagyunk épp a legfiatalabbak, összesen talán száz év körül vagyunk, és kint harminc fok feletti a hőmérséklet árnyékban. Csókkal köszöntjük egymást, érzem, hogy kesernyős szájszagunk van. Biztos neki is kellemetlen. Mikor beszél, gyakran eltakarja a száját a tenyerével, mert nem hord magával *chewing gumot*, ahogy a fiatalabb korosztályoknál szokásos. Most mindenről megfedkezett, a biciklinek támaszkodva. – Miért van nálad babakocsi – kérdezi hát –, talán már gyerekünk is van? – *Ja, semmi* – mondom neki –, *ez csak, ha mondjuk, hogyha mondjuk holnap annyira ott. . .* – Aha – mondja és elhallgat. Tovább már csendesen megyünk a faluban. Ő tolja a biciklit, én a golfkocsit, a kocsiban ül a csomagom. Van egy férfi, és egészen komor olyankor, mikor azt mondja: – Hamarosan esni fog, és ezek a falusiak is itt, olyan szorgosak. – És folytatja, hogy sajnálja, hogy ő az örökös biciklijével és tekintetével zavarja őket, megérezte ezt, és elszomorodott tőle. – Hát most én is szomorú vagyok helyetted – mondom neki, hogy támogassam, hiszen szeretem.

Van egy férfi. Szeretem. Elutazom, hogy vele éljek, és ő megmutatja a házunkat. És én látom, amit látok. Ez egy valaki más által szeretettel, szorgalommal és a rendszeretők alapos bárgúságával belakott ház. A kertben például a málna egész hátul van a kerítésnél, ehhez képest a ciprus meg a földközitengeri kövek, azok itt hemperegnek a városi módra nyírt gyepek közepén, a házikóban laminált parketta, a fürdőszoba vulgárisan narancssárga, és a középső kishálóban, szégyen elárulni, az ablakból kilátás a tornateremre, nem szívélyes, inkább keserűen rossz kilátás, gúnyolódik a házikó többi részével, amelyek olyannyira vidéki házacska látszatát akarják kelteni. Minden annyira praktikus, hogy az már fáj, központi fűtés, a sarokban izléstelen elektromos kandalló, elragadó házszám. És mi van abban a hátsó helyiségben? Ott egy kis szomorú ablakocskó, és ez a kertre néz, ahol megint ott trónol a ciprus. A ház előtt megyünk, fejünk lehajtva. Itt kell élnünk? Tollasütőt veszünk a kezünkbe. De hát mi is tulajdonképpen ez a mi életünk? Az életünk a tollaslabda. És a tollaslabda, az képes megoldani nálunk szomorúbb eseteket is, a bőrtömbön felakasztottak programja például, ütögethettek ők is. Igen. Egy kicsit ütögetünk, kötelezettség nélküli felüdülés, ütögetünk. De aztán kellemetlen szél támad. Hidegfront közeledik, és mi ezt tudjuk. – Figyelj, menjünk le a folyóhoz, van itt egy szép folyó, lapályok, síkságok, szántóföldek – kiáltunk fel egyszerre. Micsoda ötlet! Egymás tenyerébe csapunk. Megyünk a folyóhoz. Csakhogy ő fél, hogy leesem a bicikliről, mihez kezdene velem, nálunk van egyáltalán a TB-kártyánk? Már megint ez az ijedősége. Megyünk, esik, teljes felhőszakadás, tántorgunk; testünk már túlságosan hasonlítanak egymásra, híznom kellene, jut eszembe. Megyünk a mocsárban a megáradt folyó mentén, és a szél annyira viharos, hogy akármit mondunk, elvész a szélben; már éhes is vagyok. A végén mégis csak beleesünk a sárba. Piszkosak leszünk, piszkosak, de egyébként semmi, talán nem sérülünk meg túlságosan. És ez a közös piszkunk végül megoldja az egész mai problémánkat, az egész életet, és talán minden előttünk és utánunk következő generáció életét is.

Van egy férfi. Mindig AZ a férfi. A vízparton eszünk a kiskocsmában, pedig nincs semmilyen meleg ételük, megeszem három Margot-szeletet, egyet az övéből is, nekem adja, olyan figyelmes! Sörözünk, beszédbe elegyedünk a révésszel. A révész átvilágít minket, kik vagyunk, mik vagyunk, kiismerhetetlenek vagyunk. Rokonok, apa és lánya, ki ismeri ki magát az elázottak között? Hát akkor mondjuk ő Lađa, foglalkozására nézve villanyszerelő, nyaranta révkalauz, korrekt fickó. Mi pedig a kirándulók szerepében? Nagyszerű. Nem vagyunk vidékiek, se városból, se faluból, se északról, se délről, se keletről nem

Keresztesi József

Ajánlás egy verses meséhez

*Két napkorong fénylik ragyogva
A szép Tatúin kék egén.
Tűzét pazar bőséggel ontja,
A két csövön abogy kijér;
S midőn a dupla naplemente
Fényét a földtől visszavette,
A Buckalakó élbeti
Garázda kedvét végre ki.
Sötétben jár, gyamús ügyekben,
A sápadt fényű bold alatt
Lopózik, szimatol, matat...
Viselkedése kellemetlen.
Mi célból buzgárokodsz vajon,
Homoklakó bomálmajom?*

*Nos, én is éppen így csinálók:
Molyogatok e verseken,
Míg hallgatnak Budán a bárdok,
Két roppant kedves emberem.
Lantot most egyikük se pönget,
S kibaszálván a röpké csöndet
Anyégin verkljét, bizony,
Galád mosollyal kurblizom.
Nevezzük bár verses mesének,
De tudni kell: holdfény csupán
Homokbuckák kibalt pupán
E ráérős-kedélyes ének.
Így nézd, Attila és Dani –
Csak ezt akartam mondani...*

A Nagy Pudingvadászat

*Szikrázó téli bajnalon
Felnyergelték a Tyúkokat,
Majd megfűjták a Kürtöket
(Habár a Herceg töksüket),
És útra kelt a kis csapat:
A Kendermagos Tyúkanyón
Elöl a Nagyherceg baladt,
Utána jött a Bőrmajom
– Gyorsléptű Grillcsirkén üget –,
Aztán a Sárga Luftballon
S a Félcipő következett
(Nekik két Vézna Tyúk maradt);
A sort lezárta végül egy
Egészen Távoli Rokon,
Ő sajnos csak gyalog szaladt
A Vészes Tyúkbíány miatt.
Hát megfűjták a Kürtöket
Szikrázó téli bajnalon –
S mindenki tűzbe jött nagyon,
Mert ime, itt az alkalom:
Pudingnyomok a friss bavon!*

jöttünk, és svájci teniszezőknek se nézünk ki... Tehát kirándulók? Kollégák a kultúrházból? Szépen rászedtek minket, de erről Ladá, a korrekt fickó mit sem tud, azt mondaná, neki aztán tökmindegy. Abból, hogy ebben a faluban élünk, egyelőre semmilyen jel nem árulkodott. Eltitkoljuk hát, hiszen mi mindig titkolunk valamit. Az itteni életünket például, ami lassan a végéhez közeleg, ami volt és nem lesz, jóllehet annyira szomorú, mert szeretjük egymást, tényleg, forrón szeretem őt. Este van, haza kell mennünk, lehűtött minket a nedves levegő. Este bekapcsoljuk a rádiót, vacsorára fokhagymás krumplicipuré, meghat a módja, ahogy nyomja a krumplit –, a görög katolikus rítus gondos, magasztos módszere. Rádió. Végre elcsendesedünk, megnyugsunk a lámpa fojtott fénye alatt. Melegítőbe bújjuk, úgy néz ki benne, mint egy volt hardcore-énekes a harmadik világbeli misszió. A legidősebb élő cseh-amerikai filharmonikus az éjfél adásban röviden megáldja a mi kapcsolatunkat is, terjengősen beszél a lelkünkről. És amíg a filharmonikus beszél, véletlenül elárasztom vízzel a fürdőszobát. Együtt mossuk fel a padlót ronggyal, ez még jobban összekapcsol bennünket, és ez a mechanikus tevékenység ráadásul el is altat minket. Apu, anyu, megyünk aludni? Szépen szunyókálunk az ágyikóban, mélyen, már unottan szeretjük egymást. Reggel az esőben, lassan, megfontoltan elválunk. Előtte *A csodacsapat* megy a rádióban, nem zavarhatom, úgyhogy olvasok. A szomszéd zavar meg minket, az ágynemű alá rejtőzöm, nem fogok jópofizni, mint a háziasszony, hisz nem sütöttem semmit, nincs süti. – Mondhattad vóna, banyek, kopogtam vóna – mondja a szomszéd szemtelenül a szobában körülnézve; egy óvatlan pillanatban belecsíp a combomba. Aztán ez a szemüveges fazon kigúnyolja az emberemet, aki éppen a ciprusok reggeli állapotát tanulmányozza a szoba laminált parkettáján állva. A házass. évfordulónk kis híján tizennyolc nyári órát tart. Aztán elhervad, mint a pitypang. Legalábbis, ha németül hervad el a pitypang, *pustenblume* lesz belőle. De a csehben nincs szó a fehér pitypangra. Vagy *törékeny bul-láknak* mondják? Elhagy engem, megbocsátok neki, elhagyom, felkeresem, megbocsátok... Szerettem a felebarátomat.

Van egy férfi, egy vágányok melletti házban lakik, szeretem, és tudom, hogy egyedül kell tovább élnie, talán nem kell, talán nem is él, de velem határozottan nem szabad élnie, csak balszerencsét hoznék rá. Talán ő is rám, de nem annyira, mint én őrá... A vágányoknál álló házban lakik, a ház teteje lapos, utálok a lapos tetőket, és ez mégis szép kis ház, vasúti, a gabonamező közepén, a vágányok meg még mindig kellemes távolságban. Balról síkság, jobbról hegyek, a kert zöld drótkerítéssel van körbekerítve. A kertben is gabonamező van, közepén ösvény, közvetlenül a kis ház ajtajáig vezet. Mindig is ilyen életet kívántam neki, ilyen takaros, nyári, könnyű életet. Végre kiegyensúlyozott, kisimult, végre kellemesen öreg, olyan, amilyen ő maga szeretett volna lenni egész életében, a kertjében süt a nap és néha esik az eső is, hangulatfüggő, a kertben pár szék, asztal, limonádé, könyvek szanaszét. Van felesége, háziasszonya, szakácsnője, gondozónője, szeretője, néhány gyereke is. Egyenesben van az élete, a gabonája is egyenes, minden szimmetrikus, nem iszik és nem dohányzik, nyugodt, mint Buddha, nem kell félnie, nekem sem kell féltennem őt, nem esik el, nem fog megbolondulni, talán a szíve sem fog fájni, nem hal meg. A távoból szerethetem továbbra is. Szerethetem, és futásban figyelhetem, amikor egy személyvonaton ülök majd, amely az ő vidékén halad keresztül, kifigyelhetem őt, két kézzel integethetek neki, és ahhoz, amit érezni fogok, senkinek semmi köze nem lesz. Lehetőségem van nem bántani őt. Nem kell majd gyötörnie.

Van egy férfi. Nem közömbös számomra, amikor az egyik berlini hídon sétálok, nem vagyok közömbös számára, amikor az Osztrák-Magyar Monarchiában sétál egy fürdőváros sétányán. Mikor témobilon kapcsolódunk össze, fejünk fölött gömböcskék és azokban képregény-mondatok. Szövegeink transzcendentálisak, tragikusan nemzetközies, világok közöttiek, járkelőket hagyunk el a hídon és a sétányon, mosolyogva köszönünk nekik, mosolyogva hagyjuk el őket, mosolyogva megyünk mindketten egyedül, letérünk az útról, két buborék témobillal, kegyelmes magányban.

(részletek)

J. HAHN ZSUZSANNA FORDÍTÁSA

Európa tetején

Titkos küldetésem Davosban

1

Minden utazásban a lényeg: maga az utazás. A vég-cél elérése másodlagos. Akkor is, ha a célban már várja az embert a szállodai szoba, a szálloda pedig a változatlanul népszerű Európa nevet viseli. Amit mellesleg majd' minden európai nyelven máshogy mondanak. De erről később.

Az utazásban Davosba (egész pontosan Davos-Platz vasútállomásra) legjobb az utolsó szakasz volt Landquart és a már említett végállomás között. Landquartban át kell sétálni az egyméteres nyomtávú kisvasút peronjához, és fel kell szállni a Rhätische Bahn kis élénkpiros vagonjába. Az utazó ettől szempillantás alatt átváltozik rajzfilmfigurává, aki játékvonaton – bár jócskán felnagyított játékvonaton – robot a mesebeli hegyek közé.

Annak idején ugyanilyen piros vonattal indulunk a hegyekbe barátainkkal. Csak azok a hegyek nem az Alpok voltak Graubünden svájci kantonban, hanem a nyugat-ukrán Kárpátok. Ebből fakad a többi, sejtethető különbség is. Először is, a mi Bíbor Ápolka nevű vonatunk kevésbé tűnt mesebelinek. Azonkívül kényelmetlen és koszos volt, a szagok sem azt ígérték, hogy hamarosan egészséges hegyi levegőt szippantathatunk. Az utasok nem csak szegényeknek látszottak, de tényleg azok is voltak. Viszont rengetegen zsúfolódtak össze, jóval többen, mint a Rhätische Bahn utasai. A Bíbor Ápolka annyira tele volt, hogy alig bírt megmozdulni. A megállóknál inkább szaporodtak, mint ritkultak az utasok. A Bíbor Ápolka gumiból volt – ez a másik különbség. De voltak bizonyos előnyei is. Például lehetett jegy nélkül utazni, jelentősen alacsonyabb összeget csúsztatva az úgynevezett „ellenőrök” zsebébe. Az egész utazás alatt kedvezménytel lehetett vásárolni különféle árukat, a ceruzáktól és füzetektől kezdve a sörről és vodkával sem bezárólag – végig megszámlálhatatlan alkalmi árus járta velük a vagonokat.

A Rhätische Bahn semmi ilyesmivel nem tud szolgálni. Később megtudtam, hogy ez a vasútvonal csaknem egyidős a miénkkel – az RhB-t 1888-ban nyitották meg, a Bíbor Ápolka-vonalat Stanislaw és Rahó között 1894-ben helyezték üzembe. Az utóbbi azonban technikai értelemben ott is maradt 1894-ben. Míg az előbbi még meg is előzi a mostani, 21. századot.

Két nővér – két sors.

Davosba a szerencsésebbel utazom.

2

Az ukrán újságíróknak – már azoknak, akik szintén szerencsésebbek, vagyis akiket külföldre küldenek –, elvileg ismerniük kellene ezt a mesebeli piros vonatot, gondolom magamban. Évente

egyszer Davosba utaznak a Világgazdasági Fórumra. Hogy hozzák ide őket? Valahogy még sosem olvastam a Rhätische Bahnnal kapcsolatos benyomásokról. Tudnak róla egyáltalán? Talán helikopterrel juttatják el őket Davosba? Ha igen, honnan, Zürichből? Vagy Kijevből? Egy ugrás a levegőbe – s az ember már fent is van Európa tetején, a legmagasabban fekvő városban. Davosnál magasabban csak Davos lehet.

A globális Davos az a hely, ahol érvényes Lenin aforizmája „a politikáról mint a gazdaság koncentrált kifejezéséről”. A kettes számú ukrán oligarcha (azt hiszem a Forbes szerint) hamarosan immár tizedszerre demonstrálja a maga koncentrációs erőfeszítéseit azzal, hogy úgynevezett „ukrán ebédet” rendez a davosi fórumon. A hivatalban lévő ukrán államfő idén először vett részt a fórumon hivatalban lévő ukrán államfő minőségében. A mitikus nyugati befektetőknek mondott beszédében arra a tréfás megjegyzésre ragadtatta magát, hogy a jövőben minden esélye megvan, hogy bevonuljon a történelembe. Égre-földre dicsérve az országot, amelyet szerencséje van irányítani, felszólította az említett befektetői közösséget, „nézzék meg saját szemükkel, ahogy Kijevben virágoznak a gesztenyefák, és az ukrán városokban vetkőzni kezdenek a nők”. Amint a felejthetetlen esemény összes krónikájában feljegyezték, a mondat nyomán „nevetés és taps hallatszott a teremben”.

Nem csoda. Az ember nem sokszor jár olyan fogadáson, amelyen egy államfő váratlanul felfedi lányfuttató hajlamait. Ráadásul elegáns (legalábbis ő így gondolja) tréfalokzik is ezen.

3

Én nem tréfálok. Megfogadtam, hogy mielőtt megérkezem utcélomhoz, végzek a Varázshegygel. Még vagy tizenöt oldal van hátra, örült tempóban ugrálok bekezdésről bekezdésre e kétségkívül hatalmas regény lapjain, és képtelen vagyok felfogni a maga teljességében. Folyton elvonják figyelmemet az egyre grandiózusabb hegyi tájak és ugyancsak hegyi sólymok, amelyek felbukkanak a fák koronájában, kartávolságnyira a széles vagonablaktól.

Szinte úgy kell kényszerítenem magam, hogy elszakadjak a tájtól, és olvassam a Varázshegyet.

4

A Varázshegyről kiderült, hogy egy étterem, ráadásul kínai – lampionokkal, kerek forgóasztalokkal, mesterséges patakkal és gasztronómikus Buddhával. És abban a szállodában működik, ahol szobafoglalásom van. Már belépéskor észreveszem, hogy nem EUROPA-nak írják a nevét,

hanem EUROPE-nak. Vagyis nem Ajrópa. A hallba lépve elbizonytalanodom. „Hotel Juróp?” – kérdem a recepción, megnyomva a j-út. „Igen, hotel Öröp”, válaszolja udvariasan a hölgy, megnyomva az ó-t. Szóval mégsem angol, hanem francia. Miért? Talán a francia stílusosabb az angolnál?

5

Írók szállodában – ez külön fejezet a világirodalomban. A írás, ha szakma is, vándorszakma. Az író, akárcsak a farkast, a lába táplálja. Kicsit olyan, mint egy cirkuszos, egy utazó ügynök vagy egy alkalmi árus a Bíbor Ápolkán. Az író éjszakai jelentős részét szállodákban tölti. Ha már Svájcban járunk, meg kell említeniünk az abszolút bajnokot, Vladimir Nabokovot. Felteszem, egyfajta tüntetés volt a részéről. Nabokov otthonát, családi-nemesi fészket a bolsevik forradalomban veszítette el. Attól kezdve állandó vándorlás, változás, örök ideiglenesség volt az élete. Élete utolsó tizenhárom évét a Genfi-tó partján töltötte a csodálatos Montreux Palace ötszobás – egész emeletnyi – lakásában. Ha már hontalanok vagyunk, lakjunk palotában – nagyjából ez a Nabokov *case message*-e. Tizenhárom év körülbelül 4745 szállodai éjszaka, egész jó véghajrá.

6

Az előttem álló három éjszakát én is a davosi Hotel Öröpban fogom tölteni.

Hogy topográfiai tartalommal töltsük meg ezt a körülményt, felmérem a helyet, vagyis alapos bejárást végzek. Számításaim szerint a szállodában 89 szoba van (a szálloda honlapja 64-ről ír – semmivel sem tudom megmagyarázni az eltérést). Három emelet plusz földszint és félemelet. A szálloda vertikálisának minden szintjét lift köti össze. Tágas, komoly darab, drága bőrhuzatú ülőkével – mintha órákig tartana benne az utazás – és fényesre suvikszolt, hatalmas fali hamutartóval, kis mélyedésekkel az elszívott cigarettáknak. Rendelgetése, hogy emlékeztessen az általános és nyilvános dohányzás régmúlt idejére. Az emeleti folyosókat itt-ott régi bútordarabok díszítik, de különösebb rendszer és stílus nélkül. A harmadikon még egy ódon, muzeális prést is találók, rejtély, mire használhatják. Az elsőn úszómedence és szauna kapott helyet, az első és a félemelet között pedig fitness- és masszázsszalón. A félemelet mindenekelőtt a tágas Tonik zongorabárral gyakorol mély benyomást a látogatóra. A zongorabár egyelőre zárva, a bejáratnál lévő kiírás szerint csak június 9-én nyit Brett Bennett fellépésével – gondolom, nem a hokisról van szó. Kár, hogy addig még több mint egy hónap van hátra. Az éjszakai üldögélés

ANDRUHOVICS,

Jurij
(Körner Gábor ford.)Rekreáció
JAK Világirodalmi Sorozat – Osiris, 1999Shevchenko is OK.
Észék Ukrajnáról Ráció, 2004Moszkoviáda
Gondolat, 2007(Andrzej Stasiukkal)
Az én Európám
JAK-Kijarat, 2005„Treffpunkt
Germaschka”
Kafka, 2002. 2.„Szörnyek
ébredése”
Kafka, 2005. 2.„Carpathologia
cosmophilica”
Magyar Lettre
Internationale, 24„Erc-herc-perc”
Magyar Lettre
Internationale, 37„Kis intim
urbanisztika:
Lemberg és Kijev”
Magyar Lettre
Internationale, 39„Az egységes Európa
igaz története”
Magyar Lettre
Internationale, 41„Közép-keleti revízió”
Magyar Lettre
Internationale, 42„Shevchenko is OK”
Magyar Lettre
Internationale, 46„Román a
kozmoszsal”
Magyar Lettre
Internationale, 48„Hajó-város”
Magyar Lettre
Internationale, 49„Csernobil, a maffia
és én”
Magyar Lettre
Internationale, 51

2015 nyár

„De különös
szerelemmel”
(Oroszországról)
„Ukrán geopoétika”
Magyar Lettre
Internationale, 56

„Moszkoviáda”
Magyar Lettre
Internationale, 59

„Gondolatok ránk”
Magyar Lettre
Internationale, 92

a zongorabárban serkenti az életvidám melabút. Különösen egy olyan bárban, mint ez – kicsit régi-módi, kicsit modern, igaz, megrekedve valamikor a nyolcvanas években.

A folyosón továbbhaladva – a kaszinó ajtaja. Nyitva mindennap 14-től 2 óráig, az asztaloknál a játék azonban csak 20 órakor kezdődik. A maradék időben kizárólag játékgépek üzemelnek. 18 év alatti személyeknek eleve tilos a belépés, az ajtó zárva, kérjük, csengessen. Még tovább haladva a folyosón a már említett Varázshegy nevű kínai étterembe jutunk.

Mindent összevetve, amolyan jellegtelen, közönséges eklektika.

Csakhogy! A földszint és a félemelet közti lépcső fölött egy régi kép vonja magára a figyelmet: a davosi Promenádot ábrázolja. A figurák és a lovaskocsi kinézete alapján a 19. század közepe lehet. A davosi magashegyi üdülőközpontot 1853-ban alapították, a rajz is akkoriban készülhetett. Vagyis fél évszázaddal Thomas Mann előtt, és másfél évszázaddal mielőttünk. Úgyhogy rettentő nehéz felismerni a Promenádot. Persze egy épület sincs rajta, amely a szállodára hasonlítana.

Kívülről körbejárom az épületet. Olyan, mint egy hajó, amely lehorgonyzott a Promenádon: orr-része az előretolt kaszinó. A félemelet zöldes színével elüti az épület többi részétől. A többi rész rózsaszín. Hogy ez mennyire szép, annak megítélését önökre bízom.

7

A szálloda kong az ürességtől. Lehet, hogy egyedül vagyok benne mind a 89 (jó, legyen csak 64!) szobában?

A reggeli Kína közepén csak megerősíti a gyanúmat. Maga a reggeli ugyanakkor nem kínai, semmi száznapos tojás vagy hideg kígyószület. Rendes kontinentális reggeli. Csak annyi ételt raknak ki a büféasztalra, hogy egy embernek (nekem) elég legyen, és még maradjon egy kicsi. Udvariasságból, persze: hogy ne gyötörjön a lelkifurdalás, hogy mindent megettem, ami volt. Furcsa érzés egyedül ülni reggel kilenckor a hatalmas

teremben, mindenfelől hegyektől körülvéve, kínai lampionok, dekoratív Buddhák és zúgó mesterséges vízesések között. Én vagyok az egyetlen vendég, és velem foglalkozik az egyetlen pincérnő – nem, nem kínai, a kiejtéséből ítélve lengyel. Feszélyezve nyelem a – teljesen logikusan – egyetlen tojásból készült rántottát, amit felszolgált, érzem, megállt a hátam mögött, s feszülten a tarkómba fúrja pillantását, készen arra, hogy teljesítse legértelmetlenebb kívánságomat. Úgy tűnik, elég lenne megmozdítanom az ujjam – már teljesítené is. Csak fogalmam sincs, mit kívánjak.

A május eleje Davosban se nem nyár, se nem tél: szezonon kívüli időszak. Nálunk ezt hívják holtszezonnak.

8

A davosi telet csak elképzelhetem. A síelés megannyi szerelmesét. Utóbbi már nálunk is a magas (sőt a legmagasabb) szociális-anyagi státusz szimbóluma lett. Az oligarchátus eszköze. Az üzleti és politikai sikerhez a síelésen keresztül vezet az út. A világ vezető tisztviselői Davosba érkezve megpróbálnak sílécra állni és lecsúszni a hegyről, testőrök és tanácsadók egész sleppjétől kísérve.

Hogyan nézett ez ki Thomas Mann idejében? Az embernek csak a tüdőbetegek jutnak eszébe, akik órákig dideregnek az erkélyen, miközben jótékony hegyi levegővel töltik meg a tüdejüket. Holdkóros sétáik a szanatóriumok körüli ösvényeken. Evés, alvás, evés, alvás, ahogy Castorp írja. Evés, alvás és – nyilván – dekadens posztviktoriánus szex, ami nélkül a tüdőbetegek nem bírják ki.

Hirtelen leesik, mit is jelent kárpáti szanatóriumaink oly gyakori neve: „Hegyi levegő”.

9

A szezonon kívüli időszak másik jellemzője a nyelv. Rumos teát iszom a Hotel Schatzalp napfényes teraszán, Thomas Mann-i magasságokban. A szomszédos asztaloknál kizárólag Schwitserdütschül beszélnek. Ha szezon lenne, alighanem az American és Pidgin English dominálna. Első helyen meg valószínűleg a Russian volna. Habár a mi

csordaszellemet követő posztsovjet újgazdagjaink, az oligarchátus vezéralakjai, ha már arról van szó, inkább máshova mennek: Courchevelbe. Miért? Mert drágább, mint Davos.

10

Délután lesétálok a Varázshegyről, a Hotel Schatzalp környékéről, a Hotel Öröpba, a magam Európájába. Sokáig, magányosan úszom az úszómedencében. Olyan sokáig és olyan magányosan, hogy – láss csodát! – új szállodalakók jelennek meg, egy fiatal muzulmán pár, arabok lehetnek, egy sejk a feleségével. Nem, nem sejk. Csak a nő visel hagyományos ruhát (hidzsáb), a férfi ruhája teljesen európai. Vagyis kettejük közül a nő a sejk felesége. Az újonnan érkezettek sokáig, tüzetesen vizsgálják a medencét és benne engem. A szemlét követően távoznak. Folytatom az úszást, ők visszajönnek. Vajon mutat valamit a testből, vagy sem? A férfi levetkőzik, és besétál a lépcsőn a vízbe. A nő, továbbra is hidzsáiban, a „parton” marad, óvatosan leül egy napozóágy szélére. „Kényelmetlen ott ülni” – mondanám neki legszívesebben a medencében, de csak hallgatok, mint a csuka. Úszunk a kedvesével oda-vissza. Egymással szemben – amíg ő oda, én vissza, és fordítva. Hallgatunk, nem mosolygunk. Most hárman vagyunk a szállodában.

Lehet, hogy a férfi író? A nő meg a jordán királyné?

11

Francia, januárban, februárban kellene idejönni! Nézni a túlsúfoltságot, a túlnépesedést, az asszisztensek, tanácsadók, menedzserek forgatagát, a sajtótikárokat a motoros szánon, a páncélozott-láncfalpas, félmillió feletti verdákat, és feljebb a helikoptereket az égen, a riportereket a zsebben, a Congress Center előtt tolongó tudósítókat, a testőrök, hostessek és mindenféle más kísérők mozgó egységeit.

Éjszakánként üldögelni a Tonik zongorabárban, amelyet megtöltenek ugyanezen asszisztensek, tanácsadók, menedzserek, masszörök, sofőrök, pilóták. Érzékeny fülemmel kagylózni a pletykákat és más infókat.

Inkognitóban érezni magam a Globális Esemény perifériáján, már-már részeseként a sorsdöntő tárgyalásoknak és döntéseknek.

Alkalmi ismeretségeket kötni szaunákban, dzsesszklubokban, a promenádokon, elverni az aprót a kaszinóban, és rögtön sokkal nagyobb, csillagászati összeget nyerni.

Az egyik harmadik emeleti szoba ablakából kimászni a tetőre, pillantással felőlelni egész Európát legmagasabban fekvő városából, aztán az optikai keresőben megkeresni Annak lomha testét, aki miatt itt vagy. Megnyomni a ravaszt, s ügyesen megkímélve a több tucat testőrt, pontot tenni a nemzet évszázados szenvedéseire, vagy ahogy a Davosi Világgazdasági Fórumon nevezik, *javítani a világ állapotán*.

És aztán? Fogalmam sincs. Aztán csak elkezdődne minden.

(2011 május)

KÖRNER GÁBOR FORDÍTÁSA

Nanga Parbat, a kitartás csúcsa

A futónő emlékműve

Az utóbbi évtizedekben könnyebb lett a szenvedélybetegségek leplezése.

Kiváltképp igaz ez a futásszenvedélyre. A futásfüggőség mindent az utóbbi évtizedeknek köszönhet.

Ilyen függőség korábban jószerevel elképzelhetetlen lett volna. Az emberek vándoroltak, túráztak, és túracipőt viseltek. Ha valakinek futásszenvedélye volt, azt megbámulták; a sétálók csoportokba verődtek a frissen telepített parkokban, s körben egyik csoporttól a másikig (és vissza) futtatták a buzgó futásfüggő sportembert. Szívesen küldték aszfaltozatlan, kavicsos-bokaficamító utakra, hogy némiképp megnehezítsék számára a futást, a férfi azonban (mindig férfiak voltak a szenvedélyes futók) rendületlenül rőtta köreit. A nézőkre való tekintettel a megrögzött futók előszeretettel választottak produkciójukhoz (ugyan nem túl forró) nyári napokat, és voltak rendezők, akik vásárnapi show-k keretében prezentálták a közönségnek a figyelemre leginkább méltó szívós-futókat. Kellemesen átmelegedve állt a közönség a napon, kalapok és ernyők védelmében, madárcsicsergés közepette; alig-alig zavarta őket a néhány jólnevelt kutya ugatása; fogadásokat kötöttek, csodálták a karokat szabadon hagyó trikó avagy a rövid és egyre rövidebb nadrág alatt az izmok játékát, és elragadtatva (így a mindig számosan jelenlévő hölgyek) illetve érdeklődéssel tetszéssel (így az akkori urak, akik számára az így kidolgozott testek idegennek hatottak, de nem kellemetlenül) tudták élvezni a futók barna, kávébarna, esetenként egészen fekete bőrét.

Utána ajkukon olyan mosollyal ültek otthon, mintha maguk is megizzadtak volna kissé.

Egy idő múltán általánosan elismerték a futók művészi teljesítményét.

Ez mindenkinek javára vált. Az ipar nagy elánal vetette rá magát a cipő- és a ruházati piacra. Mindig is voltak az országban leleményes bütykölők, akik most tüstént saját testükön próbálták ki, hogyan dagad a láb, csikorog a térdízület; és nem telt bele sok idő, hogy hivatalosan megállapították és közhírré tették a futás áldásos hatásait, és a végre megfelelő fejlettségi fokot elért televízióban propagálták őket.

A következő generáció azt énekelte: „evés és edzés sok rossztól megvéd”, az azutáni pedig már kora-gyermekkorukban fölkeszítette saját utódait a futásra. Alig hogy ülni tudtak a babák, már a dzsogingolókat nézték a babakocsiból. A leghaladóbb szülők maguk is kocogtak a gyerekkocsival; külön erre a célra kifejlesztett, háromkerékű modellel, hogy a gyermek fókuszálni még nem egészen tudó szemével fektében is képes legyen észlelni és bevésni – legalább alapmintaként – a futás mozdulatait.

A futónő természetesen tudott ezekről a fejleményekről.

Ám mivel legközvetlenebb környezetében, amely az anyjából, antropológiai tanárokból és ugyanilyen diákokból állt, senki nem fogott föl semmit a parkbeli történésekből; a futónő már-már hajlott azt gondolni: „a valódi életből”, ő csak mosolygott; a lehető legbarátságosabban. Jól érzi magát és fitt, mondta. Már akkor is adott interjúkat. A kérdezők mindenekelőtt arra voltak kíváncsiak, miért Nanga Parbat-módszernek nevezte el az edzéstechnikáját. Nem tudott volna valami barátságosabb, a közönség számára vonzóbb nevet találni?

Valójában azonban, a látszattal merőben ellentétes módon, korántsem volt rózsás a futóművészet helyzete. Rekordgyorsasággal teljességgel lezúllott.

Mindenki futott, de senki nem nézte a futókat.

Közben pedig szinte mindenki jobban futott, mint bárki az egykori köröket rovík közül; kitartóbban edzettek és készültek az *Ironmanre*². A parkokban pályákat létesítettek, keskeny, sima, aszfaltozott oválisokat; a futók többben futottak egyszerre, csoportokban vagy hosszú sorokban egymás mögött; nem lehetett levegőnek nézni őket. Levegőnek nézték őket. Legjobb esetben egy-egy mogorva aggastyán szórt szitkokat valamelyik kocogóra vagy próbált

ráhúzni a botjával. Csak némelyik kutya, többnyire sötétbarnák vagy feketék, szórakozott azzal, hogy verőfényes napokon üldözőbe vette a futókat, és egy kicsit belekapott némelyik számára kényelmes szájmagasságban mozgó combba vagy fenékbe; olykor úgy tűnt, mintha a puhán rugózó narancsszínű vagy piros sportcipők szaga meg ez a vére emlékeztető árnyalat vonzotta volna őket ellenállhatatlan erővel. Némelyik megátalkodott szellem együttműködést vizionált a nemzetközi piacra termelő sportruházat-ipari cégek, az egyes országok egészségügyi ellátórendszerei és bizonyos kutyafajták tenyésztői között, ami nyilvánvalóan egészen abszurd állítás volt.

Nem ezek a gondolatok érlelték meg benne a döntést. A futónő a futóművészetet akarta megmenteni.

Már korábban is felhívta magára a figyelmet. Tizenhat évesen kezdett vagy nagyon keveset vagy nagyon sokat enni; attól kezdve soha nem fogyasztott közepes mennyiséget. Naphosszat ki sem nyitotta a száját, majd üresre ette a hűtőszekrényt. Az anyja munkába járt (kosztüm, magassarkú cipő, felső management), a futónő tizenhárom éves kora óta egyedül lakta a ház emeletét; inkluzíve saját jégszekrényt. Teljesen odavolt mindenért, ami hideg; szerette, ha hóval töltött zacskóként érzi függni a gyomrát a bordái között; természetesen ehhez az érzéshez, pont úgy, mint egy meredek, majdhogynem az égbe vezető lépcsőn, nélkülözhetetlen volt a megfelelő nekifutás és lendület. Az egésznapos böjtölés derűsre hangolta a futónőt, a minimalizált táplálkozás következményeként jelentkező álmatlanságot ki tudta használni az euritmiában és a kertművelésben nyújtott iskolai teljesítményének javítására. „Mászni, megmászni valamit szabadidőben és munkaidőben” hangzott anyjának életmottóul választott jelmondata, és kész volt pénzt, mi több: sok pénzt áldozni lánya konvencióktól független taníttatására, hogy a leánynak jobb dolga legyen majd, mint neki volt (így az egyik változat), vagy hogy a lánya semmiben ne utánozza őt (így a másik). Amikor elérkezettnek érezte az idejét, a leendő futónő először is megivott két liter arktikusan hideg kólát, arra – körülményeskedés nélkül kanalazva ki a csomagolásból – a szupermarketből hozott fagyaltbombákat küldött le, majd jégkockákat vett az ajkai közé, gyorsan nyelt és forró vízzel öblítette ki a száját, hogy hallja a fogai pattogását. Csak ezután ült le, hogy élvezze belül a gyomra jeges nehézkedését, amely közvetlenül a szíve alatt kezdődött és a bal csípőcsontjáiig nyúlt le. Ha így, ennek az érzésnek átadva magát volt egyedül, képes volt órákig tetlenül pihenni; ha még a nap is sütött, a szemét is lehunyta. Nem nehéz kikövetkeztetni ezekből a részletekből, hogy a futónőnek megvolt az igénye és a képessége az élvezetekre; az első lépésektől fogva nyilvánvaló tehetség volt.

Ám eljárása végül kiszámított rafináltsága ellenére is szemet szúrt. Elektromikus felügyelőt állítottak rá, gyomorszondákkal fenyegették. Az anyja felügyelt rá, amennyire hozzájutott (azaz voltaképpen semennyire), barátok felügyeltek rá, tanárok felügyeltek rá. A leány számára így egészében véve lehetetlenné vált bármit is magához vennie; ez csak akkor sikerült ismét, amikor elképzelte, hogy nem ő az, aki eszik; ez a tapasztalat később nagy hasznára volt a futónőnek.

Többnyire meleget adtak neki enni, a hideg ételeket-italokat károsnak bélyegezték; még az egyre forróbb nyarakon is távol tartották mindentől, ami hűvös. Természetesen még a toalettre is őrző kísért: egy sípoló hanggal riasztó kamera, amely mindaddig, amíg a futónő az előírásoknak megfelelően viselkedett (minden vécékagyló-fölé-hajlás szigorú büntetést vont maga után), Kínában fölvevett filmekből vetített kivágatokat; 400 vagy annál is több asszony guggolt hosszú sorokban földbeásott gödrök fölött, és igazi, úgynevezett nehéztű-őrzőnők járkáltak kényelmesen fel-alá a magukon könnyítők között; botokkal, amelyeket úgy tudtak használni, mintha enyhe áramütésekkel fejeleznék felügyeltjeiket.

DRAESNER,
Ulrike
„Heimat avagy daxli
a sütőben”
Magyar Lettre
Internationale, 59

Tulajdonképpen célját a futónő csak ezek után az előkészületek után fedezte föl, amelyek annyira titkos célt szolgáltak, amellyel még maga a felkészülő sem volt tisztában. Merő véletlen volt, amikor egyszer az orra előtt kihúzott a megállóból a villamos – a városbéli villamosvezetők specialistái voltak a gyors elindulásnak; épp abban a pillanatban, amikor egy-egy kifulladásra feljűk rohanó szinte már elérte a szerelvényt. A leendő futónő spontán ötlettől vezérelve utánaeredt a villamosnak a következő megálló felé, ahová a villamossal pont egyszerre ért oda. Meglepte a valószínűtlen siker; a sokéves bjtölés és hűtőködés az anyai ház természetesen hűvös közegében, úgy látszik, kitágította belül; meglehet, hogy testének ugyanolyan kiterjedése volt, mint azelőtt, belül azonban levegősebb lett; csupa könnyűség. Később saját magán elmosolyodva – e mosolytól olyasféle kifejezés ilt ki az arcára, amilyennel a felnőttek a már születésük előtt gondosan elkészített gyermekágyról készült fényképet nézik – megerősítette magában, hogy ebben a pillanatban minden eldőlt. Egy hét múlva már lefutotta a villamost. Nem tartotta parádés teljesítménynek; csupán egyfajta mesterség volt, amely mint láb- és lélegzőmű, mint akarát- és fájdalommű, megtanulható. Csak cipőt vásárolt; ruganyos cipőt. Egy újabb hét múlva a villamos nem volt már komolyan vehető ellenfél.

A test izmokat fejlesztett; a futónő spagettivel, hússal és krumplival táplálkozott. Amikor szokásává vált az ilyen étkezések végén még egy pizzát rendelni, lecsatolták a bokájáról az elektronikus órát. Csodálatos napok következtek. Pontosan beosztott órák, végtelen értelem.

A futás boldog megszállottja reggelenként forralt vizet ivott *soléval*³ elkeverve, amelyet egy nagy csavarostetejű üvegben tartott. A futónő a bőséges étkezésnek és a gömbölyded izmoknak köszönhetően életében most először hatott nőiesnek, de uniszex öltözékben futott, hátrakötött hajjal, fülhallgatóval a fülében. A futás félelmetes láthatatlanságára saját nemhallásával reagált. Időnként feltűnt neki, hogy süt a nap, kis dombtetőkről vakított szembe, amelyek alatt bunkerek voltak, máskor csúszós volt odakint; ilyenkor tüskés talpú cipőt húzott és az út mellett futott. Rendfenntartók rajzottak ki, és begyűjtötték a park előírásait megszegőket; ez utóbbi a futónőnek soha nem jutott volna eszébe; az illetékesek egyszerűen elfelejtették maximálni a park látogatási idejét, ezért hálás volt.

Később a futónő fölismerte, hogy ez a tiltáshiány szándékos volt, és csodálta a felsőbb park- és egészségügyi hatóságok bölcsességét. Nem akarták az embereknek az erőnlét hegyére, a szüntelen mozgás hegyére, a legszebb, korlátatlanul kiévezett kitarítás csúcsára vivő futását megnehezíteni. Micsoda váratlan érzékenység az igazgatóságtól.

Az első körök alatt nem fulladt ki, noha gyorsan futott, s közben elintézte a telefonjait, amelyekben elmondta örökös üzleti úton levő anyjának, milyen kellemes melegben és hangulatosan üldögél a lakásában a steineri évszakasztal mellett. Ha sziréna vagy kutyaugatás hallatszott be a beszélgetésbe, azt mondta, épp kilépett egy pillanatra az erkélyre, hogy megnézzé, elállt-e az eső, s előfordult, hogy ilyenkor azt észlelte: valóban esett vagy épp most kezdett havazni, s a futónő ilyenkor, a vonal túlsó végén kagylózó anyai fül számára hallhatatlanul, mosolygott, amiért minden így összevág.

Nagyjából ekkor jelent meg a színen Attal. Rögtön föltűnt lazán bandukoló járása révén; úgy tudta résznyire összehúzni a szemét, hogy szinte világított a sötétben. Feltehetőleg jogging scoutként dolgozott, s módszeresen járta végig a parkokat, de az is lehet, hogy egyszerűen ő volt az, akire a futónőnek szüksége volt; s végül az sem kizárt, hogy a futónő a szakmai telefonkönyvben bukkant rá. Attalt erősen vonzotta a futónő kitarítása és gyorsasága; a pálya mellett állva mérte az idejét.

A futónő napról napra jobb lett; hamarosan elkerülhetlenné vált, hogy kitarító futásához, amelyet addig csupán a maga örömeire művelt, valamely elérendő célt rendeljenek. Legegyszerűbbnek az tűnt, hogy valamilyen rekordra gyűrjanak, vagy egy tévéadást igyekezzenek összehozni; később sokan azt állították, hogy a Nanga Parbat-módszer kifejlesztése is egyedül ezt a célt szolgálta; egy tökéletesen tartalom nélküli, mindössze hangzatos névvel föl-címkezett módszer, egy jéghideg számítással kiagyalt reklámfogás az úgynevezett „kopár hegy”-gyel. Mindazonáltal a kétkedőknek is el kellett ismerniük, hogy a futónőnek mind a köridejét sikerült folyamatosan javítania, mind a lefutott körök számát emelnie. Egy helyi lap arról tudósított, hogy Attal arra kényszerítette pártfogoltját, hogy edzés alatt 999-től kezdve számoljon visszafelé – hangosan kimondva – 17-esével, s amikor a futónő elért a nullához, új feladatot kapott tőle szellemének élesítésére és karbantartására. Esténként Attal lediktálta neki a futott időt, és fölolvasta neki a legjobb sportolók listáit;

a futónő elérte a férfiak 1958-as csúcsidejét. Nyáron olykor növendéke mellett futott; meg se kottyant neki, amivel kétségbeesésbe kergette volna a futónőt, ha az valóban rekordra vagy valamilyen tévéshow-ra törekedett volna, így azonban érezte, miként nő s árad el benne a megértés. Különösen szép napokon, amikor kiérdemelte a jutalmazást, megnézte a Nanga Parbatot; számtalan videót lehetett találni a megmászásairól és a fölötte való átrepülésekről. A panorámafelvételek voltak a kedvencei: a nyolcezres csúcs jegesen, magabiztosan, éles körvonalakkal tört a magasba.

Amikor a futónő már végképp nem bírta a hosszú, mozdulatlan sorbanállást a szupermarket-pénztáraknál, Attal teljes magátólértetődőséggel intézte el helyette a bevásárlást. A futónő napi hat órát futott, Attal utána megmászszírozta. Normális volt, hogy fáj a lába; vastag, elszarusodott bőrréteg képződött talpának dudorain. Egyszer lágomba telepedett meg a lábujjai között; akkor Attal odaült az ágyához és elbeszélgetett vele. A gomba csak gyengeség lehet, mondta neki, a gyengeség pedig csakis az ő (a futónő) bensejéből fakadhat, mire gyámolítottja azonnal úgy elszégyellte magát, hogy az idegen élőlény valóban minden további, a szervezetet megterhelő beszélgetés nélkül napokon belül eltűnt. Attal macskaprémmelel bugyolálta be az érintett lábat, és a futónő attól kezdve a macskaprémmelel feküdt le; vagy a feje alá tette vagy összegöngyölve a hasa alá, s azóta jobban aludt, mint korábban. Reggelfelé a futásról álmodott, s érezte, ahogy alvó lába meg-megrándul; olykor az volt az érzése, mintha pusztán az akaraterjének köszönhetően még egy pár lába akarna nőni.

Zavartalanul teltek a napok; ebben az időszakban csupán egyszer került sor valamelyes szóváltásra a futónő anyjával, aki elé cégének sajtóreferense egy napon egy újságiegyzetet tett le, amely a Nanga Parbat-módszerről tudósított. A mama nem csupán vezetője volt a cégnek, hanem jelentős részben tulajdonosa is; ez családi hagyomány volt. Most pedig, mivel eddig elhitte a fűtött lakást, legfőképp pedig azt, hogy a lányában nincs semmi becsvágy, becsapva érezte magát, nem is indokolatlanul, ahogyan a rászedett üzletasszony tanácsadói hangsúlyozták, megerősítendő a még kétségkívül fiatalos asszonyt azon elhatározásában, hogy nem hívja fel többé a lányát, s hogy a rá jellemző lehengerlő intenzitással fogja éreztetni vele az anyai törődés hiányának erejét. A tanács annak bizonyossága volt, milyen keveset tudtak a tanácsadók a futónőről; tanácsukkal éppen hogy a leány titkos igényeit szolgálták.

A futónő attól fogva nem vitte magával a mobilját, és nyolc tizedmásodpercet javított az első körén. Futásának hiányzó publikumát olykor egyenesen publikumként érzékelte. Borotválta a lábszárát és a hónalját; még az állán is kitépdeste az alig látható pihecsálakat – egy századmásodperc; Attalnak végül is sikerült tavaszra egy nagyszabású event engedélyét kieszközölnie a hatóságoknál. Nyomban építtetett a futónő pénzén egy keskeny, ám hosszú üvegkubust, amelyben kényelmesen elfért egy futópad. A képződmény fölfelé nyitott volt, hogy a futónő levegőt kapjon, és kihívást jelentően kapcsolatban maradjon a valósággal és annak külső, meglehet, nagyon is mostoha feltételeivel.

A választás április utolsó szombatjára esett; ez, mint hamarosan kiderült, szerencsés döntés volt. Sütött a nap, a park frissen és zölden virult; szinte olyan volt minden, mint a régi szép időkben. A futónőnek tíz óraker kellett megkezdnie tizenkét órás nonstop-futását; a kíváncsiak már egy órával korábban, bevásárlásba menet útba ejtették a helyszínt, sőt egy helyi televíziócsatorna stábjá is megjelent, sokkal kisebb kamerákkal, mint a régiek voltak, ezzel együtt odanyomultak a legjobb helyre. Attal még ugyanazon az estén – 22 óra 10 perc volt; a futónő, valamivel nehezebben lélegezve, mint egyébként, ott állt mellette – kétszer olyan hosszú időtartam-rekordot jelentett be a következő hétre: 24 órás folyamatos futást. Be lesz állítva az állandó standard sebességre.

Ezen a második eseményen futónő könnyű öltözékben és a lehető legpocsekább hangulatban jelent meg. Ha rajta múlt volna, rögtön az első rekordja másnapján teljesítette volna ezt az újabb futást, de Attal ragaszkodott hozzá, hogy várják ki a hetet. Amikor a kubusba lépett, a futónőt majd szétvetette a düh. A futás pontban 20 óraker kezdődött; nemsokára felgyulladtak a lámpák. Attal egész éjjel a futónő mellett maradt, de újra meg újra gond volt a közvetítéssel, s amikor később lekérdezték, a nézettségi index kiábrándítóan alacsonynak bizonyult.

A futás végére is csak alig néhány érdeklődő szállingózott oda. Meglehet, hogy ennek a májusi vasárnapnak a ragyogó időjárása volt az oka; mindenestre a média nem adott hírt az eseményről. Az ezúttal is játszva felállított,

csak épp hiábavaló rekord után elkerülhetetlen volt, hogy ne kövesse azt lehetőleg azonnal egy harmadik, minden képzeletet felülmúló rekordkísérlet.

Edzés, masszázs. A futónő a maga új, titokzatos módján mosolygott. Úgy gondolta, immár tudja: nem lehet arra törekedni, hogy a futást kiragadják a láthatatlanságból. A futás művészetének újra-felélesztéséhez ennek éppen az ellenkezőjére van szükség: arra, hogy a láthatatlansághoz egy újabb láthatatlanságot társítsanak. E régimódi, ám reményteljes belátást a futónő megtartotta magának; ez adott neki erőt új tervéhez. Attal jobb ötlet híján végül – talán még csendes elégedettséggel is – rábólintott a futónő javaslatára, mely szerint még önmagát is fölül kívánja múlni.

Bonyolultan kiszámított edzéstervet agyaltak ki, és egészségügyi szakértőket nyertek meg a futónőn végzendő kísérletekhez, ami gyönyörűen meghozta számukra a szponzorálást a gyógyszeripar részéről. A futónő új rekordokat állított föl, amelyek őt magát hidegen hagyták. Egy-egy rekord kizárólag jövőként izgatta. Ezúttal, így a terv, egy teljes hétig fog futni; a rekordkísérlet kezdetét rögzíti egy tévéstáb, amely jelen lesz a kísérlet végén is, hogy fölvegye a futónő kimerült, de minden bizonnyal elragadtatott arcát, és feltegyen neki néhány kérdést a helyéről.

Annak rendje és módja szerint beindult a kampány; a harmadik rekordkísérlet egy vasárnapon kezdődött, ingyen-frissítőt osztogattak, valamint a futónő abszolút doppingmentességet bizonyító vérvizsgálati eredményeit közhírré tevő szórólapokat. A legfontosabb azonban a kubus volt, amelyet a szponzori támogatásnak köszönhetően sikerült jelentős mértékben tökéletesíteni. Szétpermetezték az izzadságszagot, és a nézők felé fordított digitális kijelzőt építettek bele, amely felváltva mutatta a megtett kilométerek számát, a kalóriafelhasználást és az időt. A futónő egy tomlóból szűrőcsővel, amely a kubus egyik üvegfalából vezetett egyenesen a szájához.

Lent, a talpazatban volt elhelyezve a tartály; a folyadékot a futónő által a futópádon termelt energiával pumpálták föl a kubusba.

De a legimpozánsabb a talpazat volt.

Attal ötlete volt, hogy az üvegkalitkát egy tíz méter magas emelvényre állítsák. Az ötlet szerencsésnek bizonyult; ügyesen kifundált médiapartnerségi megállapodásokat köszönhetek neki – így állapodtak meg a július végére kitűzött kezdőnapban is. A futónő keskeny létrafokokon kapaszkodott föl; futóistállójába érve fölöttébb vidám csatakiáltásként hangzó „Nanga Parbat!” rikkantást hallatva a médianézőket ellenállhatatlanul magával ragadó mozdulattal eltaszította magától a létrát. Mindehhez gyönyörűen csillogott az üvegkalitka: egy messziről látható, hét méter hosszú, 2,5 méter magas 3D-s képernyő, amelyet levegő és pontosan egy ember tölt ki.

Az emelvény formája megegyezett a kalitkáéval, graffitibarát bevonatot vittek föl rá, oda akarták vonzani az embereket, a futónő pedig fantasztikus egyenletességgel mozogni kezdett. Kinyújtózott asszonytést a zöld természetben – ősrégi, ám egyben ígéretes jövővel is terhes kép. Fölötte digitális betűk mutatják a megtett körök számát, vérenek aktuális paramétereit és fölállított rekordjait; félig véletlenül, a cége sajtóosztályától érkezett füles nyomán, a futónő anyja is találkozott a tévében az eseményről készült képekkel.

Attal odalent állva innivalóval kínálgatta a nézőket. Éjjel a futónő szabad ég alatt csak magának futott. Legalább pár órát az edzőjének is aludnia kellett. A futónőt mindössze egy webcam követte fölülről, amelynek szeme hol nyújtottabb, hol kerekdedebb ellipsziseket leírva pásztázta a kalitkát. De a futónő hamarosan róla is megfeledkezett.

ERDEI KRISZTINA: SZENTPÉTERVÁR, 2006.03.09. 13:55

Lassan, boldogan és magányosan futott; még csillagok sem mutatkoztak. Olykor zizegést hallott; cipőinek dübögése a szalagon rég nem hatolt már a tudatáig; egyszer benzinszagot érzett, talán rá akart gyújtani valaki a talpazat mellett, és a sötétben ügyetlenül kezelte az öngyújtóját.

Második nap. Eljött az ideje, hogy előbújtassák a tüskéket. Hogy a futópádon végén, mell-, has- és combmagasságban beépítették a szerkezetbe ezeket a körülbelül tenyérnyi hosszúságú hegyes jószágokat, az egyedül a futónő kitaró makacosságának volt köszönhető. Attal először hallani sem akart róluk, ám azután apránként belátta, milyen célszerű a berendezés. Ha a futónő kiesik a ritmusból, megsebzik a tüskéket.

Erre természetesen nem kerülhet sor. Csak a fáradtság ellen kellett védekeznie. Épp benne tudatosult a legnyomasztóbban a rekordját fenyegető veszély, hogy néhány másodpercre elaludván összecsapkál a futópádon. Így azonban a legcsekélyebb bizonytalanság, megingás esetén is érintkezésbe kerül a tüskékkel. Az első sorban merevedő tüskék aprók voltak, tüskécské, s arra szolgáltak, hogy éberré karcolják, ha a feje meg akarná adni magát az álomnak; a futás olyasmi, ami teljes egészében igénybe veszi az agyat. Való igaz: az éveken át tartó elégtelen táplálkozás következtében ismerős és könnyen elviselhető volt számára az álmatlanság, s mámorító felismerés volt számára, hogy már a korai, oly értelmetlennek látszó gyakorlatok, életének ama tapogatózó próbálkozásai is azt szolgálták, hogy felkészüljön ezekre a napokra. Minden csodálatosan összeállt. A szintizta művészet parancsának engedelmességre.

Az első csúcspontot annak a bizottságnak a felbukkanása jelentette, amely azt volt hivatva ellenőrizni, él-e a futónő avagy gép, mármint természetesen valamely igencsak tökélyre fejlesztett modell. Természetesen nem durva módszerekkel végezték a tesztet, hanem egyszerűen csevegést folytattak vele; ahogyan az Alzheimer-tesztnél; születésnapokat, kancellárneveket és a hét napjait kérdezték tőle. Nevetséges volt, s maga a futónő is azt mondta, hogy erre bármelyik gép megtanítható, s hogy a legostobább fajnő is ezt programozná be. Ekkor áttértek az érzelmi tesztelésére, csak hogy azokat is lehet programozni, s a futónő egyszer majdnem megbukott; kis híján diszkvalifikálták, amikor az anyjáról kérdezték, s ő azt felelte, nem érez semmit; semmi olyat, amire vissza tudna emlékezni. Ez a hozzászórt félmondat mentette meg, és Attal zseniális ötlete volt, hogy úgy tegyék próbára védencét, hogy hazugságokkal traktálják, amelyekre neki az utasításnak megfelelően ellenhazugságokkal kell felelnie; ebből azután végre fesztelen, x pontból célirányosan y pontba tartó beszélgetés bontakozott ki, amely minden igényt kielégített, és olyan élvezetes volt, hogy még a járókelők is megtorpantak egy kicsit fülelni, az ellenőrző bizottság pedig hamarosan elégedetten elvonult.

Akadnak olyan látogatók, akik meg akarták tapogatni a futónőt; amilyen természetes reakció volt ez, ugyanannyira – s ugyanoly természetesen – lehetetlen kívánság. Már szürkületkor megjelentek a graffitizók; a futónő szívesen beszélgetett volna velük; levegő volt a tüdejében elég, de a festékszórók nem válaszoltak neki, úgy tűnt, hogy tényleg nem hallják, olyan koncentráltan mélyedtek el a munkájukban, a futónő pedig fájlalta kissé, hogy nem tudja elolvasni, hogy odalent a talpazatra valami elismerőt, a tetteit méltatót írtak-e vajon róla, ahogy azt mindig is kívánta. Nem csodálkozott, amikor Attal az ötödik napon egyáltalán nem bukkant föl: biztosra vehetően mindig neki szólt a férfi minden aggodalma; most ő volt az, aki, preventíve, aggódott Attalért. Hogy miként lehet valakit azzal, amit az illető valamikor magáról mesélt, rávenni, hogy egy bizonyos útra lépjen, és pénzzel megédesíteni számára „a közös tudásnak ezt az útját”, azt éppen elégszer megfigyelhetette az anyjánál.

Éjjel esett, úgyhogy a futónő eleget ihatott; folyamatosan ivott, anélkül, hogy lelassult volna; egyszer még a kezeit is összetette, mint aki imádkozik, és fölnyújtotta az esőbe. Ez vagy valamilyen kérés vagy hálaadás lehetett. Viszszanyerte a magányosságát.

Nem volt már semmilyen közönsége.

Mégis belesúszott egy hibába; utólag maga sem értette, hogy történhetett. Alábecsülte az anyját. Az még mindig az olyannyira elterjedt hírű „Nanga Parbat-módszeren” rágódott, amelyet leánya állítólag egyedül az ő kedvéért ölt ki. „Ötölt ki”, mondta a futónő az utolsó interjújában, és hihetetlen hiedelsséggel hozzátette: „meredek, jeges, hegyes”. Anyja – aki intelligenciában lekörözte valamennyi tanácsadóját – azonnal föl fogta ezeknek a szavaknak (a hegyéhez hasonlított) gonosz fonákját, melynek folytán belőle, a futóklasszis

Anne-Marie Kenessey

Lábfogó

Megsüllyedt talpakon
 Alvajárón, kockakövön
 Vonszold zsákban a verseid lépcsőkön lefelé
 Arcod szalagokra szakad
 Szemedvek filmjén subanok
 A Lánchídon át.

A kerevettől az összecukható szélig
 Akcentusmentes német szóval
 Böffenéssel
 Riasztasz minket fel a székből
 Szád szémyilik Lábon ragadsz
 S úgy cipelsz felfelé a lépcsőn.

Ujjaid megérintenek
 Dobolnak az asztal fáján
 Felfelé nyomakodsz
 Vándorló kézzel
 Jaj jaj jaj jaj
 Kicsalod daloddal az üvegből a sellőt

Mikor nincs kesztyű nálam
 S merev ujjam a buszban Dermedten tapad a póznán
 Csókkal melegíted
 Gyűrűddel melegre csókolod
 Futsz, menekülsz előlem Budára
 Szilveszteréjen.

Felirat babakásához

Négy mancson visitani
 A tizenharmadik bónaptól tilos
 Kelj fel
 Lépj ki az ürbe
 Biflázz a szabadeséshez
 Nyírd le fejed logaritmus-kopaszra
 Hasad előtt kalapoddal lökd be a forgóajtót
 Kalapodban a pénzt bőrből préselt papírba csavard
 Ujjbegyeddal, ha lebet
 S ne kérdezősködj
 Mint gyerekek szoktak
 Siess

Ádvent

Fenyőgömbök szegélyezik az utat a klinikából
 Tüzet kérsz
 Gördülsz nagy kerekeken vissza a télbe
 A cigarettát öledből én szedem fel
 Tedd a szádba
 Hüvelykujjam nem gyújt ki lángot
 Sebesre marja szememet a bőlég
 Te meg lyukat meresztgetsz a hasamba
 Mögöttünk áttetsző műüveg ajtók
 Csukódnak nyílnak

Parázslík a csikk s végre
 Felhúzó a kesztyűt
 A sebész a kórházban a maszkot
 Karok és lábak csöndben
 Két nagy kerék közt elszívsz
 Egy dobozt a tolószékben.

Szemhéj alatt. . .

Szemhéj alatt, fehéren, kőbe vésvé
 Kígyók rejtőznek tűző nap elől
 Írisszé összegömbölyödvé
 Őrzik, védik a pupillát

Kiszökkenő fehéjét

DALOS GYÖRGY FORDÍTÁSAI

édesanyjából visszataszító, gleccseres rém lett. Mivel nem akart találkozni a lányával, amire amúgy ideje sem lett volna, a futás kezdetét követő tizedik nap táján felhívta a regionális tévécsatornát.

A fel. szerk. jeges kávé mellett üldögélt a kintinban, és nem örült a háborgatásnak. Amikor azonban a telefonáló hölgy öt perc múltán mégis kikerült a személyazonosságával, meg volt mentve a következő nap. A városban még a gyerekek is mind ismerték a cégét. A szerkesztő egy operatőr nő kíséretében egy szövegíró-gyakornokot küldött ki a parkba, ő maga pedig hazamehetett.

A terepre kiküldött páros senkit nem talált a rekordkísérlet helyszínén. Csak az üvegkalitka állt ott a legnagyobb rendben, ragyogva és üresen az össze-vissza koszló és mázolt talapzaton. A szövegíró vagánykodva vagy csak, hogy oldja a gyakornokoskodás unalmát, megnyomott egy szinte az azonosíthatatlanságig összekent gombot a talapzaton, mire az halk surrogással, teleszkóp módjára összecukódva elkezdett lefelé sülljedni. Az építetők nem garaszkodtak a tervezéskor. A futópádon a szalag továbbra is mozgásban volt; amikor a két tévés segéderő az egészen a föld színére leereszkedvén magától felnyíló kubusba lépett, a leghátsó sarokban megpillantották az összegörbedt testet. A batyut, szemre úgy tűnt, szívós, spród bőr borítja; vérnek nyoma sem volt, makulátlan tisztán csillogtak a fémtüskék.

A futónő még mindig futni akart, rángatóztak a lábai, és amikor vízzel itatták (a tömlőt ő maga tartotta), a gyakornokok örömeire fölnyitotta a szemét. Az operatőr nő már régen filmezte; amint a futónő fölismerte a mikrofont, megpróbálkozott a jólismert, sőt valamelyest már hiányolt mosolyával. A riportert nekitámasztotta a bajnok nő testét az üvegfalnak, hogy jobban mutasson a tévéfelvételen, és a forma kedvéért elragadtatottan gratulált neki, valójában azonban, mindenekelett a görcstől összegörnyedt futónő helyett, némi képp kínosnak érezte a szituációt. A futónő gyenge volt; vélhetően ezért nem válaszolt az edzésére vonatkozó kérdésre. Amikor megmondták neki, hogy az anyja hívta föl rá a tévécsatorna figyelmét, feltört belőle a hányás.

Ez azonban nem volt elég egy leadható interjúhoz.

A hatóságok hanyagsága folytán csak ősszel, amikor elkezdett a kalitkában meggyülni a víz, akkor takarították el közmunkásokkal az útból az üvegek kockát. A működőképes futópádot a futónő beleegyezésével, aki nyilatkozata szerint életében soha többé nem kívánt futni, egy fitness-stúdióknak adományozták; csak az egymásba fonódó, de minden művészi értéket nélkülöző jelekkel borított talapzaton törték darabokra. A futónő rekordjairól készült összes felvételt fölrakták egy weboldalra. Néhány rosszindulatú gondolkodó, akik mindig is úgy vélték, hogy minden művészet egyes-egyedül az életrajzi tényekben áll, időnként kajánul utalgatott az aprócska romra, amelyet nemigen őrzött meg még a világháló emlékezete sem.

Ezenközben a futónő anyjának sikerült egy váratlan csapással lesújtania. A családi vagyonnak köszönhetően bevásárolta magát egy, a cipőágazatban vezető sportszergyártó cégbe. Az interjúkban ettől kezdve folytonosan a lányára hivatkozott: kezdettől ő fizette a futónő cipőit, állította, és egyáltalán: a gyermek senki másától, mint egyedül tőle tanulta meg a futást.

Ez a mondat természetesen cáfolható volt.

A futónő weboldalán egy darabig elérhető volt még egy rekordfutásának egyik kései éjszakáján készült audio-fájl. A boldogtalan futóművésznő azt állította, a felvétel időpontjában igenis futott, ám a fájl megnyitva csak csendet lehetett hallani, s egyszer valami olyan hangot, mintha egy kutya lihegne.

Azután ezt a fájl is törölték.

TATÁR SÁNDOR FORDÍTÁSA

A fordító jegyzetei:

Az élményt és az olvasatot egyaránt elmélyítő hatást tulajdonítok annak az adaléknak, hogy Ulrike Draesner novellája irodalmi palimpszeszt, amely nagyon is nyilvánvalóvá teszi saját pretextusával, Franz Kafka Az éhezóművész c. elbeszéléssel való összetartozását. Draesner szövege önmagában is megáll és élvezhető, ám föltétlenül érdekes, jelentésgazdagító az első ízben 1922-ben megjelent ihlető novellával (<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/szepirod/kulfoldi/kafka/atvaltoz/html/36atvalt.htm>) való összevetés, „egybelátás”.

¹ A Hímalája 8125 méter magas csúcsa (a kilencedik legmagasabb hegycsúcs a világon) Pakisztán és Kaszmír határán magasodik.

² Ironman: A hosszútávú triatlon-versenyek egyik fajtája a Triatlon Világszövetség (WTC) szervezésében. Az Ironman megszakítás nélküli 3,86 km úszásból, 180,25 km kerékpározásból és egy maratoni futásból (42,195 km) áll.

³ vizes sóoldat

Hotel Europa – Kijev

Európa ezen a számon nem található

Ott, ahol Kijev fényűző utcája, a Krescsatik kezdődik, valamikor két nagy szálloda állt: a Hotel „Európa” és a Kijev folyójáról elnevezett Hotel „Dnipro”. Az „Európát” lebontották a nyolcvanas évek elején egy kijevi Lenin-múzeum kedvéért. Ebből lett egy olyan formájú épület fehér márványból, amit minden hároméves meg tud csinálni két fakockából: egy kocka és rajta egy henger.

Ukrajna függetlenné válása után a kilencvenes évek elején egyfajta átnevező helycserés támadás indult meg. Azt a teret, ahol korábban az Európa hotelt egy Lenin-múzeum kedvéért lebontották, a Lenini Komszomol teréről Európai térre nevezték át. A Lenin-múzeumból Ukrán Ház lett, amely mindmáig kiállítóhelyként és kongresszusi központként működik. Csak a Hotel Dnipro-t hívták mindvégig változatlanul Hotel Dnipro-nak.

Ebben a szállodában laktam, amikor 2004-ben a forradalomturizmus jegyében Kijevbe jöttem. Akkor ősszel jelent meg „Wie es leuchtet” (Ahogy fénylik) c. regényem, amely a 89/90-es német érzésvilág hullámvasútjáról mesél, a szabadság eufóriájáról, de az ezt követő kijózanodásról és a hétköznapiakba való visszatérésről is. Több hetes felolvasó-körutamon során a szállodában az esti híradóban mindig a kijevi képeket néztem: a diákokat, akik a meghamisított választási eredmények elleni tiltakozásul tartósan kiköltöztek Kijev főutcájára. A heppening-szerű kitaró politikai tiltakozásokat. Az izgatott arcokat, és ahogy a tiltakozók meg voltak győződve arról, hogy a jog az ő oldalukon áll, és az idő nekik dolgozik. Amiről a regényem szólt, amivel éppen felolvasóköri voltam, ott láttam minden este a tévében. Nagy kedvem lett volna Kijevbe utazni, de nem lehetett, mert egészen karácsonyig felolvasásaim voltak. Karácsony másnapjára foglaltam magamnak egy repülőjegyet, beszereztem a vízumot, vettem magamnak egy narancssárga pulóvert – és december 26-án elrepültem Kijevbe. Enyhe téli nap volt, sokminden emlékeztetett 89-re. A 89-es fordulat és a narancssárga forradalom egyaránt olyan események voltak, amelyek a szabad ég alatt játszódtak. Az emberek kikíváncsoltak az utcára, gyorsan egymásra találtak. Örömteli, oldott arcok, és a már nem igazán mosolygós korban lévő emberek arca is sugárzott. Mert mind tudták: ezúttal a jó győzött, és ehhez mi is hozzá tettünk valamit. December 26-án megismételték az elcsalt elnökválasztást, és ezzel a novemberi elcsalt választások ellen tiltakozó demonstrációk elérték céljukat. A választás napján Andrej Kurkov író lakására, vendégségbe voltam hivatalos, ahol néhány más barátja és ismerőse is felbukkant, vegyes társaság, aztán elmentünk egy tévéstudióba közvetlenül a Majdan fölött. Andrejnek ott interjúkat kellett adnia.

Andrej beszél egy tucatnyi európai nyelven, forgatókönyvíróként benne volt európai filmes projektekben, vendégtanárkodott különböző európai egyetemeken, zsűritagként részt vett a Berlinlén – szóval egy eminens européer. Ezért is kérdezték őt egy szabad, liberális Ukrajna európai esélyeiről. Meglepetésemre Andrej elég visszafogott volt, tompítani igyekezett az ukránok Európa-eufóriáját. Miután lekapcsolták a kamerákat, vitatkozni kezdtem vele. „Amivel ti ukránok most éppen megtöltitek a televíziók képernyőit – mondtam neki –, a demokrácia és a szabadság akarása, éppen az, amire »Európa« folyton hivatkozik. Ha EZ nem Európa – akkor mi?” Andrej nevetett és azt mondta: „Ez így van – mégsem ilyen egyszerű a dolog.”

Andrejnek természetesen igaza volt. A narancsos forradalmárok nem sokáig örülhettek a győzelmüknek, mert Európa hátat fordított nekik.

Hát igen, a forradalmatokat valamiképpen nagyszerűnek találjuk, a CDU azonnal magáévá is tette a narancssárga színt –, de hogy be is engedjünk benneteket az EU-ba, na nem, odáig azért voltaképpen nem szeretnénk elmenni. Csúnya árulás volt, amit itt „Európa” elkövetett, és nem is először: Oroszországnak is kívül kellett maradnia, mégpedig azok után, hogy „Európa” a nyolcvanas évek közepén nemcsak hogy szívesen hallgatta Gorbacsov szavait egy közös „Európai házról”, de ezt olyan sűrűn az orra alá dörgölte, míg csak el nem szánta magát a szovjet uralmi berendezkedés teljes lebontására, és ezzel az orosz imperializmus tevőleges elutasítására.

De hogy Európa egy klubból egy házzá változék, amelyben még az oroszok is elférnek – ebből nem lett semmi. Ukrajna liberális erői 2004-ben valami hasonlót élhettek át. Legkésebb addigra vált nekem világossá, hogy Európa ünnepi beszédekbe való, és egyáltalán egy olyan attrakció, ami mindenekelőtt Brüsszel lakóinak biztosít megélhetést. És valahányszor valaki kenetes hangon Európáról kezd papolni, mindig Ukrajna jut eszembe, és azt mondom magamban „Hagyd már abba!” Az Európából való kiábrándulást ugyanúgy éltem meg, mint az ukránok.

Ez a „Bocs, nem úgy gondoltuk” teljesen lejárta a narancsos forradalmárokat Ukrajnában, és kiszolgáltatta őket az éppen csak megdöntött, orosz orientációjú erőknél. Európához nem vagyunk nekik elég finom népek, csak valami szláv bagázs. Csernobil jut rólunk az eszükbe, nem a Krím. És az ukrán politikusok azóta sajnos úgy is viselkednek, mintha még táplálnak akarnák az ukránokkal szembeni ellenérzéseiket. Ha a német televízió az ukrán parlamentről tudósít, akkor ott

biztosan tömegverekedés volt a képviselők sorában. (Az a körülmény, hogy Vitalij Klicsko politikai szerepre pályázik, ezeknek a képeknek a láttán más megvilágításba kerül.) Az országon belül is alábbhagyott az Európa iránti lelkesedés, irracionális ábrándként kezdtek megmosolyogni. Nyelvészek például felfigyeltek rá, hogy a jó minőségű termékeket minden tárgyi alap nélkül egyszerűen „euro-ablak”-nak hívják.

2004 óta két további alkalommal jártam Ukrajnában. Először 2005-ben az egyik könyvem ukrán fordításának megjelenése alkalmából. A kiadóm a könyv kijevi bemutatóján leginkább azt hangsúlyozta, hogy a könyvvel a fiatal olvasók számára indítanak egy sorozatot, ezért olyan rendkívül kézreálló a könyv formátuma – befér minden farmerzsebbe. És ezt büszkén mutatta a saját farmerjén: Idenézzetek, pont belefér!

A következő utazás 2006-ban volt egy leMBERGI irodalmi fesztiválra (ahol a feltűnően fiatal ukrán közönség egyáltalán nem olyanak látszott, mint aki aszerint választ olvasnivalót, hogy beleféré a farzsebébe).

A legmélyebb benyomást erről az útról a fesztivált megelőző sajtókonferenciáról őrzöm, amelynek során egy borpincyszerű helyiségben Ingo Schulzének, nekem és Viktor Jerofejevnek kellett volna a mikrofonba és a kamerákba nyilatkoznunk. A sztár, ezt hamar észrevettem, Viktor Jerofejev volt, de ő nem jött. Pontosabban késve jött, és amint aztán megérkezett, telefonálgatni kezdett. De ez nem volt megrendezve, csak egyszerű figyelmetlenség volt, mert a telefonbeszélgetéseiben, amelyeket túl hangosan folytatott a nyílt színen, csak az őt érintő szervezési kérdésekről volt szó, olyasmiről, hogy ki jön érte holnap, hová. Egy üdvözlő kézfogásra minket, két nyugatiakat sem méltatott, és különben is úgy viselkedett, mint egy irodalmi oligarcha.

Hogy a narancsos forradalom eufóriáját is kijózanodás fogja követni, ezt már akkor is világosan láttam. De hogy ez ilyen gyors és mélyreható lesz, arra nem számítottam. Narancssárgában már senki sem jár (én sem), és a visszaemlékezés a korabeli érzésekre és reménykedésre, sokaknak inkább kínos. Milyen naivak is voltunk! Egy dolog minden esetre megváltozott a narancsos forradalom óta, mondta Olja, Ingo Schulze fordítója: Mindent azért nem tűrnek el. Amikor például egy hidegvérrel keresztülvitt építési terv Lemberg dombját készült tönkretenni, a városvezetést a lakossági tiltakozások meghátrálásra kényszerítették. Ilyesmi a narancsos forradalom előtt elképzelhetetlen lett volna – és most az vált képtelenséggé, hogy az uralmon lévőék úgy oszthassák fel

BRUSSIG, Thomas
A Napsugár faszor
innenső vége
(Nádori Lídia ford.)
Gondolat, 2007

„Hősök, mint mi”
(Tandori Dezső ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 22

„Nosztalgiaunk
(mert emberek vagyunk)”
„A Napsugár faszor
innenső vége”
(részlet)
Magyar Lettre
Internationale, 48

KURKOV, Andrej
A halál és a pingvin
Athenaem, 2004

„Nagy-Britannia
avagy a Bickford-
puzzle”
Magyar Lettre
Internationale, 96

2015 nyár

egymás között az országot, ahogy ehhez korábban hozzászórtak.

Viktor Janukovicsot, a 2004-es választáshamisítót, akit az ukrán nép elkergetett, 2010-ben ukrán államelnöknek választották. Ez körülbelül olyan, mintha a németek 1924-ben Vilmos császárt hozták volna vissza, vagy a keletnémetek 1995-ben Egon Krenzert.

Mindenesetre most vízummentesen lehet beutazni, és az útlevél-ellenőrzés a kijevi repülőtéren, ami a szállodai recepcióső szerint minimum egy óra, nem egész tíz perc alatt lezajlott.

A „Dnipro” egyik sofőrje egy Lexus-Limousine-nal visz minket a szállodába. Több mint százal száguldunk keresztül a húszemeletes tömbházakból épült lakótelepeken. Bár Kijev lakosainak száma hatmillió körül kell legyen – sokan jönnek a fővárosba szerencsét próbálni –, ezek a hatalmas új épületek mégis lakatlannak tűnnek: csak kevés ablak van kivilágítva, és az utakon is csak néhány autót látni.

2010 nyarán nagy a hőség Kijevben is. Szerencsére időközben korszerűsítették a „Dnipro” szállót. Választhatunk a – persze feláras – klimatizált és nem klimatizált szobák közül. Később aztán kiderül, hogy a klímaberendezés nem működik, még éjjel se tudja 30 fok alá hűteni a szoba hőmérsékletét. Irány inkább lefelé és kifelé.

Éjfél előtt egy félórával a Krescsatikon az utcakövek nagyjából a helyükön vannak. Nem úgy, mint a 2004. decemberi éjszakákon. A széles, hat-sávsnak látszó úton egy motorbiciklis mintha azt akarná kipróbálni, sikerül-e elsőre túllépnie a hanghatárt. Egyébként még azt lehet elmondani a kijevi luxus-körút forgalmáról, hogy a SUV az átlag kijeviek autója (ahogy a Maximilienstraßen a Porsche látszik az átlag müncheniek kocsijának).

Az a hely, ahonnan Andrej Kurkov 2004-ben a tévéinterjút adta, most bevásárlóközpont. (Elég gyengén látogatott, ahogy másnap kiderül.) Mire a levegő annyira lehül, hogy megkockáztatjuk, hogy nyitott ablaknál aludjunk a szállodában, visszamegyünk.

Másnap ellátogatunk az „Ukrán Házba”, tehát abba az épületbe, amit Lenin-múzeumnak rendeztek be, miután ennek a kedvéért lebontották az egykori „Európa” hotelét.

Egyet meg kell hagyni: ez a ház nem akármilyen hely. Olyan épület, amely azt akarja mondani: ha egyszer megnövök, Guggenheim lesz belőlem. De a művészetnek, ami ott látható, nem sok

köze van Guggenheimhez. A központi csarnokban a 70-es és 80-as évekből való festmények láthatók. A közepén elhelyezett, legnagyobb festmény egy parasztasszonyt ábrázol egy dombtetőn, olyan vádlikkal, amilyenek előállítására csak a szocreál volt képes. Ezen túlmenően ki van még állítva: Egy fából készült nyaraló az őszi erdőben. Két uszály a folyami tájban ipari ködben. (Nagyhirtelen megint azzal a rejtélyes kérdéssel találok magam szemben, mint annakidején az NDK-s képzőművészeti kiállításokon: Vajon itt a környezetszennyezés elítélése vagy a haladás esztétizálása folyik?) A képek úgy hatnak, mintha egy és ugyanaz a festő készítette volna őket, és ez talán így is van.

Egy kisebb kiállítóteremben mintegy harminc Velencéről készült képe van kitéve egy, valóban egyetlen egy, 1957-es évjáratú festőnek. A Rialto-híd, gondolák, és – nem fogják elhinni! – a Szent Márk tér fölötté avangárd gesztussal narancssárgás zöld éggel. Egy harmadik teremben a művész a plasztikáit, kollázsait és rajzait állította ki, melyek közül minden másodiknak a címében szerepel valamilyen módon a mandala szó. A kiállításokon töltött húsz percben a termekben egyedül vagyunk.

Tegyük hozzá, hogy rossz művészetet a világon mindenütt kiállítanak. Az adott helyek mindenesetre kevésbé prominensek. Csak este szabadít meg Szása, egy ukrán germanista ismerősöm, aki tanúja volt a fent említett farzsebes epizódnak, attól a sanda gyanúmtól, hogy Kijev a művészet szempontjából sivatagnak minősül. Megmutat nekünk néhány mit is? emlékművet? plasztikát? szobrot? a kijevi városkép részeként, és ezek olyan kedvesek, meghatóak és gyengédek, mintha Hans Scheib egy inkarnációja helyezte volna itt el néhány zseniális trükköt. Szása mutat nekünk egy sündisznót, amely bánatosan és tétován ül egy sámlin, ahonnan mindjárt leesik, egy fából készült szamarat az útpadkán, és egy balett táncosnót, aki hanyag eleganciával áll kecses a járdán olyan magasan, hogy nem tehet semmit, hogy be ne kukantsanak a túllszoknyája alá.

Valami történetre, emlékezetes epizódra ennél a kijevi utazásnál nem kerül sor, csak az nyer megerősítést, amit eddig is lehetett tudni: forradalmak idején jobban tele vannak az utcák, és szebbek az emberek, mint bármely más évszakban.

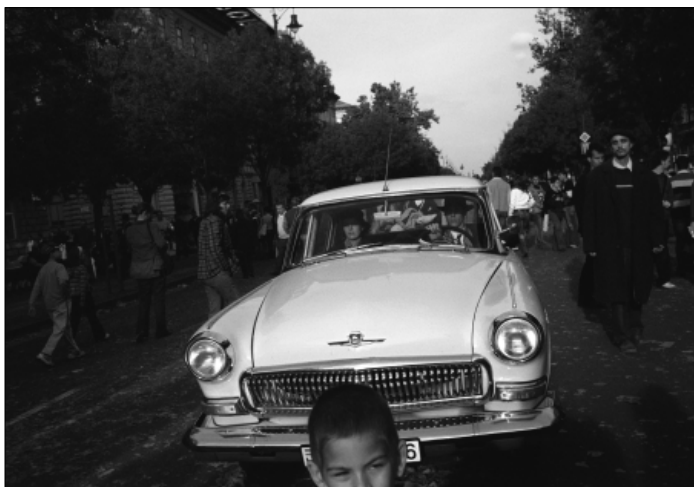
Amikor a választás éjszakáján, 2004. december 26-án visszatértem a szállodába, bekapcsoltam a tévét, mert kíváncsi voltam az akkor még nem

ismert, pontos választási eredményekre. A „Deutsche Welle” híradójában egy tengeri földrengésről volt szó, amelynek során emberek tízezrei pusztultak el Indonéziában, Thaiföldön és Sri Lankán. (A „cunami” kifejezés csak később bukkant fel.) Ettől nemcsak a nemzetközi hírszolgáltatás érdeklődése csappant meg hirtelen Ukrajna iránt, de az enyém is. Mert pontosan egy évvel korábban, tehát 2003 karácsony és szilveszter között Sri Lankán jártam egy üdülőhelyen, ami éppen a keleti parton terült el, és amit most, attól tartottam, elért a cunami. Megkérdeztem hát e-mailen az utazási irodát, ahol annak idején ezt az utazást foglaltam, hogy tudnak-e valamit, különösen ami Claudiát, annak a szállodának a vezetőjét illeti. Majdnem óránként tértem be a számtalan internetes kávézó valamelyikébe válaszra várva. Különös volt egy olyan helyen járni, ahol nemrég még történelmi horderejű események zajlottak – és ami engem akkor éppen egy cseppet sem tudott már érdekelni. Igen, a diáktábort (ami még megvolt, de egyre inkább elnéptelenedett) unalmasnak és nevelésesnek találtam, miután Viktor Juscsenko, az ünnepelt ellenzéki jelölt újra megnyerte az elcsalt választásokat.

Ez volt 2004-ben. És most, 2010-ben? Amikor utolsó este a túl meleg szállodai szobánkban át-pörgetjük a csatornákat, egy török híradóban többször hallani véljük a Duisburg és a Love Parade szavakat. Egy kiírás a 15-ös számot mutatja, és én tudom, hogy ez a szám mit jelent. (Az áldozatok száma később 21-re emelkedik.) Csattanó nincsen, csak érdekes egybeesés, hogy a „Dnipro”-ban való tartózkodásom idején mindig máshol következnek be emlékezetes katasztrófák.

Visszatérésünk után azt mondta a kísérem: az ukrán klímaberendezésekkel ugyanaz a helyzet, mint az ukrán forradalmakkal: Azt hiszed, megvan, megfizeted az árát – és aztán nem mész vele semmire. Azt hiszem, ez volt az oka, hogy nemigen reklamáltunk a recepciónál. Tudtuk, hogy nincs értelme.

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

Viktor atya

A pöceoázis

A gyerekek csak Oázisnak hívják a helyet. Tanítójuk, Viktor atya egyszer azt mondta, a szentek hosszú zarándokútjuk során előfordult, hogy sivatagokon keltek át számar- vagy teveháton, és több naponta letek tiszta vízre. Az ilyen kicsi, néha pálmákkal körülvett oázisoknál megpihentek, szomjukat oltották és megmosták poros lábaikat. A gyerekek nem tudták, mik azok a pálmák, de a történetből – ha fő tanulságukat, a szentek állhatatosságát nem is – annyit leszűrtek, hogy az oázis víz ott, ahol egyébként nincs víz.

Bazsi tizenhárom éves, de koránál jóval csenevészebb, borzas fekete hajú, leburnult kölyök, aki túl van már egy s másón. Anyja meghalt terhességi toxikózisban, apja intézetbe adta. Nevelői mindennap elmondják, mekkora kegyben van része neki és társainak, hogy nem teszik ki őket az utcára, annak ellenére, hogy szülei – akik vagy vannak, vagy nincsenek – semmit nem fizetnek utánuk az államkasszába. Való igaz, elég ritkán szabadulnak ki az iskolának nevezett, de inkább lelencházszerű valamiből. Bazsinak és barátjának, a nyilvános inkubátorban talált vörös hajú, tizenegy éves Tominak, egy napon elegendő lett a rendszerből. Nemes egyszerűséggel megléptek a karácsonyi gyertyákra szánt kevéske pénzzel.

– Hát öcsém, várhattunk volna estig, akkor az ünneplősben szökhettünk volna meg! – sóhajt Bazsi, a tiszta fehér ingre és a fekete, meleg öltönykabát-ra gondolva.

– Hülye, abba' mindjárt kiszúrnának! – teremti le Tomi.

– Ha olyan okos vagy, találd ki, hol töltsük az éjszakát! – így Bazsi.

Vállvonogatás a válasza.

Úgy döntenek, hogy mielőtt hosszabb távra terveznének, megtöltik a gyomrukát. Büféből, gyososból nincs hiány, és most az egyszer pénzből se. Sok évig jártak el az árusok mellett, és csak a húsok illatát élvezhették. Egyszer laktak jól, mikor a püspök ellátogatott a templomukba, és ő meg az emberei annyira lerészegedtek, hogy minden finomságot ott helyben kihánytak, így a felét inkább nem erőltették magukba. Akkor jött a gyereksapat, elpusztította az összes maradékot, a kutyáknak már csupán az okádék felnyalogatása jutott. És gyakran nem is csak a kutyáknak. . .

– Most akkor merre? – kérdezi Tomi, aki már majdnem elpityeredik, csak szégyellne a „nagyfiú” előtt sírni.

– Merre-merre? – böki meg őket hátulról Viktor atya.

– Hát Ön? Mi csak, mi csak. . . – rettennek meg.

– Tudom, tudom! – mondja bizalmasan. Sejtettem mire készültök, ezért direkt lefoglaltam a többieket, hogy meg tudjatok lógni.

– Köszönjük szépen, nagyon rendes Öntől, atya. Isten fizesse meg!

– Megfizeti, meg ám!

– Van ötlete, merre tovább?

– Nos, szerintem. Az Oázishoz! Az jó kieső hely, nem fognak ott keresni.

– Maga ismeri az Oázist??

– Peeersze, én is voltam gyerek. De siissetek, már biztos a nyomotokban vannak!

És már rohantak is.

A városrész szűk, sötét utcáin egymás arcába bámulnak a házak. Szemük kicsi és fekete koponyagödör, és bűzösebb a fogkefét legrégebben látott szájnál. Az Oázis egy elhagyatott építési terület árkában felgyűlt és megült szenny-és esővizet jelent. Kukacok hemzsegetnek benne, békák nem, ahhoz túl mocskos.

Jó pár gyerek már megelőzte őket, vígan pancsolnak a fekália, vizelet-és dögszagú lében. Néha nyelnek is belőle, de nem törődnek vele, hancúroznak tovább. A fiúk egy szál alsóban, a lányok felhúzott szoknyával.

– Hát ti, fiúk? – jön közelebb egy lány, pár barátnőjével.

– Mi csak. . . Jöttünk megnézni. . .

– Minket?- kérdezik kórusban.

– Nem, vagyis – tulajdonképp igen. Is. Az Oázishoz jöttünk.

– Ilyenkor?

– Mert?

– Nektek a lelenben kéne lennetek, nem?

– Hát, nos. . . hogy is mondjam, hosszú – makogja Bazsi.

– Meglógatok mi? – vigyorog gunyorosan a lány.

– És ha igen? Beköpsz?

– Nem, dehogy. Egy feltétellel.

– Mi lenne az?

– A többiekkel megbeszéltük, hogy ma pucér fürdőzést tartunk. Ha levetkőztök ti is, nem lesztek beköpvé. Választhatok.

– Teljesen pucérra?

– Ühüm.

A fiúk összenéznek.

– Menjünk innen! – javasolja Tomi.

A lányok meghallják, és éktelen hahotázásba kezdenek.

– Csak nem szégyellős vagy, Vöröske? Félsz, hogy meglátjuk a vörös szőrt a kukidon?

Tomi füle kipirul.

– Én öh. . . Benne vagyok! – jut nem túl magabiztos elhatározásra Bazsi.

– Akkor gyerünk, gyerünk, lefele a göncökkel! – harsogják a lányok.

Az ingek és a szandálok még csak lekerülnek, nem így a nacik. Bazsi vesz egy nagy levegőt, és ledobja az alsóját. Tomiról már úgy kellett lerángatni a nadrágját, amibe ijedtében bevizelt.

– Hu-gyos-hu-gyos! – kántálják most már nemcsak a lányok, hanem az Oázis partján bóklászó hat-hét fiú is, akik bizonyára azt jöttek felmérni, hogy társuknak mije van.

– Ko-pasz-tő-kü ma-jom! – folytatják a csúfolódást.

Egy nagyobbacska fiú egy fél butykosra való bort dönt a lefogott Tomiba, amitől nemcsak, hogy dalra fakad, hanem egyenesen táncos kedve támad. Meztelen, egy karácsonyi éneket danázva lejt, hátsóját csórvá ugrál a vízhez, hogy aztán egy nagyot csobbanhasson. A maradék borból mindenkinek jut egy korty, így ők se maradnak szárazon. Szabadok, ezt meg kell ünnepelni!

Ha befogott orral nézzük, gyerekeket, izmos, barna, fiatal testeket látunk, melyek mintha lassított felvételen csapnának a labdába. Megrázzák vizes hajukat, cseppek fröcsögnek szanaszét. Fülig érő fehér mosolyok, gondtalanságot sugalló ragyogó szemek. Mintha egy jégkrém reklámot látnánk, tengerparti, vagy wellness-jelenetet.

– Ezekkel a sráccokkal bármit el lehetne adni – mondja a pedofil pornóproducer a csatornatető alatt, majd egy spanglit nyújt át a mellette kuporgó, szintén nem túl illatos Viktor atyának, aki kis késéssel veszi át, mert foglalt a jobb keze.

Nicosia, a görög-török város

Az én szállodám Cipruson van

Az én Hotel Európámat Europa Hotelnek hívják, és a legdélibb és legkeletibb egész Európában. Az egyetlen, amely földrajzilag Ázsiában van, és mégis az EU-hoz tartozik. Az európai kontinens és az én Europa Hotelemnek otthont adó sziget között egy hatalmas ország terül el, amelynek nagy része nem tartozik Európához – Törökország. Az én szállodám Cipruson van.

Sokat gondolkoztam, hogy melyik Hotel Európát válasszam, nehezemre esett dönteni. Majdnem egy müncheni szálloda mellett döntöttem, mert jól ismerem a várost, onnan származik családom egyik fele, és szívesen írtam volna olyan helyről, amelyet ismerek és már sok szinten bejártam. Végül mégis egy olyan sziget mellett döntöttem, ahol még sosem jártam, amely nem Európa szívében fekszik, hanem Európa kapujában. Érdekel, hogy a főváros, Nicosia ketté van osztva, ahogy maga az ország is, hiszen a fallal félbevágott Berlinben nőttek fel (1968-as vagyok). Évekkel ezelőtt Koreában jártam, és az ország kettéosztottságával foglalkoztam. Később beutaztam a Moldovai Köztársaságot, és a hűtlen de facto országot, Transznisztriát. Köz hely, hogy az összes szétszakítottság és felosztás története teljesen különböző és összehasonlíthatatlan. De nem akarok, mert nem is tudnék politikai elemzést végezni – írónaként az érdekel, hogy milyen érzés, hogy itt húzódik a fővárosban, Nicosiában ez a határ, és összességében Cipruson is, miben különbözik az ország egyik fele a másiktól, itt, Európa utolsó kettészakított országában.

Ciprus különös eset: az EU külső határa szeli át, és mégsem – az ország különös eset az EU-n belül is – egyáltalán, egész Európában: Ciprus az 1974-es görög puccs és a török katonai beavatkozás óta ketté lett osztva. Hivatalosan 2004 óta mindkét országrész az EU-hoz tartozik, noha az északi rész 1974 óta egy nem EU-tag ország, Törökország fennhatósága alatt áll. Az EU-s jog és szabályozás csak a görög-ciprusi déli részen érvényes. Az Észak-Ciprusi Török Köztársaságot (KKTC) nem ismeri el a nemzetközi közösség. Körülbelül 90 ezer ciprusi török és olyan 100-150 ezer új betelepülő él itt, akik Törökországból érkeztek, akár a pár tízezer török katona. Az ország 1974-es megszállása óta létezik a katonailag nagyon felszerelt de-facto-állam, amely a ciprusi görögök kivándorlását okozta, és Törökország segítsége nélkül nem tudna fennmaradni. Az Észak-Ciprusi Török Köztársaságban az az ellentmondásos szabály, hogy a lakóknak egyszerre van EU-s útlevelük és török állampolgárságuk. A nagyobb, délnyugati részen, a nemzetközileg elismert Ciprusi Köztársaságban 660 ezer ciprusi görög és 110 ezer külföldi él.

Azon kívül még 10-20 ezer brit katona (a pontos számuk titkos) és családja lakik itt, és 1500 ENSZ békefenntartó – az ország 3%-a ma is Nagy-Britanniához tartozik, 4% pedig semleges ENSZ-terület a két ellenséges országrész között.

Már első nicosiai esténken szemet szúrnak a török szuverenitás jelképei. Ha kinézünk a görög részen fekvő Europa Hotel ablakából, a Nicosia mögött húzódó hegyekre látni. Focipálya-méretű zászló leng előttünk: rajta a felirat, Észak-Ciprusi Köztársaság. A legnagyobb zászló, amit valaha láttam. Az alig ismert csendes-óceáni miniállamok gyönyörű, színes bélyegei jutnak eszembe, amelyeket lelkesen gyűjtött a bátyám gyerekkorunkban. Úgy tűnt: minél kisebb az ország, annál nagyobb a bélyeg. A német, francia, brit vagy amerikai bélyegek nem voltak ilyen különlegesek. A ciprusi török zászló pontosan úgy néz ki, mint a török, csak fel vannak cserélve a színek. Vörös félhold és csillag fehér alapon. A gigantikus zászló mellett a félholdat és a csillagot még egyszer, óriási méretben is odatették a hegyoldalba, és alatta akkora betűkkel, ami mellett a híres HOLLYWOOD-felirat is eltörpül, egy mondat: **Boldog vagyok, hogy török vagyok. Atatürk. Azért látjuk olyan jól a zászlót, a jelképeket és a minden törökök atyjától származó idézetet, mert a hegyoldalt éjjel kilágítják.**

Első nap Nicosia modern belvárosában sétálunk. A tényleges óvárost pillanatok alatt bejártuk. Feltűnően sok az angol áruház, mint a Debenhams. Fenn, a teraszokon mindig ül pár idősebb

brit hölgy, teát isznak, kekszet esznek, mintha egy másik korból maradtak volna itt. Úgy ülnek oda-fenn, mintha a világ végezetéig ráérnének. A gyalogos néppel, ami odalenn sűrű-forog, mint egy csomó hangya, nem köti össze őket semmi.

Túl a modern bevásárlóutcákon, az óvárosban boltok és kávézók is vannak, amik mintha már ötven éve is nyitva lettek volna, és azóta se újították volna fel őket. Ennek is megvan a maga bája. Pár boltról a legnagyobb jóindulattal sem tudnánk megmondani, mit kínálnak: kutyatápot, kozmetikumokat, esküvői ruhát, péksüteményt vagy könyvet? Egy gyönyörű régi kávézóban második világháborús angol vadászgépek fotói vannak ki-téve. A vendégek egy része idős férfi, akik a meleggel dacolva elnyűtt háromrészes öltönyben üldögélnek, újságot olvasnak, vagy egyszerűen csak malmoznak az ujjukkal, de tényleg. Az egyik szivarozik. A sütemény épp olyan poros, mint az antik berendezés. Az egyik téren találok egy fát, amit először ottfelejtett karácsonyfának nézek. Az ágakon fakó sárga szalagok lengedeznek. De amikor közelebről megnézem, látom, hogy olyan emberek fotói, akik még a polgárháborúban tűntek el. Nézem a hetvenes évekből beszárított frizurájú fiatal férfiakat. Mintha megállt volna az idő. Egy sajátos hidegháború tartja fogva mindkét országrészt már majdnem negyven éve.

Továbbssodródunk. Senki sem siet. Cipőt vesznek, és közben szóba elegyedem az eladóval. Angolul beszélünk, görögül csak pár szót tudok. Az eladó egy magas, vékony, energikus asszony, aki

láthatóan unatkozik a zsúfolt cipóboltban. A pulton egy halom számárfüles könyv könyvjelzőkkel. Műveltnék, barátságosnak látszik, egyáltalán nem tűnik szélsőségesnek. A törökökkel kapcsolatban mégis keserűen nyilatkozik: „A családom egyik fele elvesztette Észak-Cipruson a házat, hiszen mindenkit elüldöztek. 200 ezer embert, az majdnem minden harmadik ciprusi görög. Tulajdonképpen minden család elvesztett egy házat, földet vagy üzletet. Senkit nem kárpótoltak. Minden odalett. Sok család teljesen elvesztette a megélhetését. Az üdülőövezetben, ahol ma kísértetvárosok vannak, sokan szállót vagy éttermet üzemeltettek, és abból éltek. Egyik napról a másikra odalett. Sokáig vissza sem utazhattunk a régi otthonunkba – hiszen le volt zárva a határ. Most már utazhatunk – de már nem igazán az otthonunk.”

Iszunk még egy teát együtt, aztán féláron adja a cipőt. Intek neki, egy könyvet lobogtatva visszaint.

Másnap elautózunk a „Lidra utcai” határátkelőhöz. Mindkét oldalán nyüzsgő, üzletekkel teli utca közepén van. Első pillantásra ártalmatlannak látszik: őrbódé, egy alacsony kis útlezárás, csevegő katonák. Se géppisztoly sem magas fal. Elöttem és mögöttem emberek, kezükben mindössze egy nejlonzacskó, nyilván csak kis időre mennek át, és jönnek is vissza. Már lépem is át a „green line”-t, és megérkezem Ciprus fővárosának északi, török felébe. A „green line” megnevezés az 1963-as polgárháború idejéből származik. A brit generális, Peter Young, a fegyverszüneti tárgyalásokon egy zöld ceruzával húzta meg a határt az ellenséges népcsoportok között. Nicosiát már akkor ketté osztották és a határt ENSZ békefenntartók felügyelték. Miután 1974-ben bevonult a török hadsereg, megint előszedték ezt a nevet, és most már az egész Ciprusra kiterjedő demarkációs vonalat így hívják.

A határt gyorsan átlépjük, de nekem rögtön a kettészakított Berlin jut eszembe: a sok határátlépés évtizedeken (számomra két évtizeden) keresztül. Rögtön elfog a zavaros ellenérzés. Egy pillanatra teljesen deja-vu-m van. Megint elő kell

venni az útlevelet. Unatkozó egyenruhás tacsók, akik nagyon ráérnek. Elfajtott fenyegetettségérzet, pedig semmi, igazán semmi sem történik. Ez az állandó várakozás. Milyen hihetetlen volt, amikor leomlott a Fal! Ólomnehéz kor. Az érzés, hogy a rossz oldalon állsz – most mindkét oldalon ezt érzem. Vagy a rossz oldaláról származol a szigetnek, vagy oda tartasz. Akikkel együtt várakozunk az átkelőponton, nem turisták. Szegényes külsejű, lehasznált emberek, talán a túloldalon dolgoznak. Rutinosan kelnek át a határon, látszik a mozgásukon, ahogy az egyik oldalon még eltapossák a csikket, mielőtt a bódé ablakához lépnének. És minden látszólagos napi rutin és a határ banalitása ellenére: minden egyes alkalommal kap az ember egy vízumot. Az utunk végére egész paklival összegyűlik.

Nicosia nagyjából-egészében, eltekintve a kis óvárosi utcácskáktól, ronda – itt is, ott is. Egyik jól ismert áruházlánc a másik mellett, üzletek, amiket Stockholmtól Madridig mindenhol láthatunk. Egy édességgel és teákkal teli bazárt (a török oldalon) mégis a szívembe zárok. Szerencsére engem nem zavarnak a ronda városok, az embereket épp úgy meg tudom figyelni, mint a szebb városokban. Engem a hétköznapi érdekelnek. A török részben jobbak a tortácskák és a tészták, a görögben a szívvel-lélekkel főzött mediterrán koszt. Ha nem kéne átkelni a határon, akkor a Lidra utca görög felén ebédelnék, a török felén pedig kávéznék és sütitnék.

Nicosia görög felén feltűnően sok a graffiti a házfalakon. Az egyiptomi és tunéziai eseményeket kommentálják: „Egypt and Tunisia we are with you”, olvasom. A repülőtéren külön ablak van az egyiptomi menekülteknek. Az arab forradalmak itt érezhetően közelebb vannak. Nicosia török része sem szebb vagy autentikusabb, mint az EU-val kistafirozott görög: itt lépten-nyomon kidőlt-bedőlt akciós boltokba és bódékba botlik az ember, amelyekben Puma trikót, Prada táskát, Lacoste és Boss inget árulnak varázslatosan olcsón – úgy 3-5 euróért. Kicsit kicsavarodva veti magát zsákmányára a puma amott egy kinyúlt pólón,

a híres zöld krokodilnak néhol csonka a farka. Igazából még jobban is tetszik, mint áramvonalas testvére, aki úgy érzi, jogosan fizettet hússzoros árat a vele díszített pólóért. De azért mégsem veszem meg. Feltűnően kevés nő hord fejkendőt, alig-alig találkozunk a más muszlim országokban megszokott vonuló nagycsaláddal: elől az apa, mögötte tisztos távolságra az anya, aztán egy nagy sereg gyerek. Kellemes, üzletelő hangulat uralkodik, pár kivagyfi fiatal lopja a napot a robogójának dőlve, gyereket alig látni.

Megint a határon állunk, vissza Dél-Nicosiába, a görög részbe. Nem történik semmi különösen megalázó vagy deprimáló, mégis az jár a fejemből: ezért van egy határok nélküli Európánk? Stockholmtól Lisszabonig és Tallinntól Szicíliáig elutazhatok útlevel nélkül, de Ciprus fővárosában nem mehetek át az utca egyik feléről a másikra...

A Lidra utca görög oldalán megnézem a *National Struggle Museum*-ot: a gyarmatosító angolok elleni harcot tárgyalja, melynek végpontján 1960-ban Ciprus kikiáltotta a függetlenségét.

A National Struggle Museum az ókori görög kultúra sok ezer évét helyezi a középpontba. A törökökről szó sem esik, mintha a szigetet azóta is csak görögök laknák, homogén lenne a népesség. Teljesen mellékesen egyszer megemlítik az oszmán birodalom hódítását háromszáz évvel ezelőtről, egyszer pedig a vandalizmus címszó alatt szerepelnek a törökök. A katonai rezsimről, a görög katonai diktatúráról, röviden az 1967-től 1974-ig uralkodó juntáról nem tudunk meg semmit, noha ebből az időből fakadnak a ciprusi török népesség problémái, akiket a diktatúra megvetett, görögösíteni akart és bekebelezett. Szó szerint ez áll az egyik információs táblán: „Despite the many foreign dominations of the island, the national character of its inhabitants has been preserved.” A megőrizni szó (preserved) különösen annak fényében fontos, hogy a befolyást mindig és alapvetően negatívan értékelik. Majd így folytatódik a szöveg, miután bemutatta az i.e. 1400-as éveket és Mükéné: „Since then the languages, the arts and the culture of the Cypriot people have been Greek.”

Észak-Nicosiában, a török oldalon pár óra múlva találok egy múzeumot, amit tényleg így hívnak: *Museum of National Struggle*. De a szabadságharc alatt itt nem a britek elleni harcot értik, hanem a görög Ciprus elleni polgárháborút és harcot. A görög oldallal ellentétben a hivatalos észak-ciprusi álláspont a másik népcsoport elleni harcot nevezi National Struggle-nek. A törökök mintha csak a katonai diktatúrára szűkítve látnák a görögöket. Hogy a junta Görögországban immár 37 éve megbukott, és amióta az országban demokrácia van, azóta Ciprus egyesítése Görögországgal rég nem téma, az a „*Museum of National Struggle*”-ben egyáltalán nem látszik. Mintha megállt volna az idő. A fő különbség a „*National Struggle Museum*” (görög oldal) és a „*Museum of National Struggle*” (török oldal) között abban rejlik, hogy ki ellen kellett harcolni. A görögök a szabadságharcot a gyarmatosító britek elleni harcként értelmezik. A görög múzeum főképp a késő ötvenes évekből és 1960-ból, a függetlenség kikiáltásának évéből mutat be archív fotókat.

2015 nyár

Miközben a fotófal előtt állok, a hátam mögött egy német nő így szól a kísérőjéhez: Szerintem a görögök és a törökök sokszor annyira, de annyira hasonlítanak. Csak ők szinte egyáltalán nem látják magukat kívülről.

Másnap Szent Hilárión várához utazunk, valamint Küreániába, Észak-Ciprus híres kikötővárosába. Megint átkelünk a határon, most hosszabban kell várunk. Meleg van, a határőrök lassan végzik a dolguk, literszám isszák a kávékat termoszaikból, dohányoznak, egyikük füstkarikákat ereget, a másik a telefonját nyomogatja, úgy látszik, a várakozás része lett a szigetlakók életének. Egy pillanatra megint eszembe jut a végtelen várakozás a kelet-berlini éttermekben, amikor időnként átruccantunk a város másik felébe. Az az örökös várakozás, hogy mutassák, hova ülhetünk, noha az étterem majdnem üres volt. Baloldalon pálmák ringatóznak. Ha letekerném az ablakot, szinte megfoghatnám őket. Mélyzöld agávék szegélyezik az utcát. Világoszöld és magenta szita-kötők táncolnak a szélvédőnk előtt. Milyen szép ország! A távolból lövéseket hallunk. Megint az orosz páncélos jut eszembe a dreilinden határátkelőnél. És az apám, aki azt mondta nekünk, gyerekeknek a kocsiában: „A második világháborúból maradt itt, már nem is tudna lőni!” Tényleg nem? Eszembe jut, amikor egyszer hét órát vártunk a határátkelőnél, hogy elmehessünk Prágába, aztán az autónk minden szegletét átkutatták. Szerencsére a bátyám akkoriban még nem szívtott. De a félelem, a bizonytalanság megmaradt: vajon miért éppen minket szúrtak ki a várakozó nyugati autók hosszú sorából, mi olyan különösen feltűnő rajtunk? Gyanúsak látszunk, azért kell hét órát várunk, és kutatnak át a tanksapkáig? Mi a baj velünk? A várakozás alatt végig az előttünk álló autókát figyeltem: ennek két horgolt véccéguriga van a hátsó ülésén, a másiknak kék Aral-atlasz. Akkoriban sok kék Aral-atlasz volt a hátsó üléseken. És a borító mindig meghullámosodott a hőségben. Úgy érzem, olyan lassan telik az idő, hogy látni, amint hullámosodik. Mentünk előre egy fél autóhossznyit, aztán megint megálltunk. Hidegháború. Társadalmi örökfagy, befagyott idő, láthatatlanul, ijesztően megsokasodott robbanófejek, az elfojtott félelem, a mi lesz, ha valaki egyszer a rossz gombot... kollektív sorbanállás.

Keríniában, az északi rész gyönyörűsége kikötővárosában még erősebben kiütözközik az ellentétek: az óvárosból felhallszik a müezzin éneke, mecsetek, templomok és várak mellett megyünk el, előttem forrónadrágos lányok és elfátyolozott asszonyok sietnek. Az egyik kávézóban két idős, Maggie-Thatcher-frizurás hölgy üldögél, tortát eszegetnek és angolul – very British kiejtéssel – beszélgetnek a hétvégi terveikről. A tengerparton beach partikat és hagyományos vízünnepet is látunk. A kikötő mellett az egyik játszótéren a másfél éves kisfiam török és görög gyerekekkel tombol, szőke fürtjeivel kitűnik közülük, de egy gyerek sem törődik vele, mind együtt csúszdázna, bukfenceznek és esnek egymás hegyébe-hátába, öröm nézni őket. Egy pillanatra előnt az anarcho-romantikus gondolat: az ő ártatlan lelküket még nem fertőzte meg a nacionalista mótely.

A Szent Hilárión vár lábánál van egy kaszárnya. A bejáratnál a szocialista hősök szobraira emlékeztető stílusú, gigászi katonaszobor áll. Rögtön bukaresti, szófiai, rigai és kijevi emlékművek jutnak eszembe, amiket régebben láttam. Hósiesség és alávettség, győzelem és veszteség – állandóan ugyanez a duális világkép jelenik meg. És nem ez az egyetlen eset, amikor szemet szúr Észak-Ciprusban a sok katonai és nacionalista jelkép. A kicsi, megszállt, nemzetközileg nem elismert országrész láthatóan a sok művészi erőfítoztatással próbálja bizonyítani önnön fontosságát. Az identitásproblémával küzdő országoknak tulajdonképpen kölcsön kell venniük bizonyos szimbólumokat, és ezt a kölcsönvett identitást hangsúlyozzák. Megint egy másik de facto rezsim jut eszembe: Transznisztria, a Dnyeszter Menti Moldáv Köztársaság – egy a Saarvidéknél alig nagyobb ország, amely olyan erős határral zárja le magát, hogy a látogatók többségét be sem engedi. A román határtól Moldován át Transznisztriáig a csekély 200 kilométeren hétszer léptem át a határon. Transznisztria szinte kitalált névnek hangzik, és a nevéhez illően abszurd a kicsi szeparatista állam léte, ahol még mindig állomásozik a 14. orosz hadsereg – a rendszerváltás óta nem távoztak az egykori Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság ezen területéről. Sehoh nem láttam annyi Lenin- és Marx-szobrot és -mellszobrot egy helyen, mint ezen a kis földszávon, amely Oroszországhoz kívánt csatlakozni – és a rendszerváltás előtti időbe vágott vissza. Ez azt jelenti, hogy Transznisztria két rekordot is megdöntött Európában: ebben a régióban állomásozik a legtöbb hagyományos (egykor orosz) fegyver – és itt van a kontinens legnagyobb pálinkatartaléka. A megoldatlan transznisztriai konfliktus miatt a román nyelvű Moldova, az egykori Besszarábia, mely Románia része volt, valószínűleg soha nem lesz EU-tag. A románokat és a moldávokat, egykor ugyanazon ország lakóit ma elválasztja az EU külső határa.

A középkori, díszes Szent Hilárión vára, mint egy élőlény, három különböző szinten simul a hegyoldalba, szinte a részévé válik. Rendesen

kifulladások, mire elérem a legfelső szintet. Időnként mediterrán bokrok és törpefenyők bozótján át vezet az út, időnként hirtelen kilátás nyílik a nagy magasból a tengerre, Kerínia kikötőjére és a horizonton elhúzó nagy hajókra. Csodálatos hely egy erődítmény számára. Mégis nehezemre esik a sziget harcias múltjába képzelni magam, visszahelyezkedni a ciprusi partok régi védbástyáinak korába. Újra és újra tűzparancs kiáltásokat hallunk. Ha nem a tenger felé, hanem befelé, a szárazföld felé fordulok, a török oldalon egy gyakorlóteret látok. Ott állnak sorban a gyakorlóbábuk. És elesnek. Elesnek. Elesnek. Megkapaszkodom a korlátban. A levegő remeg.

Ciprus török részében kétségtelenül több katonát lát és hall az ember, több a nemzeti jelkép, a felvont lobogó. Nem csoda, ha figyelembe vesszük a köztársaság gazdaságát: Észak-Ciprus gazdasága ugyan valamivel jobban teljesít, mint Törökországé, de rosszabbul, mint a Ciprusi Köztársaságé. A kicsi, nemzetközileg nem elismert ország elsősorban az extrém magas katonai kiadásoktól szenved: a GDP 75%-át a katonaságra költik, a Ciprusi Köztársaságban ez mindössze 4%. Az adóbevételek csak az állami kiadások felét fedezik, a többit Törökország fizeti ki.

Másnap Famagüstára kirándulunk. Megint átkelünk a határon, ezúttal abban az élvezetben is részünk van, hogy még az angolok is ellenőriznek, akik 1960 óta nem vonultak ki teljesen, és a függetlenségi tárgyalásokkor azt a különös jogot vívták ki maguknak, hogy ellenőrizhetnek. A brit ellenőrző ponton túl legnagyobb meglepetésünkre egy kicsi angol mintavárost látunk: tipikus sorházacsák, mint Oxfordban vagy Bristolban, előkeretek, magasra feltornyozott hajú, sétálgató hölgyek – mintha megint csak megállt volna az idő. Egy kis Nagy-Britannia Törökországtól délre, a soha véget nem érő álom, az utolsó gyarmat. Átérünk az ellenőrzésen, előnt a jól ismert szabadság érzés, ami mindig rám tört, amikor nagy sokára visszaértünk a berlini körgyűrűre, az Avusra: végre nem kell állni, mások jóindulatának kiszolgáltatva, lépünk a gázra! Az NDK-ban csak 100-zal lehetett menni,

milyen unalmas, a berlini körgyűrűn először mindenki jól begyorsított. Adj gázt! Ugyanez az egykor volt érzés kerített hatalmába, amikor nemrégiben átkeltem a lengyel-ukrán határon – a belső határoktól mentes EU és lezárt külső pereme, kicsoda kontraszt! Jobbra tőlünk a tenger valószínűleg kéken csillog, mintha a Föld csak egy kitalált bolygó volna, mintha mi is csak elmeszülemények volnánk, marslakók vágyképzetei. Földönkívülinek látszik balra tőlünk a sok elhagyott ház is, a szellemvárosok, ahol egykor a görögök laktak. Az épületek különösen hosszan őrzik egy háború lenyomatát. A halottakat rég eltemették, de az elnéptelenedett, elhagyott városok ott maradnak az utókornak. A polgárháború immár harminc éve volt, de a sok üres toronyház úgy szegélyezi a Famagusta felé vezető utat, mintha tegnap lett volna. Ennyi házat valószínűleg túl drága lebontani. Így aztán keresztülautózunk a kísértetvárosokon, amelyek közvetlenül a sziget legszebb strandjai mellett fekszenek, ide vetik árnyékukat.

Végül megérkezünk Famagustába, ebbe a szép, törökös, életteli, piacokkal és apró boltokkal teli kisvárosba. A kísértetvárosok szellemeit magunk mögött hagytuk. Iszunk egy török kávét, ülünk kényelmesen a meleg februári napsütésben, és hallgatjuk a műezzint. Senki sem siet a mecsetekbe. Az emberek isszák tovább a kávéjukat vagy mennek a dolgukra.

Az észak-ciprusiak valóban kevésbé számítnak vallásosnak – a gyakran anatóliai falvakból érkezett török betelepülők járnak csak rendszeresen a mecsetbe.

Az észak-ciprusiak a görög-keleti egyház egyes ünnepeit is megülik – és viszont –, de az ország kettéosztása óta kulturális szegregáció uralkodik. Már rég több a török betelepülő, mint az észak-ciprusi a szigeten, ami a bennszülöttek szempontjából érezhetően elbillentette az erőegyensúlyt. Még meglátogatjuk a híres Lala Musztafa pasa mecsetet, ami 1571-ig a gótikus Szent Miklós bazilika volt. Az úti kalauzban legnagyobb derűtségünkre az áll: „A háromszatú homlokzat, ami a mai napig látható, a 16. századból származik.

A középső ív felett Ciprus kapitányának, Giovanni Reniernek (1552) a képe, a *Szegények kabátja* látható. A négy gránit oszlop Szalamisz romjaiból való.

A művelődés után sokkal kézzelfoghatóbb problémával kellett szembe néznünk: a török kávézóknak és éttermeknek nincs pelenkázó asztal vagy bármi hasonló – nem úgy, mint a turistákkal teli görög részen. A török anyák nem üldögélnek kávézóknak, a gyerekek és a nők láthatólag a privát szféra részei. A görög éttermekben jobban odafigyelnek a vendégek igényeire, a pelenkázó asztal kell a turistáknak.

A Dél-Nicosiába vezető úton betérünk a sziget keleti részén fekvő, látványos antik sportközpontba: Szalamiszba. Szalamiszban a legrégebbi régészeti lelet az i. e. 11. századból származik. Csak csodálkozunk, hogy a hely nem ugyanolyan ismert, mint például a knósszoszi palota. A hatalmas terület több komplexumból áll, van itt színház, fürdő, több óriási oszlopcarnok (csak az oszlopok és pár fej nélküli torzó maradt fenn). Lélegzetelállító. De ha valaki nem ismerős a környéken, aligha találja meg a romokat. Nincs kitáblázva az országúton, csak az utolsó pillanatban mutatja egy apró tábla, amit nem könnyű észrevenni. Talán nem örülnek a törökök ennek a görög emlékeknek, zavarja őket a jelenléte? Különben seregnyi turistát próbálnának idecsalogatni vele. Vagy rosszul gondolom, és egyszerűen nincs pénz táblákat kihelyezni? Szednek ugyan belépőt, de sem egy múzeumi bolt, sem egy könyvesbolt vagy kávézó nincs a területen. Alig tudunk meg valamit a mesés helyekről, kerítés, korlát sehol. A maroknyi látogató, akár csak mi, mindenfelé mászkál a kétezres éves romok között, páran követ dobálnak az egykori úszómedencébe, egy másik leül egy oszlopra, van, aki a monogramját vési be egy oszlopba. Senki sem szól rá. Mindenki beléphet bárhova, nem védik a műemléket. Hogy fog kinézni húsz, ötven, száz év múlva? El se merjük képzelni.

Továbbautózunk Dél-Nicosiába, el az alkonyi vörösből öltözött, majdnem üres fehér tengerpart mellett. Néha látunk egy-egy csoport fiatal,

táncoló, piknikező családokat, aztán megint katonákat. Újra át kell kelniünk a határon. A gyerek sír, a katonák integetnek neki, nevetnek, zenét hallgatnak.

Be kell vallanom: a sziget összezavar. Ennyi derűs semmittevés és ennyi katonaság. Ennyi politika és ennyi buli és ünnep. Hogy lazítsak, beleülök az Europa Hotel halljában álló abszurd maszszáz-székekbe. Szörnyű nagy, baloldalt kell a pénzt bedobni. Egy eurót kér a szörny, különben nem mozdul. Jó órabér – egy euró három perc munkáért. De most kezdődik: először fenn a hátam tetején, aztán végig a lapockámon, a nyakamat bokszolják szelíd öklök, különös hurkák gyúrnak – a széket valószínűleg magasabb emberek számára tervezték, mindenesetre időnként a fenekembe is belebokszol. A végén tényleg nem fáj se a hátam, se a vállam, és kellemesen elfáradtam. Nyitott ablaknál elalszom odafenn, a távolban lövések hangja.

Időnként azon kapom magam, hogy az jár a fejemben: megéri ez az egész cirkusz ezért a sziklás szigetért? Miért olyan fontos huzakodni ezen az időközben elég sivárrá vált földdarabon? Felmerül bennem a kérdés: mennyi ideig lehet érvényes egy nemzeti hovatartozás – például az, hogy Ciprus az Oszmán Birodalom része volt –, mennyi ideig legitimálhat területi igényeket? Lesz az elévülésről egyszer egy ENSZ-határozat, akármi-lyen nevetségesen is hangzik ez? Ciprus sokkal hosszabb ideig tartozott a Római, mint az Oszmán Birodalomhoz, de ez utóbbi közelebb van korban. És miért nem dönthetik el maguk a ciprusiak, hogy hova akarnak tartozni? Ha évtizedekkel ezelőtt elbukott a próbálkozás, hogy a görög félsziget csatlóssá, és Ciprus szabad köztársaság lett görög, török és brit állampolgárokkal, akkor miért kell Törökországnak évek óta bizonygatnia, hogy igényt támaszt Észak-Ciprusra? Milyen jogon? Mert Ciprus itt van az orra előtt? Hogyan viszonyul az előbbi két paraméterhez – milyen hosszan tartozott valahova a terület és mikor – a földrajzi helyzet mint paraméter?

Utolsó nap eltévedünk, és a török Nicosia egy kis utcájában – alig hiszek a szememnek – kis szállodát, inkább panziót fedezünk fel, amit Hotel Európának hívnak. Hát még ebből is kettő van!

Persze apró, finom különbségek vannak közöttük, hiszen mi az Europa Hotelben lakunk. Valahogy illik a szigethez, hogy csak az utunk végén találtuk meg ezt a másik Hotel Európát – a sziget ismeretlen, török részében.

GYÓRI HANNA FORDÍTÁSA

ott volt előtte a kulcs

Sandra

AZZOPARDI,
Clare
„Elmondhatatlan
történet”
(Eritreából Máltára)
(Varró Zsuzsa ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 61

„Megmerítve”
(Márton Róza
Krisztina ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 80

Az első kulcs, amit elől hagytam, a naplómé volt. A padomra tettem az iskolában. Zöld pad volt, rajta a tollam és ceruzám helye uszonnajától maszatos, lapján felirat „pdm”. A füzetet feltűnő helyre tettem, hogy Paula Dawn Mangion megtalálja. Hatodikos voltam akkor. A legnagyobb titkaimat írtam bele: azt, hogy épp Mauróval járok, aztán, hogy Ezékiellel, Jamievel, Keithszel; attól függően, hogy épp kivel voltam rosszban. Pici lakat volt rajta, egy kis piros kulccsal záródott.

Paula csinos lány volt. Én feleannyira se voltam szép. Már a haja is gyönyörű sima volt, míg az enyém göndör; neki nem volt szemüvege, nekem meg igen; a bőre hibátlan, az enyém viszont olyan szeplős, mintha leszarta volna a galamb, ahogy a dadám mondogatta. Jamienek nagyon tetszett Paula. Néha reggelenként összevesztek, úgyhogy az első szünetben Jamie velem játszott, de a másodikra már velem veszett össze, úgyhogy visszatért Paulához.

Részletesen elterveztem a dolgot. Egy egész hetet töltöttem azzal, hogy a Jamie nevében szerelmes leveleket írtam magamnak. Úgyesen utánoztam a kézírását, egy angol-házifeladat alapján, amit szünetben loptam el tőle; meg is büntették, amikor kiderült, hogy nincs meg. A következő lépés az volt, hogy elmondtam Paulának: bajban vagyok a matekkel – mert hogy ő nemcsak szép volt, hanem jóban volt a számokkal is. Biztos voltam benne, hogy ezután meghív majd hozzájuk, hiszen alsó szomszédaink voltak. Így is történt. Amint beléptem az ajtón, behívott a szobájába. Az ágyra dobtam a táskámat, és elővettem a könyveimet. A napló is köztük volt. Benne Jamie levelei.

Úgy intéztem, hogy a könyvek nagy része a padlóra boruljon. Köztük persze a napló. Felvettem a matekkönyvet meg a füzetet, közben meg ügyesen belöktem a naplót az ágy alá a lábammal: épp, hogy csak kilátszott. Reméltem, hogy Paula megtalálja, miután elmentem. Mikor befejeztük a matekozást, összeszedtem a cuccaimat, és hazamentem. A naplót ott hagytam, csak a sarka állt ki. A következő nap, az első szünetben, szándékosan a padon hagytam a kulcsot, mikor Paula Dawn nem nézett oda –, és minden éppen úgy történt, ahogy elterveztem. Amíg az udvaron voltunk, Paula odament a padomhoz, hogy visszategye a naplóm. Meglátta a fényes piros kulcsot, és erőt vett rajta a kíváncsiság. Sara, a legjobb barátja is ott volt, az én halálos ellenségem, aki nem bírt uralkodni magán, úgyhogy a kulccsal és a naplóval bezárkóztak a vécébe. Amikor visszamentem az osztályba, a bezárt naplóm ott volt a padomon, pont, ahogy gondoltam. A kulcs viszont seholy. Paula soha nem beszélt többet Jamievel, és hozzám is csak akkor szóltak, amikor kedvük tartotta. Én pedig ezután igyekeztem minél többet mosolyogni Jamiere, csokival traktáltam, vagy radírt ajándékoztam neki, de azt hiszem, a göndör lányok nem jöttek be neki. A fiókomba tettem a naplót, és soha nem nyitottam ki többet, mert senki nem hagyta elől a kulcsát a számomra.

Nem értem, mi van ezekkel a kulcsokkal, de ha meglátok egyet, rángani kezd a szemem, lelassul a szívverésem, reszket a lábam, izzad a tenyerem, aztán elkezdek körbepillantani, és amint senki nem néz oda, megkaparintom őket és a farmerem zsebébe süllyesztem, hogy felhasználjam majd, ha elérkezik az idő.

Egyszer, amikor negyedikes voltam, ő pedig már egyetemista, a nővérem ott felejtett egy kulcsot a fürdőszobában. Az ékszerládikája kulcsa volt, amit a fésülködőasztalán tartott. Rajta kívül soha senki nem nyitotta ki. Abban az időben, talán azért, mert összeveszett Matthew-val és kiviharzott a házból, a fürdőszobaablakban hagyta a kulcsot. Véletlen volt. Nem is tudom, mit akartam találni. Emlékszem, hogy a szemem is összeszorítottam, úgy fordítottam el a kulcsot a zárban, hallgattam a csikordulást, és még mindig csukott szemmel emeltem fel a fedelet, mintha belemászhattam és ott egy másik világba kerülhettem volna, valahogy úgy, mint Lucy, amikor bemászott Kirke professzor szekrényébe. Azt hiszem, soha nem éreztem még akkora

csalódást, mint amikor a nővérem titkos ládikáját kinyitva megláttam, hogy óvszerekkel van tele. Mérgesen lecsaptam a fedelet, kimentem a konyhába, és az étkezőasztalon hagytam a kulcsot, hogy majd, ha anya hazajön, megtalálja, és elkezdjen kíváncsiskodni. Neki is látnia kell a titkot, amit a lánya a ládikában őriz. Mint aki jól végezte dolgát, a tévé elé ültem, és vártam, hogy anya hazajöjjön. És minden pont úgy történt, ahogy elterveztem. Anya letette a bevásárlást az asztalra, aztán feltette a teavizet, és amikor elkezdte elpakolni a dolgokat, egyszercsak ott volt előtte a kulcs. Szinte biztos, hogy ekkor rám pillantott, hogy észrevettem-e – én persze direkt nem néztem oda –, aztán gyorsan felkapta és betette a szvetterre zsebébe. Ezután felállt, és kilépett a folyosóra. Töltsd ki nekem a teát, drágám, vécére kell mennem. Aznap este a nővéremet nagyon lehordták és egy hónapig nem engedték el Paceville-be.

Egyszer, még hatodikos koromban, szándékosan hagytam elől a szekrényem kulcsát, hogy mindenki lássa, és Gareth is megtalálja. Addig már nagyon jól ismertem milyen az érzés, amikor az ember megtalál egy kulcsot, amit ott hagytak az asztalon vagy a padlón – gazdátlanok látszik, mégis azonnal tudjuk, hogy kié. Az ember ilyenkor egy kicsit megszedül; így van ez mindig. Kicsit lehorgasztja a fejét; a szeme lázasan csillogni kezd, és sebesen pillogat ide-oda, hogy látja-e valaki; aztán a kicsit már kellemetlen nyugtalanság következik: borzongató izgalom lassítja le a szívet, és még a torkodat se bírod megköszörülni ilyenkor, nehogy odanézzenek. Végül elhatározod, hogy megszerzed. Már egy hónapja jártunk, amikor rajtakaptam Gareth-et Karlával, és megmondtam neki, hogy láttam, de ő persze tagadta, és azt mondta, hogy csak engem szeret egyedül. A következő alkalommal, amikor láttam, hogy kigombolta a Karla blúzáját, és úgy kezdte nyalni a mellét, mint egy fagyaltot, küldtem Gareth-nek egy üzenetet: megfenyegettem a fotókkal, amiket kettejükéről készítettem, és azt mondtam, hogy meg fogom szégyeníteni a csaját. Ezt követően hagytam elől számára a kulcsomat. Nem tudom, mit is gondolhatott. Talán azt, hogy megtalálja majd a képeket? Vagy, hogy talál ott valamit, amivel visszasarolhatja. Ki tudja? Mindenesetre elhatározta, hogy szerencsét próbál, ha már talált egy kulcsot – miért is ne? Ám ahogy kinyitotta a szekrényt, ötszáz tampon ömlött a nyakába. Abban a pillanatban bukkantam fel én, és a nevetéstől fulladozva felmutattam a félmeztelen Karla fényképét. Talán ezt keresed? Tedd csak vissza szépen a tamponokat, ha nem akarod, hogy teleragasszam a faliújságot Karla csöcseivel.

Első egyetemem éveim alatt senkinek sem hagytam elől kulcsot. A harmadik évben azonban találkoztam Simonnal, aki állandóan szedett mindenfélét és hozzá még dilerkedett is, és belerészedtem az izgalomba, amikor egyszer megkért, hogy dugjak el egy köteg spanglit a tornaszekrényembe, aztán hagyjam ott a kulcsát a kukák mellett a kisebbik parkolóban. Soha nem érdekeltek a drogok, hozzájuk se nyúltam –, ám az, hogy drogot tegyek a szekrényembe, aztán kint hagyjam a kulcsot valakinek, utána meg visszamenjek érte ugyanoda, az már egész más kérdés volt. Ebbe azonnal belementem. A következő hónapokban elhelyeztem a füvet meg az extasyt a szekrényben, és ott hagytam valahol a kulcsot egy kuka, egy faliújság vagy egy kávéautomata mellett. A szabály egyszerű volt: ahogy letettem a kulcsot, azonnal le kellett lépnem anélkül, hogy látnám, ki jön érte, aztán fél vagy egy óra múlva visszamentem a kulcsért; minden esetben megtaláltam, és soha nem tudtam, ki vitte el.

Egészen addig, amíg fel nem ébredt bennem a kíváncsiság. Elbújtam egy pad mögé, hogy kicsit többet tudjak meg. És lebuktam. Azonnal. Fogalmam nincs, hogyan láthattak meg, de onnantól kezdve többé nem bíztak meg bennem. A fickó, aki elvitte a kulcsot, biztos nem láthatott meg, és az is biztos, hogy ő volt az, aki visszahozta. Isten bizony nem látott meg. De ezek szerint valaki más meg engem figyelt folyamatosan, anélkül, hogy tudtam volna róla.

Emlékszem: Simon már a következő héten otthagyt, és az ezt követő nagy sírásban benne volt mindaz a fájdalom, ami hónapok alatt felgyűlt bennem attól, hogy olyasmit csináltam, amire nem hittem, hogy valaha is képes leszek.

Amikor a Rocco and Co.-nak kezdtem dolgozni, és megismertem Stefan, új kaladba keveredtem. Kereskedő volt, én meg a könyvelője. Az egész játéknak indult. A főnök egy hétre külföldre ment, és ilyenkor mindig én feleltem az összes kulcsért. Ebben az időben kábé négy Toyota, három Hyundai és hat Ford volt a bemutatóteremünkben. És hát ott volt még az a piros BMW 316 és a Mercedes-Benz E Class. Soha nem ültem még ilyenekben, mert nem én vittem a vevőket a próbakörre. Én csak könyveltem, és amikor a főnök Londonba ment újabb használtautókat venni, én vigyáztam a kulcsokra is. Aznap Valentin-nap volt éppen. Stefan szingli volt, én is. Épp nem volt vevő. Hideg volt, zuhogott. Megkérdeztem tőle, akar-e kávézni egyet zárás előtt, és ő igent mondott. És ahogy kávéztunk, egyszerre megkérdezte, hozzunk-e egy pizzát. Én előbb nemet mondtam, de aztán támadt egy ötletem. Odamentem a kulcsokhoz, elvettem a Mercedesét és leejtettem eléje az asztalra. Aztán vettem a székéről a táskám, és indultam a kocsi felé. Nem követtem azonnal. Nem nyugtáztam le a dolgot. Nem szédült meg tőle. Nem bizsergette meg az érzés, mint a gerincen lecsusszanó jégkocka. De miután pár percet vártam az anyósülés melletti ajtónak támasztva a fenekem, láttam, hogy kijön a konyhafülkéből, és megkérdezte, hogy ugratom-e. Most akkor tudsz vezetni, vagy nem? Kérdeztem. Egy szót se szólt többet. Beült a kocsi, és szép lazán kikormányozta a garázsból. Bezárta az ajtót, és elhúztunk. Aznap éjjel a Mercedes új huzatainak illatában, a szélvédőn doboló eső hangjai közt, csodálatos szeretkeztem, talán a legjobbat életemben. Nyelve hegyével testem legérzékenyebb pontjain kalandozott. Azt akartam, ne hagyja abba soha. Lassan, nagyon lassan akartam élvezni. És amikor már bennem volt és az ajkai a mellbimbómat csipdesték, megint élveztem.

Később még többször is megcsináltuk ezt a trükköt. Néha a BMW-t vittük el, máskor az Alfa Romeót, néha egy Nissant, de mindig visszavittük és mindig vigyáztunk az úton. Ő vezetett, és én voltam felül – kivéve, amikor az ölembe fúrta a fejét. Amikor végképp belejöttünk, már nem is vártuk meg, hogy a főnök külföldre utazzon, és én a zsebemben hagytam a kulcsokat, még olyankor is, amikor a főnök ott volt. És akkor az történt, hogy egyik nap az autó, amit kivittünk a bemutatóteremből, pont annál a lámpánál állt meg Msi-dában, mint a főnök autója, és én megfordultam, és ránéztem a mellettünk álló autó sofőrjére, és Stefan majdnem összepisilte magát, belőlem meg majdnem kitört a nevetés, de nyugton maradtam, nehogy azt higgye, megjijedtem. Másnap aztán hiába magyaráztuk, hogy egyetlen karcot se hagytunk az autókön soha: mindkettőnk azonnal kirúgtak, és mi kéz a kézben sétáltunk ki a bemutatóteremből. Egy évvel később megházasodtunk, és meghívtuk Rokkut is az esküvőre, de nem jött el.

A legjobban a kislányom hiányzott. Igazából csak ő. Ez még mindig sajog. A Stefanral közös életünk nem hiányzott, mert egy idő után untam már, hogy mindig én beszélek, mindig én döntöm el, hova megyünk nyaralni, milyen filmet nézünk, milyen új ételt főzök vagy melyik barátomat hívjuk meg. Stefan életében egyetlen dolgot akart csak igazán: apává lenni. Amikor Berthát a karjaiba helyeztem, rájöttem, hogy én viszont soha nem akartam anya lenni. Én mentem vissza dolgozni, és ő ment el gyere. Felnevelte a kislányunkat, ő lett az élete középpontja. Közben én egyre többet dolgoztam, és egyre többet utaztam, és gyakran találkoztam fontos és vonzó és izgalmas férfikkal.

Egyszer, Rómában, egy céges találkozón, találkoztam Tullióval. Három napig csak beszélgettünk a nagy projektekről és az új ötletekről, amelyek növelik a céget, és megtárgyaltuk, hogy hol kellene új leányvállalatokat létrehozni. Az utolsó estén, amit a Campo De Fiori hotelben töltöttünk, elhatároztam, hogy hagyok neki egy cetlit a címmel, és mellé odatettem egy kulcsot. Tullió még aludt, amikor beszálltam a taxiba.

Ahogy elhagytam Rómát, arra gondoltam, hátha egyszer eljön. Három hónappal később már nálam kávéztunk. Nem szólt, hogy jönni fog. Én meg azt nem mondtam neki soha, hogy házas vagyok, és lányom van. A kulcs izgatta a fantáziáját, és rögtön jött, ahogy tudott. Szombat volt, és én a számítógép-nél ültem. Stefan nem volt otthon, épp autózni vitte a kicsit. Amikor a kulcsot hallottam, nem gondoltam semmire. Azt hittem, Stefan jött meg. De aztán meghallottam az idegen hangot is, és komolyan megjijedtem. Felálltam, hogy megnézzem, ki az. Amikor megláttam, ugyanazt a hirtelen szédülést éreztem, mint amikor az ember ott hagy egy kulcsot egy idegennek. Tullio. A kezében a kulcs, mögötte nyitott ajtó. Behívtam a nappaliba, és kávézni kezdtünk,

a térdem a térdéhez ért, a keze néha odatévedt a combomra, én pedig meg-megsimogattam az arcát.

Eltartott egy ideig, amíg sikerült megértetnem Stefanral a helyzetet. Aki nek nincs fantáziája, nem érti meg az ilyesmit. Stefan sem értette, miért csaltam meg négy ízben is, és miért volt a szex is sokkal jobb, mint vele, mert vele úgy csikorgott, mint egy rozsdás kerék.

Aznap, amikor utoljára csuktam be magam mögött a háznak ajtaját, senki nem volt otthon. Stefan elvitte a gyereket kocsikázni, és azt mondta, pakoljak össze és tűnjek el, mire hazaérnek. A kislánynak nem kell látnia semmit. Főlöleges jeleneteket csapnunk, vagy sírnunk – így lesz a legjobb. Megtettem, amit kívánt. A címetem ott hagytam egy lapra írva az ebédéőasztalon, és odatettem mellé egy kulcsot is cicás kulcsstartóval – ezzel világosan jeleztem, hogy a kulcs Bertháé, hiszen ő mindig akart macskát, csak azért nem lehetett, mert Stefan allergiás. Reméltem, hogy egy nap majd Bertha megért. Úgy látszik, mégsem, mert a kulcs, amit – jó tíz éve már – az asztalon hagytam, soha nem keltette fel annyira az érdeklődését, hogy megkeresse, hol lakom St. Juliansben, kinyissa az ajtót, és megnézzék az új bútorokat, a nemrégiben eBayról vásárolt ruhákat, a könyveket, cédéket, az édességgel tömött hűtőt, az illatos törülközőket és a nagyképernyős tévét. Persze az is lehet, hogy az apja még aznap eldugta előle, és soha nem kapta meg. Ha ez a helyzet, akkor még mindig van rá remény, hogy egy napon megtalálja, és akkor az izgalomban belepirulva remegni kezd majd a keze, és aztán erőt vesz rajta az izgalom: a zárba gondol, amibe a talált kulcs épp beleillik.

Tengap Marknak adtam a kulcsom, aki a Café Olében kávézott – ott szoktam lógni péntek este néként. Sokáig beszélgettem vele, megosztottuk egymással gyerekkorunk legkínosabb élményeit. Még mindig nem tudta túltenni magát azon, hogy a felesége elhagyta egy tíz évvel fiatalabb pasiért. Mielőtt hazamentem, odaadtam neki egy cédulát a címmel, és persze a kulcsot. Azt mondtam neki, hogy eljöhet, amikor csak akar, és ha épp nem vagyok otthon, akkor csak hagyjon egy üzenetet az asztalon. Azzal elindultam haza. Azt hittem, utánam rohan majd, azt kiabálva, hogy tiszta örült vagyok, és a kulcsot az arcomba vágva faképnél hagy. Nem így történt. Azt hiszem, belejöttem abba, hogy felismerjem a férfiakat, akiket nem riaszt el, ha egy frissen megismert nő odaadja nekik a lakáskulcsát. Tizenegy volt már, mire hazaértem. Bekapcsoltam a tévét, és feltettem a teavizet. Alig kortyoltam bele a teába, amikor meghallottam, hogy fordul a kulcs a zárban. Csak nem Mark? Sandra, te vagy az? Nem, nem Mark volt. Sandra, bejöhettek? Hát persze, John drágám, gyere csak. John nagyon be volt indulva, még azt se várta meg, hogy a teát megigyam. A divány nem a legmegfelelőbb hely az efféle vad menetekhez – jobb lett volna, ha a szőnyegnél maradunk. Persze arra se volt időm, hogy a kérést kimondjam. Olyan gyorsan hatolt belém, hogy még a zoknimat se vehettem le, pedig erre kényes vagyok.

Ilyen kedvem volt tegnap. Amikor befejeztük, megmelegítettem a teámat a mikróban, és töltöttem neki egy pohár portót. Aztán az ágyban folytattuk, ugyanígy, semmi mást nem akart. És mindent pont úgy csinált, mint előtte. A magam részéről a változatosság híve vagyok, szeretem, ha a szenvedélyhez egy kis szelidség is tartozik. Ráadásul abban a percben, hogy vége lett, elaludt. Hallottam, hogy az óra hármát üt, aztán csend lett.

John nagyon megváltozott. Amikor még a feleségével élt, és csupa büntudat volt a szeme, akkor nagyon izalmasnak tűnt. Manapság már nem érzek semmit. Túlságosan magabiztos lett. Inkább arrogáns, mint szenvedélyes – mint a vesztesek általában. Ez nem tetszik nekem. Nyolc hónapja hagytam neki ott a kulcsom a munkahelyemhez közeli kávézóban, ahol összefutottunk, rendes pasinak látszott. Nem sokkal utána szakított a feleségével. Amikor még sebezhető volt, jobban tetszett nekem. Akkoriban még úgy fedezte fel a testem, mint egy gyerek az új PlayStationt.

Még mindig alszik, úgyhogy mindjárt felkelek, kiviszem a tárcájából a kulcsom, és kicserélem egy hasonlóra, ami már nem nyit ki semmilyen ajtót. Legközelebb, amikor átjön, nem tudja majd kinyitni az ajtót – és eszem ágában sem lesz beengedni. Lassan majd leesik neki, és azt hiszi, hogy kicseréltem a zárat, és az új kulcsot odaadtam másnak, tehát ideje egy másik kulcsos nő után néznie.

Kávézgatok, és Markra gondolok. Úgy érzem, ma este eljön.

SZABÓ T. ANNA FORDÍTÁSA

egyedül a Hotel Európában

Húsvét Chişinăuban

POLLACK, Martin
Galícia: Utazás egy
eltűnt világban
(Halasi Zoltán ford.)
Új Palatinus, 2009

„Reynaldo emlékére
avagy hogyan
vesztettük el
a szocializmusba
vetett hitünket”
Magyar Lettre
Internationale, 48

A férfi feltűnően kicsi és vézna, előreugró, horgas orrával olyan, mint egy egzotikus madár. Amikor megpillant, szégyenlősen elmosolyodik, kivillantva egy pillanatra pár ezüst fogát. Nála jó egy fejjel magasabb, tagba szakadt nő kíséri. A Hotel Europa előterében, a lépcső előtt állnak, bizonytalanul végigmérnek, mintha olyasvalakire várnának, akiről nem tudják, hogy néz ki. A magam részéről biztos vagyok benne, hogy még sosem láttam ezt a szokatlan párost. Első pillantásra egykorúnak látszanak, ötvenes éveik végén, hatvanas éveik elején jár, valószínűleg falusi emberek, akik nem gyakran jönnek fel a városba: lehasznált, szegényes ruházat, ormótlan lábbelik, kíváncsi pillantások, amivel az elszöktetett járókelőket méregetik. Nagy, napbarnította kezük jelzi, hogy keményen dolgoznak, a szabad ég alatt. Amikor továbbindulnék, a férfi lép egyet felém, és odanyújtja jobb tenyerét, mintha fel akarna tartóztatni.

Megállok.

Mond valamit románul. Megrázom a fejem.

Oroszul próbálkozik. Honnan jövök? Akadozva válaszolok, ő értetlenül néz. Ausztria láthatóan nem szerepel az ő világában.

A nő barna műbörtáskát nyújt felé, melyből a férfi kivész egy prospektust. Vékony, megviselt füzet, a borítóján jámbor kép. Kinyitja a nyomtatványt. Az első oldalon országok neve ábécé sorrendben. Barna ujjával Angliára bök. Bólintok, hogy ne húzzuk feleslegesen tovább a dolgot, mire ő elégedetten mosolyog, látszik, hogy örül: milyen jól megérti magát egy idegennel! Miután kicsit lapozgatja a broszúrát, odanyújtja. Please read this text aloud to the person, who gave you the brochure, God bless you!, áll vastag betűkkel a tetején. Kérdően nézek rájuk, ők bátorítón bólintanak. Hangosan olvasni kezdek. A bűnös világról van szó a szövegben, isten kereséséről, akit Jehovának hívnak, és a boldogságról, ha megtaláljuk. Tiszteletteljesen fülelnek. Szerintem egy szót sem értenek az egészből.

Thank you! Now please hand back the brochure to the person who gave it to you!, áll a szöveg végén, szintén félkövérrel. Így teszek. A férfi ünnepélyesen elveszi a füzetet, betömködi a táskájába, meghajolnak, és mondanak valamit, amit köszönetnek veszek. Odafordulnak egy, a közelben álldogáló fiatalemberhez. Nincs megértési problémájuk, megtarthatja a broszúrát, nem is kell felolvasnia. Úgy látszik, a román változatból elegendő van a Jehova tanúinál. A megajándékozott ember tanácstalanul nézi az adományt.

A hotel előtt egy oszlopon színes plakát függ. Egy UFO van rajta, amelyből örvénylő felhő ereszkedik a földre, és bizarr ősszallatok másznak elő belőle, valamint egy hal, egy teknősbéka, egy

zebra, egy oroszlán, és végül két ember, férfi és nő. Ádám és Éva? A kép feltehetőleg azt próbálja megmagyarázni, hogyan keletkezett és fejlődött ki az élet a Földön.

Az ábrázolás alapján nyilvánvaló, hogy földönkívüliek hozták űrhajóval. A plakát egy konferenciát hirdet, amely két hét múlva lesz itt az Európa Hotelben, és a földi élet földönkívüli eredetéről szól. A rendező egy raeliánus mozgalom, melynek jelképe a horogkeresztet magába foglaló Dávid-csillag.

A gyanús szekták, obskúrus szervezetek, vallásos örültek, önjelölt proféták, fanatikusok és csodadoktorok nagyon divatosak a posztkommunista országokban. A szegénység, a bizonytalanság, a félelem és az új idők gondolaj-bajai ideális táptalaja mindenféle vad elméletnek. Ez nyilvánvalóan a katasztrófáisan szegény Moldovára is igaz.

A hotel előterében recepciós kisasszony fogad. Éberem figyelte találkozásomat az igaz hit tanúival. Most rám mosolyog és int. Én vagyok a chisinau-i Hotel Europa egyetlen vendége, ritka és értékes példány, ajánlatos szemmel tartani. Érkezésem másnapján a csinos, fiatal hölgy kissé szégyenkezve megkérdezte, hogy nem lenne-e gond, ha előre fizetnék a szobáért. Amikor átnyújtottam a hitelkártyámat, túláradóan hálálkodott. Talán még nem kapták meg a szálloda alkalmazottai az e havi fizetésüket, feltételezte egy moldovai ismerősöm, amikor elmeséltem neki a történeteket.

Amikor reggelenként lejövök a hallba, már vár a szakácsnő és a pincérnő, hogy megtudakolják, mit szeretnék reggelire. Only coffee with milk, no sugar, nothing else. A recepciós nagy elánnal fordít. A szakácsnő csalódottan elhúzza a száját. Megint nem lesz rá szükség, mert a neszskávét a pincérnő is le tudja forrázni, és egyedül is tudja tálalni. Amikor elindulunk az ebédlőbe, mégsem tágít mellőlünk. Előre megyek, a két hölgy utánam. Az első teremben egy bár van, igaz, a polcok üresek, italok nincsenek, szemben a falon óriási lapos képernyő. A második teremben áll pár asztal, a falak zöldék, minden kopár, visszafogott, kivéve a hatalmas műfa, amely véletlenszerűen magasodik a sarokban. A ríkító piros műanyag virágokkal teli műanyag ágak a plafonig nyúlnak, és odafenn sokszorosan elágaznak. Minden reggel ez alatt az abszurd képződmény alatt iszom meg a neszskávét, only milk, no sugar. Mindeközben a pincérnő, a szakácsnő és egy jól táplált fiatalember, akiről nem igazán tudom, mi is a munkaköre, a bárban ülnek és tévéznek; a tévé folyamatosan megy, ahogy a hallban is, ahol szintén lóg egy óriási lapos képernyő a falon. Ha kilépek az ebédlőből, a pincérnő és a szakácsnő felpattan, és kérdően rám néznek, vajon van-e valami

kívánságom. Hogy egyébként mit csinálnak egész nap, számomra rejtély, mert étterem nincs a Hotel Európában, és a bár mindig zárva. Még amikor este hazaérek, akkor sem kaphatok egy sört vagy egy pohár bort. Talán az élet földönkívüli eredetéről szóló konferencia tiszteletére kinyitják, és a jól táplált fiatalember felölti a mixer szerepét?

A Hotel Europa gyalog körülbelül húsz percnyire van Chişinău központjától, egy forgalmas út, a Vasile Lupu utca mentén. A belváros felé egy hatalmas parkon kell átkelnem, el egy mesterséges tó partján, amit Lacul Valea Morilornak, Malomvölgy-tónak hívnak. Valószínűleg azért alakították ki, hogy örömet okozzanak Leonyid Breznevnek, amikor időnként meglátogatta az egykori Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaságot. Legalábbis ezt írja az úti kalauz. Bár akkoriban még Lacul Comsomolistnak, azaz Komszomolista-tónak hívták, és biztosan bőségesen tele volt vízzel. A víz mára eltűnt, csak egy nyomorúságos pocsolya, siralmas maradék lötyög az alján. Hatalmas úr, nádassal körbevett mélyedés mellett visz az utam. Mégis rengeteg a béka és a varangy, ráadásul fényes nappal is dörgő koncertet adnak. Hogy miért hanyagolták el a nagy tavat, senki sem tudja megmondani. Egyesek szerint rendbe kéne hozni, mások állítják, hogy a helyén kiváltságosok luxuslakásait akarják a közpark közepén felhúzni.

Egy felújítás éppenséggel a parknak sem ártana: a fák alatt felgyűlt a szemét, a városközpontba vezető meredek lépcső fokait mély lyukak szabdalják, törött deszkák, téglák és betondarabok hevernek mindenfelé. Amikor megérkezem a lépcső tetejére, a belorusz nagykövetséget pillantom meg. A hatalmas, magas fallal körbevett épület fenségesen trónol az Alekszej Matevici úton Chişinău történelmi belvárosa felett, akár egy erődtorny. Nem messze egy másik nagy, modern, tiszta üveg és márvány épület vonja magára a figyelmet. Itt van az orosz energiaipari óriás, a Gazprom rezidenciája. A bejárat előtt egy Porsche Cayenne és egy új S-Mercedes parkol, mindkettőnek sötétített az ablaküvegei. Errefelé szívesen mutogatják nyíltan a posztszovjet gazdagságot.

A hatalmas orosz szomszéd közelségét léptemnyomon érezkelhetjük a Moldovai Köztársaság fővárosában. Az orosz az ország második hivatalos nyelve, de Chişinăuban az első, megelőzve a moldovai avagy moldáv államnyelvet, amely messze-messze hasonlít a románra. Már a nyolcvanas években, a végóróját élő szovjet éraban kettéhasadt a társadalom az oroszul beszélőkre, akik a kezükben tartották a politikai, gazdasági és közigazgatási pozíciókat, és a moldávul, azaz románul beszélő rétegre, amely falusiakból, nemzeti érzelmű

értelmiségekből és egyetemistákból áll. Amikor összeomlott a Szovjetunió, és ez a kis ország ki kiáltotta a függetlenségét, a moldáv lett a hivatalos állammelv. Egy csapásra megfordult az addigi helyzet a románul beszélő lakosság javára. Ám a városokban eztán is az oroszul beszélők maradtak befolyásosak, leginkább a gazdaságban. Akárcsak Észtországban és Lettországban, Moldovában sem igen akaródzott nekik megtanulni románul. A hozzátartozóik csak oroszul beszélnek, még a nyilvánosság előtt is, kizárólag orosz újságokat olvasnak, csak orosz tévét néznek, orosz színházi előadásokat és rendezvényeket látogatnak.

„Mondhatjuk, hogy az oroszul beszélők maguk zárkóznak el, nem minden sértődöttség nélkül, ami természetes, és bizonyos mértékben még érthető is, és ők maguk nem akarnak a második társadalommal kommunikálni, a kisebbséggel, ami egy csapásra többséggé vált”, fejt ki Nicolae Negru moldáv drámaíró, újságíró a Moldovai Köztársaság jövőjéről írott esszéjében, amelyben keményen leszámol az oroszul beszélő társadalmi réteggel. Másrészt román nyelvű fiatal értelmiségiek arra is panaszkodnak, hogy bizonyos körök mesterségesen kavarják az oroszellenes hangulatot, majd ezt arra használják, hogy a nemzeti érzelmeket fényezzék és a kritikus véleményeket elnyomják.

Az oroszellenes érzelmeknek nyoma sincs a költői nevű „Green Hills Nistru” (Nistru zöld lankái) kávézóban a Mihaj Eminescu utca és a Ștefan cel Mare și Sfânt út, a moldáv metropol legdíszesebb sugárútjának sarkán. Itt találkoznak a város gazdagjai és még gazdagabbjai: a kávézó előtt luxuslimuzinok és testes SUV-ok, egy borvörös Rolls Royce, egy újabb Porsche Cayenne (láthatóan bizonyos rétegben közkedvelt), pár nagyobb Mercedes és Audi áll. Az egyik autó felnyíja egyfajta különleges attrakcióként belülről meg van világítva. A hátsó ablakon orosz felirat: *odna zszny, ogyin sejsz*. Egyszer élünk, szar az egész... Egy filozofikus maffiózó.

Jogos ezekre az emberekre azt mondani, hogy az illegális üzletek és korrupt kapcsolatok maffiózó alvilágához tartoznak? A látszat mindenesetre ezt tűnik megerősíteni. A járdán az autók mellett sofőrök és testőrök állnak őrt, rövidre vágott hajú

vagy kopasz, kigyúrt, vastagnyakú fiatal férfiak. Lengyelországban *karkinak*, azaz nyaknak hívják őket, mert ez a testrészt a szorgos súlyozástól egészen szörnyűséges méretűre nő, és félreismerhetetlen jellegzetessége ennek az embercsoportnak. A luxusverdák tulajdonosai, szintén impozáns bikanyakúak – sikeres karkik – a kávézó előtti asztaloknál üldögélnek, előttük fejenként két-három mobiltelefon, mellettük egy-egy csinos, hosszú hajú, magassarkús, mélyen dekoltált nő.

A széles sétányon húsvéti körmenet közeledik. Elöl fehér kisbusz utánfutóval. Egy vasállványon öt harang lóg, amit az utánfutóban kuporgó férfi szólaltat meg. Tompán csengenek. Utána pár zászlóvivő és egy fehér ruhás pap következik, majd a hívek. Főként idősebbek, paraszti, napbaránította arcok, fejkendős asszonyok, rosszul szabott ünneplőbe bújtatott férfiak, valahogy mind elkínzottnak, nyomorultnak látszanak. Az imádkozó és éneklő falusiak félénken pillantgatnak a hivalkodó kocsik és tulajdonosaik felé, míg a kávézó előtt üldögélő férfiak fel sem néznek, amikor a körmenet harangozva, halkán énekelve elvonul előttük.

A karkik – főnökök és testőrök egyaránt – mind oroszul beszélnek, a körmenet résztvevői románul imádkoznak. Két nyelv, két életmód, két külön világ. A keskenyvállú falusiak mellett a karkik erőfitogtató mutánsoknak tűnnek, mintha földönkívüliek nemzettek volna őket egy fitness-stúdióban. De ahogy ott ülnek drága napszemüveggel az orrukon, a kütyüikkel meg a csinos fiatal lányokkal, nem látszanak gonoszoknak, de még veszélyesnek sem, inkább nagyra nőtt gyerekekre emlékeztetnek, akik boldogan rosszkodnak: ormóltan hüvelykujjukkal nyomkodják a telefonjukat és más eszközeiket, eldicsekszenek egymásnak legújabb szerzeményeikkel, nevetgélnek, és oldalba bokszolják egymást, nagy falatokban, mohón tömik magukba a süteményeket, miközben a szomszédjuk megpróbál egy darabot elcsaklizni. A többiek harsogva nevetnek és a combjukat csapkodják. A lányok nem vesznek részt a szabad szórakozásban, csak időnként teljesen egyszerre fogkrémreklám-mosolyra húzzák a szájukat, mint különös szinkronúszók.

Alina Radu egy másik, kevésbé humoros oldaláról ismeri ezeket az embereket. Az újságíró és könyvkiadó évek óta a moldovai szervezett bűnözéssel foglalkozik, elsősorban az ember- és a szervkereskedelemmel, és ennek kapcsán nem egyszer veszélyes közelségbe került a helyi maffiával. Húsvét éjjelén találkozom vele, szombatról vasárnapra virradóra, Chisinau központjában, a Sfânta Teodora de la Sihla templom előtt, nem messze a Sajtóháztól, ahol az ő szerkesztősége is van. A templom előtt a járdán mindkét irányban hívők hosszú sora kanyarog. Mindannyiuknál étellel teli kosarak, amire áldást szeretnének kérni, boros palackok, többnyire kinyitva, hogy az áldás könnyebben utat találjon a borhoz. A templom eredetileg a leánygimnázium kápolnája volt. Jó példája a neoklasszicista bizánci stílusnak, amely Európának ebben a részében igen elterjedt. A 19. század végén tervezte a svájci származású orosz építész, Alexander Bernardazzi. Emlékét egy tábla őrzi a templom külső falán. A kommunizmus alatt az Ateizmus Múzeumának adott otthont a templom, meséli a kísérőm. Sok hasonló múzeum volt a Szovjetunióban.

Alina Radu a „ziarul de garda” című kétheti lap kiadója és publicistája, amely egy független oknyomozó újság, és rendszeresen tudósít a gazdasági és politikai korrupcióról, valamint a szervezett bűnözés machinációjáról. Radu emellett különböző non-profit szervezetekben és a szakszervezetben is részt vesz: tagja az International Association for Women in Radio and Televisionnak (IAWRT) és a Network of Investigative Reporters from South Eastern Europe-nak. 2005-ben Béke-Nobel-díjra jelölték a kétgyerekes anyát, mert bátran kiáll a nők jogaiért, felszólal a korrupció és a hatalmi visszaélések ellen.

A húsvéti éjszaka borzongatóan hideg, a templom előtt türelmesen várakozó hívők szinte téli ruhába öltöztek, sokan kesztyűt, gyapjúsapkát húztak. Nagy nehezen bejutunk a templomba, az emberek szorosan összehúzódnak, váll a vállnak, alig lehet keresztülnyomakodni. Mindenki gyertyát szorongat a kezében, és várakozóan emeli tekintetét az ikonosztázra. Ének tölti be a teret. Végül megmozdul a tömeg, és keskeny út nyílik az emberek között, amin a pap és a tőmjéntartót lengető, nagy tálban szentelt vizet cipelő ministránsok keresztüllépkednek. Az emberek a díszesen öltözött pópa felé nyújtják a gyertyájukat, hogy meggyújtsa nekik. Mi is kapunk a szent fényből. Az égő gyertyákkal megindulunk a hívők tömör tömegén át kifelé, óvatosan, vigyázva, el ne aludjon a láng.

Alina felkészített, hogy egész éjjel úton leszünk, hajnalig. Ő a gyerekeivel és pár barátjával meg rokonokkal vándorol a húsvéti hagyományoknak megfelelően egyik templomtól a másikig. Szébb, mint egy helyen maradni végig, ahogy a legtöbb húsvéti templomjáró csinálja.

A második templom kisebb, mint az első, de a stílusa nagyon hasonló. A Biserica Sfântul Pantelimon, amelyet Szt. Pantelimonnak szenteltek, szintén Alexander Bernardazzi tervezte. Itt is két hosszú sorban állnak az emberek a járdán, egészen a következő sarokig, minden kézben égő gyertya és enivaló, amit azért hoztak, hogy megáldassák. Piros húsvéti tojások, sonka, kenyér, bor

2015 nyár

és egyéb finomságok, amit másnap a hagyományos húsvéti reggeli során elfogyasztanak. Megint benyomakodunk a templomba. Közben éjfél lett. A pap elmondja a húsvéti köszöntést: Hristos a înviat! Krisztus feltámadott! A hívők kórusban ráfelelik: Adevarat a înviat! Valóban feltámadott!

Mellettem egy rövidre vágott hajú, apró malacszemű, hatalmas nyakú fiatalember, akinek akkora a mancsa, mint egy kárpáti medvének, olyan széles mozdulattal vet keresztet, hogy hátba veri az előtte állót. A templom előtt láttam egy plakátot, amelyen pontosan leírták, hogy kell szabályosan keresztet vetni. A plakáton a kétszer négy kisebb rajzból álló képsoron egy fekete ördögökkel körülvevett ember látható – a nemét nem lehet tudni –, amint épp keresztet vet. Az első képsoron előbb a kezével megérinti a homlokát, majd a mellkasát, és ezzel lustán be is fejezi a mozdulatot. Tanulság: az ördögök kacsagnak és kárörvendve ujjonganak, ennek a szerencsétlennek a lelke már nyilván az övék. Incorect, áll a jámbor képregény felett.

A második képsoron az látható, hogyan kell helyesen keresztet vetni. Jobb kéz a homlokhoz, aztán mélyen le a köldökig, onnan a jobb vállhoz, harmas kép, és végül a balhoz. A negyedik képen látható, hogy az ördögök, mintha csak erős sugárban szentelt vizet spricceltek volna rájuk, megriadva szanaszét szaladnak. Corectă.

A mellett álló fiatalember teljesen jól csinálja. Miután keresztet vetett, felém fordul, átölel és megcsókol. Az arca úszik az izzadságban, lehelete drága alkoholtól szaglik. Konyak? Whisky? Alina is megcsókol. Körülöttem kölcsönösen megölelik és megpuszillják egymást az emberek. A pap átverekszli magát a tömegben, és egy nagy rőzseköteggel megáld mindenkit, miközben időnként egy tálba meríti, amit egy fiatal férfi cipel. A szomszédom is kap egy nedves áldást. Rögtön elővesz egy nagy köteg pénzt a bőrdzsekije belső zsebéből, hogy óvatosan, cseppenként letörölje vele a szenteltvizet. Más férfiak is követik a példáját. Láthatóan a pénzre is kell, hogy jusson egy kevés húsvéti áldás.

A kommunizmus alatt a Biserica Sfântul Panteimonban egy borozó volt. A Moldávai Szocialista Köztársaság volt a Szovjetunió legfőbb borbeszállítója, és a bor még ma is fontos exportcikk.

A harmadik állomás a nagy katedrális, az Úr születése nevű, ami egy hosszan elnyúló parkban van a Ștefan cel Mare și Sfânt sugárút mellett, a parlamenttel szemben. Közben már hajnali egy óra van, sikerült eddig megőriznem a gyertyám lángját, noha meglehetősen fúj a szél. Alina egyik templomtól a másikig tartó úton, részletekben mesél arról, hogy milyen nehéz független, oknyomozó újságírónak lenni a korrupció és hatalom által meghatározott környezetben. Miután többször elbocsátották, mert megtagadta, hogy a kiadók és más befolyásos személyek meghatározzák a saját személyes, és nem mindig kifogástalan érdeklődését, hét éve két hasonlóan gondolkodó nővel közösen megalapította a saját újságját, amit azóta is vezet: ez a *ziarul de garda*, ami nagyjából annyit tesz, hogy Őrjárat.

– Mi vagyunk az egyetlen politikailag független újság az országban. Megengedhetjük magunknak, hogy bárkit kritizáljunk, akit csak kell – suttogja a fülemben a kísérőm, miközben betolakodunk

a katedrálisba. – Ez persze azt is jelenti, hogy mindkét oldal nyugodt lélekkel támad és helyez nyomás alá: a kormány és a helyi hivatalok egyaránt, mindenféle üzletember és persze a bűnözők. Mindenki, akiről írunk. Már sokszor megpróbáltak minden elképzelhető eszközzel és csellel elhallgattatni, eddig nem sikerült.

A kommunizmus bukása és a függetlenség kiáltása után azt remélte, a demokrácia alapvető megújulást fog hozni, de a reményei szappanbuborékként pukkantak ki.

– Sokszor borzasztóan egyedül érezzük magunkat, és csalódottak vagyunk. Másképp képzeltük a kommunizmus bukása utáni korszakot – mondja keserű mosollyal.

Ugyanolyan a korrupció, gyakran ugyanazok csinálják, csak megfordították a köpönyegüket, és ma kapitalistának nevezik magukat, és a liberális piacgazdaság legnagyobb bajnokai, ami a gyakorlatban annyit tesz, hogy gátlástalanul felmarkolhatnak és kizsigerelhetnek bármit, tekintet nélkül az emberi veszteségekre. A hivatalos üzleti élet és a szervezett bűnözés sok szálon összefonódik.

Alina elmeséli egy szorgos vidéki üzletember esetét, aki eladott pár lányt Ciprusra, hogy megszerezze az alaptőkét, és beszállhasson az igazi üzletbe. Az újságja megírta az esetet. Eleinte a hatóságok ellenállásába ütköztek, akiket nemigen érdekelt az ügy, de ők nem hátráltak, és végül le tartóztatták a férfit. Nem vagyok futtató, mondta az egyébként komoly üzletember, mindent megtettem, hogy a gyenge moldáv gazdaságot felpörögtessem és munkahelyeket teremtsék, védekezett felháborodottan, amikor lánykereskedelmért bíróság elé állították. És az eset nem egyedi, még számos hasonló akad.

Törökország és Ciprus török fele hagyományosan fontos célállomása a lánykereskedelmeknek. Régi tradíció ez. Moldovában számos népdal éneklie meg a török férfiakat, akik betörnek a moldáv falvakba, és elrabolják a nőket. A legismertebb a szépséges Ilinkáról szól, aki inkább öngyilkos lesz, semmint hogy egy török hárembe hurcolják. Mára az oszmán korba visszanyúló nőrablások hagyományából a szervezett bűnözés virágzó

kereskedelmi ága lett, egy olyan terület, amit legalábbis részben maguk a moldávok ellenőriznek.

A katedrális előtt Chisinau polgármesterével találkozunk, egy markáns, vékony arcú fiatal férfival. Barátságosan köszön a kísérőmnek. Széles vállú, sötét öltönyös fiatalember veszik körül, jobb fülükben vékony vezeték. Mint egy filmben. A bedrótozott testőrök mogorva pillantásokkal méregetik a templomban gyülekező, jámbor énekeket éneklő tömeget. Sok politikus nagy hangsúlyt fektet arra, hogy húsvét éjjelén a templomban mutatkozzon, még a kommunisták is, magyarázza Alina, amikor a polgármester odébb megy. Ellátogatnak a misére, hogy lássák őket. Tudják, hogy a hívők ilyenkor megfigyelik őket: hogyan viselkednek, jól vetnek-e keresztet, imádkoznak-e, együtt énekelnek-e velük.

A katedrális belseje ragyog a rengeteg gyertya fényétől, néhány széles, gazdagon faragott, aranyozott keretben függő szentkép előtt fenyegető tömeg gyülekezik, mindenki meg akarja pillantani az állítólag csodatévő arcot, imádkozni akarnak hozzá, megcsókolják a kép üvegét vagy legalább a keretet. Éles hangú kórusének tölti meg a magas teret.

A kommunisták a Chisinau katedrálisból képtartat csináltak. Alina meséli, hogy akkoriban gyakran megálltak idős asszonyok a templom előtt, és rettegő arccal kérdezték a kijövő emberektől, hogy hogyan néz ki belülről a templom, és mi folyik odabenn. De ők maguk a világ minden kincséért be nem tették volna a lábukat a megszentelt épületbe, mert azt bűnnek érezték volna.

A negyedik templom, amelyet meglátogatunk ezen a hideg áprilisi éjszakán, pontosan a Moldávai Állambiztonság jökora épülete mellett áll, ahol korábban a szovjet KGB moldáv fiókintézménye lakott. A Biserica Schimbarea la Fața Domnului templomot ezért a nép gyakran KGB-templomnak hívja. Az ötödik templomban diszkó volt, a hatodik, egy apró templomocska, egyszerűen be volt zárva, a hetedik és egyben utolsó pedig egy pravoszláv iskoláé. Hogy mi volt itt a kommunizmus alatt, Alina sem tudja. A pravoszláv iskolától visszamegyünk a kiinduló pontunkhoz, a Biserica Sfânta Teodora de la Sihlához, ahol Alina férje vár.

Otthonról magával hozta a húsvéti reggelihez előkészített ételt, hogy megáldassák. Időközben hajnalodik, a szemközti parkban madarak csicseregnek. Varjak lármáznak, kárognak a magas platánokon lévő fészkeik körül, felreppennek, tesznek pár kört, majd nehézkesen és zajosan leereszkednek a lombokba. Talán még nekik is túl korán van kirepülni és a napi teendőikbe fogni.

Az ujjaimat vastagon bevonja a viasz, a gertyám apró csonkákra égett, de egész éjjel nem aludt ki, amiért nagyon megdicsér a kísérőm. A városban számtalan másik csoporttal találkoztunk, akik szintén égő gyertyával járkáltak. Mindenki a húsvéti köszöntéssel köszönti a másikat: Hristos a înviat! Adevarat a înviat! Krisztus feltámadott! Valóban feltámadott!

Alinának húsvéti reggelije a Hotel Európában megszokott szerény reggeli kávémat minden tekintetben zárójelbe teszi. Nem nesz-kávét kapok, hanem frissen leforrázott, természetes teát, aztán Alina édesanyjának saját készítésű borát, fehérét és vöröset, különféle gyümölcsleveket, süteket, főtt és füstölt, pácolt és sózott ételeket, csirkét, kacsát, disznót, bárányt, marhát, házi kolbászt és kenyeret, fehérét és barnát, különféle süteményeket, marinált zöldségeket, paprikát, paradicsomot, mindent, mi szemnek-szájnak ingere, kihordanak, az asztal szabályosan meggömbül a teli tálak és tálcsák súlya alatt. Mielőtt nekifognának az evésnek, mindenki megdörzsöli az arcát egy vízbe merített piros tojással. Ez egészséget hoz az eljövendő évben. A feltálatott ételek isteniek, mindegyiknél pontosan elmesélik, ki készítette: a nagymama, a nővér, a sógornő, a nagynéni, Alina, a férje, a tízéves lányuk – láthatóan mindenki hozzátette a lakomához a magáét.

Amikor pukkadásig eltelve elbúcsúzom a vendéglátóimtól, már reggel kilenc óra van. A város csendben fekszik előttem, mintha kimerült volna, alig vannak az utcán, a legtöbben vagy esznek, vagy lepihennek. Hazafelé menet egy csapat gyereket látok az Alekszandr Puskin utcán, fiúkat és lányokat vegyesen, olyan tizenkét, tizennégy éveseket. A szemétkor turkálnak. Szorgosan átforgatják a hulladékot, talán húsvét éjszakája után különösen gazdag zsákmányban reménykednek.

Felosztották egymás közt az utcát, fürgén és gyakorlottan dolgoznak. Az üvegeket és más hasznos holmikot nejlonszakokba gyömöszölik. Vajon árva utcagyerekek vagy a munkáért elvándorlók gyermekei, akikről otthon senki sem gondoskodik?

A legális és illegális elvándorlók fontos tényezői a moldáv társadalomnak. Spanyolország, Portugália, Franciaország és Olaszország a legkedveltebb célpontok, ahol a románokkal szükség esetén elbaldogolnak. A gépesített mezőgazdaságban helyezkednek el, mint aratómunkások és napszámosok, takarítanak, vagy egyéb segédmunkát végeznek, többnyire papírok nélkül, ami a kizsákmányolás minden elképzelhető formájának kitezi őket a kemény munkakörülményektől kezdve a nyomott bérekig. Ennek ellenére a szegény országok gazdasága részben ezeknek a munkásoknak a haza küldött bérére támaszkodik. Hogy mennyire fontos a hazaküldött pénz, azt a fővárosban látható számtalan pénzváltó is bizonyítja, amelyek aligha a lézengő turistákból élnek, különösképpen a Western Union mindenhol fel-felbukkanó irodái. Óvatos becslések szerint a külföldről hazaküldött pénzek a bruttó nemzeti össztermék harminc százalékát teszik ki – ha ez elmaradna, az ország gazdasága komoly veszélybe kerülne, és sok-sok család vesztene el legfontosabb bevételi forrását. Azonban a moldáv kivándorlók kegyetlenül ki vannak szolgáltatva a befogadó ország gazdasági változásainak – ha Spanyolország válságba zuhan, azt ők érzik meg először a bőrükön. Így volt ez a legutóbbi nagy gazdasági válság idején is, amikor tömegesen veszítették el a moldáv bevándorlók Spanyolországban, Olaszországban és Portugáliában a munkájukat – sokan közülük évek óta az adott országokban dolgoztak illegálisan –, ami az otthon maradtakat nyomorba döntötte.

Sok családban a gyerekek évente egyszer látják a szüleiket, gyakran csak pár évente – az illegális munkavállalók nem nagyon merik elhagyni az országot, amelybe nagy szerencsével végre megérkeztek, és találtak egy többnyire nyomorúságosan megfizetett munkát, mert soha nem tudhatják, hogy sikerül-e visszatérniük és megint munkát találniuk. Ezeket a gyerekeket EU-árváknak hívják, mert a szüleik az

EU-országokban dolgoznak. Általában a nagyszülők vagy más rokonok nevelik fel őket, sokukat, főként ha kicsit idősebbek, magukra hagyják.

Alina Radu meséli, hogy sok tizenkét éves lány önállóan vezeti a háztartást, felnőtt segítség nélkül gondoskodik a kisebb testvéreiről, bevásárol, takarít. Pénzüik általában van, azt küldenek a szülők. Anyagilag egészen jól talpon maradnak, sokszor jobban öltözöttek, mint kortársaik, van mobiljuk és számítógépük, de hogy a korai önállóság hogyan hat a gyermeki lélekre, azt nem tudja senki. A témát nem kutatják, a politikusok és a hivatalos szervek a szőnyeg alá söprik a kérdést.

A plakát jut eszembe, ami Chisinau repülőterén fogadott: egy csapat boldogan nevető négy-öt éves kisgyerek, jól tápláltak, jól öltözöttek, alattuk angolul: *Behind us is infinite power. Before us is endless possibility. Around us is boundless opportunity. Why should we fear?*

A moldáv valóság azonban egészen másképp néz ki. Korlátlan lehetőségekről szó sincs, legfeljebb pár kivételezettnek vagy a korrupt hatalmasoknak.

Lassan elhajt egy rendőrautó az Alekszandr Puskin utcán. A gyerekcsapat villámgyorsan eltűnik az egyik kapualjban. Már a nagy orosz költő is találkozható volna hasonló utcagyerekekkel Chisinau utcáin, vagy ez kétségtelenül a mai kor vívmánya? Alekszandr Puskin 1820-ban cári parancsra az orosz birodalom déli vidékére száműzték, mert liberális nézeteket vallott, és kritizálta az autoriter rendszert. A száműzetése első három évét, 1820-tól 1823-ig Chisinauban töltötte, amit akkor még oroszosan Kisinyovnak hívtak, és az orosz provincia, Bessarabia egyik poros kisvárosa volt. Itt kezdte el írni leghíresebb eposzát, az *Anyegint*, valamint itt keletkezett ismert verse, a *Cigányok*, melynek hőst, Zemfirát állítólag egy szép besszarábiai cigánylányról mintázta, akibe annak idején beleszeretett. Összességében Puskin nem nagyon hagyott nyomot a városban. „Ó, Kisinyov, te sötét város! Te átkozott város, nem fárad a nyelv téged káromolni!”, írta a száműzetésből a gyűlölt városról.

Amikor megérkezem a szállodába, a recepció már az ajtó előtt áll. Összecsapja a feje fölé a kezét, hogy hol maradtam el, mindenki aggódott értem, már a rendőrséget akarták hívni. Elmesélem, hogy egész éjjel templomról templomra jártam, és hatalmasan bereggeztem a barátaimnál. A pincérnő és a szakácsnő a nagy tévé előtt ülnek a hallban, itt vártak a reggeli vendégükre. A lány lefordítja, amit mondok. No Nescafé today, kérdezi csipkelődve a pincérnő, most hallom először angolul beszélni. No, thank you. Megvonja a vállát, és a tévé felé fordul. Egy talkshow megy éppen, időnként reklámok szakítják meg.

A recepció mellett két méretes, törésbiztos, kezeses börrönd áll. Új vendégek érkeztek, kérdezem a csomagokra mutatva. A recepció ragyogó arcú bólint. Amerikai turisták, mondja boldogan. Még mielőtt fáradtan és eltöltekezve a szobámba vonszolom magam, egy piros húsvéti tojást nyújt felém, és biztosít róla, hogy ő maga festette.

Hristos a înviat, mondom, büszkén, az éjjel felszedett friss nyelvtudásomra. Adevarat a înviat, feleli a lány, a pincérnő és a szakácsnő egyszerre.

Az írás mint planetáris magánügy

504

FARKAS Péter
Gólem
www.interment.de/
golem/

Törlesztés
Kivezetés a
Gólemből
Magvető, 2004

Nyolc perc
Magvető, 2008

Kreatúra
Magvető, 2009

Johanna
Magvető, 2011

Nehéz esők
Magvető, 2013

„Partitúra” (Gólem)
Magyar Lettre
Internationale, 56

„Szaros szabadság”
Magyar Lettre
Internationale, 91

PETHES, Nicolas
„Az elnémulás
iróniája. Farkas
Péter Gólem című
regényesszéje –
Szöveg önmaga
végéről”
Magyar Lettre
Internationale, 40

Nincs időm a halálra gondolni. Azért írok, hogy ne gondoljak a halálra. Halálfélelemben írok.

Ki vagyok én, hogy magamról írjak? És te ki vagy, hogy ne írhasd magamról?

I. mondta: „Milyen jó lenne hatalmas képeket festeni! De én csak ekkorákat tudok.”

Kezemre fröccsent a tinta. „Mint egy sebesülést, úgy hordod kezeden a tintát”, mondta másnap a feleségem.

Egyetlenegy szót kellene kimondanom. És én évek óta írok.

Az írás mint planetáris, ökumenikus magánügy.

A misztérium arányaiban stimmel.

A mű a keletkezés és nem a végtermék.

Hogyan valósíthatnám meg magam? Ahhoz tudnom kellene, hogy ki vagyok.

Néhány napja azt kérdezte BN, hogy megy az írás. Jól, mondtam. És ez azt jelenti, helyzetem napról napra kilátástalanabb és kétségbeesőbb lesz.

Szavak. Annyi mindent írtam már rólok.

A mesék archetipikus képei nem az aranykorból származnak, hanem a katasztrófa idejéből, annak lenyomatai.

Csak a megrendültség állapotában születik élmény.

Az írás az egyetlen, amivel föl tudom tartani az örületet. De csakis az örület peremén vagyok képes írni.

Naponta legyőzőm a halált, hiszen naponta nem ölom meg magamat.

B. azt mondta, hogy nem akar többé utazni, fél az utazástól, fél attól, hogy egy szállodai szobában éri a halál, félig kicsomagolt, földült bőröndök között. Nem vitás, bosszantó tapintatlanság, kiváltképp akkor, ha egész életünkben a kofferjeinket rendezgetjük az optimális helykihasználás bűvöletében.

Végtelenül unalmas, lapos, ostoba olvasmány a történelem a Lét természetrajzához képest.

Minden szavam a kudarc beismerése, hogy nem tudtam (el)hallgatni.

Micsoda bohócok a túlélők a halottak méltóságához, komolyságához képest.

Kilátástalanabb, mint húsz éve. Akkor még lehetett menekülnöm. (95.jan.31.)

Az omniprezencia éppen úgy a bugrisok káprázata, mint az omnipotencia.

Az érintkezés a jelentéktelennel végtelenül kimerítő.

Szívesen vesztegetem az időmet. Ma ez a szabadság egyetlen létezési módja.

Hűnek maradni a reménytelen szerelemben.

Ki vitatná a barlangképek remekeit? A vászon föltalálása óta azonban mégis inkább arra festenek.

Egy hatalomnak sem voltam cinkosa. Sem embernek, sem istennek.

Eddig mindig a kezem ügyében volt egy íróeszköz és egy darab papír. Mostantól ügyelni fogok rá, hogy ne így legyen. Föl kelljen állnom, körül kelljen nézmem, odébb kelljen mennem, és ha még mindig fontos, amit föl akartam írni, csak akkor tegyem meg.

Ha valami inkább a hangzás művészete, akkor az legyen inkább zene.

F. (12 éves) magyarázza Á-nak (11 éves), mikor, ki kerül zárt osztályra. Ha például valaki azt képzei, hogy egy egér, akkor nem. De egy sorozatgyilkos, aki például megeszi az emberek szemét, azt bezárják. („Jó a halál, és a szemed akarja.” *Pavesse*)

A nyelv, mint a rulett. Tudod, hogy veszítesz, mégis játszol.

A megszólalás pátosz. A hallgatás irónia.

Egy fiatal francia író mondja: nem csoda, hogy sokan idős korban hozzák létre a „főművet”, mert addigra alapozódik meg az a pszichikus erő, amivel egy főmű megírását ép ésszel ki lehet bírni.

Minden szó, ami művészet akar lenni, nyelvbötlés.

Körülbelül kétszázötven évvel lekéstem, és – Duchamp-nal szólva – ötvennel megelőztem a koromat.

Kertész utca, lépcsőházi falfelirat: „Szeretsz? V.” „Nem”

Mostantól az a fontos, hogy elfelejtsen, ki vagyok.

Ma délután Y-vel álmodtam. Rettenetes volt az ébredés a csendre és a kopárságra, mert nem volt ott. Egész nap a teste emlékéből lélegeztem, belőle éltem túl a napot. Este azt mondtam neki, hogy soha nem fogja megtudni, hol volt délután. Szótlanul mosolygott. Vagy nem értett meg, vagy nagyon bölcs.

Már gyerekkoromban is csak az első helyezés érdekelt. Ha csak második lehettem, ugyanaz volt, mint a tizedik, századik, utolsó helyezés. De sohasem estem kétségbe, ha nem győztem. Tudtam, győzni csak ritkán lehet.

Nem olyan volt, *mintha* megőrültem volna, hanem megőrültem. Nem olyan volt, *mintha* állat lettem volna, hanem az voltam.

A hallgatástól is „bereked a hang”.

A kétféle hallgatás. Ábrahám hallgatása, Izsák hallgatása.

A diktatúrák és a demokráciák közötti különbség: a függőség megélésének eltérő érzete. A diktatúrában a kényszer szabadsághiány, a demokráciában szabadság.

Isten a pokoltól van a legközelebb.

Nem a haláltól félek. A halálotmtól.

Nem érdekel a szavak jelentése, mert én adok jelentést a szavaknak.

Könnyű hűségessé lenni a szerelemben, ha az embert viszonszeretik.

A szöveg mindig vendégszöveg.

Valahol hallottam: „Ich bin grundsätzlich Lyriker. Man wird jedoch in einer gewissen Hinsicht geschwätzig und macht davon eine Erzählung.” (Alapjában véve lírikus vagyok. Az ember aztán egy bizonyos szempontból fecsegővé válik, és csinál ebből egy elbeszélést.)

Annyira szeretlek, hogy bármelyik pillanatban el tudlak engedni.

Szétírás mint műfaj.

Csupán egy isten van. De melyik a sok közül?

Hiába áll veled szemben akár az egész világ, ha te békében élsz a világgal és önmagaddal. A szembenállás nem a te, hanem az ő szembenállásuk.

A harc legfelső foka, ha az ember nem harcol. Az írás legfelső foka, ha az ember nem ír. Felsőfokon hallgatni.

Értelmetlen kérdés, hogy hova vezet az út. Az út mindig oda vezet, ahonnan elindult.

A szöveget éppen annyira meghatározza az, amiről írok, mint az, amiről nem írok.

„Túl komolyan veszem az írást”, figyelmeztetett múltkor egy jóakaróm. Nevetéses. Ha komolyan venném, nem írnék.

Minden ember hívó. Az egyik istenben hisz, a másik abban, hogy nincs isten.

Mindenkinek megvan a maga története, amit a saját életének tart.

Der Steinbruch ist mir lieber als die Skulptur. Von dem ersten kann noch alles werden.

„Use good pens, black ink, nice white paper and plenty of it.” (*Thomas Wentworth*). Így értettem: Használj jó tollat, fekete tintát, szép fehér papírt és hagyd üresen. Aztán F. felvilágosított a „plenty of it” valódi értelméről. Kár.

A hallgatás a halál dialektusa.

Csak a nyelven keresztül lehet hallgatni.

A *Gólem* túl nagy ahhoz, hogy a közvetlen közelében állók észrevegyék.

Azt kérdezte B., miért nem írom meg az életrajzomat. Melyiket?

Mikor lesz az angyalból zombi?

A legnagyobb életerő, hogy az ember mégsem öli meg magát.

„Die eingebürgerten Basisformen der Literatur, die zeremonialisierten Gesten des Erzählens täuschen aufgrund ihres Mitteilungscharakters darüber hinweg, dass die Kunstwerke im Grunde einwandfrei unkommunikativ sind.” Hülyeség. Die Autoren sind unkommunikativ und nicht die Kunstwerke. Die unkommunikativen „Kunstwerke” atmen nicht, sie sind tot.

A történelmi hitelességet csak az áldozatok ismerik. A túlélők soha.

Nem elefántcsonttoronyban, hanem a márványszirteken élek. Brutális különbség.

Képtelen vagyok meglenni könyvek nélkül. De egyiket sem tudom olvasni, csak lapozgatom őket.

A posztmodern filozófia azért szórakoztató, mert egyben önmaga paródiája is.

2015 nyár

Hamarosan egykorú leszek a halottaimmal. Ők nem öregszenek.

Minden nyilvános megszólalás indiszkréción.

Die Stärksten sind die Weichen, die überleben.

Csak azt tenni, amit képtelenség lenne nem megtenni, és azt nem megtenni, amit képtelenség lenne megtenni. Ez a haldoklás.

Az aphoristikerről mindig az asthmatiker meg a legastheniker jut eszembe.

A nirvánában nincs nirvána.

Az írás fegyelmezetlenség. Vagy ahogy nem rég olvastam: „türelmetlenség”. Tehát fegyelmezetlenség.

Az írói fegyelem legmagasabb foka a hallgatás. (Az önismereté a töredékeség. Ami valójában töredezettség.)

A szöveget megcsinálom. Az irodalom azonban, ahogy *Whistler* mondta: happens.

A megszólalás végsősoron etikai döntés.

Az írás: lehetőleg minél magasabb szinten kudarcot vallani.

A legmélyebb ima a csend, a legtisztább böjt a hallgatás.

A nagyságról lemondás nagysága, ahogy R. Walser tette.

Életünk második felében nem az életért, hanem a halálért küzdünk.

Újra elkezdtem futni. Laufen vor dem Tod.

Michelangelo utolsó piétája. Der Muselmann-Christus.

Horowitz november 5-én halt meg, szívrohamban. Aznap meglátogatta egy barátja, és arra buzdította, hogy játsszon szabadabban.

A gyerekkor azért a legszabadalvübb korszak, mert nincsenek elvei.

A félelem a lélek fájdalma. És ahol fájdalom van, ott nincs szabadság.

A csend a halál dialektusa, és hozzám ez a nyelvjárás áll a legközelebb.

Az ember mint a teremtés szupergauja.

Nem az a túlzás, amit mondok, hanem hogy megszólalok.

Az összpontosított figyelem fegyelem. Ha a fegyelem elengedésekor megmarad a figyelem, megtörténik a ráismerés. Ha a figyelem elengedésekor otmarad a ráismert, az értelem visszatért a tudatba.

Hiába beszél, képtelen elmondani saját történetét, mert a szavaknak nincs története. Története csak a hallgatásnak van. Ez az egyetlen hiteles megnyilvánulási forma. És a történet a halálról szól. A csend ezért a halál dialektusa.

S. mondta: Ich möchte nicht berührt werden. Ich möchte nur etwas erzählen. Szép mondat.

A félelem nélküli hallgatás feltétele a félelem nélküli beszéd.

Csak az kifejezhető, ami hasonlítható. A lényeg viszont nem hasonlítható.

A tudat alapállapota az edény üressége. A halál: az edény falának fölbomlása, a „személyes” és az egyetemes üresség összeáramlása.

A mesterhez mindig kérdések özönével a szívünkben érkezőnk. A tökéletlen mesternek föltesszük őket, az igazi jelenlétében megfélelkezünk róluk.

A legmélyebb tanítást azok kapják, akiknek nem kell megszólalniuk egymás társaságában.

A megszólalás feltétele személyes elfogultság.

Ha az ember minden egyes cselekedetet gyakorlatnak tekint, és képes bennük felismerni a tanítást, akkor már csak azon múlik a boldogság, hogy a szükséges/kényszerű cselekedetek megfeleljenek az alkatának.

Ameddig lehet, húzom az időt. Mert amíg nem kezdtem bele a leírásba, számtalan esélyem van. A leírás után már csak egy, valójában azonban teljesen esélytelennek érzem magam.

A műről való gondolkodás izgalmasabb, mint maga a mű.

Otthon az, ami végül mindig megbocsát.

Az öregség háború. Így aztán mindannyian nyomorúságos hősi halottak leszünk.

Az ideológia a szellem pestise.

Csakis azzá lehetek, aki vagyok.

Freiheit ist das Recht, alles zu tun, was die Gesetze erlauben (*Montesquieu: Vom Geist der Gesetze / De l'esprit des lois, XI, 3*). – A jóhiszeműséget nem vitatom. Ma az erkölcstelenség egyik alaptörvénye. Gondolom, ez a múltban sem volt másképpen. Tipikus példája a félig gondolt gondolatnak.

Robert Walser éppen annyira volt sikertelen, mint minden más író. Mert maga az írás a vereség.

Ugyanaz a hormon ömlik szét a szülés/születés, az orgazmus és a meghalás katarziséban/kataklimájában.

Fájdalomban, félelemben, szerelemben nincs szabadság.

A kritikák többsége írójukat, és nem írásuk tárgyát jellemzi.

„Mihelyt a gondolat elszakad a nyelvtől, és nem együtt lélegzik vele, maga a gondolat is elhomályosul.” (KD: Nyelv és lélek) Nem lehetséges, hogy éppen maga a nyelv homályosítja be a gondolatot? Ahogy a pára az üveglencsét?

A nyolcvanas évek elején úgy éreztem, hogy ami körülöttem zajlik, szélhámosság és nem művészet. Úgy gondoltam, akkor szélhámos leszek, majd leplezem magam és ezzel magát a szemfényvesztést is. Munka közben viszont rájöttem, hogy éppen ez a szélhámosság a művészet.

Ha az írásról van szó, nem köthetek kompromisszumot sem mással, sem magammal, de még az irodalommal sem. Csak a szöveg, a koncepció megvalósítása számít.

A szabadság a beavatkozás, a részvétel kényszerének hiánya.

Bizonyos helyzeteket (tudatállapotokat) fölkereshetek, de semmit sem hozhatok el onnan. Ha újra ott vagyok, mindent megtalálok, mint korábban, de ha távozom, mindent ott kell hagynom.

Istent nem lehet kreálni. Isten megtörténik.

Intellektusra azért (és addig) van szükségem, hogy belássam, az intellektus nem vezet a felismeréshez, a belátáshoz.

A világ nem magyarázható, de megélhető.

Isten a keresztrefeszítés és a feltámadás között halott?

Valamilyen az, amire reflektálni tudunk. Amire nem lehetséges reflektálni, semmilyen. Mint például a konkrét fizikai halál.

Minden vallás az örületből keletkezett. A sivatagi szomjúság lázából.

„Beragyogott a nap” helyett azt olvastam, hogy „berogyott a nap”. Azóta próbálok elképzelni. Mennyivel több ez így, mintha megpróbálnám leírni.

Az öregek ugyanazért alszanak annyit, mint a csecsemők. Mert fejlődésben van a szervezetük. Csak éppen ellenkező irányba.

Az ember a vizet kereste a sivatagban és az istent találta meg.

Úgy emlékeztem, hogy a *Bedekker* kezdő mondatában azt írtam: Úgy ébredtem föl, hogy nem írok többé. Aztán kiderült, hogy így kezdődik a szöveg: Úgy aludtam el, hogy nem írok többé. Ekkorát fodult volna tizenöt év alatt az életem?

Valójában csak az Úristen lehetne jogosult a copyrightra. Minden más igény szélhámasság. Istennek viszont nincs tulajdonosi tudata, mert minden az övé. Semmi sem a miénk. Mindent csak kölcsönbe kapunk. Vajon ezt mikor felejtettük el?

Ha bízom az univerzumban, bíznom kell a természetben, és ha bízom a természetben, bíznom kell az emberben. A bizalom azt jelenti, igen mondom arra, ami van. A cselekvésre, ha cselekszem; a tétlenségre, ha nem mozdulok; a szóra, ha megszólalok, a hallgatásra, ha hallgatók stb. Amíg erre képtelen vagyok, nem értettem meg semmit a létezésből.

Az író nem ír, valójában satíroz. Mert nem feltár, hanem lefedi a szavaival azt, ami van.

Az erő nem más, mint a gyengeség ellenére működni.

R. mondja: Nem létezik tanító, és senki, aki tanításra szorulna, ennél fogva tanítás sem létezik. A guru nem előidézi az Önvaló felismerését, egyszerűen eltávolítja annak akadályait. Mindenki számára lehetetlen olyasvalamit megszereznie, amivel még nem bír. Még ha elér is bármi ilyet, az el fogja hagyni őt. Ami jön, távozik is. Ami viszont mindig van, megmarad.

Rimbaud – azt hiszem, egyszerűen elúnta.

Bizonyos cselekedeteink oka kétségtelenül a jövőben van. Lapos koncepció a kauzalitás. A Zeitpfeil kizárólag az anyagi világon belül érvényes.

Az abszolút érzéketlenség aktív és passzív megnyilvánulása. Ha aktív, tettes, ha passzív, áldozat.

Az ember mint szakadatlanul járó motor, de csak különböző fordulatszámokkal működő üresjárata van.

Elképesztő naivság azt gondolni, hogy az ember önmagán kívül másról is írhat.

A művészet nem sokat tud. De a művészen keresztül sokat meg lehet tudni.

Egyszerűen megfulladok ettől a sok papírtól, fölösleges szövegtől. Eddig is egyre kevésbé értettem, hogyan lehet művelni ezt a „vielschreiberei”-t, de most már egyszerűen undorít. Mintha egész életemben nem húztam volna le a szart magam mögött.

Nem tudom, miféle alkotói szabadságot emlegetnek ott, ahol az alkotás zsigeri kényszer, és szó sincs semmiféle szabadságról.

A beszélő mindig úgy tesz, mintha tudna valamit.

A jó ember és az az ember, akinek a környezetében jók lesznek az emberek.

Húsz évig tartott, amíg kipakoltam a szerszámokat. Húsz évig készültem, tanulmányoztam a fogásokat. Húsz évig írtam, és kb. húsz évre lesz szükségem, hogy elpakoljak magam után.

Elfáradt. Egyszerűen elfáradt a keze, elfáradt a szeme, elfáradt az agya, és amikor ezt írta egy levélben, föl sem tűnt neki, hogy mindig azt írja: elszáradt.

Az eredetiség érzetének forrása a műveletlenség.

Azt álmodtam, mintha B. azt mondta volna, hogy kb. két-három éve lehet hátra, érzi az erején. Amikor fölébredtem, elbizonytalanodtam, hogy B. mondta-e vagy én mondtam valakinek.

Minden emberi együttélés minőségét a tolerancia és a szolidaritás mértéke és minősége határozza meg. A tolerancia nagyvonalúság és türelem, a szolidaritás együttérzés és nagylelkűség. Mindkettőből hiányzik a kapzsiság és az irigység.

A remény feltétele a mulandóság.

Csak az áldozat szemszögéből tudok megszólalni. Ha a tettes szemszögéből beszélnek, óhatatlanul tettestárrá válhatnak.

Újra fölkeresni azt a helyet, ahol megöltek.

Samuel Beckett egyik barátja arról számolt be, hogy az író egy napig gondolkozott azon, hogy vajon mikor írt Joyce. Biztos éjszaka. Mikor írnak az írók? Ki látta Joyce-t írni? Ki látta Beckettet írni? (*Nathalie Léger*). Érthető. Ki szereti, ha meglesik, miközben a szükségét végzi?

Nem azért rajzolom a vonalakat, hogy teremtek, hanem hogy a teremtett ne múljon el.

„In der Erzählung: nur das Imperfekt stimmt; denn das Gefühl, der Gedanke, der Blick, der Traum waren nur 1×, und sie waren.” (*Handke*) Szerintem: az elbeszélésben csak a jelen idő helyes; mert az érzélem, a gondolat, a pillantás, az álom csak 1× létezik, és az *van*.

Már megint találtak valakit, aki amikor fölébredt a kocsijában, nem emlékezett semmire, és fogalma sem volt róla, hogy kicsoda. Én minden reggel így ébredek.

(1978–2015)

(részletek)

Szarajevó, Hotel Europe

A megsebzett boldogság panorámája

SARTORIUS,

Joachim

Egykor voltak –
Versek
(Nádas Péter ford.)
Jelenkor, 2011„Versek”
(Nádas Péter ford.)
Magyar Lettre
Internationale,
28, 37Karahasan,
Dževad
Keleti diván
(Radics Viktória
ford.)
Kalligram, 2007Stojić, Mile
„Versek”
(Csordás Gábor
ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 91„A műveltség és
szorongatottság
költője”
(Tolnai Ottó ford.)
(Rajslji Emese ford.)
Litera, 2011.11.20.I.
(no problem)

Szarajevót megkínozta a múltja. Igaz, hogy a háború nyomai tizenhat évvel a megszállás után már csak a fényképeken, az iskolák és állami épületek falán elhelyezett, a háború áldozatainak nevét feltüntető réztáblákon, meg a turistáknak szánt groteszk, *survival map*nak nevezett város térképeken látszanak. Mindenekelőtt a muszlim temetők emlékeztetnek a háborúra a fehér stélék erdejével, amely felkúszik a városmagot körülvevő domboldalakra, betüremkedik a külső kerületek házsorai közé, és a régi temetőket is ellepi. A Szarajevó Habsburg-kori történelmét bemutató múzeumban, amely nem messze van a szállodától, a Hotel Europe-tól, találtam egy képeslapot, amely négy hosszúkás csíkban jeleníti meg a város utóbbi száz évének történelmét. Az első oszlop Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége, Sophie 1914. június 28-i meggyilkolását ábrázolja. A kis fényképek egymás alá rendezve mutatják a tekintélyes párt, Gavrilo Principet, a merénylőt és a gyilkosság helyszínét, közvetlenül a Miljacka folyó partján, amely a várost teljes hosszában kettészeli. A második oszlop az 1984-es téli olimpiát illusztrálja, a képeken a megnyitó ünnepség, és ahogy egy fehér ruhás atlétánól lobogó fátylójával meggyújtja az olimpiai tüzet. A harmadik szegmensben az 1992–1995-ös háború következik, leégett házak és a lerombolt könyvtár képeivel. A negyedik, utolsó szegmens felirata az, hogy TODAY, és az alatta futó csíkban, a többi jellemzővel – az ASSASSINATION, WINTER GAMES és WAR – feliratokkal összhangban, az áll, hogy NO PROBLEM. A képeken pedig egy virág- és galambözönben elmerülő város.

Mindjárt a múzeumlátogatás után Dževad Karahasannal találkozom a Hotel Europe előcsarnokában. Örülök a viszontlátásnak. Az a szándéka, hogy a következő napokban megmutatja nekem az „ő” városát, én pedig elképzelni sem tudok nála jobb cicerónét. Dževad 1953-ban született Szarajevóban, hosszú ideig az Színiakadémia dékánja volt, és nagy formátumú, nagyszerű író és esszéista. Híres lett 1993-ban megjelent *Kitelepülési naplója*, amelyben megrajzolja városa portréját, amely számára egyszerre Európa pereme és mentsvára, ahol négy nagy világkultúra évszázadokon keresztül békésen és egymást ösztönözve élt együtt. Egy „bosnyák” kávé mellett eszmét cserélünk. Többször is találkoztunk Berlinben, és legutóbb, 2010-ben, a szlovéniai Vilenica költészeti fesztiválján. Megmutatom Dževadnak a négy részre osztott képeslapot a városi múzeumból. Kommentárja: „Pusztá kétségbeesés.” Megkérdezem, hogy mit ért

ezen. „Azt a rossz szokást, hogy mindent elkenődünk, a márt megsebzítjük.” A város történetét szerinte nem lehet ezzel a happy enddel végződő három dátummal összefoglalni. Az jó, hogy az élet megy tovább, hogy a város kiheverte a háborút. Néhány sebhely már hegesedik, azonban nem szabad elhallgatni, hogy más sebek még nyitottak, és még csak nem is varasodnak.

A hotel előcsarnokából kilépünk az ulica Zenih beretkire. Bal kéz felől egy karavánszeráj maradványai, a mögött a bazár és néhány minaret, jobbra tekintélyt parancsoló, kissé lerobbant, osztrák-Habsburg stílusú épületek. Dževad azt mondja, a Hotel Europe pontosan a török és az osztrák-magyar városrész határán fekszik, tehát épp annak a központjában, ami a tulajdonképpeni várost, annak identitását teremti meg. „Annak idején”, a háborús pusztítás előtt, a szálloda tudatában is volt különleges helyzetének. Így aztán két kávéháza volt, egy bécsi és egy orientális. Ő, Dževad, néha tréfából baklavát rendelt a bécsiben. Emin, a főpincér erre mutatójával a keleti kávéház felé bökött. Itt nálunk, mondta Emin kissé élesen, „csak csúcsmínőségű tortákat” lehet kapni. A kávéház-kettőzés ellenére akkoriban egy társadalmi tér volt ez, amelyben különböző etnikumú és egymástól távoli társadalmi csoportokhoz tartozó emberek is találkoztak és beszélgettek. A szálloda újjáépítésekor minderre nem voltak tekintettel – „arra, hogy itt, ezen a határon a város két korszaka és két arca érintkezik és egészíti ki egymást”.

„Gyere, ma megmutatom neked a város legrégebbi részét, a török negyedet, a kereskedelmi központot, amit mi Čaršijának nevezünk.” Balra megyünk, a *ban* maradványai és egy fedett bazár mellett haladunk el, és kis utcákba jutunk – az aranyművesek, aztán a szücsök, majd az asztalosok utcájába. De vannak olyan utcácskák is, amelyek a turistákra szakosodtak, szuvenírboltok a legócskább bizsuval, kék üvegszemekkel, Titóhamutartóval, pakisztáni gyűrűkkel és a többi kacattal. Dževad bevisz egy műanyag székekkel és asztalokkal telezsúfolt belső udvarba. Azt mondja, itt volt az első *ban*, vagyis kalmárszállás, a legelső nagyobb méretű épület, amelyből kiindulva Szarajevó kiépült. Azután kedvenc kávézójához érünk egy kis téren, hatalmas hársfával a közepén. Egyetemista korában gyakran járt itt, amikor még nyugalmas volt a kávézó udvara, nem verte fel a csendjét az orientális pop ricsaja. Elsétalunk a Gázi Huszrev bég-mecsethez, amely 1531-ben épült, 45 méter magas a minaretje, portikusza felett három kicsi kupola van, imatermét pedig nagy zöld kupola fedi. Ez a mecset a klasszikus oszmán

stílus érett szépségét mutatja. Csak egy keskeny, macskaköves utca választja el a szemközti Korániskolától, a medreszétől, amelyet a nevezett Huszrev bég építtetett anyja, II. Bajazid szultán leánya tiszteletére. A bejárat fölötti sztalaktit-boltozatával, a zöld háttérre festett arany kalligráfiájával, a tizenkét karcsú kéménnyel, amelyek az épület belsejében található tizenkét tanulószobához tartoznak – megkapó a medresze letisztult eleganciája. Az épületegyüttes – a mecset, a medresze, a hálóterem, a fedett kút, a régi temető, turbánnal koronázott sztéléivel – összességében Isztambul külvárosára emlékeztetne, ha nem lennének ott körös-körül a még mindig hóval borított hegyek. Így aztán a délutáni nap ferdén beeső fényében a kelet-európai, magashegységi iszlám zárandokhelyének látom.

A keskeny utcácska innen egy tágas térre nyílik, amelynek közepén fából készült kút áll. Galambok százai turbékolnak, repülnek fel és ereszkednek megint le a földre. Amikor 1462-ben megérkeztek az oszmánok, ez a Bašaršijának nevezett tér lett a Balkánon folyó kereskedelem legfontosabb központja. Tovább sétálunk, Dževad még meg akarja mutatni nekem a folyó túlsó partján a „Cár mecsetjét”, ahogy itt emlegetik, a Careva Džamit, amelyet 1566-ban építettek, és a jól kitalált arányai, a nagyvonalú belső udvara és a folyó felől hozzáépített, nyolcszögletű könyvtára miatt Szarajevó legszebb mecsetjének számít. Itt, ebben a könyvtárban írta Dževad a *Keleti diván* című regényét, amely a keleti elbeszélőművészet és az európai regénytechnika ötvözésével ejti rabul az olvasót. Ebben hasonlít némileg Orhan Pamukra. Engem lenyűgöz, hogy nemcsak a könyveiben, hanem beszélgetés közben is olyan, mint egy keleti történetmesélő, aki lépten-nyomon kitérőket tesz, mindig filozofikus, és mégis mindig nagyon pontos. Az a fajta gondosság van a szavaiban, amit én „sebészeti igazságnak” nevezek el. A folyónál a híd végénél búcsúzunk el egymástól. Ő visszamegy az Újvárosba, a Tito-városba, ahol lakik, túl a Habsburg-kori városrészen.

Utam a szállodába rövid. Az előcsarnokban sok ünneplőbe öltözött ember. A Friedrich-Ebert-Stiftung, egyike annak a majdnem száz NGO-nak, amely a háború befejezése óta Szarajevóban sürgőldök, szarajevói irodája megnyitására tizenötödik évfordulóját ünnepli. Egy plakáton meghívó egy politikai pódiumbeszélgetésre: „*Europe wants Bosnia and Herzegovina to become Part of the European Family*”. Petra Raymond, a Goethe Intézet vezetője magával visz a díszterembe. Várakozva álldogálnak a teremben a vendégek, kezükben borospohár,

telik-múlik az idő, aztán az alapítvány vezetője kihirdeti, hogy a beszélgetés három résztvevője közül kettő, a Bundestag egyik tagja és a „Republika Srpska” nemzetgyűlésének elnöke sajnos nem tudott eljönni. Ehhez tudni kell, hogy a daytoni békeszerződés óta, amelyet a háború végén, 1995-ben kötöttek, Bosznia-Hercegovina két entitás, a többnyire boszniai szerbek lakta „Republika Srpska” és a boszniai muszlimok és horvátok területét magába foglaló „Bosnyák-horvát Föderáció” szövetségi állama. Az egész egy meglehetősen bonyolult, művi képződmény, amely főleg etnikai elveken nyugszik, ezért akadályozza egy összbosnyák államtudat kialakulását. De jelent valamit a két résztvevő távolmaradása? Bele lehet valamit magyarázni? Bizonytalan vagyok. Inkább úgy lehet, hogy itt mind Brüsszelre sandítanak, de közben nem akarják feladni etnikailag és valószínűleg meghatározott nacionalizmusukat. Egy vendég, nyilvánvalóan a cinikusok és borúlátók közül, azt mondja, nemsokára a vízellátás is kétfelé szakad, mert egy szerb nem akar ugyanaból a csőből inni, mint egy muszlim. Később, egy pohár bor mellett, amikor az emberek már szétszéledtek, Raymond asszony rövid bevezetőt tart nekem boszniai állam- és társadalomismeretből. Az etnikai és vallási szeparatizmus nagyon erős, és a nyelvek szétválására is kihat. Mindenki érti azt a nyelvet, amit itt eufemisztikusan „helyi” nyelvnek neveznek, de hivatalosan három nyelv létezik: bosnyák, szerb és horvát, holott olyan viszonyban állnak egymással, mint a német, az osztrák és a svájci német. Egy teljesen felesleges, tehát abszurd fordítói körhinta kezdte meg a működését. „Az etnikai-nemzeti identitások annyira kifejlődtek, hogy alig vannak ép szomszédsági viszonyok, nagyban is, kicsiben is. Ezek a nacionalista áramlatok jelentik a legnagyobb akadályt a stabilitás összeurópai zónája számára.”

Rákérdezek: „Vannak egyáltalán 'bosnyákok', tehát etnikailag semleges emberek, akik nem tartoznak se az egyik, se a másik táborba?”

„Vannak, de ők ezért nem részesülnek elismerésben, csak a hátrányokat érzik. És gyengék

a pozícióik. A legtöbben a múltra hivatkoznak, a keresztény Nyugat és az iszlám Kelet, a Habsburg és az Oszmán Birodalom békés találkozására, a régi soknemzetiségű államra. Csakhogy Jugoszlávia szétesésével ez is eltűnt az Orkusban. A legtöbb utódállam annyiban szerencsés, hogy a művi határok ellenére lényegében „etnikailag homogének”, még ha rendelkeznek is egyértelműen definiálható kisebbségekkel. Ez érvényes Horvátországra, Szlovéniára, Szerbiára. De Bosznia-Hercegovina, Európa legújabb független nemzete, amelyet öldöklésben és félelemben kereszteltek, ebben is a legrosszabb lapot húzta három, alkotmányosan elismert etnikummal és néhány marginalizált másikkal, valamint négy vallással. A konfliktusok be vannak programozva.”

„Tehát nincs esély, hogy az ország az európai család tagja legyen?”

„Igen, Európára néznek az emberek – mondja Raymond asszony –, de maradnak a saját történetírásuknál, és nem érdekeltek a történelem elfogulatlan feldolgozásában. Itt kezdődik a Goethe Intézetben végzett munkám. A pontos emlékezet ebben a még mindig traumatizált társadalomban kihívásnak számít.” Egy darabig hallgatunk. Aztán hívom a pincért. Amikor belépek a szobámba, olyan érzésem támad, mintha szédülnék. Valószínűleg a boszniai világok sokasága miatt. És Raymond asszony utolsó szavai az álmomba is elkísérnek.

II.

Tényleg úgy van: a város török részét egy járda választja el a Habsburg-kori résztől. A Hotel Europe a határkő, a szemantikai központ. Majdnem 130 éve, 1882. december 12-én nyitották meg. Ez volt az első ház a téren, építetője Gligorije Jeftanović volt, egy gazdag kereskedő és politikus. Száztíz évvel később, 1992 áprilisában porig rombolták a szerb gyújtóbombák, és sokáig tartott, amíg sikerült összetobozni a befektetőket, akik újjáépítették a szállodát, amelynek akkor csak két oldalon álltak a három méter vastag falai. Amikor a taxi három nappal ezelőtt

behozott ide a repülőtérrel, az épület csalódást, már-már viszolygást keltett bennem. Egy szép, régi, díszes palotára számítottam a k. u. k.-időkből, ehelyett egy csupa üveg, a legrosszabb fajta modernista stílusban készült utcai homlokzat nézett szembe velem, odabent pedig a poszt-szocialista proccnak és más ízléstelenségeknek a keveréke üdvözölt. Csak ahol most éppen ülök, a tágas kávézó próbálja makacsul imitálni a korábbi bécsi stílust. Sokan ülnek itt már reggel, üzletemberek, háziasszonyok, sok fiatal. Azt mondják, a munkanélküliségi arány 40 százalék körül van. Egyértelmű, hogy a szálloda elvesztette korábbi közönségét, a korábbi színészcsapatot. Túl sok díszletet cseréltek ki. A legnagyobb fantáziával sem tudom elképzelni a múlt század első éveit, a kozmopolitizmust, a mámoros bálokat, a Habsburg-kor virágzását és dekadenciáját. És ugyanolyan nehezemre esik elképzelni a szállodát a régi Jugoszlávia idején, a hetvenes-nyolcvanas években. Talán már akkor átköltözött az élet az Újvárosba – Novigradba –, túl a Habsburg-kori városra, míg aztán el nem tűnt Jugoszlávia is. A világnak ez a része kisebb lett, széttöredezett, magányos.

Ez az érzés fog el a szobámban is. A szoba jellegtelen. A berendezők a luxus látszatát akarták kelteni, az ágytakaró aranysárga brokát, a szőnyeg sötétkék, aranysárga királyliliomokkal, a székek kárpitján kék-barna növényi minta, a tapéta fehér-barna csíkos, a tükör vastag, sötét, ovális keretben. A két ablak a Habsburg-kori városra nyílik, a tetők felett két templomtornyot látok, az egyiket csillogó kereszt. A tőlük jobbra fekvő Ferhadija-mecsetet, amely szintén az oszmán és a Habsburg-kori rész között helyezkedik el, és amelyet 1562-ben építettek klasszikus oszmán stílusban, innen nem látom, mint ahogy az attól még jobbra levő régi zsinagógát sem, amelyet a háborúban rommá lóttak, és 2003-ban újjáépítettek.

Van még egy kis időm, amíg Dževad értem jön ma. Elhatároztam, hogy felderítem a Habsburg-kori Sarajevót. Amikor az Oszmán Birodalom meggyengült, a Monarchia hadseregei katonai akciókat és büntetőexpedíciókat indítottak az országban. De csak az 1878-as berlini kongresszuson, jóval a katonai megszállás után bízták Bosznia igazgatását a Monarchiára. Már négy évvel az osztrák igazgatás kezdete után megépült a Hotel Europe, és a városnak ezen a részén szinte minden épület 1880 és 1914 között készült el. Közülük a legnagyobbak, amelyek többnyire egymagukban állnak, mint például a kaszárnyák vagy a főposta, amely ma is főpostaként üzemel, impozánsak, mintha az öröklétnek épültek volna. A hivatalok, a katolikus templom, de az askenázi zsinagóga is, a *belle époque* magánbérházai – azt gondolhatná az ember, hogy Grazban van, vagy Brnóban vagy Ljubljanában. Ha azt is megtudjuk, hogy az osztrákok csinálták itt az összes parkot, kiegyenesítették és megfűkeztek a vad Miljackát, és vasútvonalat építettek Sarajevótól Mostaron át az Adriai-tengerig, és mindezt alig harmincöt év alatt, akkor egyszerre világossá válik, milyen fontos volt Bécs számára a Monarchiának ez a tartománya, a korona egyik gyöngyszeme, amelybe hatalmas pénzeket fektettek be.

A házak ebből az „aranykorból”, ahogy a szarajevóiak még ma is mondják, viszonylag sértetlenül élték túl a háborút, de sok közülük szürke és omladozó vakolatú, és nem lehet tudni, hogy ez a hanyatlás miatt van-e, a gonosz spekulánsok vagy a felújítás hiánya miatt. A Városi parknál, amelyet Dževad oly igézően írt le a *Kertek könyvében*, megfordulok, és a város legnagyobb bevásárlóutcáján visszamegyek a szállodába.

A Hotel Europe előcsarnokában éppen regisztrálóstandokat állítanak fel egy mezőgazdasági termelőknek rendezett konferenciához. Csinos fiatal hölgyek raknak halmokba prospektusokat, és rendezgetik el legyező alakba a neveket feltüntető kitűzőket. Dževad, aki pontosságban utolérhetetlen, már vár. Azt vette tervbe, hogy ma megmássza velem a Baščaršija fölötti hegyoldalakat, de előbb megmutatja nekem Ivo Andrić lakását a folyó túlsó partján. Az út a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, a korábbi városháza mellett vezet el. 1992. augusztus 25-éről 26-ára virradó éjjel a szerb milicisták a város környéki hegyekről gyújtóbombákat lőttek az épület belsőjébe. A nagy, betört üvegkupola alatt romokban heverő olvasóteremről készült képek bejárták a világot. Még ma is felháborodással tölti el az embert ez a Bosznia kulturális öröksége ellen irányuló támadás, amely Szarajevó identitásának legláthatóbb és legmélyebb jelét akarta megsemmisíteni. Majdnem kétféle könyv és kézirat, köztük számtalan egyedüli példány égett egy teljes napon és éjszakán át. Folyamatosan hullt a városra a hamu, mondja Dževad, a milliányi elszenesedett papírdarabka. Minden, amit itt összegyűjtöttek és őriztek, minden, amit tudósok, történészek, költők, illuminátorok írtak, gondoltak, éreztek és illusztráltak, egy éjszaka alatt hamuvá lett. Aztán tizenöt évig nem történt semmi. Most az épületet felállványozták, a híres pszeudó-mór, II. Hasszán kairói mecsetje által inspirált homlokzatot ponyvával fedték el. Kérdésekre Dževad azt válaszolja, hogy még mindig nem döntötték el, hogy az épület ismét könyvtár legyen-e, vagy valami más. Az EU pénzt ígért a könyvtár újjáépítésére, de a városi döntéshozók és a politikusok még nem tudtak megegyezni a hasznosításról.

Ivo Andrić lakása egy jelentéktelen bérházban van, talán száz méterrel a folyó völgye felett. Itt is, és később Belgrádban is visszavonultan élt. Mindenivel távolságtartó módon, távolságtartó udvariassággal viselkedett. Dževad úgy sejt, még önmagát is önzte. A Nobel-díj után is megtartotta ezt a szerény lakást, és legfeljebb a mindig üres „Írók klubját” kereste fel, hogy meghívja magát és a pincért egy kávéra.

Most megint a Miljacka másik partján vagyunk, és megyünk fel a hegyoldalra, el a hatalmas háborús temető mellett. „Miért vannak ezek sírok mind a hegyoldalon?” – kérdezem Dževadot. „A halottaknak látniuk kell” – válaszolja. Elérjük a régi városfalat és a Vratniki kaput, ahonnan meglátjuk a következő szurdokot és a következő hegyláncokat. Kovačić falu egy kis tér köré épült, szépek a török házak az előregró emeletükkel és a kövekkel borított tetőikkel. Sok háznak kertje is van, vagy falakkal elkerített belső udvara. Minden ilyen

lakónegyednek – úgy nevezik őket: *mabala* – van saját kis szerény mecsetje, nem nagyobb egy lakóháznál, kupola nélkül, kis fa minarettel. Többnyire itt laknak azok a kereskedők, akik odalent – a picon – üzletelnek. Mielőtt tovább mennénk felfelé, pihenőt tartunk egy jellegtelen kocsmában. Az öreg, barázdás arcú kocsmáros borókabogyólevet hoz nekünk, amelynek savanykás íze van, szaga mint a giné, és felüdít.

Most már meredeken visz felfelé az út. Még mindig a temetők nyúlványai. Nincsenek fák. Azokat az ostromlottak, mondja Dževad, életük veszélyeztetésével kivágták, hogy valahogy túléljék a telet. Így a fák határa egyre feljebb toldott. Elérjük az első hegytetőt, és egy deszkából ácsolt, egyszerű vendéglátóhelyen leülünk egy faasztalhoz, közvetlenül a szakadék szélén. Innen látjuk az egész várost, amely a hegyek közé szorulva előbb csak egy szalag, aztán a Tito-város toronyházainak magasságában mindkét irányba szétterül. Azt mondják, a völgynek, amelyben Szarajevó fekszik, olyan alakja van, mint egy fecskének, és a város teljesen kitölti ezt a formát. Minden világosan kivehető, a Hotel Europa sötét doboza, a főposta, meg a Holiday Inn, az újságírók és a külföldiek szállása a háború alatt. A szerb állások közvetlenül a vendéglátóhely mögött voltak, ahol most fiatal párok és köpcös motorosok isszák a sört. Titórról beszélünk, aki mindent összetartott, és lényegében az utolsó Habsburg-császár volt, mielőtt elkezdődött volna a háború és a mérhetetlen szenvedés. Dževad elmeséli, hogy apja elszánt kommunista és elszánt titoista volt. Amikor a fiú megtagadta, hogy egy Tito tiszteletére rendezett stafétában fusson, az apa elszenvedte első szívinfarktuszát. Kérdezem Dževadot, min dolgozik éppen. Egy Omar Khajjámról szóló regényen. Miért érdekli? Szkeptikus volt, mondja Dževad, akit radikálisok és fundamentalisták vettek körül. Ez az egyik. A másik: életének első felében híres volt mint költő, asztronómus, a második felében elszigetelt volt és magányos. Nem merem megkérdezni, mennyire azonosul Omar Khajjával. Visszafelé az út olyan erősen lejt, hogy csikorog a térdem.

Este visszavonulok a szálloda bécsi kávézójába. A konferencia standjait időközben lebontották, a nehézsúlyú résztvevők javarészt elutaztak. A Hotel Europe konferenciaszálloda. Tegnapelőtt FES, tegnap Nestlé, ma bosznia-hercegovinai élelmiszerszövetség. Nem álmodozhat és adhatja át magát az emlékeinek. A MICE diktálja az iramot: *meeting, incentive, conference, event*. Napjaink szállodáinak túlélési stratégiája. A kávézóban megint sok fiatal üldögel. Órákat el lehet tölteni egy kávé mellett, és gondolkodni a zavaros időről, a kíváncsólásról és a maradásról.

A *charme* olykor az elmúlt nagyság sejtelmé. A Hotel Europe-ból hiányzik ez a sejtetem, így hát hiányzik belőle a *charme* is. Szívesen beszélgetnék a pincérről, aki már sokszor kiszolgált, mindig fürgén és mogorván. Mióta dolgozik itt, mi a viszonya ehhez a szállodához, de az angolja nagyon kezdetleges, az én bosnyákom meg nem létezik. Megkérdezem tőle, hogy járt-e itt Ivo Andrić. Azt válaszolja: „Everyone was here.” Kérdezem, miért

nem tartotta meg a szálloda az „Evropa” nevet, ahogy régen hívták, és hogy a „Europe” angolul vagy franciául van-e. A válasz: „I think it is English. Everyone understands, that's why.”

III.

Ötödik napja vagyok Szarajevóban. Érkezésem óta először szemerkél az eső. A Tito-város számára pont jó a fény. Ferenc József-város a maga romantikus historizmusával napfényben él igazán. A Holiday Innhez vitetem magam, egy kövér, feltűnően sárgára festett kolosszushoz az Újváros elején. Még idejében elkészült az 1984-es téli olimpiára. Az ostrom alatt itt szálltak meg a külföldi újságírók, a haditudósítók, és néhány értelmiségi, aki így fejezte ki szolidaritását a körülzárt Szarajevóval: Juan Goytisolo, Susan Sontag, Renzo Piano. Megkérdeztem Petra Raymondtól, hogy nem merültek-e rég feledésbe Goytisolo izzó hangú felhívásai, Susan Sontag *Godot-ra várva*-rendezése, és örültem, amikor ellentmondott. Elkötelezettségük nagyban erősítette a körülzárt, ostromlott emberek méltóságát, és a mai napig eleven emlék. Csak ezekben a napokban ébredek igazán a tudatára annak, hogy Bosznia korunk spanyol polgárháborúja volt, elmondhatatlanul brutális összeütközés egy nyitott és egy zárt társadalom között, a pluralizmust és demokráciát akaró emberek és a gyűlöletet és „tisztaságot” prédikálók között. De Spanyolországtól és Vietnamtól is eltérően Bosznia soha nem lett *cause célèbre* a művészek és értelmiségiek számára, eltekintve ettől a maroknyi kisebbségtől, akinek nem sikerült mobilizálni a kritikus tömeget. Ami azért is furcsa, mert ezzel párhuzamosan innen, a Holiday Innből naponta indultak világ körüli útra a riportok és a képek. Több mint 100 ezer embert öltek meg Boszniában, több százetret üttek el lakóhelyéről. A szerb ostromlók állítólag nagyon igyekeztek megkímélni a szállodát, mintha csak azt akarták volna, hogy rémtetteik a lehető legnagyobb hatást és nyilvánosságot éri el. Most, ezen a szürke délelőttön mindez alig elképzelhető. Mielőtt bemegyek a szállodába, bejárok néhány mellékutcát, megkerülök egy-két sztálinista panelházat, amelyek az enyhén lepusztult berlini Leipziger Platzra vagy Belgrád külső kerületeire emlékeztetnek. A házak egy részén még látni lehet a belövések, géppuskaszorozatok és gránátrepeszkek nyomain. Akaratlanul is Bejrút bizonyos utcái jutnak eszembe, vagy a *green line* Nicosiában, ahol évekkal ezelőtt szintén ilyen halott, szétlőtt házakat láttam. A gyorsforgalmi út a villamosínekkel közvetlenül a Holiday Inn mellett minden bizonyonnyal a híres *Sniper Alley*, a csetnikek, a szerb mesterlövészek céltáblája.

A Holiday Innben is konferencia van. Az *Islamic Development Bank* rendez *Business Forum*-ot. Leülök a hatalmas belső udvaron, egy kecsesen spriccelő szökőkút közelébe. Öt emelet vesz körül, a függőfolyosókról nyílnak a szobák. Egy otromba, szocialista *ban*. Körülöttem kizárólag férfiak, mobiltelefonnal vagy lappal. Az üvegezett bejárat előtt virágoznak az aranyfák. A panelházak, az iparparlatók mögött, e mögött az egész marcona semmi mögött, a távolban a hegyek Mostar felé,

magasak, mint az Alpok, mint a Kaukázus, magasak és csipkésék és fehérek. Eszembe jut a teljesen másfajta pillantás, amikor tegnap a magasból néztünk le a városra, a város különféleképp tagolt részeire. A legtöbb város, amelynek változatos történelme van, egymásra rakódó rétegekben őrzi emlékeit. Igaz ez Rómára, Damaszkuszra, Alexandriára, Isztambulra. Szarajevó csodálatos: itt az emlékek egyetlen síkon terülnek el, mint három egymáshoz illesztett szőnyeg.

A Holiday Innel átellenben van a Nemzeti Múzeum. Röviden benézek. Egy több mint tízezer éves, neolitikus kenu, amelyet a Miljacka völgyében találtak, megragadja a figyelmet a kompakt formájával és a megkövesedett fájával. Ilidžában, egy Szarajevótól nem messze fekvő településen a régészek egy római fürdőt és mozaikokat találtak. A völgyet tehát már régóta lakják. De számomra a város története a Szarajevóval kezdődik, amelyet a szememmel láthatok, az oszmán korszak kezdetével, a 15. század közepén. Újra az Európában, újra a szobámban ezt így rendezem el magamban: Szarajevó évszázadokon át hasznát húzta a viszonylag nagyvonalú multinacionális birodalmakból. Valóban európaivá négy száz év oszmán kormányzás után a Habsburg-uralom szűk negyven éve alatt lett a város. Ez alatt a negyven év alatt a szarajevóiak európaiak lettek, és a város nyugati hatásokat fogadott be, amelyek hozzákeveredtek a török múlthoz: így jött létre a mai város két kulturális keringési pályának, egy Isztambul-középpontú, tradicionálisnak és egy Bécs-középpontú, európainak és modernnek a metszéspontján.

IV.

Este Mile Stojic költő meghívásának teszek eleget. Egy kávéházba beszélünk meg találkozózt a Skenderijában, egy óriási, sivar betonból öntött kultúrkoloncban, amely a Habsburg- és a Tito-város határán fekszik. Mile impozáns jelenség, nagy, fekete szemek, fekete pólóing, kis, hófehér lófark. A kávéház mellett épp a képzőművész-szövetség éves kiállításának megnyitóját zajlik. A megnyitóbeszédeket 95 decibellel közvetítik a kávéházba is. Barátságosan ordítunk egymásnak, ő egy körtepálinka, én egy birsalmapálinka mellett. Elmeséli,

hogy a háború előtt gyakran megfordult a Hotel Europe kávézójában. Ott lehetett kapni a legjobb Sacher-tortát (már nincs), volt több tucatnyi újság (már nincs), és voltak költőkollégák (már azok sin-csenek): „Ez az osztrák–magyar szálloda a szocializmusban is őrizte az elhervadt k. u. k. impérium illatait és ízeit, almás rétesét és Sacher-tortáját, és ápolta egy olyan világ emlékét, amelyet Szarajevóban öltek meg Princip pisztolygolyói. Tudod, számunkra az Evropa olyan hely volt, amely a polgári kultúrára emlékeztetett a proletariátus diktatúrája idején. Mi több, egy olyan világra, amelyhez mi is hozzátartoztunk, a nyugat-európaikra.”

Most már nem jár oda. A szálloda, amelyben a háború kezdete óta menekülteket szállásoltak el, súlyos károkat szenvedett. Az újjáépítés során nem voltak tekintettel a szálloda építészeti sajátosságaira. Ebben az „átmeneti korszakban” egyébként is sok építészeti „rémtett” követte el. Nem, nem megy oda többé: „A felejtés démona bevonul a régi helyeinkre, és alumíniumból és üvegből készült hideg formákkal takarja el őket. Ez a démon egy hagyományok nélküli, újjazdag világra ítél minket.”

És ahogy a szálloda, úgy változott meg Szarajevó is. A lakosság harmada kicserélődött. A sok kivándorló helyére muszlimok érkeztek a szorongatott területekről, sok menekült, és azok időközben megváltoztatták a város képét. De ő itt marad. Itt jól tud írni, és több barátja van, mint máshol. Májusban, a költészeti fesztiválon Charles Simic lesz a díszvendég. Ismerem-e őt, a Belgrádban született, régóta az Egyesült Államokban élő költőt? Beszélgetünk a költészetéről, a szerb gyerekkoráról, végül azokról a kérdésekről, amelyek az itteni költőket foglalkoztatják. Mit jelent emlékezni? És lehet valaha is felejtetni? Megbocsátani? Enyhíti a szükséglet egy vers a szükségéről? Megérti egy idegen a háború alatt itt született verseket, ha nem ismeri a történelmi és kulturális kontextust?

Amikor elhagyom a betonkoloncot, a szemerkelő eső már elállt. Az éjjeli égen halovány félhold. Az éjszaka sűg nekem valamit, amit nem értek. De tudom, hogy kezdem egy kicsit érteni Szarajevót. „De nem ez a lényeg” – sűgja az éjszaka. „Hanem micsoda?” – sűgom vissza. „A felejtés és emlékezés helyes viszonya.”

V.

Az utolsó napon, órákkal az indulás előtt, még egyszer sétálni indulok a muszlim negyedben. A kedvenc városrészem. Tele vannak az utcák, üzletemberek, koldusnők, gyerekek, elegáns nők, a napszemüveg a legfontosabb – és a vörösre festett haj, vörös minden árnyalatban, a tűzoltóhennától a legsötétebb karmazsinig. A fejkendő olyan ritka, hogy keresni kell. Akkor most ezek a járókelők boszniai szerbek, boszniai muszlimok vagy boszniai horvátok? A városnak ebben a részében nagy a valószínűsége, hogy 90 százalékuk muszlim. De hogy az iszlám ezen a tájon 400 éve európaizálódott – hogy egy liberális, európai iszlám lett, azt sem a szerbek, sem a horvátok nem veszik tudomásul, de még Európa sem. Lehet, hogy a szarajevóiak közül sokan dicsőítik a múltat: négy monoteisztikus vallásnak ezt a közös terét. Dzevad odáig ment, hogy kis-Jeruzsálemről beszélt. De ha sok mindenben zavarosabb is bennem a kép, mint érkezésem előtt, egy valami egyértelmű számomra: ahogy Kelet-Róma, vagyis Bizánc tartotta a kapcsolatot az ókori világgal, és a Kelet keresztény metropoliszáként képes volt az ókort és a kereszténységet összekötni, úgy Szarajevó is néhány évszázadon át helyet adott a legkülönbébb vallású és kulturájú embereknek. Úgy tűnik, jó szomszédság volt. Ez a Szarajevó már nem létezik. Képzelt Európám része lett.

KOVÁCS EDIT FORDÍTÁSA

A. D. Hope

Ausztrália

*Fák népe, mint drappos zöld s kietlen szürke
Madárijesztők egyforma hada a friss irtás sarjadó vetésén,
Árnyat balmoz: a végtelen égbe rügő mancsai
A bestiának rombalmazban vagy eltipróak lesznek.
Ifjú sarjnak bívják, de az igazság mélyen nyugszik:
Ő virág a világ végén, a kopárság árvája,
Nő lénye, mely nem sarjad már tovább, még zsenge
Növény, de odabenn a méh már nem dong.
Nem dalolnak róla, nem gondolják, s gyökértelen.
Termékenyebb földek bajtanak s szőnek babonát,
Erei elapadnak a homok beföldelő tengerében,
Lévén eredetük mértetelen értelmetlen.
Ebben fűlnak törzsei Cairns és Perth közt egyhangúan.
Bennük végtére eljő az ember igaz énje,
Kiknek dicsőénye nem az „élünk”, hanem a „túlélünk”.
Egy példány, mely belakni jó a baldokló földet.*

*S öt városa, mint öt nyüzsgő fájdalom,
Egyenként szípolyoz: egy elnyúló parazita rabló-állam,
Hol számkivetett európaiak tengenek
Szégyenlősen, kiket idegenbe vetettek a tengerek.
Mégis vannak, kik szívesen térnek baza, mint én,
A modern gondolat buja dzsungeléből, hogy megleljék
Az emberi elme arab sivatagát,
Remélve, bátha még a sivatagból jőnek a próféták.
Ily vadat s élénkvoróset nincs zöldellő domb mely dacolna
Fakasztani ilyen pusztulásba; némely lélek pedig elillan
A tudós kétely s művelt emberszabású rikoltás elől,
Melyet civilizációnak neveznek odaát.*

(1939)

NAGY ROBIN FORDÍTÁSA

2015 nyár

GARACZI László

Mintha élnél
Jelenkor, 1995Egy lemúr
vallomásai I.
Magvető, 2011Pompásan
buszozunk!
Jelenkor, 1998Egy lemúr
vallomásai 2.
Magvető, 2011Az olyanok, mint te
Jelenkor, 2000Csodálatos
vadállatok
Jelenkor 2001Nevetnek az
angyalok
Jelenkor, 2002Gyarmati nő
Jelenkor, 2005MetaXa
Magvető, 2006Arc és hátraarc
Magvető, 2010„Tépések és
tapadások”
Magyar Lettre
Internationale, 60„mennország”
Magyar Lettre
Internationale, 65„Vesztett”
Magyar Lettre
Internationale, 78„Fülcimpa. Az
ideológia
malomkövei”
Magyar Lettre
Internationale, 81„Néma”
Magyar Lettre
Internationale, 88„Kóda”
Magyar Lettre
Internationale, 95„Ki is itt a provokatív
fenegyerek?”
litera-nagyvizit
Magyar Lettre
Internationale, 51

Garaczi László

Hideg és piros

Apró szemű eső szítal a vízre, ő pedig kezd megsértődni. Félóra sincs az egész. Megy a dolog, de nyögvenyelősen, ímmel-ámmal. Erőlteti, próbálja a tövist mélyre szúrni. Jól vagy, mondd neki, bólint. Nyel, restelli, hogy figyel, nem tud figyelni, csak mondjam. A törekvéseink lehetnek illuzórikusak, de a tetteink nem. És hogy legyen nyers, bonyolult, testközeli, aki vért izzadva dönteni próbál. És hogy a harc mindig a megszólalásért folyik, a beszéd jogáért.

És hogy ne használjon nevet, ne legyen neve, találjon ki új neveket. Kinyitja a szemét, körülnéz, hallgatózik, egy hang, egy mozdulat, sóhajtás, torokköszörülés, fölemelt mutatóujj, de lehet maga a csend is. Öltözik, inget vesz, és nem az ing, hanem hogy fölvette, az a név. És keressen rokonokat, séta közben rámutat valakire, anya, állandóan gyarapítsa rokonai számát. Megérdemli, hogy mindenki rokona legyen, annak is, akinek mindenről ugyanaz jut eszébe és annak is, akivel mindenki ugyanazt csinálja.

És annak is, aki veszélyérzetét nagyobb veszéllyel, kisebbrendűségi érzését nagyobb kisebbrendűségi érzéssel tompítja. Annak is, aki a helyzet tudattalan félreértésével a helyzet tudatos félreértését szögezi szembe, aki rögeszméktől és mániáktól lazul el, aki utolsó lehetéig alkalmazza a sajátmagát ellehetetlenítő eljárásokat, aki szenvedéllyel kötelezi el magát a közömbös meghunyászkodás ethosza mellett, akit kifoszt a siker, eltünteti az érvényesülés. Félóra sincs az egész.

És annak is, akinek a közelében beesteledik, annak is, aki az alvó fölé hajol és hallja, hogy ropog álmában a hó, annak is, aki szerénységből nem keveredik, annak is, aki úgy uralkodik, hogy uralomra kényszerít, annak is, aki latolgatja, hogy ott van-e a szeme előtt, ami ott van a szeme előtt. És akkor, ha már nevet és rokont választott, lesz egy este, a mozaikköves teraszon ül a ferde fényben, hátát villogtatva pörög egy levél. Hallgatja az este neszeit, és tűnődik, hogy mije volt a kételynek, áldozata, bohóca, fanatikusa. Hideg és piros korong a fák közt. Bemegy a lakásba, fürdik, hajat fésül, félóra sincs az egész.

(részlet a *Wünsch hídból*)

Anne-Marie Kenessey

Bajusz herceg

Pipacs
a töltésen
a rakparton'
kijövedül a cipőből
legördül a bintó a teberkocsiról
Ló, ló, lovas
A gebe HUF²-on táncol,
Tolldísz alatt
Csettint a huszár
Így mulat egy tisztas
Úr, úr, úr...

Zászlók vödörben
Elkótyavetyélve
Sárba subintja az ostor
a csizma ritmusát
Kibicsaklott tagok
Zsíros köpenyekben
Öv le
Túrd fel a szoknyád
Húzd fel a szoknyád virágom, húzd le
A blúzod szűz
A pipacs a
Az ébség udvarában
Lepattog a bádóg
A Dobány-templom mögött

DALOS GYÖRGY FORDÍTÁSA

¹ A dőlt betűs szavak az eredetiben magyarul olvashatók² A HUF kettős jelentésű: németül patkó, valamint a forint nemzetközi jelzése

Lettre-arc+kép

Túl a boncasztalon Erdei Krisztina fotóiról

Az egyik kedvenc műfajom az átesztétizált dokumentarista film, főleg Joshua Oppenheimer *The act of killing* című műve, mely Anwar Congóról, egy háromtagú halálosztag egyik tagjáról szól, aki Indonéziában, Suharto elnök hatalomra kerülése után több ezer embert megölt. Anwart pár évtized elteltével elkezd gyötörni a lelkiismerete, és újra eljátssza a bűneit, gyilkosságait. A film a gengszterfilm, a musical és a western sajátos keverékévé válik, ahogy Oppenheimer mondta: a képzelet dokumentációja született meg. Erdei Krisztina fotói Oppenheimer filmkockáira emlékeztetnek, szintén valahol a dokumentarizmus és a képzelet, de legalábbis egy nagyon erős szubjektív nézőpont között mozognak, minden művére jellemző a disszonancia és egyfajta szürrealizmus. Megfigyelésem szerint minden átesztétizált dokumentarista mű látványvilága, esztétikája nagyon hasonló, azon a határmezsgyén foglalnak helyet, ami már majdnem giccs, de mégsem éri el azt. Egyrészt sokszor közhelyesek, sztereotípiákat vonultatnak fel, túlzásokkal élnek, miként a giccs, viszont mégis van egy eredeti, különös, az elvárásoknak nem megfelelő oldaluk is. A giccshez hasonlóan sokszor „hazudnak”, de az eredmény e hazugság révén épp az ellenkezője lesz, közelebb jutunk egy mélyebb igazsághoz. A világon semmi sincs ellentmondás nélkül, ilyen a dolgok természete, az átesztétizált dokumentarizmus kiválóan érzékelteti ezt a jelenséget. A manipuláció is sokszor természete ennek a műfajnak, nagyon ritkán tudjuk felfogni rögtön, hogy pontosan mit is látunk, kell egy kis idő, mire rájövünk, hogy például egy városi buszpályaudvar fölé hogyan kerülhet egy mufloncsoport hegyekkel körülvéve. A muflonok a hegyekkel egy esernyőn láthatók, melyet a feje fölé tart a művész, így az belelóg a képbe, Erdei semmit nem módosít a valóságon, viszont egyéni nézőpontja szerint látatja azt. Míg másnál a belógó esernyő csak zavaró tényező lenne, nála pont ellenkezőleg: ez adja meg a témát.

Szociális munkás Téalapói az elhagyatott, lerobbant falvakban a társadalom perifériájára került, marginalizálódott csoportjai között szintén olyan helyzeteket teremtenek, melyek teljesen valóságosak, mégis érezzük: a mobiltelefonáló Téalapó, vagy a szipuzó fiú a Téalapó mellett teljesen szürreális. E fotók színei, a fény-árnyék használata, s ezzel az alakok plasztikussága, plusz, hogy Erdei kedvenc fotózási napszaka a naplemente, mind-mind hozzájárul a disszonancia fokozásához, másrészt a fotó festőiségéhez. Erdei képeinek egy része annyira festői, hogy első, felületes ránézésre fotorealista műnek is lehetnénk, megvan az a tulajdonságuk, hogy úgy láttatják a világot, ahogy még soha nem láttuk, de bármikor láthattuk volna.

Erdei Kriszta művészete általában társadalmi témákat érint, és többnyire a társadalom és az emberi létezés sötétebb oldalait fotózza. Előszóval fényképez kocsmákban, a kocsmái kontempláció és az ittas emberek világa visszatérő témája. A polgári létezés nevetséges oldalaira is rávilágít, a fürdőkhöz pihenő, pucér, a társadalmi ranglétrán elfoglalt helyzetre utaló mindenfajta attribútumaiktól megfosztott embereket láthatunk képein, de soha nem

bántó az attitűdje, éppen ellenkezőleg: megértő, empátikus. Mi vagyunk, vagy mi is lehetnénk a reménytelen kocsmatöltelékek, a Téalapó mellett szipuzók, a szociális munkások vagy a polgárok, mikor éppen melyik, és senki se gondolja, hogy az elidegenedést meg lehet úszni a társadalomban elfoglalt kivételes helyzetből. E fotókkal kapcsolatban a metafizika fogalmát is megemlíthetjük, Erdei nagyon sok képének ábrázolásmódja, az elhagyatott helyszínek, tárgyak, kiszolgáltatott emberek, a szinte örökké jelenlévő szél és a gravitáció érzékeltetése mind erre utal. Sok esetben a téma is indukálja ezt a megközelítést, például a litvániai Keresztek Hegyének bemutatása a több tízezer odahordott és elhagyatott kereszttel, vagy az a végtelenül kiszolgáltatott balett-táncos fiatal lány, aki fekszik egy orvosi szobában az ágyon továbbra is hihetetlen önfegyelmet tanúsítva. Általában az emberi kiszolgáltatottság, a természetnek, a gravitációnak, a szenvedélyeinknek, a többi embernek való kiszolgáltatottság bizonyítékait látjuk Erdei Kriszta fotóin.

Erdei Berlinben készült művén gyerekkorom egyik legbizarrabb képe és egyben a történelem tán leghíresebb csókja tűnik fel: Brezsnyev és Honecker csókolóznak. E kép (mém) a (szocialista) szolidaritás jelképe, nem véletlen, hogy a plakáttal szemben egy leszbikus pár követi tevékenységüket, viszont a „kompozíció” közepén egy szomorkodó, már-már zokogó nőt látunk, akihez egy örömittas futballista rohan a televízió képernyőjéről. Francois Ozon vállaltan homoszexuális francia filmrendező mesélte egy vele készült interjúban, hogy heteroszexuális párkapcsolatban szerinte képtelenség harmonikus életet élni. Erdei Kriszta megrögzött dokumentarista, még saját családját sem kíméli: édesapját láthatjuk, ahogy egy otthon fabrikált léggalonnal felkapja a szél, sok képe a burleszkkal is rokonságot mutat.

Több kép készült környező országokban, Litvániában, Ukrajnában, Szerbiában, Németországban, de soha nem a centrumban, hanem ellenkezőleg: eldugott helyeken, ahogy már említettem Erdei érdeklődésének középpontjában a periféria áll. A 2006-os zavargásokat megörökítő fotója ebből a szempontból kilóg a sorból, viszont az abszurdítás mértéke és a művész „ismeretelméleti üzenete” felől vizsgálva az egyik legmarkánsabb műve. Erdei kislányát tartja, kinek arcocskája belóg a képbe, és látjuk, hogy szunyókál, miközben édesanyja a rendőroket, a zavargást és a gomolygó füstöt fotózza, természetesen a fotóst nem látjuk, csak következtetünk. A néző látja a művész által láthatóvá tett láthatatlanságát, és morális kérdések is felmerülnek, mint mindannyiszor, mikor a fotós a dokumentáló szerepét játssza.

Erdeinél sokszor nem tudjuk eldönteni: mit is látunk valójában? Újra és újra előkerül a látás mechanizmusának kérdése, és fotói elbizonytalanítanak, hogy mi az ugyanaz, a hasonló és a más, és ahogy Foucault mondja *A szavak és a dolgokban*: „rosszabb rendezetlenség is létezik az össze nem illő elemek egymás mellé helyezésének rendezetlenségénél. . . a dolgok itt olyan mértékben különböző szinteken és síkokban fekszenek, hogy lehetetlen számukra közös teret találni. . . nyugtalanítanak, mivel titkon aláaknázzák a nyelvet.”

Már a boncasztalt is elvették tőlünk.

Farkas Viola

ökológiai paranoia

Világvége-komédia

FLISAR, Evald
„A szerszám”
(Gállos Orsolya ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 42

Személyek:

- Joe Orton, 25
- Elvira, 48
- Meierhold, 55
- Konjevič, 50

Helyszín:

előváros, bárhol a világon

A történet ideje:

ma,
holnap,
holnapután

Thank you for the inspiration, Joe Orton, dead since 1967. Lucky you!

A drámát gyorsan és balálos komolysággal kell játszani!

ELSŐ FELVONÁS

1. kép

Egy szoba. Hátral a folyósóra nyíló ajtó, jobbra egy ablak, balra a másik szoba ajtaja. A folyósóra nyíló ajtó mellett, a falon, nagy falitükör. Heverő, karosszék, asztalka, kis szekrény, komód. A komódon két rakás régi folyóirat. A kis szekrényen ódivatú rádió. Minden vedlett, elhanyagolt.

A sötétben fölhangzik a rádió: „A csendes-óceáni Tuvalu szigetcsoport képviselői megállapodást írtak alá az új-zélandi kormánnyal a nyolc atollból álló államocskára teljes lakosságának Új-Zélandra költözéséről. Ez a trópusi paradicsom, a homokos strandjaival és pálmáitvetvényeivel csupán öt méteres tengerszint fölötti magasságban fekszik. Az üvegházhatás következtében a tenger szintje azonban még ebben az évszázadban várhatóan hét méterrel megnő majd. A tuvaluiak szeretnék idejekorán biztosítani magukat. Ezt meg is engedhetik maguknak, hiszen alig ezren vannak. De vajon hova költözhetnének Florida vagy a százmillió Banglades lakosai, akiket szintén elönt majd az ár, még mielőtt teljesen elolvadna a Grönlandot borító jég? A vélemények természetesen megoszlanak, hogy mikor érjük el azt a pontot, ahonnan többé nincs visszaút...”

A bír elbangzása közben a szín lassan kivilágosodik. Joe Orton bejön a másik szobából. Furcsán tekert cigarettát szív, nyilvánvalóan basis van benne. Lebunyja a szemét, és élvezettel megszívja. Lassan a rádióhoz megy, és kikapcsolja.

JOE ORTON ■ Bla-bla-bla. Visszamegy a másik szobába, becsapja az ajtót.

A folyósóról belép Elvira. Meierhold követi.

ELVIRA ■ Nem nagy. De kényelmes.

Meierhold a szobát szemléli.

MEIERHOLD ■ Ez lenne az?

ELVIRA ■ Nem valami lelkes.

MEIERHOLD ■ És a földszinten? Szeretem, ha a szobából egyenesen a kertre nyílik az ajtó.

ELVIRA ■ Az csak a hálósobából lenne lehetséges. De... *Tetőtől talpig végigméri a férfit.*

MEIERHOLD ■ Természetesen. Nem várhatom el csak úgy... *Szemét gyorsan végigfuttatja a nő idomáin.*

ELVIRA ■ Egyelőre az ablakból nézheti a kertet.

Meierhold az ablakhoz lép, kinéz. Megfordul.

MEIERHOLD ■ A fürdőszoba?

ELVIRA ■ A hálósobám mellett.

MEIERHOLD ■ Hetente legalább egyszer szeretnék letusolni.

ELVIRA ■ Akár naponta is. Az ajtót, sajnos, nem lehet bezárni. De nincs szándékomban bemenni. Különösen akkor nem, ha férfi tusol odabent.

Rámosolyog a férfitra, inkább émeletősen, mint csábítóan.

MEIERHOLD ■ Ön naponta tusol?

ELVIRA ■ A személyes higiénia kifejezetten fontos számomra.

MEIERHOLD ■ Helyes.

ELVIRA ■ Hisz tudja, milyen erkölcsstelen lett a világ. Ha már disznó dolgokat kell csinálnunk, legalább mi legyünk tiszták, miközben megteszük.

Meierhold meglepődik a nő kijelentésén.

MEIERHOLD ■ Megkérdezhetem, mi a végzettsége?

ELVIRA ■ Végzős vagyok az általános iskolában.

MEIERHOLD ■ Gratulálok!

ELVIRA ■ Az utolsó iskolai évemet javítóintézetben töltöttem.

MEIERHOLD ■ És? Megjavult?

ELVIRA ■ Van, amihez idő kell.

MEIERHOLD ■ És abból egyre kevesebb van a világon, ugyebár.

ELVIRA ■ És Ön? Gondolom, magiszter, prof, doktor.

MEIERHOLD ■ És ez az ajtó?

ELVIRA ■ Hogy az?... Hogy is mondjam... az az ajtó... Egyfajta... kamrába vezet.

MEIERHOLD ■ Megnézhetem?

ELVIRA ■ Hogy most? Nem alkalmas.

MEIERHOLD ■ Miért?

ELVIRA ■ Zárva van.

MEIERHOLD ■ És a kulcsa?

ELVIRA ■ Igaza van. Hozom. Remélem, megtalálom.

Elvira zavartan kimegy a folyósóra vezető ajtón. Meierhold visszalép az ablakhoz, orrát az üveghez nyomja, a kertet nézi. A bal oldali ajtó kinyílik, belép Joe Orton. Meglátja Meierholdot. Az őt nem veszi észre. Joe Orton lábujjhegyen hozzálopakodik.

JOE ORTON ■ Búúúúúúú! *Meierhold villámgyorsan megpördül, jobb kezével a zakója alá nyúl, mintha a fegyveréhez kapna.* Maga kicsoda?

MEIERHOLD ■ Jézusom! Te ki vagy?

JOE ORTON ■ Fogalmam sincs. Vannak olyan napok, amikor rám tör az identitáskrizis. Ma szinte száz százalékos biztonsággal Joe Orton vagyok. De van, amikor a fejemet teném rá, hogy Harold Pinter vagyok. Vagy Samuel Beckett.

MEIERHOLD ■ Bonyolult lehet.

JOE ORTON ■ Nem az. Joe Orton vagyok, a többi csak kitalálom.

MEIERHOLD ■ Honnan kerültél ide?

JOE ORTON ■ Reinkarnálód-tam. Mivel fiatalon haltam meg, azt mondtam magamnak: próbáljuk meg még egyszer. És maga?

MEIERHOLD ■ Szobát bérelnék.

JOE ORTON ■ Nem úgy néz ki, mint aki itt szeretne lakni, az isten háta mögött.

MEIERHOLD ■ Tető kell a fejem fölé.

JOE ORTON ■ Inkább lakástulajdonosra hasonlít.

Elvira visszatér: Összerezzen, amikor megpillantja Ortont.

ELVIRA ■ Nem tudtam, hogy itt-hon vagy.

JOE ORTON ■ Lucifer kitesékelt a pokolból. Azt a megjegyzést találtam tenni, hogy rossz a kaja. Bűntetésből két napot a földön kell töltenem.

ELVIRA ■ Ő Joe Orton, az albérlőm.

Joe Orton fölbáborodik.

JOE ORTON ■ Na álljon meg a menet. Én családtag vagyok. És ellenállok minden abbéli kísérletnek, hogy az ehhez kapcsolódó jogaimat semmibe vegyék. *Meierholdhoz fordul.* És nem érdekel, ügyvéd-e, adóellenőr vagy civilruhás rendőr. Én maradok, Ön pedig – fel is út, le is út, minél előbb, annál jobb.

Visszamegy a szobájába, becsapja az ajtót.

ELVIRA ■ Fél a fekete cipős férfiaktól. Különösen, ha vasalt nadrágot viselnek.

MEIERHOLD ■ Miért?

ELVIRA ■ Meggyőződése, hogy el akarják foglalni a világot.

MEIERHOLD ■ Elképzelhető, de vannak köztük olyanok is, akik megmenteni akarják a világot, és a vasalt nadrágot csak rejtőzködés céljára használják.

ELVIRA ■ Egy ilyen én is szívesen megismernék.

MEIERHOLD ■ És közben ennek a zavart elméjének adja ki a kamráját.

ELVIRA ■ Ön is tudja, milyen időket élünk. Szexuális igényemet még csak-csak kielégítem, de a pénzügyiek is épp annyira fontosak.

MEIERHOLD ■ Asszonyom...

ELVIRA ■ Elvira.

MEIERHOLD ■ Őszinte leszek. Egy átjárószobát akar nekem kiadni, ahol nincs lehetőségem félvonnulni.

Egy fedél alatt él egy őrülttel, aki halott angol drámaírónak hiszi magát, de valószínűleg Janez a becsületes neve. Vagy Jože. Ön pedig, ha nem veszi zokon, egy gyanús múltú nőszemély.

ELVIRA ■ Talán igaza van, de Joe Orton az igazi Joe Orton, a reinkarnálódott. Sokáig nem hittem neki, de végül meggyőzött. Ön nem hisz a reinkarnációban?

MEIERHOLD ■ *sóbajt* Hagyjuk ezt. Tény, hogy a kertje vonzott ide.

ELVIRA ■ Nyilván a szomszédéra gondol.

MEIERHOLD ■ Nincsenek szomszédai.

ELVIRA ■ Valóban, elég magányosan áll itt a házam.

Meierhold az ablakhoz lép, kinéz rajta.

MEIERHOLD ■ Az Ön kertje – már elnézést, de – a legtökéletesebb példája az elhanyagoltságnak, amit urbánus környezetben valaha is volt szerencsém látni. Gondos tervezés eredménye?

ELVIRA ■ Nem hinném.

MEIERHOLD ■ Föltételezem, hogy a kertészkedés nem érdekli.

ELVIRA ■ Tulajdonképpen érdekelne, de ha kinézek erre a pusztaságra, akkor elmegy a kedvem tőle. És azt mondom: hamarosan az egész világ ilyen lesz, minek törjem magam.

MEIERHOLD ■ Én sokáig a sivatagban éltem.

ELVIRA ■ Valóban?! Miért?

MEIERHOLD ■ Amikor az ember sivatagban él, az okokról nem gondolkodik.

ELVIRA ■ Túl nagy a forróság a gondolkodáshoz, gondolom.

MEIERHOLD ■ A sivatagban az embert nem nyomasztja a kötelesség, hogy magának és másoknak kérdéseket tegyen föl és megkíséreljen válaszolni.

ELVIRA ■ Kellemetlen kötelesség, szerintem is.

MEIERHOLD ■ És ha elég sokáig maradt ott, végül mindent megért. Rejtélyek nélküli világ.

ELVIRA ■ Kellemetlen kötelesség, szerintem is.

MEIERHOLD ■ És ha elég sokáig maradt ott, végül mindent megért. Rejtélyek nélküli világ.

ELVIRA ■ Bizonyára jó munkája lehetett, ha olyan sokáig ott maradt.

MEIERHOLD ■ Igen, végül is, néhány évig.

ELVIRA ■ Nahát! Akkor ott barant le ennyire! *Tekintetével végig-méri. Az egész testén, gondolom.*

Joe Orton kidugja a fejét az oldalsó ajtón.

JOE ORTON ■ Még valamit, Harold Pinter úr. Nem tetszik az inge. Azok az emberek, akik mandzsettagombos inget viselnek, és arcszesztől bűzlenek, felelősek azért, hogy a világ ilyen disznóollá változott.

Becsapja az ajtót.

ELVIRA ■ Nem szabad haragudni rá. Sokszor csak a drámájából idéz,

amit már egy ideje ír. Tud egészen kedves is lenni, ha veszi a fáradságot.

MEIERHOLD ■ És milyen gyakran veszi?

ELVIRA ■ Nincs rendszeres jövedelme. Azzal a tudattal kell élnie, hogy senki sem szereti.

MEIERHOLD ■ Ebben aligha tudok neki segíteni.

ELVIRA ■ Legalább én megteszem. Gondját viselem, mintha a fiam lenne.

MEIERHOLD ■ Keresztényi tett.

ELVIRA ■ Az eltévedt ifjaknak kell egy váll, amelyen kisírhajják magukat, ha kell. Nem gondolja?

MEIERHOLD ■ Az én időmben az ifjakat mintha ellenállóbb anyagból gyártották volna.

ELVIRA ■ Ó, persze. De hol vannak azok az idők? És azok az ifjak!

A világ olyan lagymatag lett... Nem gondolja?

Meierhold még egyszer megnézi a nőt, tetőtől talpig.

MEIERHOLD ■ Ezt tapasztalta?

ELVIRA ■ Végül arra kényszerülnek majd a nők, hogy nadrágot húzzanak.

MEIERHOLD ■ Remélem, erre nem kerül sor.

ELVIRA ■ Jobban szereti a szoknyát viselő nőket?

MEIERHOLD ■ A nőkről inkább nem szeretnék beszélgetni. A *távolba mered. A sivatagban élésnek*

a legjobb oldala az volt, hogy nem kellett másokat meghallgatni.

ELVIRA ■ Az néha tényleg terhes tud lenni.

MEIERHOLD ■ Csak a szél, és néha egy elkóborolt kecske. Esetleg havonta egy villámcsapás. Ez minden. A félreértések lehetősége nullára van redukálva.

ELVIRA ■ De szép is lehet!

MEIERHOLD ■ Az ötletekről se szeretek beszélni. Ha jók, nincs okunk vitatkozni róluk. Ha rosszak, akkor meg nem érdemlik meg, hogy időt vesztegessünk rájuk.

ELVIRA ■ Sajnálom, hogy Joe nem hallotta Önt.

MEIERHOLD ■ Miért?

ELVIRA ■ Azonnal beleírta volna a szavait a drámájába. Már több éve írja, de most azt mondja, hamarosan bemutatja a Nemzeti Színház. Az első sorban fogok ülni.

MEIERHOLD ■ Bocsássom meg, de tudnom kell: van még más albérlője is?

ELVIRA ■ Csak kettő.

MEIERHOLD ■ Kettő?! Hol a másik?

ELVIRA ■ Ön az.

Meierhold az ablakhoz megy, és még egyszer megnézi a kertet. Megfordul és szemügyre veszi a szobát.

MEIERHOLD ■ Azt mondta, hogy a szoba nagyon kényelmes.

ELVIRA ■ A heverőt ki lehet nyitni. Szívesen ágyat vetek Önnek este, és rendet rakok reggel.

2015 nyár

MEIERHOLD ■ Valóban?

ELVIRA ■ Fiatal lányként egy darabig szobalányként dolgoztam. Élvezetes volt elegáns uraknak megágyazni. Még azt is megkockáztattam, hogy csak azokban a pillanatokban voltam igazán boldog egész életemben.

MEIERHOLD ■ Ne vegye zokon, de ez a szoba most nagyon rendetlen.
ELVIRA ■ Csak azért, mert Joe itt fogadja a barátait. A kamra annyira kicsi, hogy ott ő maga is alig bír megfordulni. De ez megszűnik majd. Ha kibérel a szobát, tiszteltben kell majd tartania az Ön igényeit.

MEIERHOLD ■ Be lehet zárni a kamrája ajtaját?

ELVIRA ■ Természetesen. Itt a kulcs. *Megmutatja.*

MEIERHOLD ■ Akkor jobban szeretném zárva tartani.

ELVIRA ■ Az nem fog menni.

MEIERHOLD ■ Miért?

ELVIRA ■ Mert akkor Joe nem tudna kijönni.

MEIERHOLD ■ Ez az egy kijárata van a kamrának?

ELVIRA ■ Az ablakon kívül. Bár kétszem, hogy Joe lelkesedne az ötlet hallatán. Létrára lenne szüksége, és az nincs. Meg egyébként is, mit szólnának a szomszédok?

MEIERHOLD ■ Nincsenek szomszédai.

ELVIRA ■ Ez igaz. De naponta jár a postás. Hozza a csekkeket.

MEIERHOLD ■ Tudok neki létrát csinálni, ügyes kezem van.

ELVIRA ■ Fél a magasságtól. Még régebben mesélte, hogy pilóta szeretett volna lenni, ha nem kínozták volna a tériszony.

Meierhold le-föl járkal, még egyszer kinéz az ablakon a kertre.

MEIERHOLD ■ Van néhány cipőm, ruhám, két nyakkendőm, ilyesmik.

ELVIRA ■ Ez természetes egy úr esetében.

MEIERHOLD ■ És két doboz tudományos könyvem. Mindezt hova tehetném?

ELVIRA ■ Van a folyosón, az ajtó mögött, egy beépített szekrény.

MEIERHOLD ■ Az jó lesz. De egészen pontosan meg kell állapodnunk, talán írásban lenne a legjobb, hányszor mehet át naponta a szobámon a fiatalember.

Elvira nem tudja leplezni örömet.

ELVIRA ■ Joe nagyon belátó is tud lenni. Nem kétszem, hogy gyorsan össze fognak barátkozni.

MEIERHOLD ■ Attól tartok, nem értett meg engem. Maradok, mert tetszik a kertje. Elég nagy.

Körbeveszi a házat. És egy sövény is van, ami elég magas ahhoz, hogy csak egy zsiráf lásson át rajta. A tökéletes magány lehetősége. És nem utolsósorban: annyira elhanyagolt, hogy, ha jól láttam, egy fűszál se nő rajta. Röviden: a kertje ideális.

ELVIRA ■ Eltart majd egy darabig, amíg megszokom a humorát!

MEIERHOLD ■ Nekem nincs olyanom, asszonyom. Bibelődjenek csak vele mások, ha hasznát látják, nekem nincs rá szükségem.

Elvira elneveti magát, kezét a szája elé kapja.

ELVIRA ■ Nos, láthatja... mégis sikerült megnevetetnie!

Leül a heverőre és egyre csak nevet. Meierhold aggódva nézi.

MEIERHOLD ■ Segíthetek?

ELVIRA ■ Csak nevetek.

MEIERHOLD ■ Olyan időket élünk, amikor a nevetés szinte minden esetben komoly betegség tünete lehet.

Elvira abbabagyja a nevetést és föláll.

ELVIRA ■ Az anyagi körülmények arra kényszerítenek, hogy föltegyek Önnek egy kérdést.

MEIERHOLD ■ Tessék.

ELVIRA ■ Kibérel a szobát vagy sem?

Meierhold az ablakhoz lép, megnézi a kertet, visszafordul.

MEIERHOLD ■ A kertje érdekel. A szoba büntetés, amellyel meg kell barátkoznom.

A szín elsötétül.

2. kép

Valamivel később. A szoba megváltozott. A heverő ággyá van nyitva, gondosan beágyazták. A bátsó fal mentén az ajtótól Orton szobájáig egy méter magas fakerítés vezet. Meierholdon kötött pulóver és bársonynadrág. A karosszékben ül, térdén rajzfüzet, valamit rajzol.

Még mielőtt fölyvulladnának a fények, híreket mondanak a rádióban: „Az idén 500 éve nem tapasztalt szárazság sújtotta Európát. Kínát letarolta az utóbbi száz év legszörnyűbb tájfunja, Kansasra is hihetetlenül gyakran csapott le az erős tornádó. New Yorkot és Japánt minden idők legvastagabb hótakarója borította, Kanada pedig túlélte a valaha tapasztalt legmelegebb tavaszt. Sydneyben a történelem legmelegebb szilveszterét ünnepelték, és száz éve nem jegyzett árvizek vetettek véget az évszázad szárazságának Dél-Afrikában. Ennek ellenére a konferencián részt vevő nagyhatalmak vezetői ezúttal sem tudtak megegyezni a gázkibocsátás csökkentésében...”

A hír elhangzása közben a szín lassan kivilágosodik. A bíradást Joe Orton szakítja félbe, aki kijön a szobájából, odamegy a rádióhoz és kikapcsolja.

JOE ORTON ■ Bla-bla-bla.

MEIERHOLD ■ Nem aggaszt a jövő?

JOE ORTON ■ Számomra csak a jelen létezik. *Kinéz az ablakon, meglepődik.* Nem hiszem el!

MEIERHOLD ■ Mit? *Aggódva föl-emelkedik ültében.*

JOE ORTON ■ Az egész kert föl van ásva! Valamit elültetett.

MEIERHOLD *viszsaül* ■ Hol voltál eddig, hogy nem vetted észre?

JOE ORTON ■ A főbérnök hálószobájában. A konyhába tett időnkénti kitérőkkel, energiamegújítás céljából. De leginkább a saját szobámban. A befejezetlen szövegem fölött görnyedve. Ami viszont nagyon ütős lesz! Az egész társadalmat fogja darabjaira szaggatni.

MEIERHOLD ■ Soha nem mész ki a házból?

JOE ORTON ■ A kinti világ nem érdekel.

MEIERHOLD ■ Esetleg találhatnál valami munkát.

JOE ORTON *egy ideig csak nézi Meierholdot* ■ Uram, van nekünk egy nagy gondunk.

MEIERHOLD ■ Igazán bár.

JOE ORTON ■ Az esetek felében halványlila gőzöm sincs, hogy miről beszél, a többi esetben pedig Önnek magának sincs.

MEIERHOLD ■ Hisz te drámaíró vagy. Mindent értened kéne.

JOE ORTON ■ Bohózatot írok.

MEIERHOLD ■ Nem bohózatba illő időket élünk. A valóság valós drámákat kíván.

JOE ORTON ■ A valóság maga egy bohózat. Hol élt eddig, hogy ezt még mindig nem érti?

MEIERHOLD ■ És mi a címe ennek a te mesterművednek?

JOE ORTON ■ Egyelőre munkacíme van. „Miért ment minden a jó bűdös francba.”

MEIERHOLD ■ Én megtartanám. Özönlési fognak rá a nézők.

JOE ORTON ■ Ez nem kétséges.

MEIERHOLD ■ De amíg erre a nagy áttörésre vársz, munkába állhatnál, öt eurós órabérért, nálam.

Csend. Joe Orton a kerítés mögötti átjárón a szobája ajtajához megy. Megfordul, Meierholdra bámul. Valamit akar mondani, de meggondolja magát, bemegy a szobájába, becsapja az ajtót. Azonnal visszadugja a fejét.

JOE ORTON ■ Egy dolgot biztosan állíthatok: maga nem tetszik neki. Én tetszem neki.

MEIERHOLD ■ Jó ízlésű nő, ez az egy dolog biztos.

JOE ORTON ■ Ez nem szoba, ez egy folyosó. Itt nem védi a jog. Bár mikor kihajíthatja.

MEIERHOLD ■ Mindig talpra esem.

JOE ORTON ■ Na és ez a kerítés! Nem hiszem el: éppen csak hátat fordított, és egy berlini fal támad a hátam mögött!

MEIERHOLD ■ Ami azt jelenti: nem jó hátat fordítani.

JOE ORTON ■ Eddig jól elvoltunk, Elvira és én. Lehetne jobb is, ezt nem tagadom, különösen, ami a kaját és a szexuális élvezeteket illeti. Az utóbbi időben nincs igazán adakozó kedvében. De általánosságban azt mondhatnám, jól elvoltunk.

MEIERHOLD ■ Gratulálok.

JOE ORTON ■ De ha a dolgok tovább romlanak, az egyes embereknek ebben a házban nem fog tetszenie. Erre figyelmeztetnem kell.

MEIERHOLD ■ Köszönöm.

JOE ORTON ■ Nem tudom, mit mondott magának rólam, de én addig vagyok jól, amíg jól vagyok, már ha érti, mire gondolok. És ha nem vagyok, akkor bárkit föltranszírozok, még mielőtt a szótárban meg tudná nézni, mit jelent ez a szó.

MEIERHOLD ■ Már most örülök.

JOE ORTON ■ Egyet azért tudnia kell. Mindent, ami itt történik, följegyzek magamnak. Mert ez az igazi bohózat.

MEIERHOLD ■ Szerintem is.

JOE ORTON ■ Fuck you.

Megfordul, bemegy a szobájába, becsapja az ajtót. Ismét kinyitja és kidugja a fejét.

És bármelyik növénye bemászik az ablakon át a szobámba, találkoznak a bíróságon.

A szín elsötétül

3. kép

Meierhold és Elvira teáznak. Elvira az ággyá alakított, beágyazott heverőn ül, Meierhold a karosszékben. Még mielőtt fölyvulladnának a fények, híreket mondanak a rádióban: „A legfrissebb hírek szerint néhány száz, talán ezer antarktisi jéghegy úszik Új-Zéland felé. Az Ausztrál Antarktisi Intézet szakértője elmondta, hogy a hatalmas leszakadt jégtömbök mozgását műholdak segítségével kísérik. A tengeri forgalom veszélybe került, a területen tartózkodó összes hajóval kapcsolatban állnak. Az úszó jéghegyek átlagban

200 méter szélesek, és meglétük cáfolja azt az állítást, hogy az antarktiszi jég lassabban olvad, mint az északi sarki..."

A bír elbangzása közben a szín lassan kivilágosodik. Elvira odamegy a rádióhoz és kikapcsolja. Visszaül a beverőre.

ELVIRA ■ Bla-bla-bla.

MEIERHOLD ■ Ezen a rádión csak egy állomás jön be?

ELVIRA ■ Jor Orton szerint minden más adót beszüntettek. *A kanma után nyúl.* Még egy kis finom teát?

MEIERHOLD ■ Túl sokat iszik belőle. Rossz szokás.

ELVIRA *elengedi a kannát:* De az egyetlen, már ami engem illet. Más-hoz nincs bátorságom. Habár még emlékszem azokra az időkre, amikor túlzottan bátor voltam.

MEIERHOLD ■ Az én tapasztalatom szerint az egyik rossz szokás hozza magával a másikat. Az meg a harmadikat. És így tovább, egészen addig, amíg aztán az ember egy gyomokkal benőtt kertre nem kezd hasonlítani.

ELVIRA ■ Ilyen volt az én életem egészen eddig! Egy adta pusztaság. Mint a kertem, mielőtt Ön új otthonául nem választotta a házamat.

MEIERHOLD ■ Nono...

ELVIRA ■ Nem tudom, mit ültett odakint, de a kert olyan, mint ha... viselő lenne!

Meierhold nyugtalanul föláll, az ablakhoz lép, kinéz, visszafordul.

MEIERHOLD ■ Örülök, hogy az egymás iránti kötelezettségeinket egyértelműen beleírtuk a szerződésbe.

ELVIRA ■ Egy dolgot még nem említettem Önnek. Fiatal koromban manőken voltam.

MEIERHOLD *végigméri* ■ Valóban?

ELVIRA ■ Színészno szerettem volna lenni, természetesen. De a legtöbb nővel ellentétben, időben beláttam, hogy nincs hozzá tehetségem.

MEIERHOLD ■ Ezt nevezik bátorságnak.

ELVIRA ■ Nem hinném. Egészen egyszerűen beláttam, hogy könnyebb levátkozni, mint felöltözni.

MEIERHOLD ■ A manőkenség fő értelme nem abban rejlik, hogy ruhákat mutatnak be?

ELVIRA ■ Dehogynem. De abban is, hogy egyiket a másik után szépen leveti az ember.

MEIERHOLD ■ Sztiptíz táncosnő volt?

ELVIRA ■ Fotómodell. A fotóim két, férfiakkal szóló újságban jelentek meg. Meg tudom mutatni. Ha érdekli. *Meierhold ballgat.* Kötelezettségek nélkül, természetesen. *Meierhold ballgat.* De az ilyen munkát legfőjebb harmincéves korukig végze-hetik a nők.

MEIERHOLD ■ Ezt mondja a törvény?

ELVIRA ■ A piac törvénye. A bőrnek feszesnek kell lennie, szeplőtlennek. Simának és tisztának. Mint a csecsemő bőrének.

MEIERHOLD ■ Olyan terület ez, ahol nem mutatkozik hiány a konkurenciában.

ELVIRA ■ Vágóhíd az a javából, Meierhold úr, igazi vágóhíd! Ráadásul apró hendikeppel kezdtem a pályát. Van egy vakbélműtét utáni sebhelyem. *Bizalmasan.* Amely, mivel a sebész műtét közben belémszerezett, szív alakú! *Kacéran.* Látott már szívecske alakú műtési heget?

MEIERHOLD ■ Nem.

ELVIRA ■ Megtanultam, hogy óvatosnak kell lennem. Egyetlen tekintet vadállattá változtathatja a férfiakat.

MEIERHOLD *köbint egyet, föláll* ■ Anélkül is már szinte minden férfi vadállat.

ELVIRA *rövid szünet után* ■ Időnként az a benyomásom, hogy nem teszek eleget az elvárásainak.

MEIERHOLD ■ Nem panaszkodom.

ELVIRA ■ Pont ez aggaszt. A férfiak többsége ilyenkor már bejelentette volna, hogy többet szeretnének, mint amit adok. Biztos benne, hogy nem túl szerény?

MEIERHOLD ■ Tökéletesen.

ELVIRA *föláll* ■ Az életem megváltozott, amióta Ön itt van. Korábban sokat sírtam, elvonultan éltem, nem volt önbizalmam. Olyan szörnyű volt, hogy ismét dadogni kezdtem. Gyerekként dadogtam, valamikor régen. *Olyan mozdulatot tesz, mintba kicsordulna a könnye.* De mindvégig azt mondta egy hangocska, hogy majd jön valaki, aki visszaadja az önbizalmamat. És a határozottságomat. És az erőmet. Egy férfi, aki megragadja a dolgokat, és elindítja. Minden reggel, amikor fölébredek és kinézek az ablakon, gombóc keletkezik a torkomban. Elnézem a házat körülvevő föld játékos barázdáit, és érzem, hogy alattuk valami szépség ébredszik. Valami, ami lehetne akár a mi gyerekünk is. Remélem, nem zavarja, amit mondok.

MEIERHOLD ■ Nem zavar. Viszont zavarba hoz.

ELVIRA ■ Ó, elnézését kérem.

MEIERHOLD ■ A bérleti díjat előre kifizettem...

ELVIRA ■ Félreértett.

MEIERHOLD ■ Lehetséges.

ELVIRA ■ Természetesen a kert egy évre az Öné. És nem érdekel, mit ültett oda, noha udvarias gesztus lenne, ha ezt közölné velem. De a kert nem fontos...

MEIERHOLD ■ Nekem nagyon is az.

2015 nyár

ELVIRA ■ Talán erőszakosnak tűnik azon igyekezetem, hogy Ön ebben a házban jól érezze magát...

MEIERHOLD ■ Valóban.

ELVIRA *megkísérli visszatartani a könnyeit* ■ Megelégszik szóbeli bocsánatkéréssel? Vagy mégis írásban kéri, ajánlott postai küldeményben? *Kifelé indul.*

MEIERHOLD ■ Arról van szó... *Elvira megáll és ránéz.* Arról van szó, hogy szükségem lenne a segítségére.

ELVIRA *zavartan* ■ Most aztán végképp nem értek semmit.

MEIERHOLD ■ Egy-két héten belül már fogytán lesz az idő. El kell kezdeni a kapálást, a gyomlálást. És mindenekelőtt a locsolást.

ELVIRA ■ Ez mit jelent?

MEIERHOLD ■ Munkaerőt kell bérelnem.

ELVIRA ■ Jó hír ez a sok-sok munkanélkülinek!

MEIERHOLD ■ Egy itt lakik, velünk egy tető alatt.

ELVIRA ■ De hiszen Joe drámaíró.
MEIERHOLD ■ Írhat tovább. Ami engem illet, felőlem ezer bohózatot írhat naponta. Sőt: ami engem illet, akár százat színpadra is állíthat nekik havonta. De pillanatnyilag pénzre van szüksége. Ha jól látom. Hacsak Ön nem tartja el.

ELVIRA ■ Én? Tíz évvel ezelőtt még meg is tehettem volna, de mostanra a gazdasági válság velem is leszámolt. Elsősorban a korom miatt aggódom. Már régóta nem számolom az éveimet, mégse állnak meg egy kis szünetet tartani.

MEIERHOLD ■ Természetesen az ifjú drámaíró úrtól odaadó és kemény munkát várok el.

ELVIRA ■ És mit kíván tőlem? Hogy *beleneveljem* a munka iránti odaadást és szeretetet? Két hét nem lesz elég.

MEIERHOLD ■ Részletesen elmagyarázhatná nekik, milyen előnyökkel jár az, ha nekem dolgozik. Nem kell utaznia a munkahelyéig...

ELVIRA ■ Nincs is munkahelye.

MEIERHOLD ■ Egészséges munkát fog végezni a friss levegőn. Kellems környezetben. És, természetesen, jó fizetést kap. Öt eurót óránként.

ELVIRA ■ Miért nem egyenesen őt keresi meg az ajánlatával?

MEIERHOLD ■ Ön intimebb kapcsolatban van vele.

ELVIRA ■ Ha ezt állította, túlzott. Nem is tudom, képes lennék-e, ha nem is teljes, da valóban intim kapcsolatban lenni valakivel.

MEIERHOLD ■ Szeretnék valamit megmagyarázni. Mindaz, amit ma elmondott nekem, nagyon meghatott.

ELVIRA ■ Valóban?!

MEIERHOLD ■ Ne gondolja, hogy nyers válaszaim bármi kapcsolatban állnak az Ön iránti érzelmeimmel.

ELVIRA *boldogan* ■ Nem gondolom!

MEIERHOLD ■ Ezek az érzelmek számomra is meglepőek. Az egyetlen gond az, hogy... időre van szükségem.

ELVIRA *édesen elmosolyodik* ■ Ön egy régivágású úriember.

MEIERHOLD ■ Egyelőre azt javasolnám, tegeződjünk. Ha ez nem zavarja.

ELVIRA *széles mosollyal* ■ Ha nem zavar? Nem, egy csöppet sem zavar!

A szín elsötétül.

4. kép

Elvira a karosszékekben ül, Joe Orton a szobában jár-kelel és az ujjpereceit pattogatja.

JOE ORTON ■ Alaposan végig kell gondolnom.

ELVIRA ■ Úgy élhetnék itt, mint egy boldog család.

JOE ORTON ■ Hiszen nem az apám.

ELVIRA ■ De láthatnád benne az apafigurát.

JOE ORTON ■ Ebben a bohócban?

ELVIRA ■ Nem ártana, ha némi *tiszteletet* mutatnál az iránt az ember iránt, aki minden tekintetben túlsz rajtad.

JOE ORTON ■ A nyakkendőinek és a vasalt nadrágjainak a számára gondolsz.

ELVIRA ■ Arra is.

JOE ORTON ■ Csak nem derítetél fényt a méreteire is?

ELVIRA ■ Ezt nem is hallottam.

JOE ORTON ■ Az ő kezével a te szoknyád alatt, és a te keziddel az ő pénztárcájában te mindenképpen jobban jársz, mint ő.

ELVIRA ■ Utoljára kérdem: kész vagy elfogadni az állást, amit Meierhold úr oly nagylelkűen följánlott?

JOE ORTON ■ Egy hónap gondolkodási időt kérek.

ELVIRA ■ Helyes. Addig is kénytelen leszek foganatosítani egy intézkedést, melynek nyomán sokszor megfordulsz majd a diákmenzán.

JOE ORTON ■ Képes lennél ezt megtenni?

ELVIRA ■ Ez az egyetlen fegyverem.

JOE ORTON ■ És neki? Neki ízlik a főztöd?

ELVIRA ■ Igen vagy nem?

JOE ORTON ■ Jól tudod, hogy céljaim vannak. Ami pedig a pénzt illeti...

ELVIRA ■ Egy-két új ing jól jönne már, nem foltozom meg többé a régiket.

JOE ORTON ■ Nincs semmi kifogásom az ellen, hogy itt-ott tegyek valamit. De nem akarok munkába állni, hogy aztán meg kelljen tennem, amire utasít.

ELVIRA ■ Tudom, hogy ez az általános hozzáállás a munkához ebben az országban, de Meierhold úr sok évet töltött a sivatagban, és e tekintetben régimódi.

JOE ORTON ■ Ez az ember veszélyes, Elvira! Folyton valamit fuvaroz azzal a tragaccsal, egyre csak álmodozik és tervezget.

ELVIRA ■ Meierhold úr határozott és egyenes ember, aki képes arra, hogy megváltoztassa az életünket.

JOE ORTON ■ Ha akarjuk, ha nem.

ELVIRA ■ Hál' Istennek, vannak még férfiak, akik tudják, mit akarnak, és nem vesztegetik az időt a céljuk elérése közben.

JOE ORTON ■ Hízogó vélemény egy olyan emberről, akinek a célja uborka, répa és káposzta termesztése.

ELVIRA ■ A kert az övé, bérbe vette. Nekem mindegy, mihez kezd vele.

JOE ORTON ■ Nekem pedig nagyon is nem mindegy, mit csinál az a hálószobádban. Nyilvánvaló, hogy ez a fasiszta már megszállta.

ELVIRA *nem rejti el csalódását* ■ Nem csak hogy nem szállta meg, de az a benyomásom, hogy erről még csak nem is gondolkodik.

JOE ORTON ■ Talán olyan nők barátságához szokott, akiknek a melük mellett agyuk is van.

ELVIRA ■ Hallottam már, hogy vannak ilyen nők is, és sajnálom, hogy én nem tartozom közéjük, de téged ez soha nem akadályozott meg abban, hogy barátkozz velem. Talán azért, mert neked sincs túl sok agyad.

JOE ORTON ■ A hálószobád volt az én riviérám. Oda jártam nyaralni minden éjszaka.

ELVIRA ■ Úgy fest, most vízumra lesz szükséged. És nem kapod meg, amíg Meierhold úrral alá nem írod a munkaszerződést.

Szünet. Nézik egymást. Joe Orton Elvirához lép és megöleli.

JOE ORTON ■ Hol írjak alá? Itt? *A mellére teszi a kezét, és megszorítja.*

ELVIRA ■ Túlzottan készsleges vagyok, ez az én bajom.

Megcsókolják egymást.

A szín elsötétül.

5. kép

Meierhold belép a folyosóról. Az ablaknál áll. Hirtelen kinyitja és kibajjal a kertbe.

MEIERHOLD ■ Hányszor locsoltad meg a külső kört?

JOE ORTON *az ablak alól* ■ Nem emlékszem.

MEIERHOLD ■ Jusson eszedbe.

JOE ORTON ■ Most pihennem kell.

MEIERHOLD ■ Kelj föl és folytasd a munkát, vagy megfelezem a bére-det.

JOE ORTON ■ De hisz nem a pénzért dolgozom! Azért teszem, hogy Elvira kedvébe járjak. Maga pedig válasszon, melyik tökké szeretne változni.

MEIERHOLD ■ Szólok neki, hogy ne főzzön rád.

JOE ORTON ■ Akkor ennyi volt mára, ami engem illet.

Leeső vödör zaját halljuk.

Elvira teáskannát hoz egy tálcán, két csészével. Tölteni kezd.

MEIERHOLD ■ Nem akar dolgozni. Beszélj vele.

ELVIRA ■ Miért én?

MEIERHOLD ■ Te bérelted föl.

ELVIRA ■ Megkértem egy szíves-ségre, mert *neked* akartam szíves-séget tenni!

MEIERHOLD ■ Csak te győzheted meg.

ELVIRA ■ Ha tudnád, milyen árat fizetek azért, hogy hallgasson rám, nem kényszerítenél arra, hogy még egyszer megkérjem valamire.

MEIERHOLD ■ Engedd, hogy megmagyarázzam...

Látbató erőfeszítéssel elmosolyodik, a beverő felé tereli Elvirát. Elvira, reménykedve, melegen és odaadóan engedelmeskedik. Leülnek a beverőre, Elvira megfogja Meierhold kezét, Meierhold óvatosan visszabúzza.

Nem tudom, tudatában vagy-e a valóság természetének, amelyben élünk...

ELVIRA ■ Nem igazán. Ha valakinek benne kell élnie, soha nem talál időt arra, hogy kívülről is megzemlélje.

MEIERHOLD ■ A következőt akarom mondani. Mi, emberek, olyanok vagyunk, mint az emelők valami nagyon bonyolult gépezetben. Mind-egyikünk függ a fölötté levő emelőtől, és hatalommal bír az alatta levő fölött.

Elvira nem figyel oda, odakínálja a teáscsészét.

ELVIRA ■ Zöld tea, nagyon egészséges.

Meierhold iszik egy kortyot és leteszi a csészét a tálcára.

MEIERHOLD ■ Mondd, Elvira, miért vetted rá zsarolással ezt a semmittevőt arra, hogy elfogadja az ajánlatomat?

ELVIRA ■ Hisz nem semmittevő, ő művész, és szerencsétlen gyerekkora volt...

MEIERHOLD ■ Miért, Elvira?

ELVIRA ■ Nincs egy vasa se.

MEIERHOLD ■ Az igazat, Elvira.

ELVIRA *izgatottan talpra ugrik*

■ Miért teszed ezt velem? Miért... miért...? Soha nem volt szerencsém a férfiakkal, mindig tévedésnek bizonyult a választásom – de te, te vagy az első az életemben, aki más... te olyan...

Tenyérébe temeti arcát, mesterkélten fölzokog. Meierhold föláll és nézi őt.

MEIERHOLD ■ Elvira...

Elvira abbabagyja a sírást és ránéz. Menj, és mondd meg a fiúnak, hogy folytassa a locsolást.

ELVIRA ■ És akkor jobban becsülsz majd? Szeretsz majd? Legalább egy kicsit?

MEIERHOLD ■ Nem tudom, mit jelentenek ezek a szavak. Viszont fölkinálhatok valami konkrétumot. Föl-emelheted a bérleti díjamat. Tíz százalék?

ELVIRA ■ Tíz százalék szerelem nekem nem elég. *Megtörli a szemét és elmegy.*

A szín elsötétül.

6. kép

A sötétben fölbangzik a rádió: „...a legújabb adatok szerint sokkal korábban el fog fogyni a kőolaj, mint ahogyan azt hivatalosan a Nemzetközi Energiaügynökség szakértői állították. A hivatalos változat szerint a világ csak 2030-ra éri el a napi optimális 120 millió hordónyi kitermelést, amikor is a termelés hirtelen csökkenni kezd majd. Most viszont úgy tűnik, hogy az ügynökség, a világméretű pániktól tartva, eltitkolta a valós adatokat. Még mielőtt fogytán lenne a kőolaj, el fog fogyni a víz. Már most is a Föld lakosságának negyven százaléka érzékeli a víz hiányát. Ötven év múlva pedig hárommilliárd ember lesz víz nélkül...”

A hírek közben a szín lassan kivilágosodik. Meierhold az ablaknál áll és a kertet nézi. Belép Joe Orton és a kerítés mögött a szobája felé tart. Megtorpan. Visszalép és kikapcsolja a rádiót. Ránéz Meierholdra.

MEIERHOLD ■ Bla-bla-bla?

JOE ORTON ■ Szeretnék valamit javasolni.

MEIERHOLD ■ Mint szomszéd a szomszédnak?

JOE ORTON ■ Mint üzletember az üzletembernek.

MEIERHOLD ■ Nem vagyok üzletember.

JOE ORTON ■ Akkor miért természet tízféle zöldséget? El

szándékozza adni és keresni akar rajta. Aprópénzért bérel szobát, és mellé hatalmas kertet kapott ingyen. Nagyon ravasz. Fogadnék rá, hogy az, ami ott lent nő, mind génmódosított.

MEIERHOLD ■ Valóban?

JOE ORTON ■ Fogadok, hogy kísérletet végez, amelynek rejtve kell maradnia. Ezért választotta ezt a helyet, ahol a madár se jár. Ha a lelkiismeretem nem tiltakozna, följelentem.

MEIERHOLD ■ Az nagy hiba lenne.

JOE ORTON ■ Az is nagy hiba lenne, ha nem fogadná el a javaslatomat.

MEIERHOLD ■ Milyen javaslatot? JOE ORTON ■ Megfigyeltem, hogy az ültetvénye sorai között, a káposzta és a répa, a répa és a karfiol, a satöbbi és a satöbbi között nem kevés hely van.

MEIERHOLD ■ Arra a helyre szükség van a növények növekedéséhez.

JOE ORTON ■ Arra marad akkor is, ha ezekbe a koncentrikus körökbe kendert ültetünk.

MEIERHOLD *szünet*: Kendert.

JOE ORTON ■ A bevételt elfeleznénk. Fifti-fifti. Több mint korrekt. Ráadásul a kertet ingyen kapálnám és locsolnám.

MEIERHOLD ■ Ez a te javaslatod?

JOE ORTON ■ Ez az én javaslatom. MEIERHOLD ■ A korodbeliek körbehajózzák a földet, és beírják nevüket a Guinness rekordok könyvébe.

JOE ORTON ■ A korabeliek milliókat keresnek a Wall Streeten, és remélik, hogy nem végzik börtönben.

MEIERHOLD ■ Hova akarsz kilyukadni?

JOE ORTON ■ Hova akar maga kilyukadni?

MEIERHOLD ■ Tudom, hogy szívsz, tudom, hogy az ágyad alatt rejtegeted a tartalékokat, tudom, hogy durvább dolgokat is árulsz, pl. hasist.

Joe Orton Meierholdhoz ugrik és megragadja a gallérját. Meierhold a térdével a lába közé rúg. Joe Orton összegörnyed a fájdalomtól.

JOE ORTON ■ Ki engedte meg, hogy a szobámban szaglásszon?

MEIERHOLD ■ Én magam, a projekt érdekében, amelyet meg kell védenem.

JOE ORTON ■ Megyek, és mindent letaposok a kertjében.

MEIERHOLD ■ És neked ki engedte meg, hogy az én ügyeimben szaglássz?

JOE ORTON ■ Azt Elvira csinálja. De joga van tudnia, milyen örültet engedett be a házába. Igaz, én szaglásztam, de az ő kérésére. Mindenki szeretné megvédeni magát, nem csak maga. Nem az én hibám, hogy a világ olyan, amilyen.

2015 nyár

MEIERHOLD ■ A világ az ilyenek miatt olyan, amilyen, mint te.

JOE ORTON ■ Ja, persze. Az olyanok miatt, mint maga, pedig megmenekül?

MEIERHOLD ■ Pontosan.

JOE ORTON ■ Ki gondolta volna! A városzéli elhanyagolt házba, ahol egy öreg nimfomán nőcske és egy botcsinálta diák drogárúsításból tengeti napjait, valami változásban reménykedve, megérkezett a Megváltó. Juh!

Meierhold odalép Joe Ortonhoz és lekever neki egy pofont.

JOE ORTON ■ Jó. Maga nem említi senkinek a hasist, engem meg nem fog érdekelni, mit ültet a kertben.

MEIERHOLD ■ Még soha senkit nem jelentettem föl.

JOE ORTON ■ Így is meg lehet élni? Jó hír.

MEIERHOLD ■ Ez a cinizmus, ami a nemzedékednek a legegyszerűbb kiutat jelenti a csapdából, az intellektuális lustaság kísértes jele.

JOE ORTON ■ Nyilván.

MEIERHOLD ■ „Nem az én hibám, hogy az emberiség nem fogja túlélni ezt az évszázadot, ezért a világot azok mentsék meg, akik ide juttatták.” Nemisérdekel!

JOE ORTON ■ Ez a világ érdekeljen? Inkább átengedem magam a sorsnak. Én akarok lenni az az első szemétkupac, amelyet a hullámok elmosnak, amikor a vízszint elég magas lesz már.

MEIERHOLD ■ Ennek ellenére folytatod holnap a kert locsolását.

JOE ORTON ■ Már most. *Elmegy. Meierhold leül a beverőre és a könyvért nyúl. Belép Elvira. Meierhold ránéz.*

ELVIRA ■ Szeretnék egy kicsit panaszkodni.

MEIERHOLD ■ Te is?

ELVIRA ■ Két hónapja vagy itt, de még egyszer se kérdezted meg, hogy érzem magam.

MEIERHOLD ■ Veszélyes dolog más emberek érzései után érdeklődni.

ELVIRA ■ Nem tudtam, hogy én más ember vagyok.

Lassan közelebb lép, leül a férfi mellé a beverőre. Meierhold föláll.

MEIERHOLD ■ Talán valóban távolságtartónak tűnhetek, de ez a kertben végzett munkám fontosságával kapcsolatos.

ELVIRA ■ Uborkát és káposztát természetesen.

MEIERHOLD ■ És mi van a brokolival, a krumplival, a karfiollal, a tökkel, a hagymával, a fokhagymával,

a zöldbabbal? És a paprikával, a paradicsommal?

Elvira föláll, odalép az ablakhoz, kinéz.

ELVIRA ■ A ház köré tíz kört ültettél. Teljes köröket, úgy festenek, mint tíz gyűrű, tíz sáncrendszer, tíz fal. Bezártál bennünket a házba, és oda jutottunk, hogy szolgálunk neked, hogy neked dolgozunk, beszorítottál bennünket ebbe a projektbe, de nem igazából, mert azt akarod, hogy ne tudjunk semmit, hogy kívül maradjunk, különösen én, akit nem is engedsz magadhoz, mintha fertőző beteg lennék... *Szünet.*

MEIERHOLD ■ Mit akarsz tőlem?

ELVIRA ■ Némi megértést.

MEIERHOLD ■ Nektek, nőknek, kivételes tehetségetek van ahhoz, hogy banalitásokat romantikus történeteknek álcázzatok. Rájöttem, hogy az, amibe szeretnél belekeverni, nem más, mint... *keresi a szavakat*

ELVIRA ■ Mi?

MEIERHOLD ■ Szex.

ELVIRA ■ Óh! ... Csak nem azt akarod mondani, hogy ennyi idősen még szűz lennél?

MEIERHOLD ■ Nincs ellenemre, ha az üzleti megállapodásunk ilyen jellegű tranzakciókra is kiterjed. Mindaddig, amíg értelmes, átgondolt keretek között marad minden. A tudományos hozzáállás minden területen célravezető.

ELVIRA ■ Valóban? A tudósokkal kevés tapasztalatom van.

MEIERHOLD ■ Nem érted.

ELVIRA *elindul kifelé* ■ Vacsorára csirkebecsínált lesz. Tudom, hogy nem szereted, de elfogytak az ötleteim.

MEIERHOLD *legyint* ■ Bármi jó lesz... Bármi.

ELVIRA *már az ajtóban:* A jövő héten főzhetnék káposztát. Azok a hatalmas fejek ott kinn napról napra egyre nagyobbak.

MEIERHOLD *elborzadva* ■ Mit mondtál?

ELVIRA ■ Töltött káposztát főzök majd. Ízleni fog.

MEIERHOLD ■ A kerti káposztából?

ELVIRA ■ Persze. Vagy tán szentek azok a káposztafejek?

MEIERHOLD ■ Megtiltom, hogy hozzájuk érj.

ELVIRA ■ Jesszusom, úgy beszélsz, mintha... Oké, oké. Ha mindet el akarod adni, hát legyen.

MEIERHOLD ■ Ki mondja, hogy el akarom adni?

ELVIRA ■ Mi mást tehetnél a káposztával?

MEIERHOLD ■ Istenem, segíts... *ELVIRA* ■ Megeheted, vagy eladhatod. Vagy hagyod, hogy elrohadjon.

MEIERHOLD ■ Valóban mindent a szádba kell rágni?

ELVIRA ■ Mindent talán mégse.

MEIERHOLD ■ Nem tudod, mi vár ránk?

ELVIRA *megáll az ajtó melletti tükkörnél* ■ Az öregség? A ráncok és a petyhüdt bőr? A lehetőségek sivatása, amelyeket elmulasztottunk? *Megfordul és a férfit néz.* Vagy visszatúsítottunk?

Egy ideig nézik egymást. Valaki kopog. Belép Konjevič.

KONJEVIČ ■ Elnézést, de a fiú küldött föl.

ELVIRA ■ Ki maga?

KONJEVIČ ■ Konjevič, a városi vízvezeték-szerelő. Meg tudják mondani, hol van a vízmérőjük?

Elvira és Meierhold egymásra néznek.

ELVIRA ■ Nem értem, miért érdeklődik a városi vízművek az én vízőráim után.

KONJEVIČ ■ Elmúltak már a régi szép idők, asszonyom. Igaz, hogy a szomszéd faluban nemrég árvíz volt, ami elsodorta a fél falut, de az nem ugyanaz a víz volt, amelyet magának a város kiszámláz. És ami talán szükségtelenül folyik el a földbe.

ELVIRA ■ A vízhasználat korlátozásáról értesítést kellett volna kapnunk.

KONJEVIČ ■ A városnak nincs ideje értesíteni a polgárokat arról, amit elvár tőlük. Vagy a rendőrség értesítést küld arról, melyik sarok mögött méri a sebességet?

ELVIRA ■ Azt nem várom el, nincs jogosítványom.

KONJEVIČ ■ Asszonyom, egyetlen hatalom se ésszerű, ne vegye hát zokon, ha most, hivatali minőségemben én is érthetetlenül fogok viselkedni. De nem hagyhatom cserben a munkaadómat; olyan időket élünk, amikor a munkahelyek nem teremnek minden sarkon.

ELVIRA ■ Azt hiszem, nincs is vízmérőnk. Vagy legalábbis én nem emlékszem, hogy láttam volna.

KONJEVIČ ■ Nem a maga emlékezőtehetségét jöttem ellenőrizni, asszonyom. A vízhasználatot kell ellenőriznem. Ha nem tudja megmutatni, hol a műszer, magamnak kell kitalálnom, hol lehet, és elsőre azt mondanám: ott kéne lennie, az ajtó mögött. *Rámutat a kamraajtóra.*

ELVIRA ■ A kamrában nem.

KONJEVIČ ■ Asszonyom, ha én elmesélném, hova mindenhova

szereltetik az emberek a vízmérőt, el se hinné. Biztos benne, hogy nincs ott? Esetleg az ágy alatt?

ELVIRA ■ Miért lenne a kamrában ágy?

KONJEVIČ ■ Ó, ha én elmesélném, mi mindent gyömöszölnek be az emberek a kamrájukba, azt mondaná, túlzok. Megnézhetném?

ELVIRA ■ Nem, mert zárva van az ajtó.

KONJEVIČ ■ Megkérdezhetem, miért zárja a kamraajtót?

ELVIRA ■ Albérlőim vannak. Jól tudja, hogy senkiben nem lehet megbízni. Olyan időket élünk, hogy még abban se lehetek biztos, én magam becsületes tudok-e maradni.

KONJEVIČ ■ Helyes hozzáállás. Viszont a kulcs nyilván magánál van.

ELVIRA ■ Biztosan itt van valahol, a házban. De nem tudnám megmondani, hol.

KONJEVIČ ■ Nem tudja, hol a vízmérő, nem találja a kulcsot; arra is gondolhatnék, hogy valamit titkolni igyekszik.

ELVIRA ■ Én vagyok a legőszintébb nő a világon. Ezt Meierhold úr is tanúsíthatja.

KONJEVIČ *belépése óta először néz Meierholdra* ■ Meierhold?

MEIERHOLD ■ Való igaz. Miért nem keresi a vízmérőt ott, ahol a legvalószínűbb, hogy ráakad? Például a földszinten? A bejárati ajtó közelében?

KONJEVIČ ■ Előbb vagy utóbb le kell ellenőriznem a kamrát is. Ha már itt vagyok, szeretném megspórolni a lépcsómászást. Az nekem igen nagy megerőltetés, szívbeteg vagyok.

MEIERHOLD ■ Én személyesen biztosítom önt, hogy a kamrában nincs vízmérő.

KONJEVIČ *nem figyel rá* ■ Előke-ríti a kulcsot, asszonyom?

Elvira babozik. Az ajtóhoz megy. Megfordul.

ELVIRA ■ És mit fog csinálni, ha megtalálja a vízmérőt?

KONJEVIČ ■ Ha kiderül, hogy megfelelően működik, fölírom a fogyasztást, és kap majd egy számlát. Ha szabálytalanságot tapasztalok, azt diktálja a hivatali előírás, hogy cselekedjek saját belátásom szerint. És akkor elkezdhetünk alkudozni.

ELVIRA ■ Nem látom okát annak, hogy a vízőráról alkudozzunk, amikor már most, a kulcs kapcsán megalkudhatunk. Mik az elvárásai?

KONJEVIČ ■ Ezt értelmezhetném úgy is, mint a hivatalos személy megvesztegetésének kísérletét.

ELVIRA ■ Azt kérdeztem, mik az elvárásai annak az italnak a tekintetében, amivel lerövidíthetné a várakozás idejét, amíg a kamra kulcsát keresem, amelyben egyébként nincs vízmérő. Teát vagy kávét?

KONJEVIČ ■ Egyiket se. Ezzel az úrral belebocsátkozunk egy kis filozofálgatásba, és az idő egy szempillantás alatt tovaröppen.

ELVIRA még egyszer megnézi magát az ajtó melletti tükrőben ■ Valóban. Az időnek az a szokása, hogy egy szempillantás alatt tovaröppen. Elmegy.

7. kép

Konjevič bejárja a szobát, alaposan megnézi magának, megáll az ablaknál, kinéz.

KONJEVIČ ■ Az ember megéhezik, ha ezt látja. Különösen az uborkákat. Hatalmasak! És hihetetlenül zamatosak.

MEIERHOLD ■ Vegetáriánus?

KONJEVIČ ■ Városi alkalmazottként nem engedhetem meg magamnak az átlagtól való eltérést. A bécsi szelet a kedvenc ételem.

MEIERHOLD ■ Nagyon egészségtelen, mint minden egyéb, amit a város csinál.

KONJEVIČ ■ Az alkalmazottak is a szeszélyes hatalom áldozatai, annál is inkább, mert a végrehajtói is vagyunk egyben. Ezért kell időnként

a saját lelkiismeretünkre bízni magunkat, az utasításokkal ellentétben. De ez maradjon köztünk.

MEIERHOLD ■ Ami a vízfogyasztást illeti...

KONJEVIČ ■ Ezen ne aggódjon, Ebenspanger úr. Megoldjuk. Önnek, én önnek, és mindannyian elégedettek leszünk.

MEIERHOLD ■ Meierhold, nem Ebenspanger.

KONJEVIČ ■ Biztos ebben?

MEIERHOLD ■ Miért nevezett Ebenspangernek?

KONJEVIČ ■ Valószínűleg azért, mert hasonlít valakire, akit így hívtak. Azután, hogy korábban Robnik volt a neve. Még korábban pedig Konjevič.

MEIERHOLD ■ Ön mutatkozott be Konjevičként.

KONJEVIČ ■ Valóban? Micsoda zűrzavar. Ez egy kisebbfajta gutaütés következménye, amit nemrég éltem át. Novak az igazi nevem.

MEIERHOLD ■ És valóban a városi vízművek alkalmazottja?

KONJEVIČ ■ Ebben soha nem tévedek. Erre vonatkozóan legfőljebb hazudni szoktam, ha a körülmények úgy kívánják. Csak a nevekkel vagyok bajban.

MEIERHOLD ■ Novak úr, tehát.

KONJEVIČ ■ Csak nyugodtan nevezzen továbbra is Konjevičnek,

hogy ne legyen még nagyobb a kavardás; mondjuk, ma Konjevič vagyok, holnap pedig ismét Novak, vagy valami más.

MEIERHOLD ■ És ki volt Ebenspanger, akire állítólag hasonlítok?

KONJEVIČ ■ Érdekes ember volt. Volt neki egy elmélete a pénz világszintű körforgásáról. Valami lánceleven alapuló pénzügyi konstrukció, ami biztosította volna minden valuta konvertibilitását, és minden országnak, még a legszegényebbeknek is, szép sorban, lehetővé tette volna az eladósodás nélküli, nagyléptékű gazdasági fejlődést. Egyféle monetáris perpetuum mobile.

MEIERHOLD ■ Jó ötlet.

KONJEVIČ ■ Zseniális. Sajnos, a tervei csak papíron maradtak fenn. Hisz ismeri a politikát. *Kinéz az ablakon.* Micsoda káposzták! Micsoda tökök! Organikus termesztés? Génmódosítás? A tudomány az tudomány, az biztos.

MEIERHOLD ■ És mit tett még ez az Ebenspanger?

KONJEVIČ ■ Azt bizonyára tudja.

MEIERHOLD ■ Honnan tudhatnám?

KONJEVIČ ■ Egy ideig igen ismert volt. Elsősorban azért, mert az elméletéből mindenki gúnyt űzött. Még ma is megvannak otthon az erről szóló cikkek.

MEIERHOLD ■ Kivagdosta őket?

KONJEVIČ ■ Fiatal voltam. Hisz tudja, milyenek vagyunk az élet kezdetén: az új ötleteknek szurkolunk, még ha örültnek tűnnek, akkor is. Később, érett fejjel, már megsavanyodva, és ettől senki nem menekül, beszippant bennünket a paranoia. Ekkor gyorsan kompromisszumot kötünk, hogy legalább egyszer hehente kerüljön marhaszelet az asztalunkra.

MEIERHOLD ■ Ekkor lépünk a városi vízművek alkalmazásába.

KONJEVIČ ■ Például.

MEIERHOLD ■ Ha valóban alkalmazott, és nem valami más, akkor nagyon olvasott.

KONJEVIČ ■ Szeretek olvasni, ez tény. Már évek óta gyűjtöm a cikkeket, hogy kéznél legyenek. Ebenspangerről két irattartónyi anyagom van.

MEIERHOLD ■ Miért?

KONJEVIČ ■ Résen kell lenni. Ha például a pasas ismét megjelenne, más néven. Egy új projekttel.

MEIERHOLD ■ De miért kell résen lenni?

KONJEVIČ ■ Hogy csatlakozhassak.

MEIERHOLD ■ Miért?

KONJEVIČ *bizalmasan* ■ Ez maradjon köztünk, de a városi vízművek alkalmazottjaként elmondhatom, hogy az életben többször becsaptak már. Az nem lehet, hogy az

2015 nyár

élet csak ennyi lenne, mondtam már magamnak százszor is. Nagy tervekben kell gondolkodni, mindent kockára tenni, áldozatot hozni a nemes ideákért, szolgálni az emberiséget.

MEIERHOLD ■ Már nem a népet?

KONJEVIČ ■ Hol él ön? Most az emberiség jött divatba, most az a központi kérdés, túléljük-e a következő ötven évet.

MEIERHOLD ■ És ön mit gondol, túléljük?

KONJEVIČ ■ Pont ezért szeretnék találkozni Ebenspanger úrral. Illetve Robnik úrral. Évek óta követem. De folyton kicsúszik a kezem közül, mint egy angolna.

MEIERHOLD ■ Ki elől menekül?

KONJEVIČ ■ Azok elől, akik nem akarják vagy nem tudják megérteni.

MEIERHOLD ■ Furcsa, hogy akkor még mindig próbálkozik.

KONJEVIČ ■ Nem csak hogy próbálkozik, egyesek szerint egyenesen túlzásba viszi. Több tervet dolgozott ki az üvegházi gázok eltávolítására a légkörből. Egyik zseniálisabb mint a másik. Az elhagyott, kopár területek beültetése úgy, hogy a fémkapszulába helyezett növényeket repülőről juttatná a földre. Az erdők, ezt nyilván tudja, elnyelik a szén-dioxidot és oxigént termelnek.

MEIERHOLD ■ Tudom.

KONJEVIČ ■ Micsoda ötlet, nem? És még nincs vége. A planktonok is elnyelik a szén-dioxidot. És ez a soknevű úr kidolgozott egy tervet, hogyan kell az óceánokban a tízszeresére növelni a planktonok számát. Ezzel stabilizálni lehetne az üvegházhatás negatív következményeit. Igaz viszont, hogy ennek során elpusztulnának a halak.

MEIERHOLD ■ Az azért kisebb baj amannál.

KONJEVIČ ■ Örülök, hogy Ebenspanger Robnik Vehovar úrhoz hasonlóan gondolkodik. Többek között föltalálta a jéghegyeket borító műanyag huzatot is. A huzatok visszavernék a napsugarakat, és a jéghegyek nem olvadnának tovább. Micsoda zseniális ötlet, Ebenspanger úr!

MEIERHOLD ■ Meierhold.

KONJEVIČ ■ Természetesen, elnézést. De az azonosság igazán megdöbbentő. Biztos benne, hogy nincs ikertestvére?

MEIERHOLD ■ És ez az úr miért változtatta meg folyton a nevét?

KONJEVIČ ■ Hogy a hitelezői ne találják meg. Sok szponzora volt. Amikor a projektek dugába dőltek, szerették volna visszakapni a pénzüket. Végül, amikor már a világ

minden részén adósságba verte magát, a szerencsétlennek nem maradt más hátra, mint hogy a sivatagban keressen menedéket.

MEIERHOLD ■ Valóban?

KONJEVIČ ■ Az erről szóló híre a bulvársajtóban akadtam rá, azt is rendszeresen olvasom. Munkakörömből kifolyólag, nem azért, mert további tanulásra lenne szükségem. Természetesen azonnal úgy döntöttem, hogy megkeresem.

MEIERHOLD ■ És sikerrel járt?

KONJEVIČ ■ Természetesen. Sajnos, azt nem engedték meg, hogy szemtől szembe találkozzunk.

MEIERHOLD ■ Kik nem engedték meg?

KONJEVIČ ■ A pszichiáterek. A sivatag a helyi bolondokháza volt, ha használhatom ezt a politikailag inkorrekt kifejezést. Ott végezte a mi zsenink.

MEIERHOLD ■ Milyen diagnózissal?

KONJEVIČ ■ Ökológiai paranoia. Most képzelje el. És állítólag nem ő az egyetlen, aki ebben az újfajta mentális kisiklásban szenved. Ám annál inkább furcsa, hogy nemrég láttam egy műsort a Discovery csatornán, amelyben részletesen ismertették az összes találmányát, sőt, bemutatatták a befektetőket is, akik meg kívánják valósítani a terveit.

MEIERHOLD ■ Őrült ez a világ.

KONJEVIČ ■ Nincs mit hozzátennem.

MEIERHOLD ■ A becsületes ember szinte nem is sajnálja már, hogy hamarosan véget ér.

KONJEVIČ ■ Pontosan. Másrészt...

MEIERHOLD ■ Természetesen. Mindig létezik egy másik oldal.

KONJEVIČ ■ És ezt tudja a mi elmebetegünk is. Megszökött a bolondokházából és új tervekbe fogott. Isten tudja hol és milyen tervekbe.

MEIERHOLD ■ Hogyan tudott meglógni?

KONJEVIČ ■ Orvosnak öltözött, mindenkitől elbúcsúzott, beült az igazgató autójába és elhajtott. Még integettek is neki. Fölmerül a kérdés, ki a bolond. Ő, vagy azok, akik gyógyították.

MEIERHOLD ■ Veszélyes?

KONJEVIČ ■ Eddig nem volt jele annak, hogy erőszakos lenne. De tudja, hogy van ez. Egy kis váratlan nyomás, az utolsó hiányzó csepp, és a legbékésebb ember is fegyvert ragadhat.

MEIERHOLD ■ Valószínűleg keresik.

KONJEVIČ ■ Kik?

MEIERHOLD ■ A rendőrség.

KONJEVIČ ■ A rendőrségnek kisebb dolga is nagyobb annál, hogy szökött bolondokra vadásszon. A rendőrségnek azokat a sofőröket kell elkaptania, akik 5 km-rel túllépek a megengedett, 50 km-es sebességkorlátot.

MEIERHOLD ■ Ön tehát az egyetlen, aki követi őt, ha jól értem.

KONJEVIČ ■ Ezt mondtam volna?

MEIERHOLD ■ Hogy csatlakozna hozzá.

KONJEVIČ ■ Óh, hát mihez kezdene egy ilyen zseni a városi vízművek alkalmazottjával? Az unalmas munkám közben időnként álmodozom, ez minden. Az viszont igaz, hogy ámulattal tölt el az úr munkássága, szinte a megszállottja vagyok. Egyszer biztos találkozunk majd, ezt nem kétlem.

MEIERHOLD ■ És akkor?

KONJEVIČ ■ Akkor...

Belép Elvira.

ELVIRA ■ Sajnálom, de sehol nem találom a kulcsot. Be kell törnie a kamrajtót. Ha a vízmérő nem lesz ott, azonnal hívom a rendőrséget, és följelentem károkozásért. A város dőzsöl a pénzben, amit adóbehajtás címén ellop a gyanútlan polgáraitól, ezért legalább egymilliós kártérítést fogok követelni.

KONJEVIČ ■ Kedves asszonyom, örömmel betörnék a kamrába, már csak azért is, hogy meglássam, ki rejtőzik a mögött az ajtó mögött. Sajnos, az órájára néz egy perceltetelt a munkaidőm. Ezért a betörést nem városi vízművek alkalmazottjaként követném el, hanem magánszemélyként. Az pedig más büntetőjogi kategória. Természetesen, az ügynek ezzel nincs még vége, visszajövök. *Meierhold felé fordul, és könnyedén megbajol.* Ebenspanger úr...

Elvira felé fordul, kicsit mélyebben megbajol.

Asszonyom... *Elmegy.*

ELVIRA ■ Igazi úriember.

MEIERHOLD ■ Teljesen örült.

ELVIRA ■ Annak kell lennie, ha már Ebenspangernek szólít. *Ránéz a férjira.*

A szín elsötétül.

MÁSODIK FELVONÁS

8. kép

Meierhold a karosszékekben ül, valamit rajzol. A kisasztalt újságpapír borítja. Elvira paprikát rak el üvegedényekbe. Három már teli van, a negyediket éppen lezárja. Még korábban, sötétben ballana a rádiót: „...hiszen tény, hogy

a régi foglalkozások eltűnnek, lassan olyan archaikusnak számítanak majd, mint valami középkori földbiratokok. A közeljövőben minden munkát a gépek végeznek majd; tőlük függünk majd, ahogyan az őseink a vadállatoktól függtek. A munkaerő többsége már egy ideje fölöslegessé vált. Kialakult a pszichoterápia, a dizájnvallások és az ezoshopok párhuzamos gazdasága, ezek egyetlen célja a tétlen tömegek szórazotatása. Mögöttük pedig ott áll a kábítószergyártás és a szexuális szolgáltatások ipara. Már ma az emberek fele abból él, hogy szórazotatja az emberiség másik felét...” *A bír elhangzása közben a szín lassan kivilágosodik.*

Elvira feláll, és kikapcsolja a rádiót.

ELVIRA ■ Igazán örülök, hogy munkaerőnek még nem vagyok fölösleges. *Hangosabban.* Joe, gyere és vidd be ezeket a paprikákat a kamrába!

JOE ORTON *belép a szobájából, dihbösen* ■ Hova lett a füvem?

ELVIRA *tekintetét egy pillanatra Meierholdra emeli* ■ A fű a kertben van, de nem sok maradt belőle. Egyébként se a szobába való.

JOE ORTON ■ Ne tettesd magad butábbnak, mint amilyen vagy.

ELVIRA ■ Mit gondol majd Meierhold úr a te észbeli képességeidről, ha kiderül, hogy valóban lopod a füvet e kertből, és beviszed a szobába, hogy ott elszáradjon?

JOE ORTON *főlemeli az egyik üvegedényt* ■ És mit gondol majd Meierhold úr a saját észbeli képességeiről, ha a fején töröm szét ezt az üveget, benne az ökológiai gazdálkodásából származó paprikáival?

ELVIRA ■ Joe Orton, a vízumod éppen lejárt, és nem adok neked másikat.

Joe Orton egy ideig még tartja a paprikával teli üveget Meierhold feje fölött. Meierhold ügyet se vet rá, nyugodtan rajzol tovább. Joe Orton végül meggondolja magát és lerakja az edényt a kisasztalra.

JOE ORTON ■ Az a pasas vitte el, ugye, a városi vízművekből?

ELVIRA ■ Ez most egy rész a drámból, amit éppen írsz?

JOE ORTON ■ Ő szaglászott a házban. És nem a vízmérőt kereste. Messziről lerít róla, hogy spicli.

ELVIRA ■ Konjevič be se lépett a szobádba. Viszont megígérte, hogy még visszajön.

JOE ORTON ■ De közben Meierhold úr udvariasan följelentett. *Magbajol Meierhold felé.* Ugye?

ELVIRA ■ Ne feledd, hogy a munkaoddal beszélgetsz.

JOE ORTON ■ Volt munkaadóm-mal. Éppen fölmondtam.

Meierbold föláll, a székre teszi a ce-ruzát és a vázlatfüzetet, a heverő-höz lép, térdre ereszkedik, Elvira lába mellett benyúl a heverő alá és kibúz egy kartondobozt. Föláll, lefújja a dobozról a port és Orton kezébe adja. Orton leemeli a doboz tetejét és belenéz. Visszacskujja.

JOE ORTON ■ Hogy került ez a doboz a heverő alá?

MEIERHOLD ■ Elrejtettem, mert tudtam, hogy előbb-utóbb valaki bejön szaglászni a házba, és nem akartam, hogy a te szobádban találjanak rá.

ELVIRA ■ Köszönd meg Meierhold úrnak a gondoskodást.

JOE ORTON *zavartan* ■ Nem tudom, mit mondhatnak.

ELVIRA ■ Általában elég egy köszönöm.

JOE ORTON ■ Nem vagyok hozzászokva, hogy valaki valamit tegyen értem.

MEIERHOLD ■ Nem akartam a munkavállalóm nélkül maradni.

JOE ORTON ■ Nos, akkor nincs szükség a köszönömre.

ELVIRA *föláll* ■ Én döntöm el, mit fogsz mondani. És ha esetleg vonz egy nyaralás a Riviérán, ahonnan mindig kicsattanó jókedvvel és az ételleddel elégedetten térsz vissza, függetlenül attól, milyen is valójában az étled, akkor most kezdet nyújtasz

Meierhold úrnak, és azt mondod: köszönöm, Meierhold úr. Köszönöm, hogy megmentett engem egy hónap börtöntől, vagy valami még rosszabbtól.

JOE ORTON ■ Semmi ilyet nem fogok mondani.

ELVIRA ■ Akkor viszont azt fogod mondani: Isten veled, Elvira, és köszönöm a hozzám való jószágodat, amíg be nem bizonyítottam neked, hogy nem vagyok rá méltó.

JOE ORTON ■ Visszateszem a dobozt az ágy alá; ott lesz a legnagyobb biztonságban.

Lebajol.

ELVIRA ■ Joe Orton!

JOE ORTON *főlegyenesedik* ■ Köszönöm, Meierhold úr, hogy gondoskodott arról, amit városszerte kell árulnom, hogy havonta kifizethessem a lakbért!

ELVIRA ■ Az étel és a szállás nem tartoznak azok közé a dolgok közé, amit ebben a házban ingyen lehetne megkapni. Ha nem tetszik az ajánlat, máris csomagolhatsz, megleszünk mi ketten is Meierhold úrral.

MEIERHOLD ■ Add a dobozt, visszateszem.

JOE ORTON ■ Én is vissza tudom tenni.

Térdre ereszkedik, hogy visszatolja a dobozt a heverő alá. Úgy marad, a heverő alá nézve. Lerakja a dobozt a földre, benyúl a heverő alá

és kibúz egy puskát. Föláll és megemelgeti, a súlyát méregetve.

ELVIRA ■ Uram, irgalmazz! Ki engedte meg, hogy ezt behozd a házba? Csak nem ön, Meierhold úr?

MEIERHOLD ■ Add ide a puskát, Joe.

JOE ORTON ■ Egy ilyen szép játékszer szinte könnyörög, hogy valaki végre játsszon vele. Kétlem, hogy a tulajdonosának van engedélye a viselésére. És ha nincs, akkor a puska közös tulajdon.

ELVIRA ■ Joe, add vissza a puskát Meierhold úrnak.

JOE ORTON ■ Nyisd ki az ablakot, Elvira.

Elvira Meierholdra néz, aki bólint. Elvira kinyitja az ablakot, azonnal félrebúzódik. Joe Orton közelebb lép az ablakhoz és kikéml rajta.

ELVIRA ■ Joe, már így is elég bajunk van.

JOE ORTON ■ Kinek fogjuk kilyukasztani a fejét? A karfiolnak? A töknek? Szétlövíünk egy káposztafejet? Nem, inkább legyen egy paradicsom. Az legalább véres is lesz, nem csak darabokra szakad.

Megbúzza a ravaszt. Csak egy kattantást hallani. Joe, meglepődve, még egyszer megbúzza. Ismét a kattantás. Meierhold eközben nadrágja zsebéből elővesz egy pisztolyt és Ortonra fogja. Joe megfordul és a pisztolyra mered.

MEIERHOLD *kinyújtja a kezét* ■ A puskát.

Joe Orton ellenkezés nélkül átadja neki. Meierbold visszalöki a heverő alá. Főlegyenesedik, és a pisztolyt ismét Ortonra fogja.

ELVIRA ■ Tudtam, hogy ma valami balul fog elsülni, egész éjszaka rémálmaim voltak.

MEIERHOLD ■ Most pedig ígérd meg, hogy többé hozzá se nyúlsz a puskához.

JOE ORTON ■ Elvira, egy bűnözőt fogadtál a házádba!

ELVIRA ■ Meierhold úr egy békés, jószívű ember, aki a jövőnket próbálja biztosítani.

MEIERHOLD ■ Emeld föl a kezed és mondd: fogadom, hogy többé nem nyúlok a puskához.

ELVIRA ■ Joe, csak Meierhold úrnak köszönheted, hogy nem vagy még börtönben.

JOE ORTON ■ De ő hamarosan odajut, ha nem hagy föl a fenyegetéssel.

9. jelenet

Valabol a báltérben robaj ballatszük.

KONJEVIĆ *a folyósóról* ■ Halló... Hol vannak?

Egy pillanattal azután lép be, hogy Meierhold zsebre dugja a pisztolyt. Arra gondoltam, hogy a kertben találom magukat, mindhármukat, ahogy a buja növényzetet locsolják.

2015 nyár

ELVIRA ■ Most nyitva van a kamra, és minden további nélkül meg tudja tekinteni.

KONJEVIČ ■ Köszönöm, asszonyom, már megtekintettem. Lent, a földszinten, a frissen fölépült melléképületben, ahova a kertben nőtt zöldeket tervezik berakni, szépen üvegekbe dunsztolva, a ránk váró ínséges időkre. Vagy tévednék, hogy az ott lent egy kamra?

ELVIRA ■ Talán jogunk van a térelvalóra.

KONJEVIČ ■ Természetesen. Ráadásul az óvatosságot sose lehet túlzásba vinni. A közeljövőben megtörténhet, hogy elfogy a szállításhoz nélkülözhetetlen üzemanyag, a megamarketek polcai üresen ásítoznak majd, és kitör az általános pánik. Maguk pedig, három galambocskához hasonlóan, elégedetten szopogatják majd a savanyú uborkákat, és türelmetlenül várják a vacsorát, amikor is telezabálhatják magukat töltött káposztával.

ELVIRA ■ Van ezzel valami gond?

KONJEVIČ ■ Önmagában semmi, asszonyom. De nem került el a figyelmemet, hogy a kertet most három méter magas kerítés övezi. A vaskapun pedig át kellett másznom, mert be volt zárva. Maguk ostromra készülnek.

ELVIRA ■ És mi köze ehhez a városi vízműveknek?

KONJEVIČ ■ Már nem dolgozom náluk. Csak úgy, minden ok nélkül kirúgtak.

ELVIRA ■ És most?

KONJEVIČ ■ Szerencsére megkönyörült rajtam a rendőrpáncsnok. Hisz tudják, hogy ott jól jön mindenki, aki él és mozog.

ELVIRA ■ Most akkor rendőr?

KONJEVIČ ■ A különleges esetek ügyosztályán dolgozom. Azokkal az esetekkel foglalkozom, amelyek veszélyeztetik az állambiztonságot.

ELVIRA ■ Akkor nem értem, miért jött vissza. Éppen hogy az állam veszélyeztet minket.

KONJEVIČ ■ Ez maradjon közöttünk, de személyes okokból jöttem vissza. Már egy ideje nem hagy nyugodni valami, és szeretnék ennek a végére járni. *Meierholdra néz.*

JOE ORTON ■ És mi ez a valami?

KONJEVIČ ■ Szeretném tudni, merről fúj a szél. És hogy ahhoz mérten forduljak én is. Olyan időket élünk, amikor már csak az opportunizmus a kifizetődő.

JOE ORTON ■ Volt ez valaha másként is?

KONJEVIČ ■ Óh, te még fiatal vagy, de nekünk voltak ideáljaink,

ugye, Konjevič úr? Hittünk a haladásban.

ELVIRA ■ Ő Meierhold úr és ön a Konjevič.

KONJEVIČ ■ Én Novak vagyok, asszonyom, nem emlékszem, hogy Konjevičként mutatkoztam volna be, de teljesen kizárni se akarom. A rendőrségen Novakként alkalmaznak, ezt a parancsnok is megerősítheti. Az úr pedig természetesen Ebenspanger; nem is értem, miért neveztem Konjevičnek.

ELVIRA ■ Ő Meierhold úr.

KONJEVIČ ■ Valóban? Nos, maga bizonyára jobban tudja, hisz egy asszonynak tudnia kell, hogy hívják a férjét, ugye, Meierholdné?

ELVIRA ■ Meierhold úr az albérlőm.

KONJEVIČ ■ És ki a kert tulajdonosa?

ELVIRA ■ Én vagyok a tulajdonos, de a kert a bérleti szerződés részét képezi, ezért minden, ami benne nő, az úr tulajdona.

KONJEVIČ ■ A paprikával telt üvegekkel bezárólag?

ELVIRA ■ Az edényeket is ő vette, szóval igen.

KONJEVIČ ■ Meierhold úr nyilván nagyon gazdag lehet. De mindenekelőtt zseniális ötletei vannak. Boldogok azok, akik a védelmét élvezhetik. *Kinéz az ablakon.* Soha nem fog elfogyni az élelmiszerük. Csak az a kérdés, hogy túl korán vagy túl későn bízták-e el magukat.

ELVIRA ■ Nem értem.

KONJEVIČ ■ Egy optimistának soha nem jutott volna eszébe kizárni magát a társadalomból, találni két túszot, az egyiknek elfoglalni a földjét, a másikat erőszakkal alárendeltségbe kényszeríteni, magas kerítéssel venni körül magát, mintha a törökök itt lennének a kertek alatt.

ELVIRA ■ És mit tenne egy peszsimista?

KONJEVIČ ■ Azt mondaná magának, hogy minden megoldás, még ha akadna is valaki, aki megpróbálna a dolog végére járni, túl későn jönne. És azonnal bérelne vagy megvenne egy darab földet, amit beültetne a túléléshez szükséges alapvető élelmiszerekkel, és ezt a földdarabot magas kerítéssel venné körül, talán elektromos áramot is vezetne bele. Föltételezem, hogy nézik a tévét.

ELVIRA ■ Nem vagyunk elég gazdagok ahhoz, hogy megengedhesük magunknak.

KONJEVIČ ■ Akkor legalább újságot olvasnak. Ott állnak az asztalon.

ELVIRA ■ Azok öt évesek.

KONJEVIČ ■ Akárhogy is, Amerikában az emberek már egy ideje

tömegesen hagyják el a nagyvárosokat, hiszen az élelmiszer- és vízhiány ott szedi majd az első áldozatait. Félreeső vidékekre költöznek, ahol kunyhókat építenek és földművelésbe fognak. És remélik, hogy az élelem után induló kiehézt tömegek nem akadnak rájuk már első nap.

ELVIRA ■ Az amerikaiak híresek arról, hogy könnyen pánikba esnek.

KONJEVIČ ■ A fegyverkereskedők magas haszonnal dolgoznak. Az emberek tudják, hogy az ültetvényeiket meg kell majd védeniük. Amerikában ezt nem tiltja a törvény. De nem vagyok benne biztos, hogy ez nálunk is így van. Illetve hát nem így van. Ahogy azt nyilván jól tudják. Ezért nálunk a lövevény nem lóghat az ajtó melletti fogason, hanem be kell rakni a szekrénybe. Vagy, ami még jobb, az ágy alá. Vagy, az önök esetében, a heverő alá.

Tesz egy lépést a heverő felé. Meierhold előveszi a pisztolyt és Konjevičre fogja. Int Ortonnak. Az térdre ereszkedik, előbúzza a puskát és Konjevičre fogja.

ELVIRA ■ Attól tartok, bármelyik pillanatban elájulhatok.

KONJEVIČ ■ Gratulálok, Ebenspanger úr. Megelőzött.

MEIERHOLD ■ Üljön le, Novak úr. Oda, abba a karosszékebe. A heverő alatt akár egy bomba is rejtőzhet.

KONJEVIČ *beül a karosszékebe* ■ Nincs szükség fenyegetésekre, Vehovar úr, mindenben meg tudunk állapodni, mint jó barátok.

MEIERHOLD ■ Pontosán erre gondoltam. Természetesen számítok az együttműködésére.

KONJEVIČ ■ Amennyiben ebben nincs benne a kertlocsolás, félig már meg is egyeztünk.

MEIERHOLD ■ Kér esetleg egy pohár bort? Viszkit? Zöld teát?

KONJEVIČ ■ Mindez akár veszélyes is lehetne a szívemre nézve.

MEIERHOLD ■ Ahogy óhajtja.

KONJEVIČ ■ Viszont szívesen elszívnék egy keveset abból a fűből, amit a heverő alatti zöld dobozban rejteget. Innen igen jól látni, az utolsó használója nem tolta vissza elég mélyen. Nagy elővigyázatlanság. Mondtam, hogy visszajövök.

MEIERHOLD ■ Azt még a városi vízművek alkalmazottjaként mondta, és nem az állambiztonságnál dolgozó rendőrként.

KONJEVIČ ■ Olyan időket élünk, amikor az ember nem tudhatja soha biztosan, kinek is dolgozik, és mik a feladatai.

MEIERHOLD ■ Joe, tedd le a puskát, és sodorj Novak úrnak egy cigarettát.

JOE ORTON ■ Nem adok neki a legjobb füvemből! Csak ha fizet érte. Még Elvira se kapja ingyen.

MEIERHOLD ■ De ő természetben fizet neked, amit nyilván nem vársz el Novak úrtól.

JOE ORTON ■ Pont ezért nem adhatok neki ingyen.

MEIERHOLD ■ Novak úr a vendégünk.

JOE ORTON ■ Ugyanmár...

Leteszi a puskát, előveszi a dobozt, és nekilát cigarettát sodorni.

ELVIRA ■ Novak úrnak talán nem lenne ellenére egy hátmasszázs.

KONJEVIČ ■ Ha már itt vagyok, és mindenki ilyen kedves velem, épenséggel jót tenne a hátamnak egy női kéz érintése. Csak nehogy valaki féltékeny legyen!

ELVIRA ■ Ebben a házban felhagytunk az éretlen érzelmekkel. Orton urat kivéve, de hamarosan ő is belátja majd, hogy a realitások között élünk. *Elvira a karosszék mögé lép, és masszírozni kezdi Konjevič vállát.*

KONJEVIČ ■ Uhhhh... Nyitnia kéne egy masszázsszalont.

ELVIRA ■ Már megtörtént, Novak úr. Egy okos nő tudja, mikor kell abbahagyni.

KONJEVIČ ■ A mozdulatainak ritmusából úgy gondolom, hogy már találkoztunk korábban.

ELVIRA ■ Nem lepne meg. Mindannyian ismerjük egymást valami módon, a világ kisebb, mint ahogy azt gondolnánk.

KONJEVIČ ■ Mindig szerettem volna megismerni egy nőt, aki, még ha véletlenül is, de tud ilyen bölcs dolgokat mondani.

ELVIRA ■ Ön nagyon kedves, Konjevič úr.

KONJEVIČ ■ Novak.

Joe megsodorta a cigarettát. Megkínálja vele Konjevičét, aki a szájába illeszti, és várja, hogy Joe tüzet adjon. Joe öngyújtót vesz elő a zsebéből, és tüzet ad. Konjevič mélyen leszívja a füstöt.

JOE ORTON ■ Milyen szívderítő egy füves cigit szívó rendőr látványa. Hol van a fényképezőgéped, Elvira? Soha nem tudhatod, mikor jön jól egy kis bizonyíték.

KONJEVIČ ■ Nem vagyok túlzottan fotogén.

MEIERHOLD ■ Nos, akkor most meg kell akasztanom a beszélgetést, és a lényegestől a jelentéktelen apróságok felé terelni. Joe, kapd föl azt a puskát, és ha Novak úr bármilyen gyanús mozdulatot tesz, lödd térdem.

JOE ORTON *fölveszi a puskát és Konjevičra fogja* ■ Nem jól célok, ezért egyszerűen csak el fogom sütni. Hogy hol találom el, az az isteni gondviselésen múlik.

ELVIRA ■ Novak úr, folytassam a masszázst, vagy szeretné inkább átadni magát a cigije élvezetének? *Konjevič vadul fuldokolni kezd. Elvira ökölrel jól bába veregeti.*

JOE ORTON ■ Ezt vehetem gyanús mozdulatnak? *Fölemeli a puskát.*

ELVIRA ■ Ez köhögés, Joe, nem tudom, miért viszket úgy a tenyered. Először ki kell derítenünk, ki Novak úr, és mit akar.

Meierhold odalép a karosszékhez, félretolja Elvirát, és iszonyatosan hátbaveri Konjevičot. Konjevič ababagyja a köhögést, hátradől és csukott szemmel pihen.

ELVIRA ■ Novak úr! *Megrázza a vállát. A férfi nem válaszol.* Megfulladhat valaki köhögés közben?

JOE ORTON ■ A rendőrség mindenre képes. *(Kirágadj a félig szívtott cigarettát Konjevič kezéből.)* Végig tudtam, hogy megpróbál ránk lócsólni egy hullát.

A cigaretta parázsló végét Konjevič tenyerébe nyomja.

KONJEVIČ ■ *felpattan és körbeugrálja a szobát. Szszszszszsz... Phúúúúúúúúúúúú.*

ELVIRA ■ Még jó, nem tudtuk volna hova eltemetni.

JOE ORTON ■ Használhattuk volna trágyának.

KONJEVIČ ■ Ebenspanger úr, arra nem számítottam, hogy egy önhöz hasonló embernek olyan a humorérzéke, amit még egy ötéves gyerek is röstellne.

ELVIRA ■ Ne idegeskedjen, Novak úr, üljön vissza a karosszékébe, és én ismét megmasszírozom a hátát.

KONJEVIČ ■ Köszönöm, asszonyom, de a körülmények olyanok, hogy inkább máskor jönnék vissza. Viszontlátásra, Ebenspanger úr.

MEIERHOLD ■ Nem megy sehova.

KONJEVIČ ■ A kíváncsiságom hozott ide, de túl messzire merészkedtem, és megkaptam a megérdemelt büntetésemet. Megbűnhődtem, és most szeretnék elbúcsúzni.

MEIERHOLD ■ Először ki kell derítenünk, mihez kezd a vaskerítés túoldalán.

KONJEVIČ ■ A szívem ugyan gyenge, de jó, még csak eszembe se jutna, hogy bármivel ártsak önöknek.

MEIERHOLD ■ De könnyen lehet az is, hogy még mindig a városi vízművek alkalmazottja. És akkor elintézhetné, hogy elzárják a vizünket.

A kert kiszáradna, és mi éhen halnánk. Azt a rendőrös mesét most találta ki, ismerje be.

KONJEVIČ ■ Most kivételt teszek, amit ugyan a szabályzat kifejezetten tilt.

Elővesz egy bőrtokban lévő kártyát és Meierholdnak adja. Az megnézi.

MEIERHOLD ■ Igazat mondott. Egyetlen kivétellel. Ez Konjevič, és nem Novak névre van kiállítva.

KONJEVIČ ■ Valóban? Nem vettem észre. Nyilván tévedés lesz. Hisz tudja, mennyi oktalan tévedést követ el a rendőrség. Talán én is hibás vagyok, hogy nem mondtam meg nekik, mi az igazi nevem.

MEIERHOLD ■ És mi az igazi neve?

KONJEVIČ ■ Ebenspanger, mint az öné.

Szünet. Konjevič és Meierhold egymást nézi.

MEIERHOLD ■ Én Meierhold vagyok.

KONJEVIČ ■ Helyes. Akkor legyen innentől kezdve Meierhold, én meg leszek Ebenspanger. És akkor legalább egy gond kipipálva. Oké?

MEIERHOLD ■ Oké. Joe Orton pedig mostantól fogja Konjevič, a rendőrség különleges ügyosztályának alkalmazottja. *Átadja a kártyát Ortonnak.*

JOE ORTON ■ A bűnöző bizonyos esetekben meglepően rövid idő alatt vedlik át rendőrré. *Elégedetten dugja zsebre a kártyát.* Húúúú, mennyi mindent megengedhettek magamnak ezzel!

ELVIRA ■ Elvihetnél egy rendőrségi buliba, ott sok jóvágású férfi öszejejön.

JOE ORTON ■ Hallotta, Meierhold úr? Ez a nő nem fér a bőrébe. *Elvirának. Az elsőt, aki csak a közelbe megy, letartóztatom.*

KONJEVIČ *bizalmasan* ■ Köztünk szólva, Meierhold úr, a paradicsomi kertjéhez éppenséggel nem sikerült megfelelő társakat választania. Remélem, hogy a válogatás még tart, és akad még hely. Ha esetleg kéne valaki, aki rendet tartana.

MEIERHOLD ■ A javaslatáról a háromtagú bizottságnak kell döntenie.

KONJEVIČ ■ Azt javasolnám, hogy nélkülem tanácskozzák meg ezt a döntést. Holnap délután visszatérek a válaszáért. *Elindul az ajtó felé.*

JOE ORTON *a puskát Konjevičra emeli.* Hova-hova?

KONJEVIČ ■ Föltételezem, hogy abban a puskában nincs töltény.

MEIERHOLD ■ De ebben a pisztolyban van. *A pisztolyt Konjevičra*

emeli. Üljön vissza a karosszékbe, Ebenspanger úr.

Konjevič megfordul, visszauil a karosszékbe.

MEIERHOLD ■ Joe, hol van a ragasztószalag?

Joe Orton leteszi a puskát, lebajol, és a kisasztal alól egy tekerics széles ragasztószalagot vesz elő.

KONJEVIČ ■ Mi minden van még ott lenn?

MEIERHOLD *Ortonnak:* Na. Hisz láttad már a filmekben.

JOE ORTON ■ Mielőtt Elvira el nem zálogosította a tévét. Visszakaphatnánk? Kezdek unatkozni. Itt semmi nem történik.

A karosszék oldalára ragasztja a ragasztószalag elejét, aztán körbetekeri Konjevič mellkasán, és folytatja a férfi rögzítését a karosszékben.

KONJEVIČ ■ Tiltakozhatnék, de azt is láttuk már filmen. Ezért inkább csöndben maradok.

JOE ORTON *a száján is átbúzza a ragasztószalagot* ■ Az lesz a legjobb.

A szin elsötétül.

10. jelenet

Konjevič a karosszékben, testét körbefogják a ragasztószalag-csíkok.

A sötétben halljuk a rádiót: „...az értékeket nem önmaguk miatt fejlesztjük és támogatjuk, hanem azért, hogy jobban és értelmesebben éljünk. A félmúlt történelme arra tanít bennünket, hogy valóban lehet értelmetlenül meghalni a közösségért, ugyanakkor viszont elkezdjük elfelejteni, hogy a közösségen kívül az egyén nem tud értelmes életet élni. Azaz az egyén a választott közösséggel egy nem kifejezetten egyszerű kapcsolatba bonyolódik, amelyben óhatatlanul is bekövetkezik az azonosulás...” (A hírek elhangzása közben a szin lassan kivilágosodik.)

Meierhold, Joe Orton és Elvira belépnek a folyosóra. Joe kikapcsolja a rádiót

JOE ORTON ■ Bla-bla-bla.

ELVIRA ■ Jól érezte magát, Konjevič úr?

JOE ORTON ■ Kellemes álmaj voltak? Az enyéme általában vadak, ha elszívok egy cigit. Szeretne még egyet?

Konjevič megrándul, vonaglik.

ELVIRA ■ Szerintem az úr szeretne valamit mondani.

Meierhold biccent Joe Ortonnak. Az leszedi a szalagot Konjevič szájáról. KONJEVIČ ■ Egész éjszakára magamra hagytak!

ELVIRA ■ Való igaz, ebben a házban mindig figyelmesek voltunk.

KONJEVIČ ■ És az az átkozott rádió is magától bekapcsolt!

ELVIRA ■ Rádadásul nekünk magunknak is pihennünk kellett.

KONJEVIČ ■ Az Ön hálószobájában? Hármásban?

ELVIRA ■ Meierhold úr eleinte ellenkezett. Aztán Joe kezdett el duzzogni, mert még nem fogadta el, hogy a jó dolgokat meg kell osztani másokkal. Fialat még, érthető. De végül mégis szót értettünk.

KONJEVIČ ■ Én eszükbe se jutottam.

ELVIRA ■ Épp ellenkezőleg. Én háromszor is javasoltam, hogy hívjuk le, tekintve, hogy mégis a vendégünk. De ez a két úr csökönyösen ellenezte.

KONJEVIČ ■ Azt akarom mondani, hogy nem jutott eszükbe, kapok-e levegőt. Akár meg is fulladhattam volna!

ELVIRA ■ Mit szeretne reggelire? Rántottát vagy lekváros zsömlét?

KONJEVIČ ■ Azt akarom, hogy engedjenek szabadon. El akarok menni.

ELVIRA ■ Tetszik nekünk, Konjevič úr, ezért szeretnénk, ha a továbbiakig velünk maradna.

KONJEVIČ ■ De nem ragasztószalaggal a karosszékhez rögzítve!

ELVIRA ■ Miért ne?

KONJEVIČ ■ Még az orrom se tudom megvakarni!

ELVIRA ■ Joe, vakard meg Konjevič úr orrát.

KONJEVIČ *Ortonnak* ■ Leköplek, ha közelebb jössz.

JOE ORTON ■ Nem hiszem el! A legjobb füveddel látsz el valakit, aztán mit kapsz cserébe!

KONJEVIČ ■ Kiszáradtam!

Meierhold Elvirára néz.

ELVIRA ■ Szolga vagyok a saját házamban. De csak magamat okolhatom. *Elmegy.*

MEIERHOLD ■ Na, végre magunkra maradtunk. Ki maga valójában, és mi szél hozta ebbe a házba?

KONJEVIČ ■ Engedjenek szabadon, hogy megmozgathassam a tagjaimat, hogy elvégezzek néhány guggolást, és olyan dolgokat tudhatnak meg, amelyekről nem is álmodtak.

MEIERHOLD ■ Joe, távolítsd el a ragasztószalagot, és engedd meg, hogy az úr öt guggolást csináljon.

JOE ORTON ■ Megszökik!

MEIERHOLD ■ Nem hinném. *Előbúzza a pisztolyát.*

Joe Orton Konjevičhoz lép, és eltávolítja a ragasztószalagot. Konjevič nebezen áll föl, nyújtózkodik, néhányszor leguggol. Kiegyenesedik, néhány karkörzést végez.

2015 nyár

JOE ORTON ■ Most fél órát azt fogjuk nézni, hogyan tornázik?
 KONJEVIČ ■ Elszívhatnék még egy keveset abból a kiváló fűből? Úgy a vallomásom gördülékenyebb lesz, ha már vallanom kell.
 MEIERHOLD ■ Előbb a vallomás.
 KONJEVIČ ■ Szigorú, de nem éremlek mást. Annyi számárságot összehordtam itt, hogy életem végéig bánni fogom.
 MEIERHOLD ■ Mielőbb térjünk a lényegre.
 KONJEVIČ ■ Menedzserre van szüksége, Ebenspanger úr.
 MEIERHOLD ■ Nofene.
 KONJEVIČ ■ Az, amit itt létrehozott, marketingért kiált. A szabad piac valóban térdre kényszerítette a világot, majd darabokra törte, noha ez nem jelenti azt, hogy nem könnyítheti meg az utolsó perceinket.
 JOE ORTON ■ Ön bizonyára esti iskolában végezte el a bölcsészetet. Azért tűnik ismerősnek.
 KONJEVIČ ■ Azért tűnök ismerősnek, mert már többször vettem tőled füvet.
 JOE ORTON ■ Az ügyfelekről névsort vezetek. Azon nem szerepel se Konjevič, se Novak.
 KONJEVIČ (*a zsebéből egy papírdarabot húz elő*) ■ És ezen?
 JOE ORTON ■ Hol szerezte? Adja vissza!
 KONJEVIČ ■ Te meg nekem a hamis rendőrigazolványt. *Kinyújtja a kezét.*
 JOE ORTON *Meierholdnak* ■ Megrugdoshatom?
Belép Elvira egy nagy kancsó vízzel. Konjevič megragadja, kiissza. Visszaadja Elvirának.
 ELVIRA ■ Rosszkor jöttem?
 KONJEVIČ ■ Nem, dehogy, Silvana asszony, pont jókor, hogy meghallgassa üzleti ajánlatomat.
 ELVIRA *megretten* ■ Honnan tudja, hogy Silvana a nevem?
 KONJEVIČ ■ Már nem az, Elvira asszony. Silvana még azelőtt volt, hogy nyugdíjba ment volna, hogy a hátralevő éveit polgári milióban töltse. Noha ez a ház csak megközelelti azt, amire eredetileg gondolt. Korábban csak futólag utaltam rá, de most már elmondhatom, hogy többször voltam a vendége.
 ELVIRA ■ Minek jött?
 KONJEVIČ ■ Hogy összetörjem az illúzióit, amelyek így is, úgy is maguk alá temették volna.
 ELVIRA ■ Kinek dolgozik?
 KONJEVIČ ■ Magamnak, Elvira asszony. Manapság csak a bolondok dolgoznak másoknak. Megleptem volna?

JOE ORTON *fölkapja a puskát és Konjevičra fogja* ■ Elég, elég, elég!
 KONJEVIČ ■ Nincs megtöltve.
 JOE ORTON ■ És ha mégis megvan?
A menyeyzet felé fordítja és elsüti. Rettenetes dörrenés. Mindenki sokkot kap, Joe Orton a leginkább.
 KONJEVIČ ■ Mondanék valamit, ha lehet.
 JOE ORTON *ráfogja a puskát* ■ Először én mondom el, mit fog maga elmondani.
 KONJEVIČ ■ Azt, amit el akartam mondani, mielőtt félbeszakítottál volna
 JOE ORTON ■ A kártyákat újraosztották, most én kérdezek.
 ELVIRA ■ Meierhold úr, miért tette el a pisztolyát, amikor Joe Orton fölkapta a puskát?
 MEIERHOLD ■ Egy kis kihágást akartam neki összehozni, úgy éreztem szüksége van rá. A múlt éjjel elvesztette önbecsülése egy részét, és azt valahogy helyre kellett bilentenie. A legkönnyebb az lesz, ha itt hadonászhat egy kicsit egy nagy puskával.
Joe Orton Meierholdra emeli a puskát és löni készül. Hirtelen leroskad, a puskát a földre dobja, a karosszékebe ül, arcát a tenyerébe temeti és zokogni kezd. Elvira a széke karjára ül, átöleli Orton vállát, megsimogatja a fejét, mint egy gyerekeknek.
 ELVIRA ■ Minden rendben lesz, mókuskám, anyuci soha nem volt veled elégedetlen. Bocsásd meg, ha valami csúnyát mondtam volna.
Orton zokogása lassan alábbhagy.
 KONJEVIČ ■ Ezek a mai fiatalok elpuhultak, nem tudnak a sarkukra állni. Pedig a világnak erőteljes megmozdulásokra van szüksége, jobban, mint bármikor korábban. A fiatalok kis történeteket találnak ki, történetcskéket, vagy azt se. Értelmetlen önkielégítés a fészbukon, ezzel végasztalják magukat.
 ELVIRA ■ Joe nincs is fönn a fészbukon, az internetet csak pornóra használja. Még azt se naponta.
 KONJEVIČ ■ Csak az számít mennyországnak, amit képesek megalkotni. Az eksztázis, a felejtés pillanata, a megkönnyebbülés pillanata. Valami, amit senkivel nem lehet megosztani. Apró, alattomos önzés, ennyi minden történetük, nem több. De Ön, Ebenspanger úr, a régi nagy történetek szellemében alkotta meg a sajátját. Egy nagy, különleges kert, amely nem a múltó élvezetről szól, hanem az emberi faj túléléséről

MEIERHOLD ■ A kerítésen kívüli világ már nem érdekel.
 KONJEVIČ ■ Nagyszerű! Azzal, hogy hátat fordított a világnak, és mint az utolsó szalmaszálba, bekapaszkodott az önzésbe, biztosította magának a világ megmentésének a legideálisabb lehetőségét.
 MEIERHOLD ■ Egyre inkább elmentmondásokba keveredik.
 KONJEVIČ ■ A kertnek egy olyan prototípusát dolgozta ki, amit bárhol a földön értékesíthet. A tudományos alapon nevelt növények 10 faja, amelyek évről-évre megújulnak, elegendő vitaminnal szolgálnak az egészséges élethez, egy élelmiszer perpetuum mobile, három-négy tagú családnak elegendő mennyiségben. Tudja, mit jelent ez?
 MEIERHOLD ■ Majd maga megmondja.
 KONJEVIČ ■ Vége a kereskedésnek, vége a szállításnak, vége a foszszilis tüzelőanyag iránti igénynek, vége a légkör szennyezésének, vége a világvége-érzésnek!
 JOE ORTON ■ Ugye, milyen örült? *Elvirára néz.*
 ELVIRA ■ Igen, mókuskám. Valóban az.
 KONJEVIČ ■ Az ötletét haladéktalanul szabadalmaztatni kell.
 MEIERHOLD ■ Miért?
 KONJEVIČ ■ Mert ma a gonosztevők fő célpontja a szellemi tulajdon.
 MEIERHOLD ■ Nem is tudtam.
 KONJEVIČ ■ Aláírunk egy szerződést, hogy az egész világon csak én árusíthatom a kertjének a prototípusát. Elárulom, hogy Amerikában akkora lesz a lelkesedés, hogy agyontaposák egymást az emberek.
 MEIERHOLD ■ És ebből nekünk milyen hasznunk lesz?
 KONJEVIČ ■ Gazdagok leszünk, Ebenspanger úr. Kényelemben élhetünk életünk végéig. Mindannyian.
 MEIERHOLD ■ Mindannyian?
 KONJEVIČ ■ Mind a négyen.
 JOE ORTON ■ Nocsak. Hirtelen négyen lettünk?
 ELVIRA ■ Erről Meierhold úr dönt, mókuskám. Ő az, aki tudja, mi a jó nekünk.
 KONJEVIČ ■ Ön mit mond, Meierhold úr? A kertet kibővíthetjük, fölvasároljuk a szomszédos telkeket, a házakat leromboljuk, az embereket kiöltöztetjük. Mindezt legálisan, természetesen. A húsz zöldségkörből százat, kétszázat tudunk csinálni.
 MEIERHOLD ■ És így tovább?
 KONJEVIČ ■ És így tovább. Azután a kerítésen belüli menedékhelyre vendégeket hívunk. Elvira asszony esetleg talál magának egy

fiatalabb fiút, egy tettekeszebbet, én meg valami menyecskét, hogy ne unatkozzam éjszakánként. Meg persze Ön is, az irányultságához illőt. Nem vagyok rasszista, akár a Szahara alatti tájakról is befogadnék valakit.
 ELVIRA ■ Azzal a föltétellel, ha férfi az illető.
 KONJEVIČ ■ Gondolja meg, Ve-hovar úr. Nem önmaga miatt, nem miattam. E miatt a két ember miatt. Mindkettő tehetetlen, mindkettő öntől függ. Bőven van ideje gondolkodni. Én nem sietek.
 MEIERHOLD ■ Az jó, ugyanis most egy darabig itt marad.
 KONJEVIČ ■ Ennek tudatában vagyok. Ezért ne vegyék zokon, ha megkérdem, hol találok a mel-lékhelyiséget. Múlt éjszaka nem állt módomban elvégezni mindazt, amire egy korombeli férfinak szüksége van.
 JOE ORTON ■ Gyanús is volt, hogy összehugyozta magát!
 MEIERHOLD ■ Joe, vedd a puskát, és kísérd el az urat a mosdóba. Vigyázz, nehogy megpróbáljon megszökni az ablakon. Ha végzett, kísérd vissza.
Joe fölveszi a puskát és megvárja, amíg Konjevič az ajtóhoz megy. Követi a folyosóra. Rövid szünet.
 ELVIRA ■ Semmit nem értek.
 MEIERHOLD ■ Én se mindig tudom követni, mi történik.
 ELVIRA ■ Gondolod, hogy az Isten próbára tesz bennünket a vétkeink miatt?
 MEIERHOLD ■ Az Isten már rég keresztet vetett a világra. Csak az Ördög tart ki továbbra is, abban a reményben, hogy ő nevet utoljára.
 ELVIRA ■ És mi van, ha tényleg a helyi vízműveknek dolgozik?
Lentről fegyverdörrenést ballani. Szünet.
 ELVIRA ■ Furcsa zaj.
 MEIERHOLD ■ Attól tartok, hamarosan egy kellemetlen hírral kell szembesülnünk.
Joe Orton tér vissza a puskával.
 JOE ORTON ■ Meg akart szökni az ablakon.
 MEIERHOLD ■ Azt mondtam, kísérd vissza.
 JOE ORTON ■ Nem tartotta magát a megbeszéltekhez. Nem vállalom a felelősséget olyasmért, ami nem az én hibám.
 MEIERHOLD ■ Milyen állapotban van?
 JOE ORTON ■ Kevésbé virgoc, mint korábban. A szája nyitva, de szólni nem szól. Mintha már semmi nem érdekelné.

ELVIRA ■ Joe Orton, hogyan bocsássam ezt meg neked?

JOE ORTON ■ A történelem minden új korszaka legalább egy áldozatot kíván.

ELVIRA ■ Soha nem fogjuk megtudni, ki volt, és mit akart.

MEIERHOLD ■ Ennek a kérdésnek a megválaszolásával töltjük majd a hosszú téli estéket. Joe, ragadj meg egy lapátot, áldozd be néhány káposztafejet és temesd az urat elég mélyre, hogy később véletlenül rá ne akadjanak.

JOE ORTON ■ Beszárás. Csak munkát csináltam magamnak.

Megfordul és kimegy. A puskát magával viszi. Szünet.

ELVIRA ■ Keresni fogják.

MEIERHOLD ■ Kik?

ELVIRA ■ Hát azok. Az övéi. A helyi vízművek. A rendőrség. A titkosszolgálat. Vagy az ápolói, hogy visszavigyék a kórházba. Honnan tudjam.

MEIERHOLD ■ Semmit se tudsz, Elvira. És ez mindannyiunknak jobb így.

ELVIRA ■ Szeretsz?

MEIERHOLD ■ Nem gondolod, hogy a pillanat némileg intelligensebb kérdést kíván?

Elsötétül a szín.

11. szín

A sötétben halljuk a rádiót: „... az emberek többsége még mindig úgy gondolja, hogy az emberiség megmaradásának közvetlen veszélyeztetéséről szóló történetek csak mendemondák, és olyanok gyártják őket, akiknek nincs jobb dolguk. Sajnos ez nem igaz. Az apokaliptiszis egy hajó, amelybe már beszálltunk, és amely elhagyta a kikötőt, és amely nem tud visszafordulni. Hogy mindez hogyan hat majd az emberek közötti kapcsolatokra, azt senki nem tudja. Azoknak azonban, akik már megértették, hogy talán ez a század az utolsó az emberiség életében, talán kevésbé kéne önzőnek lennie, és a saját céljait alá kéne rendelniük a hajónk közös kormányzásának, hisz azért vagyunk rajta, mert nem eszméltünk fel időben. A hajótörést nem kerülhetjük el, ezt már a vakokon kívül mindenki világosan látja. Már csak arról van szó, hogy a hajótörésre az idén, öt év múlva vagy a legjobb esetben száz év múlva kerül-e sor... (A bírek alatt a szín fokozatosan kivilágosodik.)

Belép Meierhold és kikapcsolja a rádiót.

MEIERHOLD ■ Bla-bla-bla.

Megfogja a mappáját, a karosszékebe telepszik és rajzolni kezd. Belép Elvira, teát hoz. Az asztalkára teszi, leül a beverőre. Meierhold ránéz.

MEIERHOLD ■ Aggódsz?

ELVIRA ■ Joe továbbra is a városban csavarog.

MEIERHOLD ■ Nem ezt tette mindig is?

ELVIRA ■ Most már igazán felhagyhatna az árusítással. Most, hogy van kertünk.

MEIERHOLD ■ Igyekeztem figyelmeztetni, amennyire lehetett.

ELVIRA ■ Azt hittem, boldogok leszünk most, hogy átértük a szörnyűségeket.

MEIERHOLD *feláll* ■ Miket beszélsz? A szörnyűségek még *előttünk* vannak. Ezért csináltuk ezt a menedékhelyet. Ha csak egy héttel tovább élünk a többieknel, már elértünk valamit.

ELVIRA ■ És az az egy ráadás hét megéri az erőfeszítéseket?

MEIERHOLD ■ Milyen erőfeszítéseket tettél?

ELVIRA ■ Ki főzött, takarított és kezelt konfliktust és nyújtott erkölcsi támaszt? Meg csinálta mindazt, ami csak úgy adódott?

MEIERHOLD ■ Az éjszakákra gondolsz, a hálószobádban?

Elvira föláll, elveszi a teás tálcát az asztalról és az ajtó felé indul.

MEIERHOLD ■ Nem ittam még meg a teát.

ELVIRA ■ Nem is fogod.

Az ajtónál majdnem beleütközik Konjevićbe, aki akkor lép be a folyosóról.

KONJEVIĆ ■ Majd én megiszom. Tegye csak le az asztalkára. *Összedörzsöli a kezét.* Jól fog esni, kint nagyon fújni kezdett.

Meierhold és Elvira tátott szájjal bámulják.

ELVIRA *Meierholdra néz* ■ Ugye nem tévedek? Ugye nincs itt senki kettőnkön kívül?

KONJEVIĆ ■ Azt reméltem, hogy a nyakamba ugrik és magához ölel.

ELVIRA ■ Már többször gyanús volt, hogy ez egy kísértetjárta ház.

KONJEVIĆ *kiveszi Elvira kezéből a tálcát, elveszi az asztalkáig, önt magának:* A kísértetek nem teáznak.

ELVIRA ■ De hiszen a kertben fekszik, két méter mélyen!

KONJEVIĆ ■ Ott nagyon nehezen tudnék levegőt venni. Márpedig én szeretek lélegezni. *Nagyot sóhaj.*

2015 nyár

Igaz ugyan, hogy itt nagy hiány van friss levegőből.

MEIERHOLD ■ Csak egy módja van annak, hogy megállapítsuk, kísértet áll-e előttünk, vagy sem.

Pisztolyt vesz elő a zsebéből és Konjevičra fogja.

KONJEVIČ ■ Ha az érzékeim nem csálnak, bármelyik pillanatban nagy durranásnak lehetünk fültanúi.

Elmosolyodik és beleiszik a teájába. Meierhold elsüti a pisztolyt. Elvira megrándul, Konjevič fölemeli a teáját és elmosolyodik.

KONJEVIČ ■ Ha az érzékeim nem csálnak, hamarosan egy újabb durranásnak leszünk fültanúi.

MEIERHOLD ■ Talán golyóálló mellényt visel.

Meierhold egyet lép Konjevič felé és egy méteres távolságból fejbőlövi.

KONJEVIČ ■ Hopsz, még kilyukad a dobhártyám.

MEIERHOLD *megszemléli a pisztolyt:* Használ Joe Orton mást is a hasison kívül? LSD-t, meszkált? Lehet, hogy valamit beletett az ételünkbe?

Joe Orton lép be az ajtón, puskával a kezében.

JOE ORTON ■ Csak öt percre megyek el, és máris megvádolnak a leggaládabb bünténnyel.

ELVIRA ■ Joe, az Isten szerelmére, hol csavarogsz?

JOE ORTON ■ Vadász lettem. Állatokat lövök, hogy ne csak zöldséget együnk a kertben. *Ránéz Meierholdra.* No és mire ló Ebenspanger úr?

KONJEVIČ ■ Kísértetekre.

MEIERHOLD ■ Joe, hány embert látsz ebben a szobában?

JOE ORTON ■ Hármat.

ELVIRA ■ És kísértetet?

JOE ORTON ■ Kísértetet nem látok.

ELVIRA ■ Előtted áll, és teát iszik!

JOE ORTON ■ Ez nem kísértet, ez Konjevič úr.

ELVIRA ■ Joe, Konjevič urat lelőtted a fürdőszobában és elástad a kertben!

JOE ORTON ■ Talán mellélőttem.

ELVIRA ■ Az ablakon át láttuk, ahogy elásod.

JOE ORTON ■ Igen?

ELVIRA ■ Még a káposztafejeket is visszauttattad a helyükre. Hogy elrejtse a nyomokat, azt mondtad.

JOE ORTON ■ Vagy fölkelt a halottaiból. Talán végre elkezdődött a Bibliában megjósolt föltámadás.

ELVIRA ■ Joe...

JOE ORTON ■ Nem is örülök, hogy nem vagyok gyilkos? Át kéne ölelned, megcsókolnod. Mind a négyünknek a hálószobába kéne

mennünk, és hangos bulival ünnepeelnünk meg az eseményt.

MEIERHOLD *kiveszi a tölténytárat a pisztolyból és látja, hogy vaktöltények vannak benne* ■ Hogy én milyen hülye vagyok.

JOE ORTON ■ Ezt már régóta tudjuk.

KONJEVIČ ■ Hagyd. Nem vall jólneveltségre belerúgni abba az emberbe, akinek az egyensúlya most billent át a káoszba.

ELVIRA ■ Elmagyarázná valaki, mi történik itt?

JOE ORTON ■ Semmi olyasmi, ami nem történt meg már vagy ezer-szer a történelemben.

ELVIRA ■ Egy szót sem értek.

JOE ORTON ■ Hogy is érthetnél meg bármit, amikor egyetlen hatalmas lyuk vagy tetőtől talpig, és ennek a lyuknak mindig tele kell lennie, nehogy véletlenül egy morzsányi ész kerüljön bele?

KONJEVIČ ■ Nono. A nőkkel figyelmesnek kell lenni, akkor is, ha megvetjük őket.

MEIERHOLD ■ Mikor kezdődött ez az összeesküvés?

JOE ORTON ■ Ön emlékszik rá, Konjevič úr?

KONJEVIČ ■ Van annak azért jó ideje. Mindenképpen még azelőtt, hogy elástak volna a kertben.

MEIERHOLD ■ Mielőtt ide jött volna?

KONJEVIČ ■ Az sincs kizárva. De nincs fontossága: most ez van, ami van.

ELVIRA ■ Istenem, Joe Orton, hogy tudtad végigcsinálni ezt a színjátékot?

JOE ORTON *felszisszen* ■ Na és te, aki megjátszod az orgazmust?

ELVIRA *gonoszul* ■ Általában nem teszem, de veled nincs más választásom.

JOE ORTON ■ Köszönöm a bókot. Ezért a bérleti díjad, amit holnap-tól fizetsz, lényegesen magasabb lesz.

ELVIRA ■ Meierhold úr, miért nem véd meg?

MEIERHOLD ■ A jóhiszeműségem áldozata lettem.

KONJEVIČ ■ Inkább az üzleti érzék hiányának áldozata. Fölajánlottam a megállapodást, amivel megőrizhette volna a pozícióját, és mindenkinek garantálta volna a kényelmet élete végéig.

MEIERHOLD ■ Mit akarnak tenni?

JOE ORTON ■ Semmi drámait. Eddig tízféle zöldséget termeltünk a kertben, mostantól pedig...

MEIERHOLD ■ Tudom, kendert fogunk.

JOE ORTON ■ Nem. Mákot.

ELVIRA ■ A mákosrétest soha nem szerettem.

MEIERHOLD ■ Ópium, heroin?

KONJEVIČ ■ A terület nagyságát és a föld minőségét figyelembe véve kiváló termésünk lesz.

MEIERHOLD ■ Kereskedelembe fognak? Elkábitják az embereket? Nem élelmiszert termelnek, hanem betegséget és halált? Ezt nem fogom megengedni.

ELVIRA ■ Én se. A ház és a kert tulajdoni lapján az én nevem szerepel.

JOE ORTON ■ Tudtam, hogy nem lesz könnyű.

KONJEVIČ ■ Á, semmi baj, megoldjuk, hisz értelmes emberek vagyunk. A tulajdonjog átírása nem egy bonyolult dolog. Egy kis ígéret, némi fenyegetés, és már meg is van. Ugye, Elvira asszony? Ugye, Meierhold úr? A céljaink elérése közben is meg kell őrizni az emberi értékeket.

MEIERHOLD ■ Az Ön értékei, Konjevič-Novak úr, arra se érdeme-sek, hogy leköpjem őket.

ELVIRA ■ De én megteszem! *(Konjevič felé köp.)*

KONJEVIČ ■ Az értékeket magunk találjuk ki, hogy legalizáljuk a céljainkat. Más szóval: pusztá fikciók.

JOE ORTON ■ Ezen a téren már egy ideje bármi megengedett. Még az én bohózataim is. Biztosítom magamnak a helyet a történelemben.

MEIERHOLD ■ Te egy tetű vagy, amelynek legfőljebb egy kutya bőrére lesz helye. Az emberiség a kihalás szélén áll, ti ketten pedig...

JOE ORTON ■ ... szeretnénk megkönnyíteni az utolsó pillanatait. Hát nem vagyunk nemeslelkűek? Szórakozás, felejtés, és persze néhány kényelmes év magunknak – van ennél szebb?

KONJEVIČ ■ A megtermelt ópium bevételéből százszor több zöldséget tudunk magunknak venni, mint amennyit ti itt termelni szándékoztatok.

JOE ORTON ■ És húst.

KONJEVIČ ■ És húst. Mindenfélét. Fiatalt és ruganyosat is. *(Elvirára néz.)*

ELVIRA ■ Meierhold úr, nem védi meg a méltóságomat?

MEIERHOLD ■ Ezt a játékot elvezítettük.

KONJEVIČ ■ Nem okvetlenül. Amilyen megfontoltak, még mindig állhatnak a győztes oldalra.

MEIERHOLD ■ Nem barátkozunk tolvajokkal.

ELVIRA ■ Brávó, Meierhold úr! *Aggódó arckifejezést ölt.* Másrészt,

ezt azért meg kell gondolni. Ugye, Konjevič úr?

MEIERHOLD ■ Meggondoljuk. A bíróságon.

KONJEVIČ ■ De a bíróság kívül esik azon a kerítésen, amit azért emeltetett, hogy senki ne mászhasson be a kertjébe, Ebenspanger úr. A kerítésen belül a bíróság nem kompetens, itt csak mi magunk vagyunk.

MEIERHOLD ■ Meg kell ölniük.

KONJEVIČ ■ De mi nem vagyunk gyilkosok, mint maguk, még ha nem jártak is sikerrel.

JOE ORTON ■ Nézzen ki az ablakon, Meierhold úr.

Meierhold és Elvira az ablakhoz lépnek, kinéznak.

ELVIRA ■ Ki ez a lány?

JOE ORTON ■ Az új munkaerő. Két órája alkalmaztuk.

MEIERHOLD ■ Álljon meg a menet... Nem hiszem el. Mit csinál az a lány?

JOE ORTON ■ Kiássa a zöldséget, előkészíti a talajt a máknak.

ELVIRA *megbántva:* Fialat.

KONJEVIČ ■ Így megy ez, asszonyom. Manapság ez nem tart sokáig. Mire körbefordulunk, már tegnap van. És a holnap már itt kopog az ajtónkon, miközben alszunk.

ELVIRA ■ És mit fog még csinálni azon felül, hogy a kertben dolgozik?

KONJEVIČ ■ Késznek mutatkozott, hogy elgondolkodjon néhány javaslatunkon. Hisz ismeri a szegény családokból származó lányokat: soha nem mondanak nemet egy ráadás kenyérszeletre, még ha az ártatlanságuk is az ára.

ELVIRA ■ És hol fogják nyélbe ütni a javaslataikat? Az én hálóban?

KONJEVIČ ■ Erre jövet bekukkantottam, és alkalmasnak tűnt, hogy... nos, talán most mellőzném a részleteket...

ELVIRA ■ Az Isten verje meg! *Odaront Konjevičhez, öklével üti a férfi mellkasát.* Az Isten verje meg! *Térdre esik, átöleli Konjevič lábát, fölzokog.* Könyörüljön...

JOE ORTON ■ Kész színház!

ELVIRA *alig hallhatóan* ■ Megvert engem az Isten...

Meierhold elindul az ajtó felé.

KONJEVIČ ■ Hová indult?

MEIERHOLD ■ Új kalandok felé.

JOE ORTON ■ Azokról már mi gondoskodtunk. Az Ön kalandjai mostantól kezdve...

MEIERHOLD ■ Nem érdekel.

JOE ORTON *ráemeli a puskát Meierholdra* ■ Szerintem meg nagyon is érdeklí.

MEIERHOLD ■ Én tudós vagyok.

KONJEVIČ ■ Pont emiatt, Eben-spanger úr. Pont emiatt szántunk Önnek olyan munkát, amit csak megfelelő szakmai tudással rendelkező ember tud elvégezni.

JOE ORTON ■ Az ópiumból heroint gyártó laboratóriumot fogja vezetni.

KONJEVIČ ■ Étel és szállást kap cserébe. Manapság ez nem kis dolog.

JOE ORTON ■ Sőt, több mint ami milliárdnyi embertársának jut a Földön.

KONJEVIČ ■ Csak Los Angelesben százezer ember alszik az utcán.

ELVIRA *feláll* ■ És nekem? Nekem mi lesz a dolgom?

MEIERHOLD ■ El akarod adni magad?

ELVIRA *sértetten* ■ Soha nem adtam el magam. Tettem olyasmit, amit nem tesz meg minden nő, de mindig összekötöttem a kellemest a hasznossal. A természetemből következik, hogy szívesen együttműködöm. Meghallom az idők szavát. Alkalmazkodom.

KONJEVIČ ■ Elvira asszony, sok évvel ezelőtti találkozásunkból egy különleges testhelyzet maradt meg az emlékeimben. Gondolja, hogy még képes lenne rá? Hiszen a tagjai már nem olyan rugalmasak...

Elvira lekever neki egy nyaklevest.

JOE ORTON ■ Nem ártana némi tiszteletet tanúsítani, mert még szakácsnő nélkül maradunk.

ELVIRA ■ Meierhold úr... A világ túlzottan kiszámíthatatlan lett, a büszkeség már nem más, mint a sors hibája.

KONJEVIČ ■ Okos nő. Hallgasson rá.

JOE ORTON ■ Buta liba, de ezúttal véletlenül olyat talált mondani, amivel egyetértek.

MEIERHOLD *Konjevičnak* ■ Magáról nem tudom, hogy ki, de hogy kiváló család, az biztos, és a képességeit jobban is kamatoztathatná a nemzetközi piacon.

KONJEVIČ ■ Ismerem a korlátait, Vehovar úr.

MEIERHOLD ■ Te pedig, Joe Orton, más tézisa vagy. Ha eltekinünk a benyomástól, amit keltesz, eléggé tájékozott vagy az emberi gondolkodás terén.

JOE ORTON ■ Köszönöm.

MEIERHOLD ■ A kapzsiság, amit életfilozófiának választottál, nem hoz mást számodra, mint az alantas szükségletek rövid távú kielégítését és a megbánás végtelen hosszú óráit.

JOE ORTON ■ A macska hemperg a napon, és aztán elalszik. Az

ember hempereg az életben, és aztán elalszik. Egyik se tudja kikerülni a sorsát, hogy az, aki, és az, ami.

ELVIRA ■ Egy szót se értek.

JOE ORTON ■ Miért is ne várnánk a világvégét egy ködös eufóriában, boldogságot érezve, ami mesterséges ugyan, de mégiscsak boldogság. A feledés keresése minden élőlény egyetemes tulajdonsága. Ezért törekszünk itt az élvezet megteremtésére.

MEIERHOLD ■ Nélkülem. *Megfordul, indulna.*

KONJEVIČ ■ Eben-spanger úr, jól tudja, hogy ezt nem engedhetjük meg.

MEIERHOLD ■ Mégis, mit tesznek velem?

KONJEVIČ ■ Előbb-utóbb ki kell mennie a mellékhelyiségbe, Joe Orton elkíséri a puskájával, Ön megpróbál megszökni az ablakon át, Joe lelövi, eltemetjük a mákültségében. Trágya lesz magából.

Szünet.

ELVIRA ■ Meierhold úr, maradjon velünk. A lakbérét év végéig kifizette. Utána is meg tudunk egyezni. Az elvárásaink nem lesznek elfogadhatatlanok. Ugye, Joe?

JOE ORTON ■ Hadd döntsön egyedül.

KONJEVIČ ■ Eben-spanger úr. Meghalni az elvekért, amelyek nem többek pillanatnyi ötleteknél, manapság anakronizmusnak számít. Hadd mutassak rá arra, hogy amit most érez, az a hősiesség utáni gyermeki vágy.

ELVIRA *óvatosan:* Meierhold úr?

MEIERHOLD ■ Tulajdonképpen nincs választásom.

KONJEVIČ ■ Minimális, én azt mondanám.

MEIERHOLD *döntött* ■ Jó. Akkor elugrom a városba némi szakirodalomért, és fél órán belül itt vagyok.

KONJEVIČ ■ Szerintem oké, de mit mond erre Joe Orton, aki dramaturgja és rendezője is ennek az előadásnak?

JOE ORTON ■ Fél óra.

ELVIRA ■ Azért egy kis késés belefér. Öt perc.

MEIERHOLD ■ Fél órára van szükségem, nem többre. *Elsiet.*

Szünet.

ELVIRA ■ Úgy örülök, hogy az érzelmek kerekedtek fölül, és nem az értelem.

JOE ORTON ■ Minden a tervek szerint halad.

Konjevič az ablakhoz lép, kinéz.

KONJEVIČ ■ Az ösvényen halad a vaskapu felé.

JOE ORTON ■ Milyen messze van?

KONJEVIČ ■ Félúton.

JOE ORTON ■ Nyisd ki az ablakot, Elvira.

Elvira az ablakhoz lép, kinyitja.

ELVIRA ■ Odaért a kapuhoz. Sikerülni fog neki!

KONJEVIČ ■ Már mászik föl a kapun, a teteje felé.

JOE ORTON *ellöki Konjevičtet:* Már csak egy kicsi, és sajnálni fogja, hogy a kapu tetejére éles vasakat szereltetett.

KONJEVIČ ■ Igazi lándzsákat.

Joe Orton fölemeli a puskát és az ablakon át célba vesz vele valamit.

ELVIRA ■ Várj.

JOE ORTON *ránéz* ■ Mi a fene bajod van?

ELVIRA *ellép az ablaktól* ■ Tudom, hogy csak egy szentimentális nő vagyok, de úgy összeszorult a szívem, hogy alig kapok levegőt.

Kintről, száz méteres távolságból borzasztó sikoly hallatszik.

ELVIRA ■ Mi volt ez?

KONJEVIČ ■ A menekülő megcsúszott a kapu tetején.

JOE ORTON ■ Az egyik lándzsa átszúrta a szívét.

ELVIRA ■ Jézusom! Ez a mi bűnünk.

JOE ORTON ■ A miénk? A lándzsákat Svájcban rendelte, mert a hazaiak nem voltak elég élesek!

ELVIRA *a kétségbeesés szélén* ■ Meg akart védeni minket!

JOE ORTON ■ Az ilyenek a legrosszabbak.

KONJEVIČ ■ Gyorsan le kéne szednünk, hogy a járókelők ne vigyék halálhírét a világban.

Joe Orton és Konjevič elindulnak az ajtó felé. Konjevič megfordul.

KONJEVIČ ■ Most már minden rendben lesz, Elvira asszony. Egy korty zöld tea, és mehet minden tovább.

Elmennek. Elvira áll, nem tudja, mit tegyen. Odalép a tükrökhöz, megigazítja a haját. Bánatosan nézi a tükröképét.

ELVIRA ■ Micsoda megkönnyebülés, hogy az ember megöregedhet és meghalhat.

Függöny.

A Change Is Gonna Come

I was born by the river

In a little tent

Oh

And just like a river

I been a running ever since

It's been a long

A long time coming but I know

a change gon' come

Oh

Yes it will

It's been too hard living but I'm

afraid to die

Cause I don't know what's up there

beyond the sky

It's been a long

A long time coming but I know

a change gon' come

Oh, yes it will

And I go to the movie and I go

downtown

Somebody keeps telling me, „Don't

hang around”

It's been a long

A long time coming but I know

a change gon' come

Oh

Yes I will

RAJSLI EMESE FORDÍTÁSA

KOMMENTÁROK ÉS VITÁK

LJUDMILA ULICKAJA

A lenyűgöző önkutató-önpusztító faj – antropológia orosz módra –

ULICKAJA, Ljudmila
Médea és gyermekei
 (V. Gilbert Edit és Goretity József ford.)
 Magvető, 2003, 2010

Kukockij esetei
 (V. Gilbert Edit és Goretity József ford.)
 Magvető, 2003, 2008, 2011

Életművésznők
 (Goretity József ford.)
 Magvető, 2004, 2013

Vidám temetés
 (Goretity József ford.)
 Magvető, 2005, 2011

Szonyecska
 (V. Gilbert Edit ford.)
 Magvető, 2006, 2012

Odaadó hívek
 Surik
 (Goretity József ford.)
 Magvető, 2008, 2013

Történetek állatokról és emberekről
 (Kisbali Anna ford.)
 Magvető, 2009

Daniel Stein, tolmács
 (Morcsányi Géza ford.)
 Magvető, 2009, 2012

Elsők és utolsók
 (Goretity József ford.)
 Magvető, 2010, 2013

Imágó
 (Goretity József ford.)
 Magvető, 2011

A mi Urunk népe
 (Goretity József ford.)
 Magvető, 2012

Történetek gyerekekről és felnőttekről
 (Kisbali Anna ford.)
 Magvető, 2012

Ezt az írást a *Másik, mások, másokról* sorozat köteteinek bemutatón elhangzott előadásaimból állítottam össze. 2006 óta tizenhat, kamaszoknak szánt könyv jelent meg, melyekben kultúr-antropológiai megközelítésben olvashatnak mindenféle nép étkezési, öltözködési, viselkedési szokásairól, élethez-halálhoz való viszonyáról, vagyis a miénktől eltérő kultúrák iránti toleranciára igyekeztük rávezetni a fiatalokat. Vera Tyimencsik kultúr-antropológus legutóbb megjelent könyve a családi élet sajátosságait mutatta be. Egy bekezdés arról szólt, hogy léteznek a világban egynemű házaspárok is. Ezt követően a szerző ellen, ellenem mint sorozatszerkesztő ellen, valamint a könyveket kiadó Tolerancia Intézet igazgatója, Jekatyerina Genyieva ellen homoszexualitás népszerűsítése miatt indult eljárás. Mára a vádat ejtették, de a könyv körüli botrány megmutatta, milyen erős a társadalmunkban a homofóbia és a tudatlanság. Valójában arról van szó, hogy az emberiségnek alapos „tudatfrissítésre” lenne szüksége ahhoz, hogy túlélje a 21. századot. Ezért is szántam rá magam arra, hogy ezt a szöveget közzétegyem.

Kedveseim! Szorít az idő! Nagyon szorít! Személy szerint engem azért, mert túl vagyok a hetvenen, márpedig a Biblia azt mondja, hogy az ember „éveinek száma legfőjebb hetven”. Az emberiség pedig azért, mert a kiváló angol csillagász, Marin Rees szerint nem éljük túl a 21. századot. A katasztrófa egy szempillantás alatt bekövetkezhet, ráadásul földi dolgaink jelen állása nem vall arra, hogy elkerülhetjük... De hátha mégis!

I. Az ember a természet csodája

Mi önkkel igen fiatal fajnak számítunk a természetben. Talán a legfiatalabbnak, ha a mikrobiológiát kihagyjuk a számításból. Csakhogy az ember hajlamos arra, hogy minden állatot – a macskától a majomig – a kistestvéreinek tekintsen. Pedig ez nagy hiba: még a majmok is jóval régebbiek nálunk. A krokodilokról már nem is beszélve...

Ami a majmokat illeti, ők nem csak rokonaink: mi magunk is majmok vagyunk, főemlősök. Mi száz százalékban állatok vagyunk, az állati lét törvényei szerint működünk. A majmokkal szinte azonosan működik mindenünk. Na

jó, kis híján mindenünk... Vannak eltérő tulajdonságaink, vonásaink, képességeink. Ez azonban nagyon ingoványos terület, mivel az utóbbi időben a tudósok egyre kevesebb különbséget tartanak nyilván. Az ember ismeretei önmagáról és a természetéről lassan olyan mértékben bővülnek, hogy illet még a mesében sem olvastunk...

Van azonban egy és teljességgel meghatározó különbség köztünk és az állatvilág között: az ember létrehozta azt, amire egyetlen más élőlény sem képes, a kultúrát. Ebben beletartozik mindaz, amit az ember fennállásának roppant rövid, alig kétszázézer éves létezése alatt megteremtett. Lehet ezt az időszakot jócskán elnyújtani, vagy csökkenteni, de nem tévedhetünk nagyot, ha a kezdet időpontját a kultúra – az írásbeliség, a festészet, a szobrászat, az építészet, a zene, a világot megismerő tudományok – megszületéséhez kötjük. De tekinthetjük ilyen kiindulásnak az első kézzel készített szerszám megjelenését is. És akkor eltöprenghetünk azon, hogy egy történelmi léptékben mérve roppant rövid időszak alatt az ember a bunkótól és szekercétől eljutott a fegyverig: a taposóaknáig, az atombombáig és a vegyi fegyverekig. Egyedülálló, hatalmas teremtőerővel megáldott faj ez! Elképesztő, mit ért el, ráadásul nincs még egy hozzá hasonló lény, mely oly közel jutott volna az önmegsemmisítés lehetőségéhez: napjainkban emberek egy kis csoportja ki tudja irtani a teljes emberiséget, beleértve önmagát is. Erre más faj nem lenne képes.

De vajon miért nem képes ez az oly sok mindent létrehozó ember leszámolni az önpusztítás fenyegetésével, mely évről évre egyre növekszik? Miért ilyen kirívóan kegyetlen az ember, amikor a hasonszőrűek megsemmisítésének igénye merül fel? Hát azért, mert a természet beleprogramozta az agresszivitás névre keresztelt tulajdonságot. Ez a jellemvona minden állatfajban megtalálható, csak más-más módon jut kifejezésre. Enélkül az élőlény elpusztulna, nem érvényesülhetne a természet kegyetlen törvénye, miszerint a legerősebb él túl. És itt megint elérkeztünk egy lényeges kérdéshez: ki számít ma a „legerősebbnek”: a legokosabb, vagy a legravaszabb? Vagy talán a legműveltebb? Ne adj! Isten a legnagyobb, a legkönyörületesebb?

Jól tudjuk, az ember a természet csodája. Pedig vannak állatok, amelyek jobban látnak, élesebben hallanak, gyors-

sabban mozognak, úsznak és repülnek nálunk, és mindent összevetve olyan tulajdonságokkal rendelkeznek, amilyenekkel mi nem. De csak az ember bizonyult képesnek arra, hogy tudományt és művészetet hozzon létre. Ez a lenyűgöző lény – a többivel ellentétben – képes hőstettekre és önfeláldozásra. Az ember feláldozhatja az életét másért, nem feltétlenül a gyerekéért – az utódaiat a macskák és a verebek is megvédik. Viszont nincs még egy olyan teremtmény, amely képes lenne egy eszméért feláldozni magát. Az ember utolérhetetlenül magasztos tud lenni a cselekedeteiben. De legalább ennyire alávaló, gusztustalan és hitvány is lehet. És milyen kegyetlenségekre képes! Erre most, engedelmmükkel, nem is hoznék fel példákat.

Nos, ez a lenyűgöző faj már réges-régen elkezdte magát tanulmányozni. Ez az egyetlen faj, mely tanulmányozza önmagát és környezetét. Az embert kutató tudomány az antropológia. A magam részéről azt gondolom, s ezzel nem mindenki ért egyet, hogy az antropológia a legfőbb a tudományok közül, a többi csak ennek a segédtudománya, hiszen minden tudomány és művészet emberi tevékenység eredménye, az antropológia pedig nem csupán az emberi tevékenységet, hanem magát az embert is vizsgálja.

2. A félelem és az agresszivitás elegye szüli a xenofóbiát

Az állatvilágban a túlélés legfontosabb tényezői a területvédelem, az élelem-szerzés és a szaporodás. Ezekért folyik a harc, alapvetően a hímek között. A természetben kifejlődtek azok a mechanizmusok, melyek megakadályozzák az egyedek kölcsönös megsemmisítését. Bár előfordul, hogy a nőstényért, vagy a területért folytatott harcban az egyik állat elpusztítja a másikat, de ez inkább kivételnek számít. Rendszerint ez a küzdelem rituális jellegű. Kialakult egy jel- és gesztusrendszer, mely működésbe lép, és az ellenfél megölésére nem kerül sor; ilyenkor a vesztes megalázva és sebzeten eloldalog a csatatérről. Az embernél azonban, egyelőre tisztázatlan okokból, ilyen genetikailag kódolt gátlás nem fejlődött ki. Még fajunk hiányos anatómiai fegyverzet – se karmok, se fogak, se szarv, se méregfog – sem akadályozza meg az embert abban, hogy a magafajtaját lemészárolja.

Az összetett lélektan a viselkedésformák sokaságát termelte ki. Az emberi magatartás vizsgálata, különösen háború idején, vagy egy börtönszituációban – mind fogvatartotként, mind fegyőrként – kimeríthetetlen táptalajjal szolgál az

elmélgedésre. Egy pillanatil sem állítom, hogy a természetben minden célszerű: előfordul, hogy ilyesméről vagy egyáltalán nincs szó, vagy csak mi nem érzük még fel észsel. Ezzel szemben viszont végtelesen számú, minden képzeletet meghaladó példát lehet felhozni az ember extrém kegyetlenségére – hol a legyőzöttekkel, hol asszonyaikkal és gyermekeikkel szemben –, ami azért jócskán túlfeszíti a célszerűség kereteit.

A levonható következtetés annyi, hogy az emberi agresszivitás gyakran felesleges és nem indokolják a körülmények. Mint amikor az egyik járókelő véletlenül megloki könyökével a mellette állót, mire az illető előveszi a revolverét, és keresztüllövi a véttlen bántalmazót. Nagyjából erről is beszélnek: az emberiség hordoz magában egy jó adag archaikus örökséget, konkrétan fajon belüli agresszivitást, mely nélkülözhetetlen a túléléshez, de ebben a mi világunkban, a mai körülmények között, épp ez akadályoz meg bennünket abban, hogy együtt tudjunk működni a legfőbb célunk, az emberiség túlélése érdekében. Szeretném hangsúlyozni, hogy az emberiség evolúciós, civilizációs sikere éppen hogy nem az agresszivitásnak köszönhető, hanem abból a képességéből, hogy megtanultuk ezt kezelni: sikerült egységbe hozni nagyobb csoportok erőfeszítését, megérteni a másikat, meg tudtuk haladni a másiktól és a többi közösségtől – néptől, államtól, felekezettől – való természetes félelmet és bizalmatlanságot. A kölcsönös egymásra hatás, a közös munka nélkül egy tapodtat sem léptünk volna előbbre. Na és persze zenik és feltalálók nélkül sem jutottunk volna túl messzire.

Tudósok úgy tartják, hogy a régebbi korokban az agresszivitás szintje magasabb volt a mostaninál. Csakhogy az egyéni agresszivitáson túl létezik még csoportos agresszivitás is, és manapság meglehetősen hatékony módszereket dolgoztak ki arra, hogyan lehet milliók tudatát manipulálni, azaz gyorsan felkorbácsolni az agresszivitás szintjét a társadalomban. Egy kiélezett szituációban elég egyetlen olyan embernek a pszichotikus összemomlása, akinek a kezében ott a „nukleáris aktatáska”, hogy bekövetkezzen a globális katasztrófa. Egy ilyen esetben a személyes megbántottság, vélt, vagy valós sérelem az emberiség pusztulásához vezethet.

Mit kezdünk ezzel? Hogyan zabolázzuk meg az agresszivitást, mely ott lapang létezésünk minden színterén: a családban, a gyerekek kortársi közösségében, a szomszédi viszonyokban, a rivalizáló városok lakói és népek között, a politikai pártok és kormányok között? És egy-

általán: kire irányul az agresszivitás és hogyan kezeljük: magunkban és a bennünket körülvevő világban?

Ahhoz, hogy az agresszivitással kezdeni tudjunk valamit, először ki kell ismerünk, meg kell értenünk kialakulásának okait, tanulmányoznunk kell, hogyan változtatja irányultságát, meg kell tanulnunk csillapítani. Az első lépés ezen az úton beismerni a létezését, felfedezni a csírát önmagunkban, kideríteni, mi váltja ki. Köztudott, hogy az elfojtott agresszió számos betegség okozója, kutatók hada dolgozik ennek az összefüggésnek a felderítésén. Én azonban most az agresszivitás elleni fellépés másik, békés és humánus módjairól szeretnék beszélni.

Mert ki vált ki kínos érzést, ingerültséget, tiltakozást és ebből következően agresszivitást? A hozzánk közel álló és tőlünk távoli, de mindenképpen az, akit nem értünk. Ez a bizonyos „másik”, az idegen, tőle ered minden baj. De ha kicsit közelebb kerülünk ehhez a „másikhoz”, tüzetesebben szemügyre vesszük, megtudunk egyet s másat a kultúrájáról, hagyományairól, magyarázatot kapunk arra, miért eszik döghúst, visel ilyen vagy olyan göncöt, sercintve köpköd, fennhangon szuszog és hallat számtalan más illetlen hangot, fohászodik, furcsán temeti el a halottait és teljesen idéntlenül ünnepel, szóval ha mindegyik vészük a fáradságot, sok mindenre fény derülhet. Amint többet tudunk meg az ismeretlenekről, rögtön tisztázódik, miből ered a „különbözőségük”. Eloszik a félelem, mert az ismeretlen el nem fogadásában gyakran a félelem a ludas. Az idegen, a hozzánk nem hasonlatos előtti félelem. A félelem és az agresszivitás elegye zűli a xenofóbiát, a hamisan motivált gyűlöletet minden más kultúra képviselőjével szemben.

3. Család nálunk és másoknál

A *Másik, mások, másokról* antropológiai könyvsorozatot kamaszoknak szántuk. A legutolsó és egyben legfontosabb kötet az agresszióról szól és a tavalyi év elején látott napvilágot. Ezeket a könyveket zömében szakemberek írták, egyet-kettőt olyan újságíró, aki a legnagyobb mélységben át tud tekinteni egy témakört.

Én most a *Család nálunk és másoknál* című kötetéről ejtenék szót részletesebben. Nem azért, mert ez volna a legjobb, vagy ellenkezőleg, a leggyengébb, pusztán azért, mert a sorozatból ez a könyv váltotta ki a legnagyobb visszhangot. Témája a család mint társadalmi jelenség. Számunkra, Oroszország, Európa és Amerika lakói számára az eltérő nemű és nagyjából hasonló korú emberpárok alkotják, akik egy, két, vagy több gyermeket is a felnevelnek. Ez jó képlet, igazolta létjogosultságát a kultúrában, több millió ember tartja magát hozzá. De nem mindenhol és nem mindig.

Említettem, hogy az emberek és állatok között több a hasonlóság, mint a különbség, meg lehet figyelni, hogy szerveződnek az állati és az emberi családok. Megfigyeltük és összehasonlítottuk. Azután végigkövettük, hogy alakult át a történelem során a családnak nevezett társadalmi mechanizmus.

Nem szabad megfeledkezünk egy fontos részletről. Mi ugyan a Krisztus születése utáni huszadik században élünk a Gergely naptár szerint, de sok nép – miközben elfogadja ezt a naptárt is – egyidejűleg saját időszámításukban is él: a zsidóknál 5775-öt írunk a világ teremtésétől számítva, a mohamedánok a Hidzrától számított 1430-ban élnek. Bizonyos értelemben minden nép a saját időszámításában létezik. (Emlékezzünk Hruscsov jelszavára: „Utolérjük és megelőzzük Amerikát”? Ez jól jelzi, hogy Nagy Péter uralkodása óta a civilizációs lemaradásunk tudatosult az állami vezetőinkben; az azóta eltelt háromszáz éves modernizációs folyamat tulajdonképpen nagyszerű, bár sajátosan egyoldalú eredményeket hozott, amit jól illusztrál például az atombomba megkonstruálása és a – múlt század közepének viszonyait figyelembe véve – fejlett űrtechnológia.) Ehhez még gondoljuk hozzá azt, hogy egy és ugyanazon bolygón olyan népek élnek együtt, melyek a civilizációs folyamat különböző fokán léteznek. Nem is olyan nagyon rég találkozhattunk olyan törzsekkel és népekkel, melyek nem ismerték a keréket, a szövést és a földművelést.

Ennek megfelelően a családi viszonylatoknak is minden országban megvannak a maguk sajátosságai, többek között fennmaradtak az archaikus jellemzők is. A shariát törvényei, melyeket az emberiség majd' fele követ, megengedik, hogy egy férfinak négy felesége legyen. Tibetben máig fennmaradt a poliandria, melyben egy asszony két férjet is tart, akik gyakran testvérek. Arról nem is beszélve, hogy minden országban más-más kortól engedélyezik a házasságot. Mexikóban például tizenkét évesen már lehet házasodni, Japánban és Dél-Koreában tizenhárom évtől, sok más országban tizennégytől. Ezek a számok történelmi koronként változtak. Az Orosz Föderáció törvényei szerint tizennyolc év a korhatár, aki pedig tizennyolc évesnél fiatalabb személlyel lép nemi kapcsolatra, az pedofília bűnébe esik. Igaz, fogalmunk sincs, mit kezdünk azokkal az iskolásokkal, akik nyolcadikos korukban kezdenek nemi életet élni. És azért ez nem ritkán előfordul...

A világ azon részében, ahol élünk, a monogámia az elfogadott. A nagycsaládokon kívül, ahol apa-anya, nagypapa-nagymama és gyerekek élnek együtt, előfordulnak kétgenerációs, szülőkből és gyerekből álló családok is. Az utóbbiak

egyre gyakoribbak napjainkban. Gyerekkoromban ezek épp azok a családok voltak, melyekben az apa elesett a fronton. Manapság gyakoriak a csonkacsaládok: ezek válás, vagy házasságon kívül született gyerekek miatt alakultak ki. A válások száma is növekszik, és az egy szülővel, rendszerint a nővel nevelkedő gyermekek is egyre többen vannak. Ráadásul maga a család intézménye is válságba került az elmúlt évtizedekben: sokan egyáltalán nem akarnak összeházasodni, és egy életen át szinglik maradnak. Legalábbis ezt mutatják a szociológiai felmérések.

A fent leírt családokon kívül léteznek még melegházaspárok, melyek, elviekben, nem hoznak a világra utódot. Az egész világon küzdenek azért, hogy a melegeknek is joguk legyen családot alapítani. Bizonyos országokban a jogalkotás előzékeny megengedi az egyneműek házasságát, más országokban nem. Valójában ez a kérdés a mi korunkban merült fel, a történelem során eddig még soha.

Hogyan viszonyulunk hát az egyneműek házasságához? Legyenek legálisak, vagy hagyjuk meg őket az illegitimitásban? És lehessen joguk gyereket örökbefogadni?

Az egyneműek viszonya mint párkapcsolat nem újkeletű kérdés, végigkíséri az emberiség egész történetét – azóta biztos, mióta az lejegyzett formát öltött. A különböző országokban és kultúrákban ilyen kapcsolatok léteztek, és mindenhol másként viszonyultak hozzájuk. Az ókori Görögországban, ahol virult a férfibarátosság, a bajtársi testvériség, és a sajátos tanár-növendék összefonódás kultusza, a homoszexuális viszonyt nem utasította el a társadalom. Az ókori Izraelben az egyneműek kapcsolatát súlyos tilalom terhelte – ezért megkövezés, azaz kivégzés járt, amint ezt a Biblia is írja. Ezen a semlegességtől a teljes elutasításig és kriminalizálásig terjedő skálán mozog a homoszexualitáshoz való történelmi viszonyulás. A mai napig vannak olyan országok, ahol kivégzés jár a homoszexuális viszonyért: Iránban 1979 és 2009 között mintegy négyezer meleget végeztek ki.

A huszadik században a világ országainak túlnyomó többségében eltörölték a homoszexualitást büntető törvényeket. Ez persze nem vetett véget a meleg hétköznapi üldöztetésének és megvetésének azokban az országokban sem, ahol érvényen kívül helyezték az ellenük szóló paragrafusokat. Ma minden országban működik LMBT (leszbikus, meleg, biszexuális és a tranz nemű) közösség. Mindenki, aki ehhez a közösséghez tartozik, számos előddel rendelkezik a történelem kezdeteitől fogva, de csak napjainkban létezhet legálisán.

Itt óhatatlanul felmerül a kérdés: egy gyerekeknek szóló könyvben miért írunk arról, hogy létezik olyan a világon, hogy egyneműek kapcsolata, vannak homoszexuális családok? Kell ez a gyerekeknek? És minek? Hát kizárólag azért, mert a homoszexuális család létezése tény. És némely melegcsaládban gyerekek is nevelkednek. Ezek vagy az előző, heteroszexuális házasságokból származó gyerekek, vagy örökbefogadottak. Bár találkoztam már leszbikus családoknál mesterséges megtermékenyítésel, donorspermával fogant gyerekekkel is.

Az orvostudomány kifinomult eljárásokat dolgozott ki arra, hogy semmiféle gondot ne jelentsen a mesterséges megtermékenyítés és egy magzat kifejlesztése egy lombikban. Egyre több ilyen gyerekek születik világszerte. Hogy ez most jó, vagy rossz, arról ne ítélkezzünk. A tudomány sikerei egyre többször etikai kérdésekkel szembesítik az emberiséget, és legtöbb ilyen megoldatlan probléma épp erre a két pontra – a születésre és a halál pillanatára – összpontosul. Az orvostudományon belül új szakmák jelentek meg: vannak külön olyan orvosok, akik a meddőség leküzdésére szakosodtak, és olyanok, akik szenvedésmentesen átsegítenek a nemlétbe. Nem tudom, bevezették-e már az „eutanaziológus” kifejezést, de előbb vagy utóbb használatba fog kerülni.

Az orvosi etika mint önálló tudományág már létezik, és harcosan teszi fel a legfőbb kérdést: hol húzzuk meg a határt? Mert ugyan senki sem szövetkezett arra, hogy kiiktassuk érvényéből a tízparancsolatot – ne ölj, ne lopj, ne kívánd meg felebarátod feleségét stb. – de az minimum nem életszerű, hogy valaki kiszúrja a saját szemét csak azért, mert felgerjedt benne a vágy egy idegen asszony iránt. Szóval kénytelenek vagyunk tudomásul venni, hogy létezik néhány olyan ősi tiltás, mely egykoron életfontosságú volt a közösség túlélése szempontjából, mára azonban elvesztette kötelező érvényét.

Tudomásul kell vennünk a társadalmi változásokat, akkor is, ha nem a kedvünkre valók. Még maga az evolúciós folyamatba foglalt etika is bizonyos változásokon megy keresztül. Már csak azért is, mert korunkban olyan problémák merülnek fel, melyekről az archaikus világban nem lehetett tudomásuk (például tömegpusztító eszközök, vegyi fegyverek, a természet kiszármányolásából eredő szennyezés és egyensúlyvesztés, a túlnépesedés, a sosem tapasztalt világméretű járványok, mint az AIDS és az Ebola). Be kell látnunk, hogy az elképesztő technológiai fejlődés és korunk emberének gyalázatos erkölcsi tartása között hatalmas ellentét feszül. Az ember, aki sosem látott sikereket ér el a világ megismerésében, megteremtette az acsarkodás és utálat, a hazugság és idegengyűlölet légkörét.

Lehet, hogy a melegcsaládok létezése csak a legkisebb probléma ebben a kontextusban, de az időszűrése éppen elég okot ad arra, hogy foglalkozzunk vele.

Örökbecsű ilimom
(Goretity József ford.)
Magvető, 2013

„A vadállat”
(V. Gilbert Edit ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 56

4. Melegcsaládok pedig vannak, kell-e erről tudniuk a gyerekeknek egyáltalán?

Tehát léteznek melegcsaládok, némelyikükben gyermeket is nevelnek. Az ilyen gyerekeket az iskolában gyakran kigúnyolják, megalázzák és kiközösítik az osztálytársaik. Épp az ilyen gyerekek miatt szerepel Vera Tyimencsik könyvében az inkriminált tizenhét soros bekezdés. A *Család nálunk és másoknál* című könyv nem a homoszexualitást népszerűsíti, hanem a homofóbia ellen lép fel. A nem szokványos nemi magatartású emberek iránti gyűlölet, úgy hiszem, sokkal elterjedtebb jelenség, mint maga a homoszexualitás. A könyvben senki sem hirdeti a homoszexualitást, ha a sorozat egyáltalán valamit hirdet, akkor az a tolerancia. És mint ha ez is nehezen lenne tolerálható.

És itt ismét visszatérünk egy fontos kérdéshez: kell-e erről egyáltalán tudniuk a gyerekeknek? Meggyőződésem, hogy igen.

Az ugyanis a helyzet, hogy előbb vagy utóbb úgyis megtudják, hogy a gyereket nem a gólya hozza, a szülők pedig szexelnek a zárt hálószobájuk mögött. És, óh, mily rettenet, alig telik el egy kis idő, máris értesülnek az orális és anális szex lehetőségéről. És honnan máshonnan, mint a közvélemény faláról, vagy a külvárosi kerítésekéről. Én márpedig úgy gondolom, hogy az élet mindenféle bonyolult és érthetetlen jelenségéről inkább higgadt szakemberektől értesüljenek a gyerekek, mintsem az iskolai véccék faláról olvassák le, miközben a háttérben a felsőbb osztályosok otrombán viharoznak.

A fogós pedagógiai kérdés az, mikor jön el annak ideje, hogy ezt elmondják, milyen korban. Nyilván, nincs egyetlen válasz, de semmiképp sem előbb, mint ahogy ez a kérdés felmerülne a gyerekekben, hiszen a válasz nem előzheti meg a kérdést.

Itt jegyezném meg, hogy a könyvsorozat, amiről beszélek, nem iskolai törzsanyag, nem kötelező olvasmány, az a rendeltetése, hogy ott sorakozzon az iskolai könyvtárak polcain, és akkor csapják fel, amikor a hasonló kérdések felmerülnek. A könyvtáros, osztályfőnök, szaktanár pedig megmutatja, hol található az a bizonyos könyv. Esetleg tart egy órát a könyv alapján. Mert minél többet tud az ember, annál kevesebb félelem gyötri.

Kérdezzenek csak meg egy gyermekpszichológust, mi a gyermekkori öngyilkosságok leggyakoribb oka. A leggyakoribb a félelem az olyan jelenségektől, melyek önmagukban nem veszélyesek. Emlékszem egy olyan tizenkét éves fiú esetére, aki azért követett el öngyilkosságot, mert az önkielégítés – ami amúgy a kamaszok többségénél teljesen bevett gyakorlat – számára annyira bűnös tevés-

kenységnek tűnt, hogy nem látott más lehetőséget a feloldozásra. És ismeretek olyan esetek is, amikor kamasz fiúk nem tudták feldolgozni saját homoszexualitásukat, homofób környezetük pedig még tetézte is a bűntudatukat, s végül az egyetlen menekülési útvonalat az öngyilkosságban találták meg.

A homoszexuálisok társadalmi részarányát illetően viszonylag későn kezdtek el adatokat gyűjteni, de – forrásoktól függően – az emberiség másfél százaléka tartozik ehhez a kisebbséghez. A 20. század folyamán a biológia számos addig ismeretlen jelenséget tárt fel, mely a homoszexualitás természetét magyarázza. Manapság senki sem úgy tekint rá, mint bűnre, vagy bűncselekményre, betegségnek sem tekintik, inkább sajátosságnak, melyre tudományos magyarázat adható. Annyi történt csupán, hogy az utóbbi időben sokat tudtak meg az emberek nemének kialakulási mechanizmusáról.

Már az iskolában megtanultuk, hogy a nem elsődleges meghatározása a kromoszómák szintjén történik: az embernek huszonhárom kromoszómapárja van, ebből a huszonharmadik a nemi. A férfi genomjában ezt az X és az Y kromoszóma képviseli, a nőben a két X kromoszóma. A férfi hordozza tehát a genomban található legkisebb kromoszómát, ami később a kisfiú nemét meghatározza. Most pedig rátérek arra, amiről a tankönyvek már nem írnak, és én is Mihail Golubovszkij, Kaliforniában élő genetikus professzortól hallottam. A kromoszómákon túl a nemet még egy szint határozza meg, nevezzük másodlagosnak. Amikor az embrió már elért egy bizonyos méretet, kialakultak benne a szervek és a hormonrendszere, mindez még az anya szervezetében elkezd működni. Épp itt történhet egy megbicsaklás: a hormonrendszer fejlődése a férfi úton indul el, miközben a magzatnak két X kromoszómája van, vagyis a neme nő. És megfordítva: elképzelhető olyan, hogy kromoszómák szerint valaki fiú, hormonálisan pedig lány. A születendő gyermek, ha szigorúan vesszük, bizonyos mértékben eltér a „szabványtól”. Ezért, ebben az értelemben, nem két nem létezik, hanem négy. Mondhatjuk, hogy ez a mindenkori eltérés, mert az így születettek száma, ha nem is nagy, de állandó. A jelenlegi statisztika szerint az emberek egy-két százalékát teszi ki.

És ez még nem minden: nemrég felfedezték, hogy a nem meghatározásának van még egy szintje, a harmadlagos, mégpedig az agyban. Ez a mechanizmus még később lép működésbe, olyan öt éves korban, amikor egy bonyolult viselkedési szövet alakul ki, mely, végső soron az agyban lejátszódó biokémiai folyamatokon múlik, nem pedig a homoszexualitás népszerűsítésén...

Ez a dolog biológiai oldala, de van folytatás is. Az endokrinológusok szerint a „női” hormonális adalék az alapvetően férfi genotípushoz egyfajta sajátos „feminizáló” jelet kölcsönöz a hordozójának. Nem kizárt, hogy ezek közé tartozik a testi-lelki törekénység, egy sajátos világfelfogás. Ugyanígy hathat a férfi nemi hormon túltengése egy nő szervezetére és viselkedésére, szexuális orientációjára. És elképzelhetjük, mennyire nehéz folyamat egy kamasznak szembesülni azzal, hogy egy „különös nemhez” tartozik, és nemkülönben rázós ennek elfogadása a szülők számára is.

Mi, heteroszexuálisok képezzük a bolygó népességének túlnyomó többségét, és mégis gyakran nem vagyunk képesek biztosítani a kétségtelenül kisebbségben lévő „melegeknek” azokat a jogokat, melyekkel mi magunk rendelkezünk: saját természetüknek megfelelő életmódot folytatni, a szabadságnak olyan fokán létezni, ami nem csorbítja mások szabadságérzetét. És mi van – vetik fel többen az ellentárborból –, ha az ő szokásaik erőszakra, pedofíliára, végső soron gyilkosságra hajlamosítanak? Erre való a törvény, felelem erre én, az állam törvénye, amit a többség elfogadott, és aminek mindenki aláveti magát. Aki a törvényt megsérti, annak börtönben a helye, a többieknek viszont joga van a saját lelkiismerete, elvei és biológiai meghatározottsága szerint élni. És minél toleránsabb egy társadalom, annál könnyebben elfogadja a tényt, hogy az emberek bőrszíne sokféle, különböző fajta ételekhez szoktak, másfajta nevelésben részesültek stb. – amiről már beszéltem. És annál könnyebben tudomásul veszi, hogy az emberi társadalomban léteznek melegek. Bűncselekményt pedig senki sem azzal követ el, hogy meleg, hanem azzal, ha kiskorúakkal folytat szexuális viszonyt, mert ezt nevezi a törvény pedofíliának. Ez pedig szexuális orientációtól független tényállás, s ugyanez mondható el a nemi erőszakra is.

A mi judeo-keresztény civilizációnk évszázadokon keresztül bűnként kezelte a homoszexualitást. Az Újszövetségben semmiféle utalást nem találunk erre, Krisztus sehol sem tesz róla említést. Az Ószövetség közvetlenül eltéli a szodómiát, mint isten szemében utálatos cselekedetet, és a férfival történő fajtalankodásra halálos ítéletet helyez kilátásba. Az inkvizíció kora már rég lejárt, ma a Büntető-törvénykönyv a mérvadó. És ez érthető is, hiszen a hívők és nem hívők egyenlő jogokkal rendelkeznek, és egyelőre senkit sem küldtek máglyára ateizmus miatt. Ugyanezen az alapon rendelkeznek egyenlő jogokkal szinte az egész világon a heterók és a melegek.

Oroszország Büntető-törvénykönyvében 1934 és 1993 között volt érvény-

ben a 121. paragrafus, melynek alapján a homoszexuálisokat háromtól öt évig terjedő börtönbüntetésre lehetett ítélni. Különböző becslések hatvan- és kétszázötvenezer közé teszik azoknak a számát, akiket e törvény alapján ítélték el. Ez a törvény, nyilván, megsértette az emberi jogokat, ezért is törölték el. Csakhogy 2013-ban megszavazták a 135-F3-as törvény 6.12-es bekezdését, mely „a nem hagyományos szexuális kapcsolatok népszerűsítését” tiltotta kiskorúak körében (mintha a hagyományos szexuális kapcsolatok népszerűsítése kiskorúak körében direkt üdvös lenne).

Talán emlékeznek még a szovjet idők legmélyebb bugyrából felszakadt felkiáltásra, miszerint „nálunk, a Szovjetunióban nincs szex!” Na, most képzeljék el, hogy igenis van, – és a parlamenti urak és hölgyek képmutató ácsingózása ellenére – meglehetősen változatos. A sokszínűség lehetőségét tagadja ez az új törvény, mely lényegét tekintve épp azért diszkriminatív, mert a hetero- és homoszexuális viszonyt társadalmi szempontból nem tekinti egyenrangúnak. Amit, persze, írhatnak a törvényhozók pallérozatlan-ságának számlájára is. Akárhogy is, de a konkrét esetünkben Vera Tyimencsik könyvéről a hivatalos szakértői vélemény igazolta, hogy nem népszerűsíti a homoszexualitást.

Mellesleg még egy sereg támadta meg a könyvünket: a pravoszláv testvéreink. Az egyház, a bibliai hagyományt követve, továbbra is bűnként tekint a homoszexualitásra. És ez jogában áll. Csakhogy ezért a „bűnért” az egyház csak a saját tagjait ítélni el, ami az egyház belügye. Erre megvannak a maga büntetőeszközei, a bűnbánatok teljes arzenáljától a kiátkozásig. Időnként a laikusok fülébe is eljut a belső botrányok híre, bár ezeket az eseteket igyekeznek elpalástolni. A rajta kívülállóknak esetében az egyház jóval nagyobb szigorú tanúsít, hiszen épp az egyház berkein belülről érkeznek a legádázabb kirohanások a szexuális kisebbségek irányába.

5. Az önzés az egyén túlélését szolgálja, az altruizmus a közösségét
Mondják, napjainkban válságot élünk át, bár én úgy gondolom, hogy nem egy válság zajlik, hanem legalább száz egyszerre. Minden szakember tanúsíthatja ezt a saját területén – az orvostudományban, a pedagógiában, a gyógyszerészetben, de még a filozófiában is. A tudatunk is válságba került, mert továbbra is fogalmakkal próbál operálni, csak hogy a fogalmak egycsapásra megkergültek, és elkezdtek mást jelenteni, mint régen, úgy ezer vagy száz éve.

A „tolerancia” fogalma nagy bajba került az országunkban. Rengeteg

ember gondolja azt, hogy a tolerancia nem egyéb, mint cimborálás a gonoszszal, vagy a gonosz előtti meghunyászkodás, illetve végső soron a tolerancia a gonosz népszerűsítése (megjegyzem, a „gonosz” minden korban, időben és társadalmi csoport szemében saját szarva és patája van, s ezek rendszerint cseppet sem hasonlít arra, amilyenek a szomszédok látják). Nyilván nem így van, de erről roppant nehéz meggyőzni az embereket, különösen azoknak a zömét, akik kereszténynek tartják magukat.

De közelítsük meg máshonnan a tolerancia fogalmát. A keresztények számára rendkívül fontos szöveg a *Hegy beszéd*, ahol elhangzik a következő tanítás: „Ne ítéld, hogy ne ítéltess”. Szigorúan értelmezve ez bőségesen elégséges elvi útmutatást tartalmaz ahhoz, hogyan viszonyuljunk a környezetünkben élőkhez, akiket nem nevezhetünk felebarátainknak, hiszen nem vallunk velük egy hitet. A homofóbia a „másik” gyűlölete; adott esetben azé az emberé, aki „nem hagyományos nemiséget” gyakorol. Senki sem kényszeríthet arra valakit, hogy szeresse a vegetáriánus, Krisna tudatú, vörös hajú, fekete bőrű, értelmiségi vagy részeges vízvezető szomszédját. De ez nem jelenti azt, hogy bárkinek is azon kell kitöltenie az agresszivitását, aki nem ízlése szerint való, főleg akkor nem, ha az képtelen megvédeni magát. Hagyjátok meg nekik a jogot, hogy olyanok legyenek, amilyenek, legalábbis addig, amíg ők nem vonják kétségbe, hogy jogotok van olyanok lenni, amilyenek vagytok.

Valószínű, hogy a világban se több, se kevesebb nem lesz a meleg: most csak annyi történik, hogy „a felszínre merészkednek”, követelik maguknak a jogot, hogy önmaguk lehessenek. Ilyen a természetük, és ezzel aligha lehet mit kezdeni. Az biztos, hogy nem olyan vaskalapos törvényekkel, amilyeneket a nagy felhatalmazással, de alacsony kulturáltsággal bíró emberek hoznak meg. Ezek a törvényhozók – s erről sejtelmünk sincs – szintén egy kisebbséghez tartoznak: az agresszív kisebbséghez, mely pallérozatlan elméje ellenére abban a kiváltságban részesül, hogy törvényeket kodifikálhat. Az ő működésük közvetlenül felelős a homofóbia erősödéséért.

Az agresszivitás minden elképzelhető szinten – az egyénitől, mely a hétköznapiakban tenyészik, a nemzetközi, államok közötti agresszióig – manapság tetőzik. A történelem során előfordultak olyan esetek, amikor a zabolátlan agresszivitás népek és országok vesztét okozta. Csakhogy a régi korokban az emberiség nem rendelkezett olyan pusztító fegyverekkel és technológiákkal, amilyenekkel a huszonegyedik században. És napjainkban a civilizáció vívmányai bőségesen

elegendőek ahhoz, hogy az egész emberi nemet meg lehessen velük semmisíteni. Ma az emberiség létkérdésévé vált, hogy megtanulja féken tartani ezt az agresszivitást.

Ez roppant bonyolult feladat, de ezen múlik a túlélésünk.

Több, mint harminc évvel ezelőtt a kiváló genetikus Vlagyimir Pavlovics Efraimzon közölt egy értekezést a *Novij Mir* című folyóiratban *Az altruizmus családfája* címmel, mely arról szólt, hogy az emberi genomban ott lakozik egy különös „altruizmus gén”, mely nem az egyén, hanem a társadalom egészének a túléléseért felel. Efraimzon intuícióját inkább tudományos próféciának nevezném, melyet csak évtizedek múltán sikerült igazolni. De ezzel együtt is ez rendkívül mély igazságra tapint rá: az önzés az egyén túlélését szolgálja, az altruizmus a társadalomét. Altruista magatartással találkozhatunk az állatvilágban is: gondoljunk csak arra, amikor szüleiket elvesztett kölyköket szoptatnak, sőt, más fajok kölykeit is elfogadják. Megfigyelhetjük egyes fajoknál, hogyan alakítanak ki olyan közösségi viselkedésformákat, melyek segítik az utódok felnevelését a legszélsőségsébb időjárási viszonyok közepe: amilyen állatvödöket létesítenek maguknak. De léteznek még ennél is bonyolultabb együttműködési formák, melyek a közösség túlélését szolgálják. Ilyen például a „ragadozó-riadó”: több társas madár hatalmas lármát csap, amikor ellenség közeledtét észleli, amivel jelez a társaknak, hogy meneküljenek, és talán egyben a ragadozót is megpróbálják elijeszteni. Az altruizmus-gén tehát a közösség túlélési mechanizmusait tartja fenn.

Az emberiség – magatartási reakciói alapján – három csoportra osztható: altruistákra, konformistákra és egoistákra. Arányuk minden társadalomban megközelítően azonos: 1:3:1. Ám bizonyos esetekben éppen ezeknek az „altruistáknak” a jelenléte tudja megmenteni a közösséget olyan szélsőséges helyzetekben, amilyenek manapság előadódhatnak. Az önzés és az alkalmazkodás csak siettetni fajunk feltételezhető, de minden bizonynyal lehetséges megsemmisülését.

A lemondás a személyes, csoportos, nemzeti önzésről, az altruizmus eszméjének bevezetése a személy, nemzet és állam szintjén növeli az emberiség túlélésének esélyét. Az evolúció halad a maga útján és nem hagyja magát irányítani az embertől, de a Homo sapiens faj túlélésére a közösség minden tagjának közös erőfeszítéseket kell tennie, együttműködésre és a létező összes szellemi energia egyesítésére van szükség ahhoz, hogy a háború soha többé ne lehessen a konfliktusmegoldás eszköze, hogy keressenek és találjanak új erőforrás hasznosítási- és

megújítási módokat, létrehozzanak egy egyetemes közegészségügyi rendszert.

Az agresszivitás és a tudatlanság, ha egyesül, olyan erőt képvisel, amivel csak az emberiség kollektív rációja és azok az altruista gének szállhatnak szembe, melyek az evolúciós programokban fejlődtek ki, és amelyek az emberi történelem kezdetétől a mai napig ott munkálnak a társadalom minden egyes szintjén. Előfordul, hogy ezek szentekben öltenek testet, mint Assisi Szent Ferenc és Szárovi Szent Szeráfim esetében, de közéleti szereplőként is megjelenhetnek, mint Mahatma Gandhi, vagy akár íróként, mint Lev Tolsztoj.

Befejezésül visszatérek ahhoz az okhoz, ami miatt ezt a témát felhoztam. Hagyjátok békén a melegeket! Hagyjátok békén a „jenkiket” és „niggereket”, a „biboldókat” és „sárgákat”! Szálljatok le a „mocskos oligarchákról” és „koszos csövesekről”! A világot vesztébe viszi az agresszivitás és a tudatlanság, különösen

akkor, ha ezen tulajdonságok hordozói országokat irányítanak.

Az emberiségnek kevés ideje maradt, nagy történelmi léptékekkel mérve alig néhány perce arra, hogy „frissítse” a tudatát, és ebben az összemberi hőstettben minden eddig felsorolt csoportnak, illetve az itt és most élő emberek mindegyikének részt kell vennie.

Ha a világ nem számol le az agresszivitással és tudatlansággal, a mi gyönyörű bolygónk nélkülünk folytathatja a létezését: a háborúk következtében kis híján kipusztult állatok és növények viszapótolják magukat, benövik a lerombolt városokat, lassan elenyésznek az emberi lét földi nyomai, az óceán tiszta vizében halak úszkálnak, a hegyek felett madarak szállnak, csak épp az a bizonyos egyetlen lény nem lesz jelen, aki ránézhet erre a szépségre, és kimondhatja: „Istenem, milyen gyönyörű ez a mi világunk!”

KRASZTEV PÉTER FORDÍTÁSA

TÁBOR SÁRA

Egy teherautón utazó herceg

Ahmadou Kourouma elefántcsontparti szerzőt a modern frankofón afrikai irodalom megújítójaként tartják számon. A *Függetlenség fényes napjai* az első – magyarul Lángh Júlia fordításában olvasható – regénye, amely nagy visszhangot váltott ki az 1968-as megjelenést követően. A regényt részben politikai okok miatt először csak Kanadában adták ki (Lefort – Rosi 1999, 46), de a nyelvezete sem felelt meg a korabeli elvárásoknak: az író az anyanyelvnek, a malinkének a jellegzetességeit felhasználva „malinkalizálta” a franciát. Kouroumanak az ötletet az *Utazás az éjszaka mélyére* adta, Céline mintájára a „beszélt” nyelvhez próbált közelebb kerülni. (RFI 2003.)

A *Függetlenség fényes napjai* a függetlenség elnyerését követő káoszban játszódik Ébenparton, egy fiktív afrikai országban, ahol Fama, a Dumbuják egykor szépmenyű hercege próbál származásához méltó életet élni. Ez nem sikerül neki, a körülmények folytán csak – előtte és mögötte – csukott ajtókra talál. Fama mindenképpen megpróbálja ebből a lehetetlen helyzetből kiverekedni magát, küzdeni akarása folytán a régebi időkben talán még egy nép hőse is lehetett volna, a 60-as évek Afrikájában azonban nincs esélye immár szimbolikus rangjának megfelelő szerepet betöltenie a társadalomban.

A regény több szinten is érzékelteti Fama reménytelen helyzetét. A második rész elején Fama visszatér szülőfalujába, Togobalába, a harmadik rész elején

a fővárosba. Az első rész is egy „utazással” kezdődik, de más jellegűvel. Egy malinké meghal, Fama pedig a temetésére igyekszik. Rádásul mindkettejük „végcélja” a temető, ez az a hely, ahol fizikailag összetalálkoznak, így a halál párhuzamba kerül Fama későbbi utazásaival, hangsúlyozva a főszereplő életének kilátástalanságát. A mindent elsőpró elmúlás rögtön a mű kezdetén meghatározóvá válik, Kourouma a részek elején visszautal arra, hogy Fama bármit csinál, már nem lehet rosszabb, a párhuzam ugyanakkor baljóslatúan előrejelzi a sok utazás végét. Madeleine Borgomano szinekdochének fogja fel Fama halálát, hangsúlyozva a közösség szerepét. A regény utolsó bekezdése úgy kezdődik, hogy „[E]gy malinké meghalt”. Itt tehát Fama a malinkéket is képviseli (Borgomano 1998, 21). Ez fordítva is felfogható: a regény elején Koné Ibrahim árnnyáról szólva ezt írja Kourouma: „mint minden malinkének, amikor az élet kiszökik földi maradványaiból”, azaz emlékezteti az olvasót, hogy a hamarosan színre lépő Fama is halandó.

Fama útja a városban a temetéssel indul, ahol a létfenntartáshoz szükséges pénzt szerzi be. A többi malinké csak hiánának hívja, mert a fontosabb eseményeken rendszerint megjelenik, hogy adományokat szedjen össze a tehetősebbektől. Innen a mecset felé veszi az irányt, hogy imádkozzon a Paradicsomért, az egészségéért, a békességéért, tehát ekkor főleg a nem materiális értékek állnak a közép-

KOUROUMA, Ahmadou
A függetlenség fényes napjai
(Lángh Júlia ford.)
Kavé kidó, 2001

Allah nem köteleles...
(Takács M. József ford.)
Ulpius-Ház, 2002

2015 nyár

pontban. A mecsetben a Szálímátával ott-hon töltött éjszakák jutnak az eszébe.

Három, egyre zártabb, szűkebb helysín követi egymást, a temető, a mecset és végül a lakás. Az első a biológiai lét-fenntartáshoz szükséges pénzzel, a második az egészséggel és a lelki békével, míg a harmadik Szálímátával és a vele töltött éjszakáival kapcsolódik össze. Fáma szereti feleségét, és a leghőbb vágya az, hogy gyereke legyen tőle, ám ez idáig nem teljesült. Ahogy Kourouma végigmegy ezen a három helyszínen, úgy válik Fáma vágya egyre intímabbá, követve a helyszínek zártságát. Borgomano is kiemeli a tér szerepét, állítása szerint a regény felépítése elsősorban a téren alapul. A három részt is térbeli utazás választja el egymástól (Borgomano 1998, 32).

A külső fényviszonyok is változnak: a temetés alatt még sütött a nap, a mecsetbe érve elered az eső, és végül, mikor Fáma feleségére és az éjszakáira gondol, beáll a teljes sötétség. Ahogy egyre zártabbá, személyesebbé válnak a gondolatok, ahogy Fáma reménytelen sorsán töpreng, úgy tűnik el a világosság, a napfény összekapcsolódik a pusztán biológiai, valamint mindenki számára látható létezéssel, és a végén az este pedig a külvilágot kizáró homályban jön el.

A biológiai „determináltság”, a természeti jelenségek és a közvetlen környezet szerepe mellett Kourouma nyelvi szinten is érzékelteti Fáma és felesége, Szálímata helyzetét. Szálímata története felfedi a házaspár kalandos összekerülését. A történet elbeszélése során különböző múlt idők váltakoznak, amelyeket sajnos a magyar fordítással nem lehet visszaadni. A három idősk a kimetszésre és a házasságaira való visszaemlékezés ideje, a regénybeli jelen idő (amely mindig meg-megszakítja Szálímata visszaemlékezését), és az excízió alatti korábbi eseményekre utaló gondolatok ideje. Kourouma őtfajta múlt időt használ: imparfait (*[e]lle ignorait le temps*, 'nem vett tudomást az időről'), passé simple (*sa maman éclata de joie*, 'a mamája megörült'), passé composé (*elle a crié*, 'kiáltott'), passé antérieur (*Salimata fut interrompue*, 'Szálímátát félbeszakította'), plus-que-parfait (*qui avait toujours imaginé*, 'aki mindig elképzelte'). Kourouma mindegyik múltat mindhárom esetben alkalmazza, ennek következtében a regénybeli jelen idő és a kimetszés ideje között szinte észrevétlenül ugrál, a két esemény így egybefolyik. A különbség Szálímata és a narrátor között majdnem teljesen eltűnik, hiszen ugyanazokat az ijeidőket használják felváltva, ráadásul az ágyban horkoló Fámát is Szálímata szemével látatja Kourouma.

Koffi Kwahulé azt írja Szálímátáról, hogy „igaz, hogy találkozhatni fontos női szereplőkkel, de messze vannak attól,

hogy elérjék Fama Dumbuja sokdimenziós jellemét. Szálímátát csak Fámával való steril házastársi kapcsolata érdekli. Azonban Fáma nincs csupán erre a kapcsolatra korlátozva ... függetlenségért küzdő harcos volt, társasági életet él, politikai intrikákat tulajdonítanak neki.” (Kwahulé 2004, 65.) Az időskok egybefolyása is Kwahulé igazolja, hiszen Szálímata Fámával nem közös emlékei is átítatódnak Fama jelenlétével.

Jövő idő (futur simple) Szálímata meg-erőszakolásával kapcsolatban található a regényben (*une nuit qu'elle n'oubliera jamais*, 'egy éjszaka, amelyet soha nem fog elfelejteni'), valamint amikor anyja még előzőleg a kimetszéséről beszél (*tu verras, tu seras un jour excisée*, 'meglátod, egy nap kimetszenek'). A jövő idő első házasságáról szólva is előfordul (*Salimata vivra dans la cour de son mari comme une femme pour la cuisine*, 'Szálímata úgy fog a férje udvarában élni, mint egy szakácsnő'), a második házasságánál szintén előkerül (*„[t]u te coucheras avec moi ou...”, 'le fogsz velem feküdni, vagy...'*). Ezek a jövő időt tartalmazó események mind a nővé válásával függnek össze, és jól mutatják a kontrasztot a remény, amelyet az anyja táplált, és a megvalósulás között, amit Szálímata átélt. Az egyik a jövőt a mennyországának, a másik a pokolnak mutatja, és különbség található Szálímata és az anyja értékrendszere között, míg az utóbbinak a családnyává válás a fontos, az előbbi ezt csak szerelmével, Fámával tartja megvalósíthatónak. Borgomano is írja, hogy az anya a kinnal járó tradíciót dicsőítő megnyilvánulásaiból hiányzik az excízió csonkítása, fájdalma és agresszivitása, ezzel szemben Szálímátát elsősorban ez foglalkoztatja. Anya és lánya tehát mást emel ki ugyanazzal az eseménnyel kapcsolatban. A regény pedig, még ha nem is mondja közvetlenül ki, de megkérdőjelezi ennek a nőket sújtó társadalmi gyakorlatnak az érvényességét. (Borgomano 1998, 69-71.)

Jelen idő a párbeszédeknel (*cesse de me frapper, méchante femme!*, 'ne verj, gonosz asszony!') valamint az idézeteknél (*„[j]e remercie Allah que ce matin soit arrivé”, 'megköszönöm Allahnak, hogy ez a reggel elérkezett'*) és a közmondásoknál (*Allah seul fixe le destin d'un être*, 'egyedül Allah határozza meg az ember sorsát') fordul elő. Ez az események hiteles és elbeszélőtől független leírásának érzetét erősíti, míg a múlt idő használata főleg Szálímata érzéseit mutatja be, akár a regénybeli jelenben, akár a visszaemlékezésében fordul elő.

Szálímata története nem ott ér véget, hogy Fámához hozzáment feleségül. Mindenáron gyereket szerettek volna, és végül az átléteesség után elhíde-gültek egymástól. Az asszony a múltban

létező Fámát szereti, a révész is rá emlékezteti, ám amíg Szálímata végiggondolja szenvedésekkel teli történetét, a hangosan horkoló Fáma mindig vissza-vissza-hozza a jelenbe. Most már az asszonynak egy jó szava sincs rá. Fáma „beragadt” az időskok közé: Szálímata a múltban várta a vele való szerencsés életet, a jelenben viszont boldogtalan vele, és a múltbeli, szép és kedves Fámára gondol.

A különböző leírások mellett a cselekmény is a szituáció reménytelenségét mutatja. Fáma Togobalába visszatérve megörökli Laszina kuzin kívánatos feleségét, Mariamot. Bár tudja, hogy az asszonynak sok rossz tulajdonsága van, de ennek ellenére magával viszi a városba, ahol a féltékeny Szálímata várja őket. Nincs lehetőség arra, hogy külön szálalásolják el a nőket, így mindhárman egy szobában töltik az éjszakákat. A házastársi veszekedések elől a férfi a politika ingoványos talajára menekül. Otthon nem talál semmit, amiért értelme lenne küzdeni, sem Mariam, sem Szálímata mellett nem tudja magát elkötelezni, bár a szokásokat igyekszik tartani: nem fekteti le Mariamot napközben, mert a hagyomány tiltja. Ettől azonban nem oldódik meg semmi, míg a faluban a hagyomány még segített eligazodni az élet dolgai között, a városban nincsen túl sok haszna.

A politika sem kínál túl sok megoldást: Fáma társait letartóztatják, és bár a férfi érzi a veszélyt, úgy gondolja, hogy egy igazi Dumbuja nem futhat el. A vakmerőségéért a szabadságával fizet, egyik este őt is elfogják és börtönbe vetik. Ez az esemény fordulópontot jelent az életében. Először előzetes letartóztatásba kerül, aztán húsz év börtönre ítélik.

Az első időszakban Fáma azt sem tudja, hol van. A külvilág hozzá eljutó jelenségeiből (szél, állatok hangja, évszakok változása) próbálja megállapítani, merre lehet. Később, mikor egy villába kihallgatásra viszik, teljesen elbűvöli a reggel látványa. Fáma fogsága alatt történik meg előszörre, hogy Kourouma a természet szépségét részletezi. Eddig a város mocskos vagy a falu nyomora tükröződött, itt viszont lírai leírással találkozhatunk: *„Édeskrumpli lágyságú volt a reggel. A napot elvarázsolták a felhők: egy kis pihés felhőföslány megszelídítette. Gyengén fúj a szél, mintha itt született volna a közelben, annak a tónak a partján, amelyet látni lehetett a kaszányából. A madarak röpte és éneke az egész teret betöltötte: hevesen csipogva repültek a kókuszpálmákról a kávéültetvényre, és csapatokban csaptak le a kertekre: krokodilumadarak, sárszalmonkák, pólingok, gébicsek.”*

A természetben Fáma most nincs jelen. Kívül került rajta, ahogy az első táborban, ahova került, még neve sincsen, és Fáma elveszti az időérzékét is. Mintha

Fáma tartózkodási helye kívül lenne az egész világon. Ahogy Kourouma írja: *„Ez a tábor éjszaka volt és halál, halál és éjszaka.”* Azzal, hogy a természet hirtelen széppé válik Fáma távozásával, az élete negatívumként lesz feltüntetve. Fámának nem az élete az érték, hanem a hiánya. Az író előrevetíti a férfi halálát is, mint ha valami rejtélyes természeti rend állna helyre ezzel.

Míg Fáma időn kívülnek érzi magát, addig nincs elítélve, csak előzetes letartóztatásban van, de nem tudja, meddig fogják kínozni és vallatni. Mikor elítélik, elvileg tudja büntetése időtartalmát, ám ez *„egy ilyen Fáma-félének egyenértékű volt egy életfogytiglannal”*. A diktatúrák jellemzője, hogy az ember sosem érezheti magát biztonságban sem térben, sem időben. Nem véletlen, hogy a táborban mindent éjjel csinálnak az élelemellátástól a temetésig, azt sem tudni, mikor van reggel és mikor este. Fáma ezért is ragaszkodik a természet minden hallható, látható, érezhető kis jeléhez, amely biztos tájékozódási pontot jelenthet a legalapvetőbb dolgokban, mint a tér és az idő, és amelyet szabadon élve észre sem vett.

A börtön hasonlóságot mutat Camus Közönyének a börtönéhez. Meursault is csak ott kezd elvezni a természet örömeit, ahogy Fáma is ezt teszi. Mindkét elítélt itt néz szembe saját életével, mindkettejükre jellemző az időtlenség, Meursault sem tudja, hogy mikor jönnek érte, hogy kivégezzék. Hasonlít a tárgyalás is, mindkét esetben már előre eldőlt a per végkimenetele, mindketten bűnösnek lesznek nyilvánítva. Az eseményeket azonban különbözőképpen dolgozzák fel. Meursault elutasítja az életen kívüli értéket, a pap látogatásának sem örül különösebben. Fáma imádkozik, hisz Allahban és a tradícióban, Meursaultnak pont azért kell meghalnia, mert ezeket az értékeket elutasítja. Fáma készül a halálra, Meursault nem, Fámának az élet elmúlásának megéléséhez egyszerű látomás kapcsolódik, Meursault az apró örömeiből összeálló életet kezdi becsülni. Bár a helyzet hasonló, teljesen ellenkezőképpen értékelik.

Fámát végül legnagyobb meglepetésére egy ünnepség keretében bocsátják szabadon. Az elnök amnesztiát ad, hogy cáfolja azokat a híreszteléseket, miszerint minden fogoly halott. Fáma így a szabadságát és az életét is a halálnak köszönheti. Az elnök mindenféle szépet mond, amit egy demokráciában hallani szeretnek, beszédét inkább a nyugati sajtóhoz, mint az elítéltekhez intézi. Szó esik a felebaráti szeretetről, az afrikai humanizmusról, a hazaszeretetről, kéri az elítélteket, hogy a múltat bocsássák meg neki. Azzal magyarázza az ítéleteket, hogy az összeesküvés a gazdasági fejlődést veszélyeztette, de közös

erővel sikerülhet újra felépíteni az országot. Ebből egyedül a hazaszeretet az, amiben Fama osztozik az elnök hivatalos álláspontjával, neki azonban a haza a Horoduguban levő Togobala, amely ráadásul egy másik ország területén fekszik. A börtönben Fama elveszíti erejét, a kínzások súlya alatt és a rossz körülmények hatására megtörik, megöregszik. Fama nemcsak saját életének „időviszonyait” tekintve kerül reménytelen helyzetbe, hanem a térvizonyokat nézve is: otthona egy másik ország területén van, ráadásul a határon kiderül, hogy amellet, hogy senkit nem engednek át, a volt politikai foglyok nem is hagyhatják el Ébenpart területét.

Justin Bisanswa a narráció két fontos elemének a halált és az álmokat tartja: ismétlődésük az idő ciklikusságát jelzi, ugyanakkor ezek viszik előre a cselekményt (Bisanswa 2007, 84-85). A regényben több álomleírás található, melyek a szereplők vágyait, félelmeit tesztelik meg, de egyes álmok a jövőt vetítik elő. Szálímata álmaiban a merítőkánál és a mozsár csecsemővé változik, és csak felébredve látja meg, miket szorongat valójában. Fama rémálmod lát a Laszina kuzin temetését követő éjszaka. Mintha maga is holttest lenne, amelybe a dögevő madarak és szürkegyalkok lyukakat vájnak. Ezt az álmod Balla értelmezi: Fama alakmását boszorkányok támadták meg. A fétiszta saját bevallása szerint elüldözte őket, de Fámának sok áldozatot kell bemutatnia, hogy az ösök lelkeit megnyugtassa. Ez az álom nemcsak a férfi élményeiről szól, hanem előre jelzi a vészterhes jövőt. Fama halála közeleg.

Míg eddig az álmok olyan köztételenek tűnnek, amelyek csak megmutatják a dolgokat, de semmit sem befolyásolnak, addig a következő álom már Fama sorsát alakítja. A Naku miniszternek szóló figyelmeztető álom miatt összeesküvéssel vádolják, és eltűnik, mivel a közben elbukott miniszternek szólt, de az elnöknek nem. Kourouma nyilatkozata szerint „a diktátornak nem csak hatalma és pénze van, hanem a legjobb fetisistái és varázslói” (Lefort – Rosi 1999). Az eltűnt látomásnak ebben a társadalomban fontos szerepe lehet. Fama meg van győződve arról, hogy felmentik, azzal védekezik, hogy „a rabszolga a gazdája tulajdona, de a rabszolga álmainak a gazdája egyedül a rabszolga”. Az álmod azonban megosztotta másokkal, ennek következtében nem bújhat ki a közösség reakciója alól. Justin Bisanswa álláspontja az, hogy a közmondás mondanivalóját már nem tisztelik, és ez azt jelzi, hogy az új rend a tradícióktól függetlenül jön létre (Bisanswa 2007, 85).

Fama utolsó két álmában hercegnek látja magát. A börtönben a felébredés előtti víziójában egy fehér paripán lova-

gol, és egy hiány, egy vágy menekül előle, amelyet próbál elfogni. Fama tudja, hogy hiába menekül, valaki vagy valami meg fogja állítani. A férfi még álmában nevében tör ki, felébredése után sem tudja abbahagyni. Fama saját halálát álmodhatta meg, a hiány, a vágy az élete lehetett, amelynek az irányítása kicsúszott a kezei közül, és ami megállítja, az pedig a halál. Az álom azt sugallja, hogy Fama Dumbuja herceghez hasonlóan hal meg.

Borgomano szerint a regény egy leértékelődött hőssel indul, az író rögtön az első fejezet címének egy Fámára utaló közmondást választ, amelyet azonban csak a fejezet végén magyaráz meg: „Mert miféle gyűlösen mondott már le a szelindek arról a szégyentelen módíró, ahogy oda-teleszik?” Borgomano azt állítja, hogy a mű a herceg rehabilitációját meséli el: **elveszti az életét, de megtalálja elvesztett becsületét.** (Borgomano 1998, 20). Borgomano kiemeli, hogy Fama a regény első két részében aktív hős, azaz maga határozza meg, hogy hova megy, a harmadik részben börtönbe zárják, ide-oda szállítják, míg a végén szabad akaratából tér vissza Horoduguba, így passzív hősből megint aktívvá válik (Borgomano, 1998, 32). Fama azonban haldoklik hazafelé menet, és a végén ismét szállítják, végül nem saját akaratából tér haza Togobalába, hanem arra viszik. Inkább a sors irányít, mint saját maga.

Az utolsó álom már a mentőkocsiban éri, Fama haldoklik a krokodil harapásától. A hagyomány szerint a szent krokodil nem öl meg csak szokásszegőt, nagy varázslót vagy nagy főnököt. Fama látomásában főnöki díszkíséretben tér vissza Togobalába, pedig valójában csupán az orvosok vannak vele. „Nem úgy van-e, hogy mindig holdról álmodnak azok, akiket az úttjukon nagy szerencse, nagy megbecsülés vár? A hold... Fama holdja... Az ő holdja! A hold...” Fama ezután hősnék látja magát, majd rábukkan a fénylő hiányra, üldözné, de egy villámlás mindent szétszakít, aztán a világ lassan elcsendesedik, és Fama imádkozik, végül meghal. Mintha már-már újra irányítani tudná sorsát, de a végzet mást tartogat számára: egy olyan embernek, mint Fama, a régi szokások emberének nincs mit keresnie ezen a világon. Az előző álom beteljesedik: Fámát szent krokodil öli meg, tehát hercegi halálban van része, másrészt az viszont ironikus csúsztatás, hogy díszkísérettel, pompában viszik hazafelé.

Xavier Garnier szerint Kouroumánál a kozmikus világ és a társadalom kettségessége meghatározó. „[A]z univerzum egy hatalmas potenciális energiáról, amely alkalom adtán, így a rituális áldozatok során, mindig bármikor kiborulhat... Az emberek, az állatok és a halottak társadalmi szigorú határok segítségével

jön létre, amelyek kialakítják a rendet.” Az áldozatok felkeltik a kozmikus energiákat, Garnier Laszina kuzin negyvenedik napi szertartását hozza fel példának, ahol az állatokat és a halottakat felkavarja a vér. (Garnier 2006, 99.) A szent krokodil éppígy ezt a rendet képviseli, normális esetben nem támad emberre, de most egy korszak vége következik be, ezt megérezve borul ki a „tároló”, és a krokodil megsebesíti Fámát.

Az álmok a regény során egyre összetettebbek lesznek. Az első álmok okait még könnyű megfejteni, de a későbbiek egyre szimbolikusabbak. Az emberi életben fellelhető vágyak és félelmek alkotják a korábbi álmokat, a végsők viszont jóslatok, és végül teljesen átveszik az irányítást Fama sorsa felett. Mintha a belül rejlő félelmek válnának valósággá, és győznék le Fámát.

Fama tragikus végét már a regény első oldalai előrevetítik, és a mű során egyre szorul a hurok a nyaka körül. Az emberi mulandóság jelzése, a természet és a környezet leírása, az igeidők alkalmazása, a cselekmény, az idő- és a térbeli viszonyok, valamint a tudatalatti félelmek kihatása a valóság síkjára a helyzet reménytelenségét érzékeltetik. Kourouma fokozatosan veti be mindezeket az eszközöket, hogy végül kétség se férhessen a főszereplő helyzetének kilátástalanságához.

Fama végül csukott ajtókba ütközik. Először a börtön ajtaja zárul be mögötte, aztán pedig Nikináj Szocialista Köztársaság területére nem tud belépni, hogy hazatérhessen Togobalába. A szögesdrótkerítésbe egy kis ajtó van vágva: ideális menekülési útvonal Fámának. Fama azonban nem akar menekülni, küzdelme kezdettől fogva a származásához méltó életre irányul. Hasonlít legendás őshöz, Szulejmánhoz, aki azért alakította meg Togobalát, mert későn hívták vissza

Tukoróba, és nem tudott visszafordulni. A történetnek ugyan több különböző változata is van, de egyik sem indokolja meg, hogy őse miért nem tért vissza Tukoróba. Szulejmán nem fordít háta, nincs alárendelve senki akaratának. Fama sem képes erre, még ha ez az életébe kerül is. A határon levő ajtó nincs kulcsra zárva, csak becsukva. A mindennapi élet lehetetlensége nem feltétlenül brutálisan elvágólag nyilvánul meg, elég egy csukott ajtó, amely jelképesen mutatja, hogy nincs tovább. Kourouma ezt a minden szinten lezárt, menekülésre alkalmatlan, kilátástalan helyzetet mutatja be.

¹ A magyar idézetekhez Lángh Júlia fordítását használom.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM:

- BISANSWA, Justin K.: *The Adventures of the Epic and Novel in Ahmadou Kourouma's Writings in Research in African Literatures*, Vol. 38, No. 2, Indiana University Press, 2007.
- BORGOMANO, Madeleine: *Ahmadou Kourouma, Le „guerrier” griot*, L'Harmattan, Paris, 1998.
- GARNIER, Xavier: *Le rire cosmique de Kourouma in Études Françaises*, Vol. 42, No 3, Les Presses de l'Université de Montréal, 2006. <http://id.erudit.org/iderudit/015792ar> (Letöltés ideje: 2014. 06.11.)
- KOUROUMA, Ahmadou: *Les soleils des Indépendances*, Points Seuil, Éditions du Seuil, Paris, 1995.
- KOUROUMA, Ahmadou: *A Függelenség fényes napjai*, ford. LÁNGH Júlia, Kávé Kiadó, Budapest, 2001.
- KWAHULÉ, Koffi: *Les soleils de la scène in Notre Librairie. Revue des littératures du Sud. Cahier spécial Ahmadou Kourouma : l'héritage. Identités littéraires*, No. 155-156, Paris, 2004. <http://fitheatre.free.fr/gens/KouroumaAhmadou/dos.AhmadouKourouma.pdf> (Letöltés ideje: 2014. 06.11.)
- Interjú Kouroumával: René LEFORT – Mauro ROSI, *Ahmadou Kourouma, ou la dénonciation de l'intérieur in Le Courrier de l'UNESCO*, No. 3, Paris, 1999. <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001151/115117f.pdf#115136> (Letöltés ideje: 2014. 06.11.)
- Interjú Kouroumával: Tirthankar CHANDA, *Les derniers mots d'Ahmadou Kourouma*, RFI. Littérature africaine, 2003. http://www.rfi.fr/actufr/articles/048/article_25500.asp (Letöltés ideje: 2014. 06.11.)

BOYAN ZNEPOLSKI

Le a demokráciával! Éljen a nép! („A nép” kritikai felfogása Žižek, Badiou és Laclau radikális politikai filozófiájában)

ŽIŽEK, Slavoj

A törékeny abszolútum
Typotex, 2011„Az inherens törvényesség avagy a hatalom obszcenitása”
Thalassa, 1997. 1.„A nagy Másik nem létezik”
Thalassa, 1998. 2-3.„A meg nem tévesztett tévedése”
Thalassa, 2004. 3„Egyszer mint tragédia, másszor mint bohózat. Szeptember 11 tragédiájától a pénzügyi összeomlás bohózatáig”
Eszmélet, (2009) 84. melléklet„Túljárhatunk-e a kapitalizmus eszén? Václav Havel politikusi tragédiája”
2000, 2000. 4„Lovagi szerelem és síró játék”
Magyar Lettre Internationale, 25„Ez van, ezt kell szeretni?”
Magyar Lettre Internationale, 28„Miben téved Arendt és Goldhagen?”
Magyar Lettre Internationale, 32„Jürgen Habermasról”
Magyar Lettre Internationale, 44„Poszt-politika (Gondolkodni tilos)”
Magyar Lettre Internationale, 51

EAGLETON, Terry

„Élvezz! – Žižek és Lacan”
Magyar Lettre Internationale, 31BADIOU, Alain
A század (Mihancsik Zsófia ford.)
Typotex, 2010

A demokrácia mai legkomolyabb kritikái egy olyan problémán alapulnak, amely alapvető alkotóeleme magának a demokráciának: a demokrácia mint politikai berendezkedés és a nép viszonya nem ellentmondásmentes, mert a nép-szuverén és a tényleges nép viszonya nem lehet kéteylektől mentes. A demokráciát jogosan lehet azzal vádolni, hogy elnyomó jellegű, mert erőszakhoz folyamodva oldja ezt a feszültséget: a népszuverenitás nem alakítható ki másként, mint a tényleges emberekre ráerőszakolva. Ezt a problémát tárgyalja Charles Taylor „Demokratikus kirekesztés (és ellenszelei?)” c. 1999-es tanulmányában, ahol rámutat a komoly különbségre, hogy mennyire más jelent a szuverenitás az arisztokratikus és a modern társadalmakban: a szuverén királytól eltérően, akinek a szuverenitása közvetlenül adva van, a nép-szuverén mint egységes politikai szubjektumot még létre kell hozni. Azt a tényt, hogy a modern demokráciáknak határt szab a nacionalizmus, éppen az magyarázza, hogy ezt a problémát próbálják valahogy megoldani. Amennyiben egy nemzet előfeltételezi és megkívánja állampolgárai kulturális homogeneitását, a demokráciát szolgálja azzal, hogy megbízható alapot nyújt egy egységes politikai szubjektum kialakításához, aminek persze meg kell fizetni az árát. Ebben az összefüggésben Taylor úgy definiálja a demokráciát, hogy az egyszerre befogadó és kirekesztő: a demokrácia befogadó, mert elvileg minden ember részt vesz a kormányzásban, ugyanakkor azonban kirekesztő is, mert ténylegesen azok kormányoznak, akik a domináns kultúrához tartoznak, akik kulturális kohéziójuk folytán viszonylag könnyen jutnak megegyezésre, és készek egy egységes közakarattal kialakítására. A többiek, akik nem tartoznak ehhez a kulturális többséghez, eo ipso ki vannak zárva a nép köréből, mivel kulturális különbségük miatt nem tudnak teljes mértékben részt venni a civil szféra vitáiban, és hátráltatják egy egységes közakarattal kialakításának folyamatát.

Hasonló problémát tárgyal Giorgio Agamben „What Is a People?” (Mi az, hogy nép?) c. 2000-es tanulmányában. Az ő elemzésének a kiindulópontja is ugyanaz, a demokrácia szempontjából konstitutív probléma: a tényleges emberek valamennyi etnikai és szociális megosztottságukkal hogyan alakíthatók a szuverenitást hordozó egységes és oszthatatlan Néppé? Agamben szerint a probléma megoldása a biopolitikában keresendő:

Freudot parafrázálva azt állítja, hogy „a modern biopolitika alappillére az az elv, amely szerint „ahol a meztelen élet, ott kell lennie a Népnek...” (i.m. 45). Taylortól eltérően Agamben nem a demokrácia-nacionalizmus kettősre teszi a hangsúlyt, hanem a demokrácia-kapitalizmus párosára, és hajlik arra, hogy a nép egységét szociális terminusokban szemlélje: mint a szegény osztályoknak a (fejlődés révén való) felszámolását. A köztük lévő, itt nem fontos eltérésektől eltekintve Agamben és Taylor is a modern politika és különösen a modern demokrácia egy fő jellemzőjére mutat rá: hogy az embereket homogenizálni igyekeznek (kirekesztéssel, tisztogatással, asszimilálással stb.), hogy egységesebbé és ezzel – a lehető legszélesebb értelemben – hatékonyabbá tegye őket (politikai, gazdasági és katonai erőként).

A demokráciának az utóbbi belső feszültségeire és a normatív elvei érvényesítése során alkalmazott erőszakra hivatkozó kritikája a demokrácia nevében gyakorolt bírálat marad. Mostanában azonban egy ennél radikálisabb bírálat is kezd teret nyerni, egy olyan bírálat, amely a nép kapitalista kiszákmányolásának elnézése miatt megkérdőjelezi nemcsak a kapitalizmust, hanem a demokráciát is. Ennek a bírálatnak a logikája szerint a nép a polgári forradalmakkal hozta létre a kapitalizmus politikai formájaként a demokráciát a társadalom működésének irányítására, de mára ez a projekt kudarcnak bizonyult, és a népnek el kell utasítania, hogy újból szabadon alakíthassa a történelmet. De vajon mi a nép – a pusztán Agambent parafrázálva – a „demokrácia” politikai formája nélkül? Ezt a problémát fogom vizsgálni három olyan szerző – Slavoj Žižek, Alain Badiou és Ernesto Laclau – szövegének prizmiájában, akik ezekben a szövegekben a maguk különböző módján mind a népet teszik meg a társadalomkritika hordozójának.

Slavoj Žižek: A demokráciától az isteni erőszakig

Žižek kétség kívül a legradikálisabb és a legnépszerűbb a mai filozófusok közül; a népszerűsége azonban nemcsak a radikális, hanem a kétértelmű voltának is tulajdonítható.

Ez az ő ambivalenciája csak látszólag ered a választott stílusok eklektikus keverékéből és a hivatkozásainak zavarba ejtő bőségéből (a filozófia klasszikusai, pszichoanalízis, politikatörténet, irodalom, film, tudományos népszerűsítő könyvek,

újságírói publikációk.[1] mindezek folytonosan anekdotákkal és aforizmákkal övezve); valójában e filozófus meghasadt alkotának belső feszültségéből fakad. Az egyik Žižek a politikai elemző, agyafúrt és spekulatív, időnként kimondottan briliáns a maga ellentmondásos ítéleteivel, de ugyanakkor visszafogott is, mert tisztában van a saját szubjektív korlátaival (a magáéval, de valamennyi nézőpontéval, minden emberi vállalkozásával is). A másik Žižek a történelmi materialista és pszichoanalitikus, aki megfejtje a tudattalant a történelmi folyamatban, és ezért úgy beszél, mintha általa magának a történelemnek a hangja szólalna meg. A radikális Žižek éppen ez a második Žižek: az, aki örömmel fogadja a történelmi elrendelést, amely a mai plutokraták háta mögött kikövezi a világkapitalizmus bukásának útját.

A mai radikális filozófiai kritika közös tézise, hogy ma nem elég a kapitalizmust (és különösen a neoliberalizmust bírálni), mert azt nem lehet lényegében megreformálni (vagy meghaladni) politikai formájának, a demokráciának a leleplezése nélkül. A kapitalizmus elleni sikeres támadáshoz a demokráciát mint a kapitalizmus intézményes alapját (és politikai legitímálóját) is támadni kell.

Žižek szerint úgy lehet megoldani ezt a problémát, ha a demokráciát leválasztjuk a kapitalizmusról, és elosztatjuk azt az illúziót, hogy a kettő feltétlenül összefügg. De mit nyerünk ezzel, mit kínál nekünk ez a két perspektíva: egyfelől a kapitalizmustól mentes demokrácia, másfelől a demokráciától megszabadult kapitalizmus? És itt sokszor összekeveredik vagy időnként nagymértékben konvergál a két szint – Žižek személyes analitikus (és civil) állásfoglalása és a történelem rejtett értelme (az ész csele vagy az emberiség kollektív tudattalanja), ami a szövegekben analógiák, anekdoták és paradoxonok révén jut kifejezésre.

Žižek számára a demokrácia nélkül is létezni és virágozni képes győztes kapitalizmus képe, egy olyan kapitalizmusé, amelyet nem érdekelnek és nem érintenek a politikai berendezkedés formái, a mai Kína példájához kapcsolódik. Ez a példa úgy tárul fel, mintha ez volna az objektív történelmi folyamat, a történelem végzetes terve, amelyet Žižek (2011b, 107) némi apokaliptikus derűvel szemlél:

„Mi van akkor, ha »az ázsiai kancsuka és az európai tőzsde ördögi kombinációja« gazdaságilag hatékonyabbnak bizonyul, mint a mi liberális kapitalizmusunk? Mi van akkor, ha ez azt jelzi, hogy a demokrácia, ahogy mi felfogjuk, már nem feltétele és hajtóereje a gazdasági fejlődésnek, hanem az akadálya?”

Žižek általánosabb és radikálisabb kérdése ez: mi van akkor, ha Kína nemcsak a nyugati fejlődés egy ázsiai despotikus,

torz változatának bizonyul, hanem a nyugati világ jövője előhírnökének? Egy ilyen történelmi forgatókönyv, a kínai szcenárió, nyilvánvalóan nem fér össze a radikális kritikával, mert nem volna értelme úgy támadni a demokráciát mint a kapitalizmus intézményes alapját, ha a kapitalizmus prímán megvan demokrácia nélkül is. Žižek projektje, a radikális baloldal projektje, amellyel azonosul, nem a demokrácia nélküli kapitalizmusról szól, de ennek az ellenkezőjéről – a demokráciáról a kapitalizmustól függetlenül. Ennek a célnak az eléréséhez a radikális baloldalnak a demokrácia saját szabályai szerint kell átvennie a demokráciában a hatalmat – meg kell nyernie a szabad választásokat, majd aztán intézményesen kell átalakítania a demokráciát, érvényre juttatva saját „osztályfoglaltságát”:

„Ezért van az, hogy ha a radikális balsok választások útján jutnak hatalomra, az ő jellegzetes gesztusuk az, hogy igyekeznek »megváltoztatni a játékszabályokat«, átalakítani nemcsak a választási és egyéb állami mechanizmusokat, de a politikai tér egész logikáját is (közvetlenül támaszkodva a mobilizált mozgalmak erejére, a helyi önszerveződés különböző formáit kikényszerítve stb.), hogy biztosítani tudják társadalmi bázisuk hegemoniáját, a demokratikus forma »osztályfoglaltságára« vonatkozó helyes ösztönöktől vezettetve.” (i.m. 120.)

Žižek demokrácia-víziója a politika két szembenálló modelljének megkülönböztetését teszi számunkra lehetővé. Az egyik ilyen nézet, amely a proceduralista elméletekre jellemző, és Jürgen Habermas felfogása is ide tartozik, a – szigorúan megszabott speciális feltételekkel meghatározott – demokráciát tekinti a politika legracionálisabb formájának. Az ilyen elméletek perspektívájából nézve a demokrácia egyszerre integrál, megbékít és univerzalizál: a nyilvános viták, amelyek alapul, különböző nézeteket integrálnak magukba, összebékíti ezeket, ugyanakkor meghaladja az ezekben rejlő partikularitást, és a lehetséges univerzalizmus irányába mozdul el. A nyilvános viták végső célja a konszenzus elérése, és egy olyan politikai akarat kialakítása, amelyben minden résztvevő fel tudja ismerni saját kifejezésre juttatott akaratát.

Az olyan szerzők szemében, mint Žižek – aki a marxi hagyományba illeszkedve osztályjellegűnek tartja az államot –, a demokrácia is osztályjellegű. Ennek megfelelően azok, akik hatalomra kerülnek, „osztályfoglaltságuk” szellemében kell hogy újradefiniálják az intézményeket (és valójában elkerülhetetlenül ezt is teszik). Míg Habermas szerint a demokrácia semleges integráló eljárásaival elvben képes felülemelkedni a politikai ellentéteken, Žižek szerint, aki ebben Laclauhoz

és Mouffe-hoz áll közel, a politika leküzdhetetlenül antagonisztikus, és ebben az értelemben a demokrácia mint politikai forma nemcsak hogy képtelen leküzdni a politikai ellentéteket, de maga is egyik eleme ezeknek az antagonizmusoknak.

Mindazonáltal a politika (és különösen a demokrácia) proceduralista és antagonisztikus felfogása közötti ellentétet nem csupán elméleti, hanem történelmi szempontból is érdemes szemügyre venni: a minden egyes teóriában kódolt történelmi tapasztalatok felől is. Míg az ún. „dicső harminc év” (a második világháború végétől a hetvenes évek közepéig tartó három évtized), a hidegháború vége és az egységes Európa terve jó kilátásokat nyújtott és hihetőséget kölcsönzött a proceduralista elméleteknek; szeptember 11, az iraki és az afganisztáni háború, az izraeli-palesztin konfliktus, a globalizáció és az ennek következtében növekvő társadalmi egyenlőtlenségek, a világméretű pénzügyi válság és a mindenfelé jelentkező tiltakozó mozgalmak inkább az antagonisztikus elméleteket látszanak alátámasztani.

A kérdés ma ez: Míg ha elismerjük is, hogy a proceduralista elméletek nem kínálnak megoldást az emberiség számos fontos problémájára, és hogy sokat vesztek a meggyőzőerejükből az elmúlt pár évben, muszáj-e szükségképpen elfogadnunk a politika antagonisztikus felfogását; és ha mégis, akkor hogyan, milyen eszközökkel kellene megragadnunk napjaink antagonizmusait? Szerintem Žižek túl gyorsan, és túl automatikusan nyúl Hegelhez, Marxhoz és Leninhez, túl fragmentáltan (kiragadott helyeket idézve) alkalmazza ezeket a mai viszonyokra. De lehet-e őket ilyen könnyen feleleveníteni, lehet-e ennyire szó szerint szövetségest találni bennük, és túl ezen, a számunkra legkényelmesebb módon, mintha az örökségüket nem kezdte volna ki az időközben eltelt idő? Ha olyan lelkes hegelianusok vagyunk, amilyen nyilvánvalóan Žižek, akkor be kéne látnunk, hogy közöttünk valamint Hegel vagy Marx között még ott vannak Habermas és Rawls proceduralista elméletei is – persze elutasíthatjuk őket, de csak túllépve rajtuk, azaz elismerve és méltányolva a hatásukat arra, ahogyan ma felfogjuk az antagonizmusokat.

Žižek demokráciakritikája [2] nem meghaladni próbálja a demokráciát – a modern demokrácia eszményéhez képest inkább visszalépést jelent a politikai képzelet archaikusabb szintjeire.

A demokrácia, legalább is mint regulatív eszme, magában foglalja az önmagát (a saját normáit és szabályait) legitim eljárások során és a választott képviselőire ruházott hatalommal meghatározó közösséget, amely ugyanakkor odafigyel arra, hogy átlátható módon és a válasz-

tók nevében gyakorolják-e ezt a hatalmat. Žižek ennek a képnek minden elemét archaikusabbakkal helyettesíti: a közösség tagjai közötti egyenlőségen alapuló legitim politikai döntések és lépések helyett nála a vezér és a nép közötti hierarchikus viszony van; a közös politikai akarat kialakítására szolgáló formális eljárásokat nála az elnyomott népek az oligarchiával való erőszakos összecsapása helyettesíti, ahol az osztályérdekek érvényesítése a tét; nála nem az a kérdés, hogy demokratikus módon gyakorolják-e a hatalmat, hanem hogy ki gyakorolja a hatalmat.

Esszéjében Žižek egy bekezdést a demokrácia és a totalitarizmus összehasonlításának szentel a népképviselő szemponjtól – míg a demokráciában a népképviselő mindig tökéletes, és elkerülhetetlen jellemzője a nép képviselőinek a néptől való elidegenedése, addig a totalitarizmus esetében nem képviselőről van szó, hanem az (igazi) nép megtestesüléséről a vezér alakjában:

„A demokrácia előfeltételezi az elidegenedésnek egy minimumát: a hatalom gyakorlóit csak úgy tudnak felelősséggel tartozni a népek, ha megvan közöttük a képviselésből adódóan egy bizonyos távolság. A »totalitarizmusban« megszűnik ez a távolság, a vezér közvetlenül hivatott a népkarant megjelenítésére – ennek persze az az eredménye, hogy az (empirikus) néptől még radikálisabban elidegenedik a vezér: ő közvetlenül az, ami a nép »valójában«, az ő igazi identitásuk, valódi óhajaik és érdekeik testesülnek meg benne, szemben a zavaros »empirikus« óhajaikkal és érdekekkel.” (i.m. 118)

Ez után a tömör és világos elemzés után, ami nyilvánvalóan azt sugallja, hogy mindig a parciális és potenciálisan manipulálható demokratikus képviselőt kellene választanunk a néptől teljesen elidegenedő totalitarizmus helyett, Žižek hirtelen fordulattal paradox módon bevezet egy új nézőpontot, amely megváltoztatja a fenti idézet értelmét. Žižek (i.m. 118-119) kijelenti, hogy a totalitarizmusban ott van „az igazság egy momentuma”, ami már Hegelnél is megtalálható:

„Hegel már rámutatott, hogy a politikai képviselő nem azt jelenti, hogy az emberek már előre tudják, hogy mit akarnak, és azután bízzák meg a képviselőiket az érdekeik melletti kiállással – azt csak »magukban valóban« (an sich) tudják, a képviselőjük az, aki az érdekeiket és céljaikat számukra megfogalmazza, »értük valóvá« (für sich) téve ezeket.

Esszéjében Žižek a továbbiakban (i.m. 119) a vezér és a nép közötti viszonyt az analitikus és a betege közötti viszony terminusaiban is meghatározza: „a vezérnek muszáj lelkesedést ébresztenie egy ügy iránt, radikális változást kívánni követőinek szubjektív helyzetében, »transzubs-

tíválni« az identitásukat”. Ezen a prizmán át szemlélve a politikai döntések és lépések nem viták és érvelések eredőjeként jelennek meg, hanem energiák aktivizálása és szabadjára engedése folyamánként.

Mintha Žižek arra szólítana fel minket, hogy engedjük ki azokat az energiáinkat – bármilyen legyenek is, és bármilyen következményeket vonnak is maguk után –, amelyeket a „demokrácia” politikai formája korlátok közé szorít. És ami itt még fontosabb, magának a politikai közösségnek vezérekre és követőkre szakadása, ami szakadáshoz vezet az igazság szintjén is: egyfelől az emberek, a nép igazságára, amely illuzórikus és hamis, másfelől a történelmi folyamat igazságára, amely csak felvilágosult vezérek közvetítésével tárul fel előttük. Itt új alakban találkozunk Žižek álláspontjának ambivalens voltával: egyfelől ott van a nép balos bátorítása arra, hogy vigye bele az energiáit a történelembe, szabaduljon meg a választó passzív szerepétől (aki úgy érzi, hogy politikailag senki nem képviseli) a demokratikus társadalmakban, másfelől pedig ott a nép elítélt (és archaikus) elidegenedettsége a történelem értelmétől, ami az embereket pusztá eszközökké teszi a történelem rejtett tervének véghezvitelében. Innen nézve a nép energiaforrás, amit mozgósítani kell egy radikális társadalmi változás kivitelezésére, e nem diszkurzív erő (a népet hogy úgy mondjam, valaki másnak kell diszkurzíve aktiválnia), mert ennek a változásnak az irányát nem a nép határozza meg, hanem a vezér, a szervező stb.

Általában a politikáról szólva Žižek a „diszkurzív” nyelvet, amely olyan kifejezésekkel operál, mint *vita*, *érvelés*, *konzensus* és *megegyezés*, az „energia” nyelvével helyettesíti, amely a pszichoanalízistól kölcsönzi a fogalmait és a metaforáit. Žižek (i.m. 111) idézi például Peter Sloterdijkot, aki szerint „a balos politikai mozgalmak »harag-bankok«: harag-befektetéseket gyűjtenek az emberektől, és széleskörű elégtételt ígérnek nekik, az igazság helyreállítását a világban”. Másutt, Alain Badiou-nak a „képviselőnek a képviseltek rovására való túltengése” tézisét idézve Žižek a hatalomgyakorlást a felettes én sajátos könyörtelenségével kapcsolja össze.

Ily módon, az ösztönök és a hatékony befektetések szintjére helyezkedve valóban nehezünkre eshet az érvelés és a megegyezés szintjére emelkednünk, természetes, hogy az energiák összecsapása erőszakos megoldásokba torkollik. Žižeknél a politikai erőszak kettős igazolást is nyer. Egyrészt Žižek szerint (i.m. 116) egy társadalom morális konszenzusa nem kötelező azokra nézve, akik nem találnak elismertetésre ebben

a társadalomban: „ha az emberek egy osztályát szisztematikusan megfosztják a jogaiktól, emberi méltóságuktól, akkor eleve fel vannak mentve a társadalmi renddel szembeni kötelességeik alól, mert ez a rend már nem az ő etikai szubsztanciájuk”. Ez azt jelenti, hogy azoknak az osztályoknak jogukban áll szembefordulni a társadalmi renddel az erőszak eszközeihez folyamodva. Másfelől elvben a kormányzás minden formájára jellemző „a képviselő túltengése a képviseltek rovására”, amit Badiou is vizsgál, ami az átruházott hatalom kisajátításában áll, abban, hogy előfordul, hogy időnként a nekik alárendelt állampolgárok elnyomására használják. A hatalommal való ilyen strukturális visszaélés, ami az erőszak formáját ölti, természetesen teljesen jogosan vált ki még erőszakosabb reagálást a nép részéről:

Az ilyen obszcén túlkapas szükségzerű velejárója a szuverenitás fogalmának – az aszimmetria itt strukturális jellegű, azaz a törvény csak úgy tudja megőrizni a tekintélyét, ha az alattvalók az obszcén feltétlen önérvényesítés visszhangját hallják ki belőle. És „az isteni erőszak” a nép részéről ennek a hatalmi túlkapasnak a megfelelője: annak az ellenlábasa – ezt a túlkapást veszi célba és azt ássa alá. (i.m. 117)

Az a baj, hogy Žižek láthatólag nem talál kiutat az erőszaknak ebből az ördögi köréből: a hatalom mindenképpen előfeltételezi az „elnyomó erőszakot”, erre reagál a nép részéről a „bosszúálló erőszak”, [3] amely megtörve a hatalmon lévők erőszakosságát – a proletárdiktatúra formájában például –, maga is elnyomó erőszakká válik, és így tovább.

Végül soron nem az a kérdés, hogyan lehet kiküszöbölni az erőszakot a hatalom gyakorlásából, hanem, hogy ki gyakorolja a hatalmat, vagy ahogy Žižek (i.m. 119) megfogalmazza:

Ez azt jelenti, hogy nem az a hatalom végső kérdése, hogy „van-e demokratikus legitimitációja”, hanem hogy mi a sajátos jellege („társadalmi tartalma”) annak a „totalitárius túlkapasnak”, ami áthatja a szuverén hatalmat mint olyant, függetlenül annak demokratikus vagy nemdemokratikus voltától.

De ha elvetjük a lehetséges (morális, etikai vagy bárhogy nevezzük) konszenzus eszméjét, amely egy társadalom tagjai számára kötelező erővel bír kulturális különbözőségükre és társadalmi megosztottságukra való tekintet nélkül, akkor a „mi vagy ők”, „ők vagy mi” populista különbségtevéseinek zónájában találjuk magunkat, ahol a „mi” és az „ők” kölcsönösen felcserélhető.

A populizmusok mai korában Žižek értékes helyet tölt be. A populizmust rendszerint eszmék és problémák addig

Szent Pál az egyetemesség apostola (Csordás Gábor ford.)
Tiptex, 2012

LACLAU, Ernesto
A populista ész (Csordás Gábor ford.)
Noran Libro, 2011

a pontig menő szélsőséges leegyszerűsítésével kapcsolják össze, ahol már egyértelmű jelszavakká alakíthatók, amelyek képesek sokak indulatainak a felszítására.

Žižek megközelítése ennél komplexebb: ő kétirányú közvetítő – leegyszerűsíti a filozófiai fogalmakat, közel hozza őket a tömegek attitűdjéhez, de a tömegek attitűdjét is felemeli a filozófiai fogalmak szintjére. Egy filozófiailag feldúsított populizmus képviselője – intellektüeleknek szánt populizmusa, amely populáris célokra használható provokatív eszmék formájában jelenik meg egyértelmű címzettek nélkül. [4]

Alain Badiou: A demokrácia emblémája

Badiou demokráciakritikája kettős: bírálja a demokráciát mint politikai formát és mint társadalmat, mindenekelőtt azonban a demokráciát védő „demokrácia emblémát” kritizálja. Mi ma mind demokráta vagyunk, mindenki azt állítja magáról, hogy demokráta, de itt nem az a baj, hogy a demokrácia fogalma kiürült általános és mértéktelen használata folytán, ahogy pl Wendy Brown véli; a probléma Badiou szerint az, hogy mindenki kötve érzi magát a demokráta emblémától – mintha nem is lehetnénk mások, csak demokráta, másra még csak gondolni sem lehet. Nincs alternatíva, ez a címke kötelez. Badiou kritikája (2011, 6-7) a gondolkodásnak és a képzeletnek ilyen korlátozása, gúzsba kötése ellen irányul:

„Nos én ezt mondom: mielőtt elkezdenénk társadalmaink valóságát vizsgálni, előzetes feladatként az emblémájukat kell elmozdítani. Az egyetlen módja annak, hogy feltárjuk az igazságot a világról, melyben élünk, ha eloszlatjuk a demokrácia szó auráját, és magunkra vesszük annak a terhét, hogy nem vagyunk demokráta, és ezzel magunkra vonjuk mindenki rosszallását.”

Miért nem akar Badiou demokráta lenni? A demokráciát szokták a saját alapelvei – szabadság, egyenlőség, demokratikus képviselet felől bírálni: mert a hatalom korlátozza az állampolgárok szabadságát vagy elnyomja a kisebbségeket; mert elfogadhatatlan társadalmi egyenlőtlenségeket enged meg; mert nem a választók akaratát fogalmazza meg és fejezi ki, hanem privát érdekeket követ, és így tovább. Badiou bírálata az egyenlőségre összpontosít – azzal vádolja a demokráciát, hogy látszólag univerzalista projekt, valójában azonban partikuláris, konzervatív és diszkriminatív. A demokrácia Badiou szerint (i.m. 7) a gazdasági társadalmak projektje, amelyek csak azt ismerik el demokráta, aki nekik tesz, és csak saját maguk számára őrizgetik a „világukat”:

„Alapjában véve politikai endogámia érvényesül: a demokráta csak a másik demokráta kedveli.” A többiek számára, akik az éhínség és gyilkolás zónáiból érkeznek, az elsődleges ügymenet a papírok, a határok, fogolytáborok, rendőri felügyelet, a családtagok megtagadása. „Integrálnak” kell lenni.

Mindazok, akik még nem demokráta, azokat aligha fogják demokráta elismerni vagy akként bánni velük. De a demokráciának ez a kritikája egy közhelyszámba menő „frontvonal” kritika, amivel Badiou egy partikuláris politikai és szellemi körhöz tartozását nyilvánítja ki.

De fellelhető benne a demokrácia-kritika egy másik – mélyebbre ható és maróbb, ugyanakkor sebezhetőbb válfaja, a demokrácia mint életmód bírálata.

Platón és Lenint is idézve Badiou (i.m. 8) a következő perspektívát jelöli ki a demokráciakritika számára: „El kell tolni a gondolkodás célpontját a jogi keretéről az embléma felé, a demokráciáról a demokráta. A demokrácia emblémája azzal az embertípussal válik ártalmassá, amit megformál; és ne kerteljünk, a demokratikus embertípus legfőbb jellemvonása az önzés és az apró örömök hajszolása.

Platón *Államának* egyes passzusait a mai világra alkalmazva Badiou (i.m. 13) a következőképpen jellemzi egy mai demokráta életét:

A demokráta ember csak a pusztán jelennek él, a múlandó vágy az egyetlen törvény a számára. Ma négyfogásos vacsorával és márkás borokkal tartja jól magát, holnap Buddháért rajong, aszkéta böjtért, kristálytisza vizért, a fenntartható fejlődésért. Hétfőn órákig hajtva a szobabiciklit próbál leadni pár kilót, kedden alszik egész nap, aztán megint füstöl és tömi magát egész este. Szerdán kijelenti, hogy olvas egy kis filozófiát, de végül inkább mégse csinál semmit. A csütörtöki vacsora partin elszántan szapulja a politikát, ingerülten leszólja a mellette ülő véleményét és hevesen eltéli a fogyasztás és a spektakulum társadalmát.

Este elmegy megnézni egy Ridley Scott sikerfilmet a középkori lovagokról. Hazafelé elalszik, és az elnyomott népek fegyveres erővel való felszabadításáról álmodik. Másnap reggel munkába megy, nagyon vacakul érzi magát, sikertelenül próbálja meg elcsábítani a titkárnőt a szomszédos irodából. Mindent felborít, majd elhatározza, hogy átmegy az ingatlanbizniszbe, és a nagy pénzre fog hajtani. De közben itt a hétvége, ez a gazdasági válság csak nem akar elmúlni, úgyhogy ráér mindehhez a jövő héten hozzáfogni. Íme egy élet, vagy életstílus vagy életvilág, nevezzük, aminek akarjuk: nincs benne rend, nincsenek benne eszmék, de nincs semmi túlságosan elfogadhatatlan vagy

elkeserítő sem. Épp olyan szabad, mint amennyire jelentéktelen, és a jelentéktelenség nem túl magas ár a szabadságért.

A demokrácia nem annyira objektív intézményes berendezkedésként elítélendő, mint inkább a szubjektív következményei miatt – hogy egy sajátos embertípust alakít ki. Badiou számára a demokratikus mindennapi életben a rend és az életcélok hiánya az, ami esztétikailag elviselhetetlen, és ahogy ez együtt jár az azonnali apró élvezetek hajhászásával és a fiatalos vitalitás és energia kultuszával, amelyek mind híján vannak minden kulturális értéknek. Ezt a kombinációt Platón nyomán „anarchiának” nevezi, a saját kifejezésével „jelentéktelenségnek” („insignificance”).[5]

De miért nem maguknak az egyéneknek tesz szemrehányást Badiou, amiért ilyen életet élnek, miért vádolja érte a demokráciát? Mivel hozza létre és táplálja a demokrácia ezt az anarchiát, az embereknek és mindennapi életüknek ezt a jelentéktelenségét? Badiou az esszéjében a demokráciát több ízben a formális voltával jellemzi – nem az eljárások, a törvények, a bürokratikus szabályok formáival, amelyek az emberek és az intézmények közti és az emberek egymás közti viszonyait is meghatározzák, inkább a pénz mint egyetemes egyenértékes formalizmusával, mint az „egyetemes behelyettesíthetőség” princípiumának formalizmusával, ami viszonylagossá tesz, relativizál minden különbséget, felold minden ellentétet, még az egymástól legjobban eltérő dolgokat is megtévesztő módon összemérhetővé (és kölcsönösen felcserélhetővé) teszi, és ezzel felbomlaszt minden rendet.

Badiou számára a demokrácia nem azért elítélendő, mert aktívan valamilyen modell vagy terv szerint alakítja az embereket, hanem éppen ellenkezőleg, mert magukra hagyja őket.

Magukra hagyva az emberek természetes módon fognak lesüllyedni a mindennapi élet legéretlenebb, legigénytelenebb szintjére – semmi rend, tudatlanság, kistílvú élvhajzás vagy általában a kamaszkor összes jellemzője: „Van valami esszenciálisan kiskorú a demokráta ethoszban, valami, ami olyasmi, mint az egyetemes infantilizálás” (i.m. 11). Ebben az értelemben Badiou szerint (i.m. 8) a demokrácia nem teremt „világot”: „ez csak egy elnevezés a konzervatív oligarchiára, amelynek legfőbb (és sokszor nagyon militáns) törekvése a *világ* jogtalanul bitorolt neve alatt a saját felségterületének védelmezése, ahogy ez az állatoknál is szokás”. Ha a demokrácia mint politikai rendszer infantilizálja az embereket, állatiassá téve az életüket, akkor ennek ellentétéként feltételezhetjük, hogy Badiou az olyan fajta berendezkedés és

társadalom híve, ahol az emberek érettségre törekednek, az életük pedig rendezett, szervezett és tartalmas. Olyan berendezkedés, amely aktív mintákat ad, és törődik az állampolgárok szubjektivitásával. Badiou (i.m. 15) úgy nevezi az ilyen rendszert, hogy „mindenki arisztokratizmus”, aztán hirtelen azt kezdi fejtegetni, hogy „arisztokrácia mindenkinek: ez csupán a kommunizmus legfőbb törekvéseinek másféle megfogalmazása”.

Csak találgatni tudjuk, hogy mit ért Badiou „kommunizmuson”. Badiou (i.h.) azt állítja, „az ellentéte annak a fajta demokráciának, amivel traktáltak minket a kapitalista parlamentarizmus »hosszú búcsúja« idején, nem totalitarizmus vagy diktatúra. Ez a kommunizmus”. De nem mondja meg pontosan, mit értsünk ezen a „kommunizmuson”, csak annyit mond, hogy ma megint „a régi dilemmával kell szembenéznünk: vagy újra feltaláljuk a kommunizmust, vagy alámerülünk a fasiszta barbárság valamilyen újonnan kitalált formájába”, és hozzáteszi, hogy a kommunizmushoz vezető utak „már most is kezdenek fokozatosan láthatóvá válni” (i.m. 15). A demokrácia egyetlen fő megkülönböztető vonása, amit a kommunizmusnak meg kell haladnia, mégiscsak: a formalizmus. Az intézmények formalizmusa, és az egyetemes kvantitatív egyenértékes, a pénz formalizmusa.

És itt pillanthatjuk meg Badiou elképzelését egy olyan politikáról és olyan emberekről, akik megszabadultak a demokráciától: az olyan politikáról, amely a néptől ered és teljes összhangban van a néppel, egy olyan politikáról, aminek semmi köze a mai demokratikus társadalmakban művelt politikához.

Ha a demokrácia formalizmust előfeltételez, akkor a formalizmus az állam és általában a politika elidegenedését jelenti az emberektől. A kommunizmus el fog távolítani minden formális, kvantitatív, embertelen közvetítőt és folyamatot az emberek életéből: „a forgalom rendje nem lehet többé a pénzforgalom rendje, a felhalmozás rendje nem lehet a tökefelhalmozás rendje. Egyszerűen nem engedhető meg, hogy a magántulajdon diktálja, hogy mi hogyan legyen.” (i.m.14) Ami a politikát illeti: „A politika nem lesz alárendelve a hatalomnak, az államnak. Ez az erő az az erő lesz, amely az emberek aktív gyülekezetének szívében munkálva fokozatosan megszünteti az államot és a törvényeit.” (uo.) A politika a kommunizmusban a nép közvetlen, nem elidegenedett megnyilvánulása lesz az intézmények, procedúrák, mechanizmusok, képviseletek közvetítése nélkül. A kommunizmusról szólva[6] Badiou rehabilitálja a „demokrácia” kifejezést, olyan misztikus hangzású szavakkal hozza összefüggésbe, amelyekben legalább az

egyiknek magaráznia kellene a másikat, de egyik sem teszi, és végül mindkettő homályos marad: „Ebből a perspektívából nézve csak akkor válunk igazi demokráciává a népek életének történelmében, ha újra kommunisták leszünk.” (i.m. 15.)

Badiou elemzéseiből az a benyomásunk marad, hogy a nép belülről struktúrált, önszerveződő, és képes a saját belső élete és hagyományai bázisán létezni, míg az állam csak az erőszak és a kizsákmányolás eszköze, ezért el kell távolítani a nép testéről.

Azonban például a hermeneutikus hagyomány szellemében megkérdőjelezhetjük a nép benső életének és a tőle idegen állami intézményeknek a szembeállítását. Ahhoz, hogy ismerje és irányítani tudja magát, egy népnek transzcendálnia kell önmagát, tehát át kell lépni a belső dimenzióból a külsőbe, objektíválnia kell magát egy jogrendszerbe, egy pénzügyi rendszerbe, kulturális intézményekbe, állami intézményekbe (a politikai képviseletet is beleértve), és így tovább. De a tárgyasulástól való önkifejezés elkerülhetetlenül magába foglalja a veszteséget, az elidegenedést, az önmagától való eltávolodás mozzanatát. A jogrendszer vagy a politikai képviselet nem a népnek magának a megnyilvánulása; nélkülük egy nép mégsem tudja tartósan fennmaradó politikai és társadalmi közösségként megteremteni önmagát.

Ezt a nézőpontot nagyon meggyőző módon fejti ki Étienne Balibar, egy népszerű kortárs filozófus a baloldali spektrumból „Mi tesz egy népet néppé? Rousseau és Kant” c. esszéjében. Kant nyomán Balibar (i.m. 124) úgy definiálja a népet, mint olyan közösséget, amely a szabad önkorlátozással képes az önszerveződésre: „Ezt az általános korlátozást nevezik államnak.”

Nem vitás, hogy az állam „külsődleges” intézmény a nép „belső életéhez” képest, és vannak korlátozó és elnyomó funkciói, de az is vitathatatlan, hogy e nélkül a „külsődleges elem” nélkül, amelyek például garantálja a jogrendszer lehetőségét, egy nép nem alkothatja meg önmagát mint közösséget. Balibar legfőbb érve, hogy egy nép nem létezhet pusztán a különálló egyének erkölcsi tudatára alapozva. A belső közeg, az erkölcsi tudat és a külsődleges közeg, a törvény (moralitás és legalitás) kölcsönösen segíti és meghatározza egymást egy közösség kialakítása során: a törvény létezése elképzelhetetlen volna az egyének moralitása (a lelkiismeret hangja) nélkül, de a moralitásnak is szüksége van a törvényben való objektív és korlátozó kodifikálás támogatására.

A „Mi tesz egy népet néppé?” kérdés szemszögéből nézve az államot nem szabad pusztán empirikusan meghatározni – konkrét történelmi formáival és konk-

rét (elnyomó) funkcióival – de transzcendentális meghatározására is szükség van: olyan intézményi feltételként, ami lehetővé teszi egy népnek közösségként való létezését.

Az arra vonatkozó elvi kérdés, hogy pontosan hogyan is kellene definiálni az államot, természetesen nyitva marad. Az állam megszüntetésének vagy elsorvasztásának kérdése nem az állam vitathatatlanul és elkerülhetetlenül meglévő elnyomó funkcióiból fakad: ez a kérdés egy olyan morális közösség lehetségeségére vonatkozik, amely olyan szinten elégtí ki az emberek szükségleteit, hogy egy elnyomó társadalmi rend fenntartása feleslegessé válik.

Ernesto Laclau: Populizmus – Mi az a nép?

A nép koncepciót még abban a formájában szeretném megvizsgálni, ahogy Ernesto Laclau (2005b) vezette be „Populism: What’s in a Name?” c. esszéjében és fejtette ki alaposabban *On Populist Reason* (2005a) (A populista észről) c. könyvében. Laclau megközelítésének eredetisége abból ered, hogy a „nép” fogalmát nem a demokrácia fogalmából, hanem a populizmus fogalmából vezeti le, amit újszerű és ambiciózus módon definiál. Laclau a populizmus fogalmát a mindennapi politikai elemzésekben és az újságírásban használatos politológiai terminusból filozófiai terminussá alakítja át, amely magának a politikának a felépítését vizsgálja meg.

A populizmust rendszerint úgy határozzák meg – például a politológus Cas Mudde (2004) – mint különböző politikai szereplők által használt egyfajta ideológiát, amely úgy gondolja, hogy a társadalom végső soron két homogén és antagonisztikus csoportra osztható, az „egyszerű emberekre” szemben a „korrupt elite”. Margaret Canovan (1999) brit politikai filozófus a populizmusnak egy elvontabb és igényesebb meghatározását javasolja, a demokrácia két alkotóelemének egyikét jelölve meg benne: míg a demokrácia „pragmatikus” arca a az élet mindennapi igazgatásával megbízott demokratikus intézményekre vonatkozik, amelyeknek az a feladata, hogy megoldja az állampolgárok között felmerülő problémákat és érdekkonfliktusokat; „megváltó” arca az élet igazgatásának elutasításához és a lelektív cselekvés vágyához kapcsolódik az emberek részéről, ami oly módon fogja megújítani a társadalmi berendezkedést és az intézményeket, hogy összhangba kerüljenek az emberek, a nép kívánságaival és eszményeivel.

Ernesto Laclau hasonló megkülönböztetést tesz, de tágabb síkra vitte, az általában vett politikán belüli konstitutív megkülönböztetéssé teszi. A politikát két

egymással összefüggő logikával definiálja: egyfelől a *differenciális logikával*, amely az élet intézményes igazgatásának felel meg a társadalomban, ahol az egyének társadalmi szerepeik, státuszuk stb. szerint vannak megkülönböztetve; másfelől a *populista logikával*, amely a válság és a konfliktusok pillanataihoz kapcsolódik a társadalomban, amikor felfüggesztődnek az egyének közötti intézményes különbségek, és a nép és a hatalom (vagy az elitek) közötti alapvető szembenállás lép a helyükre.

A „populista logika” feltárja, milyen formális gyakorlati körülmények között alakul ki „a nép”. Laclau koncepciójában a nép meg van fosztva minden szubsztanciától (de-szubsztanciálizált): nincs konkrét szociális vagy etnikai tartalma, nem azonosítható egyetlen társadalmi osztállyal vagy réteggel sem. A nép alkotóelemei nem csoportok, hanem az állampolgárok „társadalmi igényei”, amelyek bizonyos történelmi szituációkban, amikor kielégíthetetlenek maradnak, hajlamosak arra, hogy összeadódjanak, egységesüljenek eltérő sajátosságaik ellenére azon a negatív alapon, hogy mind kielégíthetetlenek maradnak. Laclau a kielégíthetetlen társadalmi igények ilyen összeadódását az *ekvivalens láncok* terminusával jelöli, ami a tiltakozási energia felhalmozódását jelzi a konkrét követelések eltérő voltára való tekintet nélkül. A nép kifejezetten a tiltakozó energiák akkumulálódásának folyamatában jelenik meg, amely energia fokozatosan leválik az eredeti szociális követelésekről, homogenizálódik közös címszavakban – mint például „szabadság, egyenlőség, testvériség” – azonosul a vezér személyével, és mindennekfelett az ellenség képére összpontosítva konstruálja meg magát.

Ebben az összefüggésben Laclau különbséget tesz a *demokratikus szubjektum* és a *populáris szubjektum* között: a demokratikus szubjektum partikuláris társadalmi elvárások anyja, amelyek kielégíthetők a demokratikus intézményi keretek között; a nép mint szubjektum a hatalommal (az elitekkel) való szembenállásban konstituálja magát, amikor a partikuláris követelések már nem fontosak, és maga a politikai rendszer és a társadalmi rend az, ami megkérdőjeleződik.

Mi az, amit Laclau a maga „nép”-fogalmával voltaképpen ajánl? [7] Megszabadítja a népet a szubsztanciálizációtól, de ezzel depolitizálja is a népet – a nép lehet balos vagy jobbos, reakciós vagy progresszív beállítottságú; úgy tűnik, hogy ami itt fontos a népnél, az nem az ideológia, hanem az energia. Laclau a történelmi meghatározottságtól (minden történelemfilozófiától) is megszabadítja a népet, de ezzel elválasztja egy közösség megteremtésére irányuló minden tudatos és

tervezett erőfeszítéstől is. A nép pusztán események során létezik: bizonytalan körülmények között bukkan fel rövid időre, és a hatalommal való összecsapás után szétesik vagy a régi vagy az új differenciálódás logikájának megfelelően. A népi szubjektum éppen ebben a rövid történelmi intervallumban konstituálódik két különböző differenciálódási logika határmezsgyéjén. Megjelenése jelzi a történelmi válság és időnként a történelmi átalakulások pillanatait is.

Végezetül feltehetjük magunknak a kérdést: honnan jön a „nép” fogalmának kritikai eszmeként való intenzív alkalmazása a mai politikai filozófiában? A legfőbb és nyilvánvaló magyarázat a társadalmi változás szubjektumának válságában keresendő a proletariátus és a 70-es évekbeli tiltakozó mozgalmak hanyatlása után. A nép Ernesto Laclau kifejezésével egy „üres jelölő”, amely nem jelöl, hanem inkább jövőbeli felbukkanásra igyekszik serkenteni egy ilyen szubjektumot. De „a nép” fogalmának van egy másik dimenziója is, amit akkor tudunk megérteni, ha Badiou „esemény” és „törés” kulcsfogalmait, és Žižek „isten büntetése” fogalmának fényében vizsgáljuk. Ebben a fogalmi kontextusban a nép úgy jelenik meg, mint az eljövétel, mint egy „büntető” esemény, amelynek küldetése, hogy igazságot osszon.

Ebben a radikális politikai filozófiának egy olyan határozott sajátosságával állunk szemben, ami Žižeket és Badiout más hasonló szerzőkkel rokonítja, Laclauval egyetemben: ezt a filozófiát nem valamiféle utópia vezérli, csak magának a „törésnek” az aktuusa, egy társadalom (a kapitalista társadalom) és politikai formája (a demokrácia) felszámolásának vágya, amit önmagában óhajtának, tekintet nélkül arra, hogy pontosan milyen is volna az eljövendő társadalom.

A Marx-féle proletariátustól eltérően ez a nép nem egy új világrend tervének a hordozója, hanem egy destruktív harag testesül meg benne, amelynek meg kell büntetnie egy igazságtalan társadalmi rendet azzal, hogy lerombolja azt. Tisztán történetileg nézve, egy partikuláris történelmi helyzet (és az arra való reagálás) kifejeződéseként ez a radikális politikai filozófia két vonatkozásban is tanúskodik a kreativitás hiányáról: egyrészt azt mutatja, hogy a mai politikai modell nem képes produktív módon reagálni a növekvő társadalmi elégedetlenségre a világban; másfelől pedig azt, hogy a kritikai képzelet sem képes produktív módon meghaladni a liberális demokrácia meglévő korlátait.

Critique & Humanism 40 (2012)

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

SERGIO BENVENUTO

A Foucault-féle illúzió

BENVENUTO,

Sergio

Városi legendák
Gondolat, 2004„Az igazság angolul
beszél”
Magyar Lettre
Internationale, 37„Olasz nyelvjátékok”
Magyar Lettre
Internationale, 39„Bevándorlók
konkurenciája”
Magyar Lettre
Internationale, 40„Az adófizetők
pénze”
Magyar Lettre
Internationale, 41„Miért utalom
Berlusconit?”
Magyar Lettre
Internationale, 42„Csak egy barbár
hiszi a többi kultúrát
barbárnak”
Magyar Lettre
Internationale, 47„A Nyugat keresztyé”
Magyar Lettre
Internationale, 49„Párizs rejtelméi”
Magyar Lettre
Internationale, 57„A kajmán országa”
Magyar Lettre
Internationale, 63„A vallás mint
húzóágazat”
Magyar Lettre
Internationale, 67„Szigorú atya és
gondoskodó anya:
jobb- és baloldali a
kapitalizmusban”
Magyar Lettre
Internationale, 70„Akkor Párizsban”
Magyar Lettre
Internationale, 71„A történelem elő-
reláthatatlanságáról”
Magyar Lettre
Internationale, 79„Bevándorlás és
globalizáció”
Magyar Lettre
Internationale, 81„A demokrácia
kudarca
Olaszországban”
Magyar Lettre
Internationale, 88

A Nyugat ördögi konoksága

Olaszországban gyakran idézzük azt a latin mondást, hogy *errare humanum est, perseverare diabolicum*, azaz hogy tévedni emberi dolog, makacszkodni ördögi. Ez az ördögi konokság, amit itt vizsgálni fogok, a Nyugat sajátossága, tehát azoké a zsidó-keresztény hagyományból származó nemzeteké, amelyek demokratikusnak és liberálisnak mondják magukat. És ezen az egész Nyugatot értem: legyen akár jobb-, akár baloldali, ateista vagy hívő, művelt vagy tanulatlan.

A Nyugat ördögi konoksága abban áll, hogy meg van győződve nem csak arról, hogy a saját liberális-szociáldemokratikus rendszere a legjobb járható út mindenki számára, hanem arról is, hogy minden nemzet, amint egyszer felszabadult a világi vagy vallásos diktatúrákból, természetes és spontán módon tart a szekuláris liberalizmus és a demokrácia felé.

Ez a tévedés (akkor talán még nem ördögi módon) már az 1979-es iráni forradalom kapcsán is jelentkezett. Ennek az oroszánrészre az akkor már híres, és az iszlám forradalmat nyilvánosan is támogató Michel Foucault-nak tudható be. Tegyük hozzá, hogy Foucault Khomeini iránti lelkesedésében akkoriban (magamat is beleértve) az európai intellektuelek és politikusok többsége osztozott. Számunkra Reza Pahlavi, a perzsa sah népnpyüző zsarnok volt és az amerikai imperializmus bérence. Az iráni felkelést egy olyan modellnek megfelelően értelmeztük, amihez addig szokva voltunk, az 1789-es francia forradalom, 1917 októbere stb., és más hasonlóan elbeszélte események szerint. Khomeini ígéretét, hogy szigorúan a Korán előírásainak megfelelően fog kormányozni, senki nem vette komolyan, sem Foucault, sem mi, balosok. Khomeinit egy különcknek tekintettük, akit rövidesen fel fog váltani egy elmozdulás a demokrácia vagy a szocializmus irányában. De nem kellett sok idő, hogy kiderüljön, az Ajatollah komolyan vette a dolgát, és hogy Irán egy új politikai térben helyezte el magát, amely összeegyeztethetetlen azzal, amit addig ismertünk: „jobb kontra bal”. Egy olyan politikai térben, amelyben „fundamentalista hívők” serege áll szembe a „szekuláris nacionalistákkal”. Az egyik oldalon állnak az iszlamisták, radikálisok vagy mérsékelték különböző mértékben, a másik oldalon pedig Mubarak vagy Kadhafi. Ezen az alternatíván túl ott van még ráadásul egy világméretű iszlám polgárháború, kiváltképpen a szunniták és a síták között.

Néhány kivételtől eltekintve, amilyen a Nidaa Tounes világias Tunéziája, ezeket látom az aktuális fő politikai alternatíváknak a muszlim világban a dolgok jelenlegi állása mellett.

Ez a nyugati vakság, ami azt illeti, nem korlátozódott ránk, balos okostojásokra. Amikor az 1979-es forradalom idején Carter amerikai elnök kérte a CIA-t, tájékoztassa mindarról, amit tud az iszlám fundamentalizmusról, a CIA válasza az volt: „nem tudunk semmit”. Helyette inkább az iráni kommunistákat figyelték teljes erőbedobással (a Tudé pártot).

A hadsereg támogatását élvező zsarnok felváltása egy lényegénél fogva rugalmatlan iszlamista rezsimmel

A hadsereg támogatását élvező zsarnok felváltása egy lényegénél fogva rugalmatlan iszlamista rezsimmel egy olyan folyamat, amelyik mind a mai napig tart. És az események e teljes lezajlása során a Nyugat továbbra is félreérti a történeteket, kitar amellet, amit én a Foucault-féle illúzióknak neveznék.

Bush elnök is áldozatul esett ennek az illúzióknak, amikor minden plauzibilis indok nélkül hadat üzent Szaddám Huszseinnek 2003-ban. Ami Busht illeti, ő azt hitte, hogy amint Szaddámot elkergetik, és megteremtik egy demokratikus választási rendszer feltételeit Irakban, valamint az amerikai mesterlövészek atyai felügyelete mellett, akkor Irak ugyanolyan átmenetnek örvendhetne, mint az 1945 utáni Németország, Olaszország és Japán: az irakiak boldogan járulnának a szavazó urnákhoz, némelyek balra szavaznának, némelyek jobbra. Az eredmény mindenképpen egy Amerika-barát kormány volna, mivel minden pluralista demokrácia szereti az amerikaiakat. A választásokra csakugyan hamarosan sor került, csak hogy a pártok nem voltak se jobb-, se baloldaliak: volt a szunnita párt, a sítita párt meg a kurd párt. Irakban, akár csak a térség többi országában, az etnikai-vaslasi kötődések számítanak, nem a kapitalista fejlődésről szóló tanítások.

Mára Irak már nem létezik, és rendbe jövésének sok politikus által dédelgetett reménye szerintem anakronisztikus. A demokrácia és a liberalizmus felé való spontán haladás, amire Blair és Bush számított, nem következett be. Ami helyette elkövetkezett, az a DAESH, Dáás (az Iszlám Állam), amely ma már akkora, mint Nagy-Britannia.

A franciák, akik annak idején, 2003-ban bölcsen bíralták az iraki beavatkozást,

maguk is áldozatul estek ennek a Nagy ábrándnak 2011-ben, amikor bizonyos líbiai etnikai csoportok fellázdak Kadhafi tábornok ellen. Ragaszkodtak ugyanahhoz a modellhez: ha egyszer segítenek a líbiaiaknak megszabadulni ettől a torz zsarnoktól, akkor azok, úgy hitték, egy demokratikus rendszer fognak majd kialakítani a „felszabadítottok” iránti hálából. Tudjuk mi történt ezután: a törzsek és különféle szekták sokasága közötti konfliktus egy ún. „szomalizálódás” felé sodorta Líbiát.

Egyetlen nyugati katonai beavatkozás sem vezetett Ázsiában és Afrikában egy liberális demokrácia kialakulásához: sem Vietnámban, sem Líbiában, Szomáliában, sem Afganisztánban, sem Irakban.

Nem sokban különbözött ettől az események lefolyása Egyiptomban sem, ahol az Arab Tavasz a Muszlim Testvéreket segítette hatalomra.

Fattah el-Szisi tábornok a korábbi katonai diktatúrát a Nyugat hallgatolagos jóváhagyásával állította helyre: jobb egy diktátor, aki együttműködik a nyugati demokráciákkal, mint egy ellenük harcoló demokrácia.

A szíriai polgárháború kezdetekor, 2011-ben a nyugati kormányokat számos fronton igyekeztek rávenni arra, hogy fegyverrel támogassa a zsarnok Bassár el-Aszaddal szemben a felkelőket. Akik ezt javasolták, azt hangoztatták, hogy a lázadók demokrata és világi individuumok. A szíriai polgárháború azonban nem nyugati logikát követ: egyfelől az (Aszad-párti) síták és alaviták, másfelől a szunniták között zajlik. Az utóbbiak, a síták túlsúlyát ellenezve hozták létre a DÁÁSt, az Iszlám Államot. Hogyan képes a Nyugat 35 év elteltével is a Foucault-féle illúzió csapdjába esni?

A szankciókkal a zsarnokságnak alávetett népet lehet kiéhezetteti, nem a zsarnokot magát

És miért tart ki konokul a Nyugat a mellett a téves feltételezése mellett, hogy egy ország ellen hozott gazdasági szankciókkal meg lehet dönteni egy zsarnokot? Általában azt lehet mondani, hogy a szankciókkal a zsarnokságnak alávetett népet lehet kiéhezetteti, nem a zsarnokot magát, aki továbbra is luxus körülmények között él. Amerika Kubával szembeni embargója csak tovább erősítette és fenntartotta Castro rendszerét; ehhez nem is fér kétség. (Valójában az emberben felmerül a kérdés, hogy vajon nem az volt-e az amerikai kormányzat célja, hogy megtartsanak egy ilyen mumust a ház körül.) És ki gondolhatja komolyan, hogy az Oroszországgal szembeni gazdasági szankciók valaha is ráveszik Putyint arra, hogy visszaadja a Krímet az ukránoknak? A szankciók egy vastkos alibit adnak a zsarnoknak: „Az igazságtalan szankciók miatt mennek nálunk rosszul a dolgok.” A szankciós rituálénak ez az ismételtetése egy olyan filozófián alapszik, amely át meg áthatja a nyugati politikát: „Végző soron a politikában a döntő tényező, az igaz atombomba, a szegénységgel való büntetés”. A gazdaság kétségtelenül rendkívül fontos, de vannak más dolgok is, amik még számítanak: a nemzeti büszkeség, a vallási hovatartozás, a Vezér iránti szeretet, szexuális szokások stb.

Napjainkban egy szélsőjobbosnak tartott anti-iszlamista mozgalom van fellendülőben Európában a franciaországi Marine Le Pentól a németországi Pegidáig. Ennek az anti-iszlamizmusnak a védelmezői között bizonyos kifinomult intellektueket is lehet találni, akiknek így lehetne összefoglalni a gondolkodásmódját: „Naiv

FOCUS ON CENTRAL EUROPE

READ THE BEST OF ANALYSIS, OPINION, AND ESSAYS SELECTED BY ACCOMPLISHED EDITORS FROM POLAND, THE CZECH REPUBLIC, HUNGARY, AND SLOVAKIA.

VISEGRAD INSIGHT AIMS TO PROVIDE A PLATFORM FOR HIGH PROFILE DEBATE ON PERSPECTIVES OF COOPERATION BY CENTRAL EUROPEAN GOVERNMENTS, BUSINESSES, AND COMMUNITIES, AND THE CHALLENGES THEY FACE.

AVAILABLE BOTH IN PRINT AND ELECTRONIC FORMATS AT VISEGRADINSIGHT.EU

dolog csupán az iszlám fundamentalizmust eltérni, és a mérsékeltbb muszlimok demokratikus lojalitására számítani. Az iszlám önmagában is veszélyes, nemcsak a Korán tanítása miatt (amit egyébként nem ismerünk), hanem mivel történetileg az iszlám még mindig a középkori keresztény világ szintjén van. A dzsiháid a kereszties háborúk megfelelője. Az előbbi elevenen megéget egy jordániai pilótát, ahogy Jeanne d'Arcot megégették mágyán a 15. században, és az előbbi lefejez narancssárgába öltöztetett foglyokat, ahogy I. Károly angol királyt lefejezték 1649-ben, és így tovább. Eltart még párszáz évig, amíg elérnek a mi civilizációs szintünkre. Az iszlám egésze veszélyes viszályok táptalaja ránk, 'modern' nyugatiakra nézve".

Ez az elgondolás egy olyan elméleten alapul, amelyet Auguste Comte és Herbert Spencer is képviselt. Történelmi evolucionizmus a neve, és azt sugallja, hogy az emberi történelem kijelölt fejlődési szakaszokat követ, amelyen a „civilizáció” keresztül kell mennie. Comte szerint az emberiség egy teológiai fokról indul, átmegy egy metafizikai fázison, mielőtt végül eljutna a tudományos vagy pozitív fejlődési szakaszba. Az iszlám ezek szerint még mindig a primitív, vallási fázisnál tart. De ez a sematizmus „egyetemes történelmi törvénynek” tesz meg egy olyan partikuláris trendet, amit keresztény társadalmak követtek az elmúlt ezer évben. Semmi sem írja elő, hogy más kultúráknak ehhez hasonló fejlődési szakaszokon kellene átmenniük.

Az egyenes vonalú haladás modellje még a nyugati történelemre sem érvényes

Valójában az egyenes vonalú haladásnak ez a modellje még a nyugati törté-

nelemre sem érvényes, amely számos „visszalépésből” áll. A közfelfogás dacára, amely Max Weber protestáns etikáról szóló híres tanulmánya félreértésén alapul, a lutheri reformációnak voltaképpen egy „khomeinista” jelentése volt: a Szent Ágoston-féle eredeti sugallathoz való visszatérést foglalta magában, ezer éves visszalépést az időben, amit úgy lehetne leírni, mint a megváltás egy pesszimista felfogását. Még hozzá egy mélyesen antikapitalista szellemű vezérelve. Az a tény, hogy ez a reakciós reformáció végül tökéletes összhangba került a nagy kapitalista, ipari fejlődéssel egyes országokban, ez csak a történelem ama apró cseleink egyike, amelyek az „evolucionisták” bosszantására szolgálnak. És akik mostanában megtévesztésül „a célbeli heterogónia” képviselőinek mondják magukat.

És vajon társadalmaink fejlődésének melyik szakaszához tartoznak az olyan modern események, mint a feketék rab- szolgasága Amerikában 1865-ig, a holokauszt, és az atombomba ledobása Hirosimára és Nagaszakira?

Nekem úgy tűnik, hogy nem annyira egy archaikus iszlám újra felbukkasáról, egy vallási fokra való visszatérésről van szó, az iszlamista integristák fanatizmusa inkább egy új, eredeti alakulat a mai iszlámban, egy kicsit ahhoz hasonlóan, amilyen Luther és Kálvin volt a 16. században. (Ezt a tézist fejti ki Slavoj Žižek is az „Iszlám és modernitás” c. legújabb röpiratában.)

Kíváncsi vagyok, nem lehet-e ezt a gyökerekhez való visszatérési vágyat is a nyugati feltámadt halott utánzásaként felfogni, és nem lehet-e, hogy végső soron, tőlünk, nyugatiaktól merítenek lényegében ösztönzést a fundamentalis-

ták. Az öngyilkos merényleteknek például nincs hagyománya a muszlimok körében: a modern iszlám vezette be ezt a gyakorlatot.

Bár a „relativizmus” zászlaját lengeti, a Nyugat továbbra is azt hiszi, hogy azok a kategóriák, amelyekben a keresztény világ az elmúlt századokban felfogta és értelmezte önmagát, mindenki másra is illenek. A történelmi evolucionizmus mellett, ahogy fejtejt tárgyaljuk, a Foucault-féle illúzió fennmaradása egy az értelmiségünk körében még mélyebben gyökerező filozófiának tulajdonítható, amit Rousseau fejtett ki ragyogóan: hogy a nyers emberi természet, ha nem szorítja a kultúra pánccsja, alapjában véve jó. Hogy a társadalom és a politika minden formája korlátozó és elnyomó, míg az emberi lényeket igazi „természetük” ösztönösen a szabadság, egyenlőség, demokrácia felé vezérli. Vagy hogy a Gonosz mindig kívülről jön, még ha ez a „kívül” más emberi lényeket jelent is. A poén az, hogy a rousseau-izmus és származékai mindennek ellenére a kultúra produktumai, és hogy ezért aztán saját „természetük” fogva az elidegenedés egyik formáját jelentik. Így történetelt, hogy a rousseau-iánus Robespierre tobzódott a terrorban.

Ez a a rousseau-iánus axióma készítette Foucault-t arra, hogy azt higgye, ha a sah nem áll az útjában, Irán magától is megtalálja az utat egy pluralista demokráciához, vagy ami még jobb, a szocializmushoz. Ezek az álmok egy belénk plántált metafizikai koncepcióból fakadnak: miszerint a történelem a szabadság felé tartó utazás az emberi társadalom kezdetétől fogva. Ez a mantra: „Az emberi lények szabadnak és egyenlőnek születnek; a társadalom taszítja szolga-

ságba és teszi egyenlőtlenné őket”. Ez dogma, olyan, mint a Mária szeplőtelen fogantatásáról szóló katolikus dogma, vagy a Mohamedről mint Allah prófétájáról szóló dogma. Az emberek azt hitték, hogy mivel az irakiak, szíriaiak vagy libanoniak emberi lények, amint megszabadulnak a zsarnokság felépítményeitől, boldogan találnak rá újra a szabadságra és egyenlőségre, amelyet ártatlan őseink élveztek barlanglakásaikban, és ami természetes joga minden emberi lénynek az első lehetetétől fogva. Az illúzió tehát egy még mélyebb axiómán alapul, mely szerint a szabadság és az egyenlőség igazság. És hogy a demokrácia (és egyesek számára a szabad gazdasági csere) a leg- hatékonyabb formája az alapvető emberi szabadság kifejezésének.

Ténylegesen a legkevésbé sem születünk szabadnak: először is valamennyien függünk a szüleinktől. És kezdettől fogva egyenlőtlenek vagyunk. A szabadság és egyenlőség nem igaz; inkább azt mondanám, hogy természetellenes – mesterséges konstrukció. Lassan és fáradságosan lehet megkonstruálni, mint az egyiptomi piramisokat vagy a befejezhetetlen Sacrada Familiát Barcelonában.

A művészet alapjainál mindig utópiákat találunk. És még több szabadságért és egyenlőségért kell küzdenünk annak tudatában, hogy ezek utópiák. Végül is az utópiákban éppen az a meglepő és kiábrándító, hogy majdnem mindig valóra is válnak.

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

IAN MCEWAN

Szólásszabadságról és vallásról

McEWAN, Ian
Idegenben
Magvető, 1984

Amszterdam
Solar, 1991, 1999

Geometria
Solar-JAK, 2000

Őrült szerelem
Solar, 2000

A képzelt
Solar, 2001

Vágy és vezeklés
Ulpius-Ház, 2007

Szombat
Ulpius-Ház, 2010

„A képzelt halálug-
rásai” (Gács Anna
interjúja)
Élet és Irodalom,
2001.41

„A nyár utolsó napja”
(Orzós Ágnes ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 36

„Irodalom és tudomá-
ny az emberi
természetről”
Magyar Lettre
Internationale, 50

„Van egy történet,
amin minden író
dolgozik”
Magyar Lettre
Internationale, 80

(LONDON) – Egy olyan világárosban, mint Párizs, London vagy New York, tíz millió vagy még több ember él egy annál nem nagyobb területen, mint egy átlagos amerikai marhafarm. Ha ezek a lakosok mind egy valláshoz, egy rasszhoz, egy világnézethez tartoznának, a szólásszabadság kérdése talán soha föl se merülne. A modernitás körülményei között azonban egy város néhány hektárnyi területen belül magában foglalhatja a világon fellelhető minden faj képviselőit, minden elképzelhető vallási, politikai és életfelfogást. Akik abban hisznek, hogy az ő szentírásuk Isten szó szerinti ígéje, egy kőhajításnyira élhetnek azoktól, akik még csak nem is ateisták: akiknek a számára még csak fel sem merül egy természetfeletti instancia kérdése, ahogy a már kiveszett vallások, Thoth, Frigg vagy Apolló kultusza mások számára. Különböző templomaik naponta szemtől szembe káromolják egymás isteneit. Vajon Isten fia-e Jézus? Ha muszlim vagy, nem az. Vajon Mohamed-e Isten utolsó hírnöke a földön? Ha keresztény vagy, nem az. Vajon a fizikán alapuló istentelen kozmológia terminusaiban lehet a legjobban megmagyarázni vagy feltárni a világmindenséget? Nem, ha muszlim vagy, vagy hívő keresztény.

Ki garantálja a békét? Nem a vallás. Az európai történelem arra emlékeztet minket, hogy amikor a kereszténység a felvilágosodást megelőző teljes totalitárius pompájában ragyogott, akkor a legfőbb egyházszakadása során, a harmincéves háború idején, a legkisebb nézeteltérésekkel szembeni türelmetlenség rémisztő méretekben vezetett barbársághoz és tömegmészárláshoz. És üldözéshez, kínzásához és terrorhoz, kezdve William Tyndale megégetésétől a Biblia angolra fordítása miatt, a spanyol inkvizíció túlkapásaiig, majd erre válaszul a katolikusokkal szembeni borzalmas retorzióikig.

Az iszlám Pakisztántól Szaúdi Arabiáig és az Öböl-menti államokig, Indonéziától és Törökországtól Egyiptomig, most tapasztalja meg éppen a totalitárius pillanat saját változatát. Naponta olvashatunk olyan muszlimok megkínzásáról, bebörtönzéséről és kivégzéséről, akik vagy ki akarnak lépni az iszlámból, vagy vita tárgyává akarják tenni. Az iszlám törvények megszegése, hitehagyás és istenkáromlás miatt sújtják őket, amelyeket nagyon tágran lehet értelmezni. Pakisztánban a helyi politikások halálos fegyverként használják az istenkáromlás vádját. Egyiptomban három évre ítélték egy tanárt, mert más vallásokról beszélt a tanítványainak. A Közel-Keleten a kereszténység és a zoroasztrizmust elűzik a szülőföldjéről. Törökországban a sajtószabadság állandó támadásnak van kitéve a vallási konzervativizmus részéről. Tekintélyelvű arab rezsimek cinikus módon alkalmazzák a Sharia törvényeit a politikai ellenzék sakkban tartására. Boko Haram és az ISIS rémálomszerű intoleranciájával rémisztő abszurditásig fokozza az egyes államokban üzött gyakorlatot. Szaúdi Arabiában, az iszlám legbecesebb szentélyeinek hazájában a hitehagyást halálal büntetik. A szólásszabadság legutóbbi brutális megtorlása ezer korbácsütéssel és tíz év börtönnel, azt tanúsítja, hogyan cáfól rá ez a kormányzat az iszlámról mint a béke vallásáról kialakított képre, világméretű vizsgálást váltva ki, aminek muszlimok közül is többen adtak hangsúlyosan kifejezést.

A Nyugat városaiban, amelyeket sokrétűen népesítenek be különböző rasszok és vallások, a szabad vallásszabadság korlátszerűen egyetlen garanciája a szekuláris állam. Ez minden vallást tiszteletben tart a törvény adta kereteken belül, mindegyikben hisz – vagy egyikben sem. A különbség elhanyagolható, hiszen nem lehet valamennyi vallás igaz. A szólásszabadság elve a döntő. Ezzel esetenként sérelemnek tesszük ki magunkat. A törvény azt várja el, hogy a sérelem nem vezethet erőszakhoz vagy erőszakos fenyegetéshez. A jutalom az, hogy mindenki szabadon teheti a dolgát és legálisan követheti vallási meggyőződését.

Az a szabadság, amely megengedi a *Charlie Hebdo* szerkesztői és újságírói számára a szatíráik közzétételét, pontosan ugyanaz a szabadság, amely megengedi a muszlimoknak Franciaországban a vallásuk gyakorlását és a szabad véleménynyilvánítást. A jámborság nem nyilvánulhat meg mindkét módon. A szólásszabadság kemény dolog, hangos és bántó időnként, de az egyet-

len alternatívája, ha ennyi világnézetnek kell együtt élnie, a kölcsönös fenyegetettség, erőszak és súlyos konfliktusok a közösségek között.

A szólásszabadság jelentősége túlbecsülhetetlen. Ez hangsúlyozottan nem csak az újságírók és a regényírók fényűzése. És nem is abszolút. Ha korlátozni kell (például az online-elérhetőséget a pedofilek miatt), ezt törvényekkel kell tenni a demokratikus intézmények keretein belül. De szólásszabadság nélkül a demokrácia csak látszat.

Minden szabadság, amivel rendelkezünk, vagy rendelkezni szeretnénk, (beleértve a nemek közötti egyenlőséget, a szexuális preferenciákat, a *habeas corpus* és a tisztességes eljárás elvét, az általános választójogot és a gyülekezési szabadságot – és a lista még folytatható), szabadon elgondolható, megvitatható és megírható kellett hogy legyen ahhoz, hogy megvalósulhasson.

A szólásszabadság nem ellensége, hanem védelmezője a vallásnak. És mert ez így van, azért vannak mecsetek Párizsban, Londonban és New Yorkban. Rijádban, ahol nincs szólásszabadság, tilosak a templomok. És behozatni a Bibliát, halálbüntetést von maga után.

(freespeechdebate.com, 16-02-2015)

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

MIKOLA RJABCSEK

Emancipálódni a keleti szláv ummától

(KIJEV) – Tíz évvel ezelőtt, a káprázatos Narancsos Forradalom kezdetén jónéhány szerző spekulált arról, mennyire járhatnak sikerrel az ukrán reformok, és milyen döntő hatásuk lehet ezt követően Oroszország átalakítására. Az ehhez fűzött remények nagymértékben alapoztak arra a tényre, hogy az oroszok közül sokan tekintették az ukránokat rokon népnek, amelyhez kulturális és civilizációs szempontból jóval közelebb állnak, mint bármelyik más posztkommunista szomszéd országhoz, és amely ennélfogva sokkal jelentősebb, és elfogadhatóbb szerepmoddellként. Dmitrij Trenyin, egy liberális orosz értelmiségi, a moszkvai Carnegie Center igazgatója tömören összefoglalta ezt a nézetet, amikor azt hangsúlyozta, milyen vonzó lehet egy demokratikus és sikeresen modernizált európai Ukrajna mint modell a honfitársai számára. Annak idején, 2007-ben Trenyin így írt: „Ukrajna európai integrációjának folyamata, kezdetben és hosszú ideig az 'egyre több Európa Ukrajnában' formájában, majd ennek esetleges olyan végző kimenetele, hogy 'Ukrajna Európában', jó hír volna Oroszország számára. Az orosz izolacionistáknak sokkal kevesebb érvek maradna egy speciális orosz út mellett. [...] A modern európai értékeknek elkötelezett és magabiztosan oroszul beszélő Ukrajna jótékony erő lehetne Kelet-Európában, a Kaukázusban és Közép-Ázsiában. [...] Ukrajna potenciális ereje abban van, amit Oroszország eddig nem volt képes alkalmazni, azaz a *soft power*-ben, a szelíd erőben.

Kitörni a putyinizmusból

Annak a vonzerőnek a fonákja, amivel egy európai Ukrajna bírhatna számos orosz számára, az az irtózat, amit az autoriter, vadul nyugatellenes és Európa-ellenes orosz hatalmasok éreznek iránta.

Az elmúlt tíz évben ez a gyűlölet láthatólag komoly szerepet játszott a különböző orosz ügynökök Ukrajna ellenes

fel forgató tevékenységében, ami 2014-ben kulminált a Krím félsziget közvetlen katonai megszállásában és a Donyec medencében folytatott széleskörű hibrid háborúban.

Az egész kalandor vállalkozás végző célja Igor Torbakov orosz szakértő szerint a putyinizmus megmentése volt – egy olyan rendszeré, amelyben emberek szűk, szorosan összefonódó csoportja gyakorolja a hatalmat, akiket nem lehet abból egykönnyen elmozdítani, a törvény uralma vagyis a jogállamiság nem érvényesül, a törvényhozás mindent jóváhagy, és nincs valódi tere a versengésnek sem a politikában, sem a gazdaságban. Ukrajna kísérlete arra, hogy kitörjön a putyinista rendszerből, és kompetitív kereteket alakítson ki helyette, halálos kihívást jelent a Kremli gazdájának. Ha ezt tekintetbe vesszük, nem is olyan meglepő, hogy Putyin gátlástalan katasztrófpolitikával válaszolt a kijevi kihívásra.

Az, hogy egy demokratikus és európai Ukrajna kívánatos (vagy roppantul nem kívánatos) minta lehet az orosz fejlődés számára, sokat megmagyaráz abból az attitűdből, amivel Oroszországban a különböző politikai szereplők a demokratizálásra és európaizációra irányuló ukrán törekvésekhez viszonyulnak. Ez az attitűd sem képes elfedni, milyen fontos és mélyreható következményei volnának egy ilyen esetleges változásnak, annak ugyanis, hogy az euro-atlanti struktúrába és intézményrendszerbe teljesen integrálódott, európai Ukrajna elkerülhetetlenül arra kényszerítené az oroszokat, hogy újragondolják néhány elavult mítoszra és „kitalált hagyományra” alapozott archaikus és kvázi-birodalmi identitásukat. Továbbá arra is készítené őket, hogy kialakítsanak egy modern nemzeti identitást, amely jobban illik a nemzetállamok mai világába, és kompatibilisebb a modern liberális-demokratikus és emberközpontú értékekhez.

Ugyanakkor az is hozzátartozik az igazsághoz, hogy a kijevi Rusz örökségével és a történelmi szimbolizmus

néhány más motívumával Ukrajna továbbra is döntő részét képezi az orosz birodalmi képzeteknek és mitológiának. Valamint továbbra is „a vágy titokzatos tárgya” marad túlságosan sok orosz számára, amíg át nem lépí az azt a pontot, ahonnan már nincs visszatérés, ha szilárdan betagozódik az Euro-atlanti struktúrába, amiket a NATO- és az EU-tagság jelképezne látványosan.

A most folyó orosz-ukrán háború, amit eufemisztikusan „válságként” emlegetnek, inkább a kezdetét, semmint a végét jelzi annak a fájdalmas és mélyreható folyamatnak, amelynek során mindkét nép kiemelkedhet a keleti szlávok „képzelt közösségéből” (a középkori Slavia Orthodoxiából), amit napjainkban át meg átpolitizálva a Russzkij mir rendkívül kétes és ambivalens fogalmában elevenítették meg. Az ukránok számos oknál fogva előbbre tartanak ebben az emancipációs folyamatban, míg sok más szláv nemzet – mint az oroszok (vagy még inkább a beloruszok) – bizonyos mértékig még mindig őriznek magukban valamiféle kvázi-vallásos identitást, amely rendkívüli módon hajlamossá tesz lényegében premodern, nem civil értékek követésére, valamint patrimonialis és klientista viszonyokba való illeszkedésre. Ez a fajta identitás egy speciális birodalmi diskurzus folyamánként, annak sajátos gyakorlatból alakult ki. Ezt segítették elő különféle módokon az uralkodó hatalom ügynökei mindhárom olyan országban, amely ellenállt az ő felségterületeik radikális deszovjetizálásának, főként, mivel érezték, hogy ha a szovjetek – vagy a birodalmi, súlyosan mitizált „ortodox szlávok” – átalakulnának ukránokká, oroszokká és beloruszokká, ez mindenképp azt jelentené, hogy engedelmes kvázi-feudális alattvalókból szabad és magabiztos állampolgárok válnának.

Ezért aztán a civil identitás széles körű kialakításának szorgalmazása sürgető feladat volna a reformerek számára mindhárom országban, mivel ez az égetően szükséges modernizálás előmozdításának egyetlen módja. Ehhez azonban teljesen meg kell érteni, hogyan konstruálódtak meg történetileg ezek a lokális premodern identitások – egyfajta ortodox-szláv „umma” –, és milyen diskurzusok erősítik ezeket napjainkban. Ez a folyamat nagyjából a 17. század fordulójától eredeztethető, amikor a modern orosz (valamint ukrán és belorusz) identitás kialakulását hatásosan kisiklatták egyes nyugatosodott ukrán értelmiségiek, főként egyházi emberek, akiket Nagy Péter bevont birodalomépítési terveibe. Ők voltak azok, akik „újrafelfedeztek” egy elképzelt összefüggést a Moszkvai Császárság és a Kijevi Rusz között. A *translatio imperii* európai eszméje eléggé elterjedt volt a Lengyel-Litván Unió lakói körében. Saját speciális szerepük és státuszuk alátámasztására hivatkoztak rá azon az új politikai realitáson belül, amely azután jött létre, hogy Ukrajna egy részét leválasztották Lengyelországról, és Moszkva szövetségesevé tették. A Kisorosz és a Nagyorosz terület eszméjét nyilvánvaló történelmi és szimbolikus analógiaként alakították ki a Kis-Görögországhoz mint tulajdonképpeni Görögországhoz és a Nagy-Görögországhoz mint a görögök mediterrán kolonizálásának következtében kialakult hatalmas területéhez. Ez centrális szerepet biztosított az ukránoknak az újonnan létrejött birodalomban, és speciális szimbolikus szerepet kapott az ukrán föld is mint a „rusz” civilizáció bölcsője.

Egy elavult modell

A görög típusú modellt azonban hamar feladták, és a realpolitika előrelátható módon felülkerekedett a történelmi szimbolizmuson. A Nagy Rusz vált természetes módon a birodalom központi elemévé, a Kisorosz terület státusza pedig lefokozódott, annak provinciálisze-

rű függeléke lett. A „Kijevi Rusz-Oroszország” mítosza kártékonyan bizonyult nemcsak a beloruszokra és az ukránokra nézve, akiknek különálló nemzetekként való létezését ez egyszerűen tagadja, (és akik különböző mértékben de internalizálták magukra nézve az oroszok nézőpontját), de az oroszokra nézve is, akiknek a modern nemzetképzésével ezzel jelentősen lelassult.

A modern világban a „kontinuitás” mítosza rendkívül anakronisztikusnak tűnt. Túlhangsúlyozta és évtizedekre a keleti szlávok vallásos, keleti ortodox identitását tette meg kvázi-nemzeti egységük alapjává. A kijevi fejedelmek és a moszkvai cárok közötti dinasztikus kapcsolatokat kezdte az orosz állam legfőbb intézményes legitimáló alapjának tekinteni. Nem sok helye maradt, ha maradt egyáltalán a modern állampolgári identitás és a modern állami intézmények kialakulása számára ennek a merev és elavult modellnek a keretein belül. Bizonyos fenntartásokkal az iszlám ummához, az igazhitűek spirituális közösségéhez lehet hasonlítani. Ennél jobb analógia volna itt tulajdonképpen a *Slavia orthodoxa* a *Pax Christiana* nyugat-európai fogalma, azzal a lényeges különbséggel, hogy a *Pax Christiana* sehol sem nacionalizálták Európában, és a modern Európa egyetlen nemzeti identitása sem kapcsolódott össze sehol primordiálisan a *Pax Christiana*val.

Az ilyen képzeletbeli összetartozás és az ilyen anakronisztikus lojalitások inkább komplikálják, semmint hogy megkönnyítenék a modern nemzeti identitások kifejlődését és a nemzetállam kialakítását.

A „Kijevi Rusz” mítoszában mint egyfajta „kitalált hagyományok” a dekonstrukciója rendkívüli fontossággal bír mindhárom nemzet – Ukrajna, Oroszország és Belarusz – sikeres fejlődéséhez. Az oroszok esetében azonban ez különösen döntő jelentőségűnek és problematikusnak látszik. Ez a mítosz nagyon erős nyugat-ellenes erőket támogat, és azokból merít erőt továbbra is, amelyek a mítoszos keleti szláv-eurázsiai civilizáció mélyen gyökerező „mátságát” hangsúlyozza. Elutasítja a nyugati értékeket és intézményeket, köztük az emberi jogok, az állampolgári nemzet identitás és a liberális-demokratikus nemzetállam fogalmát mint a premodern, patrimonialis birodalom lehetséges alternatíváját. A keleti szláv-ortodox keresztény „umma” különösen jól hasznosítható ebben az elutasításban és a premodern struktúrák, szokások és intézmények fenntartásában. A szlavofil és a nyugatosok közti évszázados vita tehát csak egyik tükröződése a civilizációk és identitások alapvetőbb összefüggésének a modern Oroszországban – és különböző mértékben, de a modern Ukrajnában és Belaruszban is.

Nem könnyű emancipálódni

Ukrajna látszik a leginkább élenjárónak a keleti szláv ummától való emancipálódás folyamatában és modern nemzeti identitásának kialakításában. Az ország visszatérő forradalmi kísérletei arra, hogy leváljon Euráziáról és közeledjen Európához, csak egy része ennek a folyamatnak. Sok oka van ennek az elhajlásnak, kezdve a politikai kultúrán, aminek Ukrajna részese volt, mielőtt az orosz autokrácia uralma alá került, ami pedig jelentősen eltért a Lengyel-Litván Unió politikai kultúrájától, egészen Nyugat-Ukrajna sajátosan nacionalizáló hatásáig, mivel Nyugat-Ukrajna sosem tartozott Oroszországhoz, sosem tette magáévá a szláv ortodoxiát és végül a szovjet identitást.

Kétségtelen, hogy a jelenlegi ukrán helyzet nagyon összetett belföldi és nemzetközi szinten egyaránt. Többek között az orosz-ukrán viszony mélyeséges válságát is jelenti, középpontjában az identitás megoldatlan kérdésével. Következésképpen egyfelől megfigyelhetjük,

hogy Ukrajna fokozódó leválása a keleti szláv ummáról az európaivá válás kedvéért, együtt jár a modern állampolgári nemzeti identitás megszilárdulásával. Másfelől láthatjuk az erősödő orosz kötődést a keleti szláv – ortodox keresztény ummához a Russzkij mir primitív és rendkívül reakciós politikai formájában. A nemzetépítés folyamata azonban, amelyet az ukránok kezdtek egyre inkább modern és konstruktivistá terminusokban értelmezni, a moszkovitáknál továbbra is konokul a „vér és a talaj”, a közös nyelv és kultúra, vallásos hit és „hagyományos” értékek ősi fogalmaiban fogalmazódik meg. Ezt jelzi az ukrán nemzet állampolgári természetének szándékos figyelmen kívül hagyása, és ez kényszerít rá egy elavult etnikai-nyelvi mátrixot Oroszországra és Ukrajnára egyaránt. Ez azért van így, mert, ahogy Pavel Kazarin, a neves moszkvai *Novaja gazeta* egyik kolumnistája találóan megjegyzi, „politikai kategóriákkal leírni az ukránokat azt jelentené, hogy el kell ismerni azokat a specifikus értékeket, amelyekre ez a nemzet épül. És ez a két ország értékeinek rendkívül kellemetlen összehasonlításához vezethetne”.

Az értékek forradalma

Az EuroMajdan forradalom – vagy „a méltóság forradalma”, ami az elmúlt évi kijevi tüntetések sok ukrán körében népszerű elnevezése – elsősorban és mindenképp értékekről szól, nem az identitásokról. Pontosabban az identitásokról is szól, de csak amennyiben azok érték-alapúak. Igor Torbakov, az orosz-ukrán viszonyok egyik kiemelkedő szakértője helyesen mutat rá, hogy az identitás fogalmát nem lehet és nem szabad „az etnicitásra és/vagy a nyelvre, ill. arra redukálni, ahogy a múltba emlékeznek és azt megjelenítik”. Van az identitásnak egy rendkívül fontos „axiológiai dimenziója” is, „az értékrendszerek, amelyeknek társadalmi csoportok vagy a széles értelemben vett társadalom a hordozója”. Ezért van az, hangsúlyozza, hogy „éppenséggel az axiológia és nem az etnicitás birodalma az, ahol Ukrajna és Oroszország között az identitások összecsapása jelenleg zajlik”.

A háború Kelet-Ukrajnában minden csúfsága és számos halálos vonatkozása ellenére paradox módon lehetőséget nyitott az ukrán kormány számára, hogy előre lépjen néhány elengedhetetlenül szükséges és súlyosan megkésett reformmal. És választ ad arra a mögöttes kérdésre is, amit minden előző ukrán vezető igyekezett opportunistá módon megkerülni, nevezetesen, hogy kik is vagyunk, miféle nemzetet akarunk építeni, melyik civilizációhoz szeretnénk tartozni? Az orosz agresszió, ahogy Tatjana Zsurzsenko, egy oroszajkú társadalomtudós a határmenti Harkov városából megjegyzi: „katalizálta egy politikai nemzet kialakításának folyamatát. Az ukrán identitás, amelyet olyan hosszú ideig az etnikai, nyelvi hovatartozással és a történelmi emlékezettel kapcsolunk össze, most hirtelen területi és politikai jellegűvé, és ezzel befogadóvá is vált. [...] Az oroszajkú városi középosztály számára a kis és középvállalkozókkal és az értelmiségi elitekkel az ország keleti felében Oroszország antidemokratikus tendenciái, elszigetelődése és növekvő ellenségesége a Nyugat irányában megkönnyítette az azonosulást egy (potenciálisan) európai Ukrajnával.”

A szembenálló oldalon azonban semmi jele annak, hogy az oroszok tudomásul vennék Ukrajna kulturális különállását és politikai szuverenitását, és ezzel előbbre lépne a 19. századi imperiális geopolitikától a 21. századi állampolgári identitás és modern értékek irányában. Legutóbbi országos beszédében Vlagyimir Putyin orosz elnök megintcsak történelmi és ideológiai terminusokban

RJABCUSUK,

Mikola
„Két Ukrajna.”
2000, 2002. 9.

„Megdönthető-e a »szaroló állam?“
2000, 2005. 2.

„Rossz béke vagy jó háború”
Magyar Lettre Internationale, 66

„Hogyan lettem csehslavok? 68 és a hokivébé”
Magyar Lettre Internationale, 70

„Nyugati »eurázsianizmus« és az »új Kelet-Európa«: a kirekesztés diskurzusa”
Szépirodalmi Figyelő, 2012. 4.,
Szlávtextus.blog.hu, 2013.02.12.

„A tizenegyedik legrosszabb hely”
Élet és irodalom, 2014. 04. 15

„Ukrajna federalizálásáról”
Magyar Lettre Internationale, 95

ZSURZSENKO, Tatjana
„A népek ösze és Ukrajna tele”
Magyar Lettre Internationale, 95

SNYDER, Timothy
„Ukrajna múltja és jövője”
Magyar Lettre Internationale, 95

2015 nyár

igazolta a Krím annektálását, úgy hivatkozva erre a földre, mint „a sokrétű de monolit orosz nemzet és egy centralizált orosz állam kialakulásának szellemi forrásvidékére”. Sztálin nemzetfogalmát néhány kvázi-vallási és primordiális érveléssel toldva meg: „túl az etnikai hasonlóságon, a (közös) nyelven, a tárgyi kultúra közös elemein és a stabil határokkal nem jelzett közös területen, a meginduló közös gazdasági tevékenységen és fejedelmi uralmon, a kereszténység bizonyult olyan erőteljes spirituális egységesítő erőnek, amely hozzásegített ahhoz, hogy a kiterjedt keleti szláv világ nagyon különböző vérből való törzsei és törzsi szövetségei részt vegyenek az egységes orosz nemzet kialakításában és a közös államiság megteremtésében. Ezen a szellemi talajon vált lehetővé, hogy elődeink első ízben és mindörökké ráébredjenek egységes nép voltukra.”

Még azok a tudósok is, akik nincsenek tisztában a Rusz és a Oroszország közötti finom különbségekkel, amelyek tulajdonképpen majdnem olyan jelentősek, mint az antik Róma és a mai Románia közötti különbség, csodálkoznak, ha megtudnák, hogy az „egyetlen

orosz nemzet” és a „közös államiság” kifejezések a 10. századra nyúlnak vissza. Ebben az összefüggésben még feltűnőbb a „testvér” ukrán és fehérorosz népre vonatkozó hagyományos utalás hiánya, nem is beszélve a Krím őshonos népességéről – a krími tatárokról, akiknek megvolt a saját államuk a félszigeten a 18. század végéig. Úgy látszik, hogy ebben nemcsak az igazságérzet és a józan ész, de még a tudományos igazság is áldozatul esik a politikai engedékenységeknek. Úgyhogy nehéz egyet nem érteni Alexander Motyl amerikai tudóssal, aki találóan ezt írta: „Ez nem több, mint a Moszkvára mint a Harmadik Rómára hivatkozó birodalmi moszkvai fordulat felmelegített változata. Őrült dolog ez, különösen a 21. században, a jó hír ebben csak az, hogy ha diktátorok a vallásban keresik a legitimitációt maguknak, az rendszerint azt jelenti, hogy meggyengültek, és külső támaszra szorulnak.”

New Eastern Europe 2/2015

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

© Mykola Riabchuk / New Eastern Europe

© Eurozine 2015-03-11

KRASZTEV Péter
Ismét újra kell születünk
(A szimbolista irányzat a közép- és kelet-európai irodalmakban)
Balassi, 1994

Mitosz, semmi más
(Irodalom, film, hétköznapok Közép- és Kelet-Európában)
Seneca, 1997

Drakula
(e-book)
ahonapkonyve.hu

„A Balkán köldökén”
Magyar Lettre Internationale, 16

„Hétköznapi töröklet”
Magyar Lettre Internationale, 29

„Állóképek civilizációs háttérrel”
Magyar Lettre Internationale, 95

„Szállásunk Európában”
Magyar Lettre Internationale, 96

(Ivan Krastevvel)
„Mindig a másik a Balkán”
Magyar Lettre Internationale, 27

(szerk.)
A mutáns egzotikum (Bolgár posztmodern esszék)
2000 – Orpheus, 1993

(szerk.)
Az öskönyv (Mai albán elbeszélések)
Kalligram, 1994

(szerk.)
Halott világok – lehetséges világok (Lengyel esszék)
Seneca, 1994

(szerk.)
Tarka ellenállás
Napvilág, 2013

KRASZTEV PÉTER

A többinkarnációs zsidó (a szabadnapos antropológus feljegyzéseiből)

G. Gy-nek

(BUDAPEST) – Van nekem egy adatközlőm, a Nádja. Igazából Nadirének hívják és török, de Bulgáriában, ami egy nemzetállam, nem szül jó vért, ha valaki nem bolgár és keresztény, szóval jobb fenntartani ezt a szlávos stílusját. Már az is megérme pár bekezdést, hogy került nekem Nádja, de ezt a sztorit meghagyom a következő alkalomra. A lényeg az, hogy egy falusi szent ünnepén futottunk össze a Sztrandsza hegység közepén, úgy harminc kilométerre az én tengerparti kis falumtól. Lassan húsz éve tart ez a terepmunkám, kisebb, de inkább nagyobb megszakításokkal próbálom értelmezni az alternatív gyógyítók és a tisztánlátók narratíváit, mechanizmusait, motivációit stb. (ezt a tudományos vonalat most mellőzzük).

Nádja ugyanis látok. Már amikor először megláttam, tudtam, hogy az én emberem. Olvastam már róla, tudtam, mit gondol a világról, neki minden vallás istene egy és ugyanaz, a jóserő nem a nemzeti génusz emanációja, zéró nemzeti sámánkodás, se fehér szellemek, se fekete démonok, nem játszik se aura, se asztrálest, helyette totális posztmodern multikulturalizmus az empirikus és transzcendens térben egyaránt (ezt, konkrétan, nem biztos, hogy ő maga értené, de nem is neki írom). Saját fülemmel hallottam, hogy három idegen nyelven folyékonyan kommunikál, plusz irodalmi törökül, amit bemondársra elhiszek neki, végtére is az anyanyelve. Ezzel együtt évek óta munkanélküli, nyaranta egy gyerektáborban felügyel, télen, ami épp csurran-cseppen, tisztánlátásért nem kér pénzt, de ha adnak, nem utasítja vissza. Rendszerint telefonon hívják, mert még a legokosabb telefonban sincs olyan applikáció, ami készpénzt passzíroz ki a túlóraldi készülékből.

Na, ezeket mind tudtam róla, mondtam is neki már az első alkalommal, hogy ugorjuk át a történeti részt, az ideológiát meg az újságíróknak szánt többi vakert, nézzük meg, hogy dolgozik, aztán meséljen róla, mit lát és hogyan, milyen nyelven stb. Az úgy van, kezdte, hogy most megiszunk egy felest, hogy ellazuljak, mert ma kicsit az agyamra mentek a kölykök. Tehát, én most

beélesítem a kis antennáimat, rákapcsolódom a világ információs áramára, ha úgy tetszik, nevezd Akashának, vagy aminek akarod, megmondod nekem a nevedet, születési dátumodat, én meg terítem neked, mi kering rólad a mindenség csatornáin. Tudod, az úgy van, hogy a világegyetem minden egyes élőlénye és tárgya a létrejött pillanatától jeleket bocsát ki, és ezek a jelek nem vesznek el, örökre megmaradnak, csak meg kell tanulni feldolgozni és elmondani őket.

Beszárás, mondom, te most meggugglizol engem egy metaneten? Az, mondjuk, nem hiányzik, hogy képtálatok is legyenek, egy-két felhőt tartalomért az összes volt feleségem még egyszer elválna tőlem. Nyugi, amit direkt nem akarsz, az nem jön elő, legfeljebb olyan, ami törődött az emlékezetedből, és ezért nem tiltottad le. Komoly adatvédelem, gondoltam, és indult a játék.

Nem részletezném itt az eredményeket, elég az hozzá, hogy a találati arány olyan negyven százalékos volt. Ráadásul akadt olyan, amire helyben azt mondtam neki, hogy hülyeség, és csak egy hét múlva jöttem rá, hogy igaza volt, mert felrémlett bennem, hogy anyámtól tényleg hallottam már azt a bizonyos gyerekkori történetet. A többi hatvan százalék Nádja konfabulációja és interpretációja volt, de a tények tények maradtak – ráadásul először látott életében.

A második találkozásunkra összegyűjtöttem tíz ismerősöm születési dátumát, mondtam a nevüket, a dátumot, és mit akarok róluk tudni.

Az első szeánszunkon még bénáztam a diktafonnal, ezért a beszélgetés csak töredékesen maradt fenn. Itt megpróbálom rekonstruálni, ami az egyik ilyen beszélgetésből fennmaradt.

Gjorgj G., február X., 195X. – indítottam.

Aha, de hát ő mostanában hatvan éves lesz!

Ok, vegyük magunkat komolyan!

Persze, persze, nem a matek miatt mondom. Csak hogy igen szép ember így is.

Ezt honnan veszed?

Hát látom. Nekem speciál nem az esetem, azt viszont érzékelem, hogy most is úgy bejön a nőknek, mint negy-

ven évvel ezelőtt, imádják, mindegy, hány éves. Az a dús, deres haj, biztos... És mindig válogatott csajai voltak. Aztán előfordul, hogy nem vigyáz, melléfog, hiába volt szép az asszonka, de aztán megtalálja majd, akire szükség van. Van három gyereke, ők is szépek, adjon nekik egészséget a mindenható. Az emberednek viszont baja van az egészségével.

Van valami baja az egészségével?

Ezt jól mondod, csak másképp gondolod. Nem beteg, túlél mindenkit, csak baja van az egészségével: nincs vele meglegedve, pedig bárcsak nekem lenne ennyi nyűgöm. Csak aztán jobban kellene vigyáznia a kezére, látok ott egy vérző ujját, ki tudja, mi marad belőle... Meg nagyon okos ember ez, rengeteg könyvet látok körülötte, szerintem a nagyját ő írta. Azokat szereti a leginkább olvasni... De várj csak, jól látom, hogy?...

Mire gondolsz?

Pontosan nem tudom, de bevillan egy-egy kép... Hát, erre tényleg büszke lehet, nem véletlen szólnak róla dalok... ő írta őket... igen muzikális az embered, gitáron is penget... De ott az eleje mintha... hogy is mondjam, hiányos lenne. Hú, de fájthatott ez... Na mindegy, nem baj az, meg hát engem személy szerint nem is zavar, tudod...

Mi, hogy zsidó?

Hát van az úgy, láttam már ilyet. De olyat, mint az embered, olyat még nem. Öreg lélek, sokadik inkarnáció, közel van már neki a tökéletesség, ettől ilyen bölcs. Azért különleges, mert ő karmikusan zsidó: minden eddigi életében zsidó volt. Már akkor is, amikor a zsidók még nem tudták magukról, hogy zsidók, ő ott botorkált velük a sivatagban, nézte, hogy hozzák a véres áldozatokat (hozzá nem nyúlt volna, persze), meg ő is álmodott a hisztis istenükkel, aztán hóbörgött Júdeában a rómaiak ellen, a Brian életében fel is tűnik egy pillanatra, prédikál valamit a sarufűzőkről, aztán mindenféle galíciai Anatefkákban volt függetlenített cíceszfónó, utána Marokkóban samesz, Etiópiában albinózsídó. Mindig be volt szárvá, hogy felgyújtják a pajeszát a fekete százak, kibelezik a berberék, vagy kitunkolják az agyvelejét a barbár törzsek, mégis aztán ő élt túl mindenkit. Pár éve is volt egy ilyen mondása, amit mindig idézel, de nem tudnám elmondani, mert nem ismerem az embered, akiről szól.

Arra gondolsz, amikor még az első Fidesz-kormány alatt azt mondta, hogy az addig oké, hogy most meghozzák a zsidótörvényeket, elkoboznak tőlünk mindent, elkezdenek bevagonírozni, ezt még elviselem, de amilyen szerencsém van, biztos a B. R-val és a B. Gy-val kerülök egy vagonba?

Ez lehet az, ha így emlékszel. Mondok róluk is, ha megvannak a dátumaik.

Ahhoz kéne még egy gyomorerősítő, de inkább tekintünk el tőle. És milyen jövőt látsz Gjorgjnak?

Hát, ebben az életében még ír egy-két könyvet az előző életről, anélkül hogy tudná, hogy arról ír, amit ténylegesen megélt, kezdetben lesz gondja a kisebb gyerekeivel, de aztán egyenesbe jön velük, és sok öröme telik bennük, végigszorog még egy-két inkarnációt, és a fényben végzi az igazak között.

Nagyjából így zajlottak ezek a teszterterjűk. Hogy mennyi hitelt érdemel, amit Nádja mond, az kérdés-ként nem merülhet fel, hiszen a megismerés ösvényei kifürkészhetetlenek, de legalábbis nem a mi dolgunk ezt fűrkészni. Ő csak beszél, én lejegyzem, aztán a kellő pillanatban előllok vele.

SZERZŐK, FORRÁSOK

ANDRUHOVICS, JURIJ = (1960) ukrán író, a rendszerváltás utáni ukrán irodalom legismertebb képviselője, műveit lefordították angolra, oroszra, németre, lengyelre, finnre és magyarra. A 80-90-es évek fordulóján hatalmas tömegeket vonzó költői esteken és happeningeken ismertté vált író mintegy emblematikus figurája a szovjet- és narodnyik hagyományokkal egyaránt szakító, „posztmodernnek” nevezett, ironikus-szatirikus új ukrán irodalomnak. A Hotel Europa projekt keretében Davosról készült írását közöljük

AZZOPARDI, CLARE = (1977) máltai író, irodalmat tanít a máltai egyetemen

BENVENUTO, SERGIO = (1948) olasz esszéista, filozófus, analitikus, a *European Journal for Psychoanalysis* főszerkesztője

BRUNNER, HELWIG = (1967) osztrák költő, irodalmár, Grazban él, Garaczi László fordításában itt közölt versei a Denkmal für Schnee, Neue Lyrik aus Österreich Band 10, Verlag Berger, Horn 2015 kötetből valók

BRUSSIG, THOMAS = (1964) keletnémet író, fordítókönnyíró, a Hotel Europa projekt keretében Kijevről készült írását közöljük

DRAESNER, ULRIKE = (1962) német író, novellája a *Richtig liegen. Geschichten in Paaren* c. kötetében jelent meg a Luchterhand Verlagnál 2011-ben

DÜCKERS, TANJA = (1968) német író, publicista, a *Hotel Europa* projekt keretében Nicosiáról készült írását közöljük

ERDEI KRISZTINA = (1977) fotóművész, 2001-ben diplomázott a Szegedi Tudományegyetem filozófia szakán, jelenleg a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem doktori iskolájának hallgatója. A Lumen Fotóművészeti Alapítvány alapító tagja. Számos kiállításon szerepelt itthon és külföldön egyaránt www.krisztinaerdei.com

FARKAS PÉTER = (1955) író, szerkesztő, 1982 óta Németországban él, La Rochefoucauld nyomán 504 darabosra tervezett aforizmagyűjteményéből közlünk részleteket

FARKAS VIOLA = (1974) művészettörténész, kurátor, az ELTE BTK művészettörténet-történelem szakán tanult, jelenleg a Ludwig Múzeum nemzetközi osztályának programfelelőse, a most megnyílt *Vörös Horizont* című kiállítás kurátora

FLISAR, EVALD = (1945) szlovén író, drámaíró, a *Sodobnost* c. irodalmi folyóirat főszerkesztője

GARACZI LÁSZLÓ = (1968) író, „Wünsch híd” c. készülő könyvéből közlünk egy részletet

GULISIO TÍMEA = (1989) író, költő, képzőművész, szociális szervezői végzettsége van, teológiára is járt. A Dokk Irodalmi Kikötő aktív tagja

HOCH, MATTHIAS = (1958) lipcsei fotóművész, a *Hotel Europa* projekt keretében Koppenhágában, Lisszabonban, Belfastban és Marseille-ben készült, eredetileg színes fotóit közöljük

HOPE, A. D. = (1907–2000) ausztrál költő, esszéista, kritikus

KAPRÁLOVÁ, DORA = (1975) cseh író, Brnóban született, dramaturgiát és fordítókönnyírást tanult szülővárosa művészeti egyetemén. Irodalomkritikus, publicista, prózáíró, dokumentarista, fordítókönnyíró. Könyv formában megjelent többek között *Výšiny* című színdarabja, illetve Květa Legátová íróval készített *Návraty do Želaz* című interjúkötete. A *Kdybych vstoupil do kauflandu, byl bych v Brně* című antológia szerkesztője. Éveken át rendszeresen írt széljegyzeteket és recenziókat elsősorban a kortárs cseh költészetéről például az MF DNES számára. Díjnyertes rádiós dokumentumok és interjúk szerzője. 2007 óta Berlinben él családjával, Visegrádi ösztöndíjas volt idén tavasszal Budapesten.

KENESSEY, ANNE-MARIE = (1973) svájci költő, Zürichben él, az *orte* című irodalmi folyóirat szerkesztője tagja, első verskötetéről Zürich kanton irodalmi díjában részesült. Dalos György fordításában itt közölt versei az *Im Fossil versteckt sich das Seepferd vor dir* címmel az Edition Isele kiadónál 2012-ben megjelent kötetéből valók

KERESZTESI JÓZSEF = (1970) költő, irodalomkritikus, szerkesztő

KISS NOÉMI = (1974) író, esszéista, a *Magvető* kiadónál megjelenő regényéből közlünk egy részletet

KRASZTEV PÉTER = (1965) író, műfordító, komparatista, antropológus, Kelet-Európa-kutató

LACKFI JÁNOS = (1971) költő, író, műfordító

MCEWAN, IAN = (1948) angol író, a *freespeech* oldalán 2015. február 16-án megjelent cikkét a *eurozine* európai netmagazin nyomán közöljük

PÉTERFY GERGELY = (1966) Aegon-díjas író, szerkesztő, fordítókönnyíró, egyetemi tanár, a *Könyves Blog* vele készült interjúját és disszertációjának néhány részletét közöljük

POLLACK, MARTIN = (1944) osztrák író, műfordító, publicista, szlavista, Kelet-Európa-kutató, a *Hotel Europa* projekt keretében Chişinău-ról készült írását közöljük

POPOV, ALEK = (1966) bolgár író, esszéista, fordítókönnyíró, a *Hotel Europa* projekt keretében a Vatikánról készült írását közöljük

RAKUSA, ILMA = (1946) Rimaszombaton született, Svájcban felnőtt irodalmár, költő, műfordító, szlavista irodalomtudós, a *Hotel Europa* projekt keretében Szentpétervárról készült írását közöljük

RJABCSUK, MIKOLA = (1953) ukrán politológus, közíró, a *New Eastern Europe* c. folyóiratban megjelent írását a *eurozine* európai netmagazin nyomán közöljük

SARTORIUS, JOACHIM = (1946) német költő, műfordító, kultúrdiplomata, a *Hotel Europa* projekt keretében Szarajevóról készült írását közöljük

SPIRÓ GYÖRGY = (1946) író, megjelenés előtt álló regényének egy részletét közöljük

TÁBOR SÁRA = (1981) az ELTE BTK doktorandusza, kutatási területe a fekete-afrikai regény. Itt közölt tanulmánya az egyén helyzetének ábrázolását elemzi Ahmadou Kourouma *A Függetlenség fényes napjai* című regényében

THOSS, MICHAEL M. = (1955) kultúratudományokat tanult Bonnban, Barcelonában és Párizsban, az Allianz Kulturstiftung munkatársa, a *Hotel Europa* projekt ötletgazdája és a könyv egyik szerkesztője

ULICKAJA, LJUDMILLA = (1943) orosz író, egy fiataloknak szóló könyvsorozathoz kapcsolódó kultúranropológiai előadásának szerkesztett szövegét közöljük. Az előadás egy részlete megjelent a *New York Times* „Turning Points” című évkönyvének magyar nyelvű kiadásában

ZNEPOLSKI, BOYAN = (1968) bolgár társadalomfilozófus, a szófiai egyetem szociológia tanszékének tanára, a *Critique & Humanism* c. folyóirat főszerkesztője

A MAGYAR LETTRE INTERNATIONALE ALAPÍTVÁNY ALAPÍTÓI ÉS KURATÓRIUMÁNAK TAGJAI:

Bacsó Béla, Esterházy Péter, Fehér Márta, Heller Ágnes, Kertész Imre, Konrád György, Kornis Mihály, Kukorelly Endre, Lengyel Péter, Parti Nagy Lajos, Surányi György

MEGREDELŐLAP – Megrendelem a Magyar Lettre Internationale című negyedévi folyóiratot példányban

A megrendelő neve: címe:.....

Az előfizetés díja egy évre Magyarországon: 1800 Ft, Európában: 25 EURO, Európán kívül: 38 USD.

A megrendelést a következő címre kérjük küldeni: Jelenkor Kiadó, 7621 Pécs, Munkácsy Mihály u. 30/a,

Telefon: 72 314-782, Telefax: 72 532-047, Web: www.jelenkor.com, E-mail: office@jelenkor.com, lettre@c3.hu

TARTALOM

PÉTERFY

- Péterfy Gergely interjú: Világjobbító barbárság 1
 Péterfy Gergely: Orpheus és Massinissa (részletek a disszertációból) 3

HOTEL EURÓPA

- Michael M. Thoss bevezetője: Útban az Európa Házhoz? (Karádi Éva ford.) 6
 Alek Popov: A történelem szállodái: a Vatikántól Brüsszelig (Krasztev Péter ford.) 7
 Spiró György: Mindenki ripacs volt (regényrészlet) 11
 Ilma Rakusa: Az Evropejszkaja és Szentpétervár fehér éjszakái (Szijj Ferenc ford.) 13
 Kiss Noémi: A parkban lebegni (regényrészlet) 17
 Dora Kaprálová: Téli könyv a szerelemről (Juhász né Hahn Zsuzsanna ford.) 19
 Jurij Andruhovics: Titkos küldetésem Davosba (Körner Gábor ford.) 23
 Ulrike Draesner: A futónő emlékműve (Tatár Sándor ford.) 25
 Thomas Brussig: Európa ezen a számon nem található (Karádi Éva ford.) 29
 Gilusio Tíme: A pöccoázis 31
 Tanja Dücker: Az én szállodám Cipruson van (Györi Hanna ford.) 32
 Clare Azzopardi: Sandra (Szabó T. Anna ford.) 36
 Martin Pollack: Húsvét Chişinău-ban, avagy egyedül a Hotel Európában (Györi Hanna ford.) 38
 Farkas Péter aforizmái: 504 42
 Joachim Sartorius: A megsebzett boldogság panorámája (Kovács Edit ford.) 46
 Garaczi László: Hideg és piros (Wünsch híd) (regényrészlet) 50

VILÁGVÉGE

- Evald Flisar: Világvége-komédia (Rajslj Emese ford.) 52

KOMMENTÁROK, VITÁK

- Ljudmilla Ullickaja: A lenyűgöző önkutató-önpusztító faj (Krasztev Péter ford.) 68
 Tábor Sára: Egy teherautón utazó herceg 71
 Boyan Znepolski: Le a demokráciával! Eljen a nép! (Žižek, Badiou, Laclau politikai filozófiájáról) (Karádi Éva ford.) 74
 Sergio Benvenuto: A Foucault-féle illúzióról (Karádi Éva ford.) 78

TUDÓSÍTÁSOK

- Ian McEwan (London): Vallásról és szólásszabadságról (Karádi Éva ford.) 80
 Mikola Rjabcsuk (Kijev): Emancipálódni a keleti szláv ummától (Karádi Éva ford.) 80
 Krasztev Péter (Budapest): A szabadnapos antropológus feljegyzéseiből 82

VERSEK

- Keresztesi József (22), Lackfi János (18), Helwig Brunner (Garaczi László ford.) (10), A. D. Hope (Nagy Robin ford.) (50), Anne-Marie Kenessey (Dalos György ford.) (28, 50) versei

KÉPEK

- Lettre arc-kép: Erdei Krisztina fotóit (12, 14, 15, 27, 29, 43, 45, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 65) bemutatja Farkas Viola (51)
 Matthias Hoch fotói a Hotel Europa projekthez (6, 7, 9, 23, 33, 35, 39, 41, 47)
 A borítón Erdei Krisztina fotója (Balatonlelle, 2014 július)

NYÁRI LETTRE-NAPOK

2015. június 9-én, kedden 17 órakor
 a Múút vendégeként
 a Miskolci Városi Könyvtárban
 Lettre-bemutató Háy Jánossal

2015. június 10-én, szerdán 18 órakor
 a Szlovák Intézetben
 Oázis Szvoren Edina és Svetlana Žuchova
 Európai Irodalmi Díjakkal

2015. június 20-án, szombaton 19 órakor
 az Iparművészeti Múzeumban,
 a Múzeumok Éjszakáján
 Lettre-bemutató Németh Gáborral

2015. június 29-én, hétfőn 15 órakor
 a Kőszegi Európa Házban
 Lettre-szeminárium

IMPRESSZUM

MAGYAR LETTRE INTERNATIONALE Negyedéves európai kulturális folyóirat. A Magyar Lettre Internationale Alapítvány lapja. Kiadja a pécsi Jelenkor Kiadó. Alapította: Antonin J. Liehm és Mihályi Gábor 1991-ben. Szerkeszti: Karádi Éva (felelős szerkesztő). Munkatársak: Csizmadia Katalin, Koronczai Endre, Nemes Krisztián, Szabó Attila. A szerkesztőség postacíme: c/o Európai Kulturális Alapítvány, 1053 Budapest, Egyetem tér 1. Telefon: 212-6748, E-mail: lettre@c3.hu A kiadó postacíme: Jelenkor Kiadó, 7621 Pécs, Munkácsy Mihály u. 30/a, Telefon: 72 314-782, Telefax: 72 532-047, E-mail: office@jelenkor.com. ISSN: 0866-692X. Lapengedély száma: B/KUL/321/90. Nyomdai előkészítés: Katart-Tipografika Bt. Nyomta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft. Pécsett. Egy szám ára 900 Ft. Éves előfizetési díja Magyarországon: 1800 Ft, Európában: 25 EURO, Európán kívül: 38 USD. Megrendelhető a kiadó címén és honlapján: www.jelenkor.com A Lettre a neten: www.c3.hu/scripta/lettre, a eurozine netmagazin részeként: www.eurozine.com. E-mail: lettre@c3.hu. Bankszámlaszám alapítványi támogatáshoz: IBAN HU55 1020 0823 2221 9237. Adószám az 1%-os támogatáshoz: 19636168-2-41. Kapható a jobb hírlap- és könyvesboltokban.

PARTNERLAPJAINK

PÁRIZSBAN a LETTRE Internationale. Szerkeszti: A.J. Liehm. Címe: 41, rue Babilot, 75013 Párizs. Telefon: (33.1) 45.65.26.29. Fax: (33.1) 45.65.90.01

RÓMÁBAN a LETTERA Internazionale. Szerkeszti: Federico Coen, A.J. Liehm. Kiadja: Via Trebbia 3, I-00198 Roma. Telefon: +39 0685350230. Fax: 85832702. E-mail: lettera.int@tiscalinet.it. Web: www.letterainternazionale.it

MADRIDBAN a LETTRA Internacional. Szerkeszti: A.J. Liehm, Manuel Ortuno Armas. Címe: c/o Editorial Pablo Iglesias. Monte Esquinza 30.E28010 Madrid. Telefon: (34.91) 310.4696, Fax: 319.4585. E-mail: redaccion@fpabloiglesias.es. Web: www.fpabloiglesias.es

BERLINBEN a LETTRE International. Szerkeszti Frank Berberich, A.J. Liehm. Címe: Elisabethhof Portal 3b Erkelenzdammm 59/61 D-10999 Berlin. Telefon: (49.30) 30.87.04.62, Fax: (49.30) 283.3128. E-mail: lettre@lettre.de. Web: www.lettre.de

BUKARESTBEN a Lettre Internationale. Szerkeszti: B. Elvin, A.J. Liehm. Címe: Aleea Alexandru 38. s. 1. R-71273 Bukarest. Telefon: +40 1 230 1403. Fax: +40 1 230 7559. E-mail: lettre_internationale@yahoo.com. Web: www.cceol.com/periodicals

SKOPJÉBAN a LETTRE Internationale. Szerkeszti: Nikolas Kostascki, A.J. Liehm. Címe: ul. 11. Oktomvri 2/6-2. 91000 Skopje. Telefon: (389-91) 364 070. Fax: 361 401. E-mail: JVladova@soros.org.mk

KOPPENHÁGÁBAN a LETTRE Internationale. Szerkeszti: Peter Nielsen. Címe: c/o Mediafabriken, Store Kongensgade 40 E, 3. DK-1264 Kopenhagen. Telefon: +45 33 69 61 28. E-mail: lettre@lettre.dk

Számunk megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap és az Allianz Kulturstiftung támogatta

Nemzeti
Kulturális
Alap

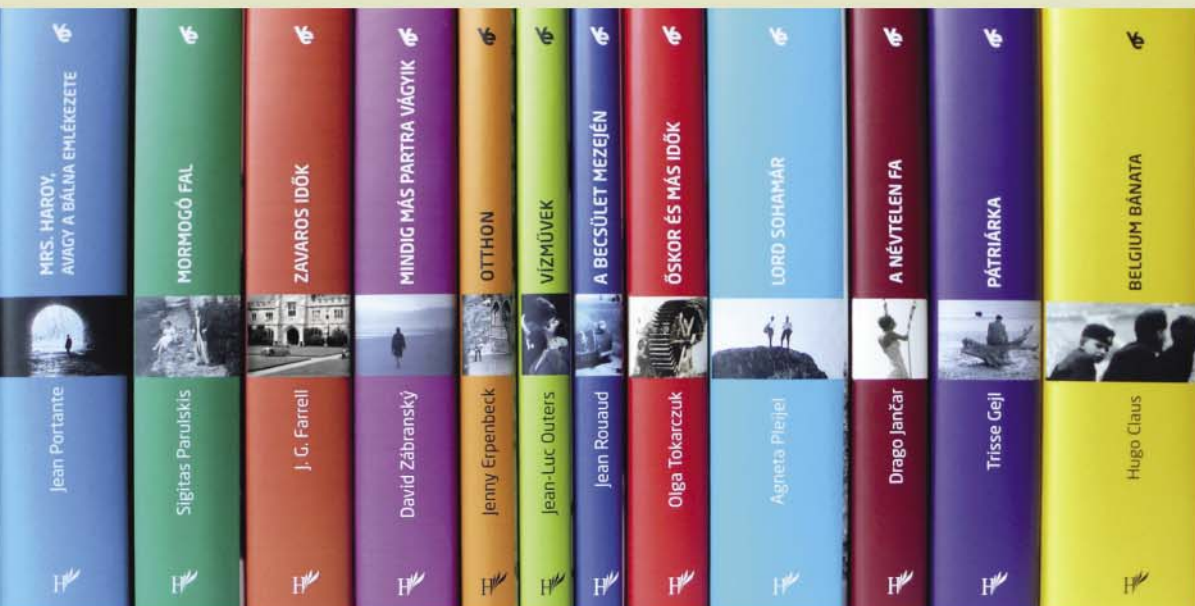
Allianz
Kulturstiftung
... for Europe

VALAHOL EURÓPÁBAN

A L'Harmattan Könyvkiadó világirodalmi sorozata
a Szépírók Társasága és a Magyar Műfordítók Egyesülete ajánlásával

Könyvesbolt: 1053 Budapest, Kossuth Lajos utca 14–16. • www.harmattan.hu

L'Harmattan

műút

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat

„A Műút nem váratlan: a miskolci művészeti pezsgésből pattant elő. Talán ettől nem Budapest és nem vidék. Rálát mindkettőre, és ha már úgyis rálát, hát világművészetben gondolkodik.”

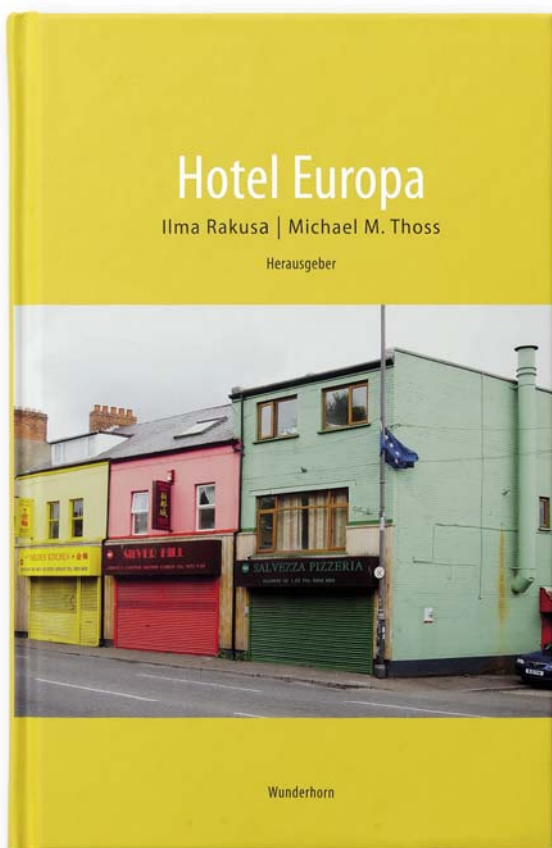
Kemény István

www.muut.hu

© 2015 Matthias Hoch / VG Bild-Kunst Bonn

HOTEL EUROPA

Vierzehn europäische Autoren schreiben über den »alten« Kontinent: Juri Andruchowytsh, Thomas Brussig, György Dragomán, Tanja Dückers, Michael Krüger, Igor Marojevic, Martin Pollack, Alek Popov, Ilma Rakusa, Joachim Sartrius, Julia Schoch, Ulrich Janetzki, Ingo Schulze und Christine Traber. Mit Fotografien von Matthias Hoch.

Herausgegeben von Ilma Rakusa und Michael M. Thoss im Verlag Das Wunderhorn Heidelberg, 2012. Hardcover, 192 Seiten, 40 Abbildungen, ISBN 978-3-88423-412-9, 19,80 EUR, www.wunderhorn.de

Allianz
Kulturstiftung
... for Europe

